

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra

UNIVERSITY OF LATVIA
Faculty of Humanities
Baltic Linguistics

BALTU FILOLOGIJA

XXVII (1/2) 2018

Baltu valodniecības žurnāls

Journal of Baltic Linguistics

LU Akadēmiskais apgāds

BALTU FILOLOĢIJA

Redaktors / Editor

Pēteris Vanags

Latvijas Universitāte, Stockholms universitet

Redaktora vietnieki / Associate Editors

Lidija Leikuma
Latvijas Universitāte

Edmundas Trumpa
Latvijas Universitāte

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Aleksej Andronov

*Sankt-Peterburgskij
gosudarstvennyj universitet*

Laimute Balode

*Latvijas Universitāte,
Helsingin yliopisto*

Rick Derksen

Universiteit Leiden

Pietro U. Dini

Università degli Studi di Pisa

Trevor G. Fennell

Flinders University of South Australia

Artūras Judžentis

Vilniaus dailės akademija

Jenny Larsson

Stockholms universitet

Benita Laumane

Liepājas Universitāte

Dace Markus

Liepājas Universitāte

Nicole Nau

*Universytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

Juozas Pabrėža

Šiaulių universitetas

Jurgis Pakerys

Vilniaus universitetas

Wojciech Smoczyński

Uniwersytet Jagielloński

Bonifacas Stundžia

Vilniaus universitetas

Giedrius Subačius

University of Illinois at Chicago

Jānis Valdmāns

Latvijas Universitāte

Steven Young

*University of Maryland,
Baltimore County*

Baltu filoloģija ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju.

Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Baltu filoloģija is a fully refereed journal with an international panel of referees. All articles submitted are assessed by our referees before being accepted for publication.

Sējuma valodas konsultanti: Anna Frīdenberga (latviešu valoda),

Trevor G. Fennell (angļu valoda), Edmundas Trumpa (lietuviešu valoda).

Language consultants for this volume: Anna Frīdenberga (Latvian), Trevor G. Fennell (English), Edmundas Trumpa (Lithuanian).

Redakcijas adrese / Editorial Address

Baltu valodniecības katedra

Humanitāro zinātņu fakultāte

Latvijas Universitāte

Visvalža iela 4A

Rīga, LV-1050, Latvija

e-pasts: pvanags@latnet.lv

© Latvijas Universitāte, 2018

SATURS — CONTENTS

Raksti — Articles

Ernesta KAZAKĒNAITĒ

Remarks on Christophor Fürecker's Studies
at Leiden University and the Date of His Birth 5

Rolandas KREGŽDYS

Sūduvių knygelės etnomitologinė faktografija: mitonimų
Swayxtix, *Auschauts* etimologinė raida ir semantinė transformacija . . 13

Jūratė PAJĖDIENĖ

Santykinio laiko raiška prieveiksmiais laiko sakiniais šiaurės
žemaičių telšiškių tarmėje 75

Alma RAGAUSKAITĒ

XVII a. Kėdainiečių asmenvardžių darybos tendencijos 101

Jolanta WIŚNIOCH

Darbības vārdu pavēles izteiksmes dsk. 2. personas galotņu
lietojums 17. gs. latviešu rakstu valodā 119

Hronika — Chronicle

Seminārs *Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā —*

pētniecības aktualitātes un problēmas, 2018. gada 14. janvārī
(Pēteris Vanags) 137

Izdošanas principi — Publication Policy 141

REMARKS ON CHRISTOPHOR FÜRECKER'S STUDIES AT LEIDEN UNIVERSITY AND THE DATE OF HIS BIRTH

Ernesta KAZAKĖNAITĖ
Vilnius University

1. There are very few pieces of biographical information about Christophor Fürecker (lat. *Christophorus Fureccerus*¹). Currently, we know of a small number of precise references to him in documents of the 17th century. These are²:

- 1) on 1st of May 1632 in *Academia Gustaviana* (now the University of Tartu) he is referred on the Depositio³ list as „Christophorus Fureccerus, Semgallus“, and on the 15th of May 1632 he was enrolled as „Christophorus Fureccerus, Nersta-Semgallus“ (see Recke, Napiersky 1859: 204; Bērziņš 1928: 150; Tering 1984: 138; 2018: 317);
- 2) on 10th June⁴ 1633 and 12th August he participated in the *Academia Gustaviana* disputes, led by Georg Mancelius (see Sainio 1978: 39–40; Tering 1984: 138);
- 3) on 6th October 1636 he enrolled at Leiden University (see below);
- 4) on 23rd February 1644⁵ he visited Sebastian Besser at Pienava Manor⁶ (see Arbuzov 1890: 36);
- 5) in 1677 he is mentioned as the godfather of the son of Martin Büchner, pastor of Engure (see Arbuzovs 1925: 107; Bērziņš 1928: 156).

Other biographical references to Fürecker lead to mere speculation as to how things may have been. For example, one can suppose that Fürecker studied at a gymnasium in the town of Tartu, and although this seems to be an undeniable fact⁷, it is not known exactly from when: in one place, it is stated that he

¹ Also *Christoph Fürecker* (Recke, Napiersky 1859: 204; Tering 2018: 317) and *Christophorus Furexerus* (see the entry from Leiden University further on). Sainio (1978: 40, 113) mistakenly referred to him as *Christianus Fureccerus*, since in disputes he was referred to three times written as *Christophorus Fureccerus* (see Mancelius 1633: [8], [25], [61]).

² The dates are based on the old calendar, i.e the ones noted in the entry or the ones indicated by the authors.

³ The *deposition* (from Latin *depositio cornuum* „taking off the horns“) is the ceremonial discarding of immaturity by the newly registered student (Rüegg 1992: 349).

⁴ In Grudule (2015: 8; 2017: 116) and Tering (2018: 317) mistakenly written the 17th June (see Mancelius 1633: [25]).

⁵ LKV (5: 8679) showed that he visited in 1643, but according to Arbuzov (1890: 36) Besser only arrived in Pienava in the February of 1644.

⁶ It is interesting that Michael Sartorius visited Besser in 1642, who, like Fürecker, also studied theology in Leiden in 1636 (registered on 2nd July) (see Arbuzov 1890: 35).

⁷ This could indeed have happened, since in late 1630 a gymnasium was opened in Tartu. In 1632 it was reorganized into a university (Frijhoff 2008: 177), and 62.2% of the first 45 students came from the gymnasium. The rest were from Uppsala University (21.4%) and elsewhere (Tering 1984: 138).

started in 1630 (Draviņš 1965: 98, 112), yet elsewhere, in 1631 (Tering 1984: 138). There is a similar situation concerning Fürecker's time in Dobeles (in the cultural region Zemgale in Latvia), which we know of from Heinrich Adolphi's foreword in the 1685 edition of *Vermehretes Lettisches Hand=Buch* and thanks to the historian Tetsch (1770: 172–73). Similarly, the most important dates — of his birth and of his death — are also just hypotheses in references and are indeed not all correct (see below 2). In Adolphi's aforementioned foreword in the 1685 edition of VLH, we find out that Fürecker was already dead by then. The foreword was signed in the spring therefore references can be found from the year 1684 and more often from 1685, but in most cases, it is *around 1685* or *1684/1685*. The birth dates in references are even more varied due to the lack of knowledge, but since relatively new information about Fürecker's study period in Leiden came to light the facts have become clearer.

2. Thanks to the correspondence between Māra Grudule and Jürgen Beyer⁸, a new focus can be placed on Fürecker's studies at Leiden University, previously unknown to researchers working on him. It seems that the first mention of these studies is in the book *Album Academicum der Universität Dorpat (Tartu), 1632–1710* (1984), published by Arvo Tering, in which we read:

15. Mai

38. **Fürecker** (Füreckerus, Füreker), Christophor(us), Nerft (Semg). * um 1612, lebte noch 1677, † vor 1685. V.: Chr. F., P. in Nerft. Stud. Gymn. Dorpat 1631, imm. Leiden² 6. 10. 1636 (Theol.). AG: Dep. 1. 5. 1632; Disp. 10. 6. 1633, 12. 8. 1633 (Mancelius). Lebte in Kurland wahrsch. als Präzeptor; Verfasser d. lett. Grammatik, lett. geistlicher Dichter, Übersetzer d. Bibel ins Lettische.

Lit.: L. Bērziņš, Kristofors Fūrekers un viņa nōzīme, 145–224; L. Bērziņš, Kristofors Fūrekers, 362–365; K. Draviņš, Kristofora Fūrekera jaunības dzījoli, 124–126; K. Draviņš, Altlettische Schriften, 60–67, 83–114; K. Draviņš, Zwei Beiträge, 88–90; A. Ozols, Veclatviešu rakstu valoda, 211–229; Busch, 417; Alb. stud. Acad. Lugd., 281; Sainio, 39, 40.

Qu.: UB Tartu, F. 7, Nr. 32, Bl. 3v.; Nr. 33, Bl. 3.

(Tering 1984: 138)

Although it is stated in the latter and in other books (Tering 2008: 303) that Fürecker is „the translator of the Bible into Latvian“, this could be contested as he translated only parts of the Bible. Overall however, Tering provides a lot of important information regarding the facts. In addition to

⁸ See Grudule 2015:8, footnote 5 or 2017: 116, footnote 7.

the aforementioned, we can notice relatively new information which is lacking in the literature in Latvian — Fürecker was born around 1612. So far, only the following possibilities can be found in references: 1613/15 (see Ozols 1965: 211) and around 1615 (see Grudule 2015: 8; 2017: 116). Thus, although Bērziņš, among others, assumed that Fürecker entered university at the age of 20 exactly,⁹ the date 1612 cannot be found anywhere else. When I began to take more of an interest in Fürecker's studies in Leiden, I found a list of the students of Leiden University, printed in the book *Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXX* (1875), where we can read on page 281:

Oct. 6. JOHANNES ROTA Rotterodamensis. 20, P.
 „ JACOBUS WALÆUS Medioburgensis. 20, T.
 „ JACOBUS SLUYSKEN Hardervicenus. 26, J.
 „ CHRISTOPHORUS FUREXERUS Semgallus. 24. T.

(*Album studiosorum* 1875: 281)

The inscription dated 6th October 1636 is important not only because it shows that Fürecker studied theology (T.) in Leiden, but also that he was 24 years old at that time. This means that the year of his birth should be **1612** rather than 1615.¹⁰ Most likely, according to the record from Leiden University, Tering also indicated this date.

The aforementioned *Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXX* (1875) does not show how long Fürecker's studies lasted, but Tering (2018: 317) suggests that it was until 1638 and adds that he had to receive a scholarship from the Lutheran church.¹¹ Reviewing the lists

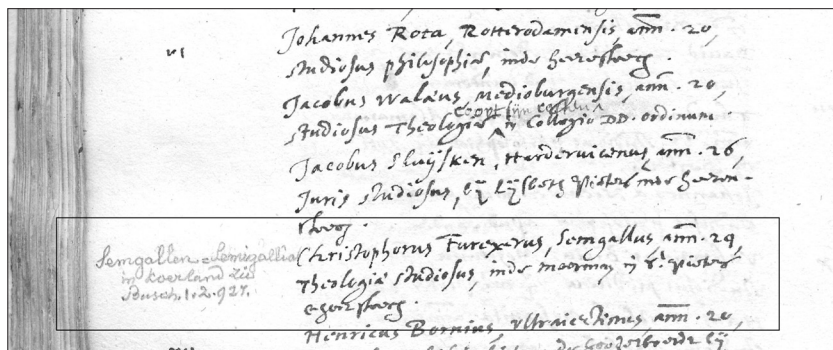
⁹ Although the most detailed study about Fürecker was written by Bērziņš (1928), his birthday is neither given nor discussed at any point in the paper, apart from on page 154: „Reķinot, ka viņš universitātē iestājas **ar apaljiem 20 gadiem**, viņam tobrīd, kad Adolfs nonāca Dobeļē, būtu jau bijis gadu 40.“ („Considering that he started university **at precisely 20 years of age**, he would have been 40 at the time Adolphi arrived in Dobele.“) [highlighted by E. K.].

¹⁰ Of course, if Fürecker's date of birth had been after 6th October, one could think that he was born in 1611, since he would have been 24 at that time. However, the record was made at the end of the year, on the 6th of October, which is why it is more accurate to state that his date of birth would have been 1612. But, for example, has it been halfway through the year, it could have been otherwise, like for example Lithuanian Jonas Božimovskis, who was registered on 15th July 1636. It states that he was 25 years old (*Album studiosorum* 1875: 278), and this is correct, because it is known that he was born on 11th October 1610.

¹¹ Indeed, according to Leiden University's librarian Silvia Compaan-Vermetten, although Tering (2018: 17) referred to the „Spendenbuch Leiden“ to claim that Fürecker had studied until 1638, he is not mentioned in it. This information must still be verified *de visu*.

of students of Leiden University, Martine Zoeteman-van Pelt (2011: 421) notes that university members had to renew their registration annually in February, the so-called „recensie“. For this reason, we could hope to find the exact date that Fürecker finished his studies, or at least a year where he would be absent from the lists. Unfortunately, after collaborating with the librarian Silvia Compaan-Vermetten from the Special Collections Services of Leiden University, it turned out that the 'recensielijsten' for the period 1622–1650 have not been preserved¹². Therefore, at this point, it remains unclear as to how long Fürecker's studies in Leiden lasted.

In reality, the printed *Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXX* (1875) does not contain all the information regarding the register : the place of residence is not included. With the help of the librarian Silvia Compaan-Vermetten I was able to find and order the full record of Fürecker's registration, which is the following¹³:

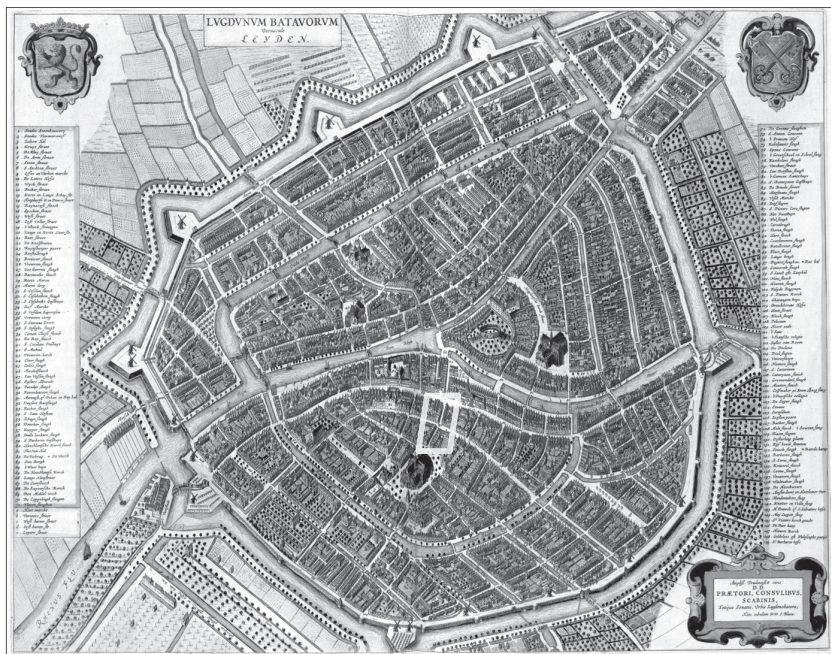

(Copy of the original *Album studiosorum* p. 162 from the Leiden University archive; shelf mark ASF 9)

Christophorus Furexerus, Semgallus, aem. 24,
Theologia studiosus, in de Moorman in S. Pieters
choorsteck.

¹² For more, see Prögler 2016: 130.

¹³ The writing in pencil on the left hand side was made later, possibly whilst preparing the *Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXX* (1875) or maybe even later. It was most likely needed because there was only one student with the remark „Semgallus“ in the history of Leiden University.

Picture 1. Map of Leiden by Joan Blaeu (1649). Pieterskerk-choorsteeg street is marked in the center of the map

It reveals not only the previously mentioned points, but also that during his studies in Leiden, Fürecker was staying on *S. Pieterschoorsteeg* street (now Pieterskerk-choorsteeg, situated between Pieterskerkhof and Langebrug) — virtually in the center of Leiden, not far from the Pieterskerk church and from Leiden University (see picture 1). The entry also specifies „in de Moorman“, but it has not yet been possible to determine the exact address of this residence in Pieterskerk-choorsteeg street.

3. Therefore this gives us hope that in the future we will know more about the biography of Fürecker. In addition, we can also look forward to a study exploring the influence of Fürecker's studies on the thought development at Leiden's Calvinist university, which at the time was experiencing its golden age. But to sum up this article, the most important point to note is that, thanks to the registration records from Leiden University, we now know that Christophor Fürecker was not born in or around 1615, but 1612.

Literature

- Album studiosorum* = Du Rieu Guilielmus (ed.), *Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXXV; accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula*, Hagae: Comitum apud Martinum Nijhoff, 1875.
- Arbuzovs, Leonīds. 1890. Etwas aus alten Stammbücher. *Rigascher Almanach für 1891*. Riga: W. F. Häcker. 26–44.
- Arbuzovs, Leonīds. 1925. 17. g. s. latviešu gramatika bij. Kurzemes hercogu bibliotēkā Pēterpilī. *Filologu biedribas raksti* 5, 106–125.
- Bērziņš, Ludis. 1928. Kristofors Fūrekers un viņa nozīme latviešu literatūrā. *Filologu biedribas raksti* 8, 145–224.
- Bērziņš, Ludis. 1939. Ernsts Gliks tulkotāja darbā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 2, 149–161.
- Draviņš, Kārlis. 1965. Christophor Füreckers, Adolphiis und anderer Anteil an der lettischen Grammatik vom Jahre 1685. *Altlettische Schriften und Verfasser* 1. Lund. 83–114.
- Frijhoff, Willem. 2008. Baltic students in the early modern period. *History of Universities* 23(2), 174–184.
- Grudule, Māra. 2015. *Kurzemes dzejnieks Kristofors Fūrekers: dzīve un dziesmas*, Māras Grudules apcerētas un sakārtotas. [Rīga]: LU Akadēmiskais apgāds.
- Grudule, Māra. 2017. *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Klekere-Krekele, Ināra. 2001. *Latviešu dzejas publikācijas un vienotas literārās telpas veidošanās: 1789–1855*. Promocijas darbs. Rīga.
- Mancelius, Georg. 1633. *Palaestra theologica privatis XV. exercitiis olim instituta, nunc verò in Regia Academia Dorpatensi aperta. Praeside Georgio Mancelio, Semgallō SS. th. licentiātō, professore, ad D. Joh. Aedem pastore primariō, circuli Dorpatensis praepositō, nec non judicij ecclesiastici adessore. Dorpati Livonorum, excudebat Jacobus Pistorius*. Dorpat: J. Becker.
- Prögler, Daniela. 2016. *English Students at Leiden University, 1575–1650: 'Advancing Your Abilities in Learning and Bettering Your Understanding of the World and State Affairs'*. London, New York: Routledge.
- Recke, Johann Friedrich von, Karl Eduard, Napiersky. 1859. *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Nachtrzüge und Fortsetzungen* 1. Mitau: Steffenhagen und Sohn.
- Recke, Johann Friedrich von, Karl Eduard, Napiersky. 1861. *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Nachtrzüge und Fortsetzungen* 2. Mitau: Steffenhagen und Sohn.
- Rüegg, Walter (ed.). 1992. *Universities in Early Modern Europe, 500–1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sainio, Matti A. 1978. *Dissertationen und Orationen der Universität Dorpat 1632–1656*. Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Straubergs, Jānis. 1936. *Latviešu pirmās dziesmu grāmatas*. Rīgā: Ramave.

- Tering, Arvo. 1984. *Album Academicum der Universität Dorpat (Tartu), 1632-1710*. Tallinn: Valgus.
- Tering, Arvo. 2018. *Lexikon der Studenten aus Estland, Lioland und Kurland an europäischen Universitäten, 1561-1800*. Unter Mitarbeit von Jürgen Beyer. Köln: Böhlau Verlag.
- Tetsch, Karl Ludwig. 1770. *Curländischer Kircken=Gefchichte: von dem Zustande diefer Provincial=Kirche, bis zum Ableben Gotthards erften Herzogs zu Curland: nebst der gegenwärtigen äußerlichen kirchlichen Verfallung dieses Herzogthums* 3. Riga, Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Zoeteman-van Pelt, Martine. 2011. *De studentenpopulatie van de Leidse universiteit 1575-1812. 'Een volk op zijn Siams gekleet eenige mylen van Den Haag woonende'*. Leiden: Leiden University Press.

Ernesta Kazakėnaite
Vilnius University
Universiteto g. 3, Vilnius, Lietuva
e.kazakenaite@gmail.com

KOPSAVILKUMS

Piezīmes par Kristofora Firekera studijām Leidenes Universitātē un viņa dzimšanas datumu

Ernesta KAZAKĒNAITĒ

Šajā rakstā īsi aplūkota pieejamā biogrāfiskā informācija par Kristoforu Firekeru un publicēts viņa matriculas Leidenes Universitātē ieraksts. No tā izriet dažas svarīgas lietas. Pirmkārt, Firekers neapšaubāmi studējis Leidenes Universitātē – imatrikulēts 1636. gada 6. oktobrī. Otrkārt, dzīvojis *Pieterskerk-choorsteeg* ielā esošajā *de Moorman* rezidencē, kuras precīza adrese ir vēl noskaidrojama. Treškārt, svarīgākais, – matriculas ierakstā pieminēts, ka tobrīd Firekeram bijuši 24 gadi. No tā var secināt, ka Firekers ir dzimis nevis 1615. gadā, bet ap 1612. gadu.

SŪDUVIŲ KNYGELĖS ETNOMITOLOGINĖ FAKTOGRAFIJA: MITONIMŲ SWAYXTIX, AUSCHAUTS ETIMOLOGINĖ RAIDA IR SEMANTINĖ TRANSFORMACIJA¹

Rolandas KREGŽDYS
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Acclinus falsis animus meliora recusat...
(Q. Horatius Flaccus *Satirarum liber II.2.6*)

0. *Sūduvių knygelės etnomitologinės faktografijos etiologijos niuansai*

Sūduvių knygelės (toliau — SK) tyrėjai šio šaltinio etnokultūrinę informaciją linkę interpretuoti keleriopai: (α) konstatuoja anoniminiam autoriui priskirtame, XVI a. pradžios veikale (BRMŠ II: 123) užfiksuotų, su jotvingių senąja kultūra siejamų, reliktų autentiškumą (plg. WMh 271; Vyšniauskaitė 1994: 24–27; Toporov 2000: 117; Baldžius 2005: 104, 169, 171–172; Beresnevičius 2004: 173, 176–177, 182); (β) diferencijuoja etnografinius (resp. sužadėtuvių, mirusiųjų išlydėjimo ir kt.) motyvus, priskirdami juos racionaliajai resp. istorinei faktografijai, nuo mitologinių, suponuojančių senosios latrijos refleksiją, problemišku reliktų — teonimų, kurių duomenų bazė, Norberto Vėliaus² teigimu (BRMŠ II: 126), „<...> gerokai pakitusi, patyrusi nemažą krikščionybės poveikį“ (dar žr. Balsys 2006: 83); (γ) deklaruoja ambivalentišką jos statusą, t. y. konstatuoja menką dokumento patikimumą (JBR II: 34; dar žr. Мѣржинскій 1899: 63; Brückner 1904: 48), nors *eo ipso* pripažįsta jame esant „<...> daug vertingų duomenų apie sūduvių tikėjimus ir papročius <...> paimtus iš tiesioginio stebėjimo <...>“ (JBR II: 181; dar žr. Мѣржинскій 1895: 184–185, 187; JBR V: 137, 161, 169; Brückner 1904: 80–81, 84–85).

Remiantis naujausios SK mitonimų sąrašo analizės duomenimis bei suformuluotu scholastine dogmatika grįsto užsakomojo³ pobūdžio veikalo statusu (Kregždys 2018: 55, 73–74), ankstesnė šio vakarų baltų šaltinio — pozityvus

¹ Publikacija parengta 2017–2020 m. vykdomo nacionalinės reikšmės mokslo tiriamojo projekto „Mokslo monografijų ciklo „Baltų mitologemų etimologijos žodynas II: Sūduvių knygelė“ 2-ojo tomo rengimas ir leidyba“ (Nr. P-MIP-17-4), finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos pagal remiamos veiklos kryptį „Mokslininkų grupių projektai“, lėšomis.

² Tiesa, ankstesniuose savo darbuose N. Vėlius (1983: 61–62, 122, 155) buvo linkęs SK vertinti kaip autentišką šaltinį.

³ Tai nebūtų pirmasis tokio pobūdžio Prūsijos klero atstovų veiksmas, plg., pvz., pirmosios publikuotos prūsų kultūrologinės Erazmo Stello studijos *De Borussiae antiquitatibus libri duo* (1518) sukūrimo aplinkybė — ši veikalą užsakė Pamedės vyskupas Hiobas von Dobeneckis (1501–1521 [žr. Zonenberg 2010: 80–81]).

informacijos rinkinio, grįsto renesansine pateikties metodologija (žr. BRMŠ II: 123), bei konstatuojamojo autentiškų duomenų fiksavimo pobūdžio (resp. α ir iš dalies β bei γ) apibrėžtys yra koreguotinos iš esmės: tik pejoratyvinės (t. y. niekinamosios) konotacijos informacinis sąvadas apie senąjį tikėjimą (krikščionių supratimu — pagonybę⁴) puoselėjančius jotvingius galėjo būti platinamas ir cituojamas to meto Bažnyčios vyskupų veikaluose (pirmiausiai — *Agenda Ecclesiastica* [žr. Beresnevičius 2004: 177])⁵; dėl šios priežasties SK sukūrimo motyvas negali būti pažintinis–naratyvinis (plg. BRMŠ ibd.), t. y. šis veikalas neturėtų būti vertinamas kaip vizitacijos medžiaga (plg. Balsys 2006: 83), bet kaip juridinis dokumentas, kurio pagrindu buvo parengtos papildomos teisinės sankcijos, suvaržančios šios vakarų baltų tautos teises (plačiau žr. Kregždys 2018b: 133).

Nekyla abejonių, kad šiame veikale užfiksuotų mitonimų prasminės savasties eksplikacijai yra labai svarbus žinių apie sūduvius įgijimo faktorius, t. y. formalioji istorinė faktografijos kodifikavimo aplinkybių apibrėžtis, kuri mitologijos tyrėjų iki šiol **nebuvo** gvildenta, tačiau galinti lemti analizuojamų sakraliosios ar priešingai — **sekuliariosios** konotacijos prasminių simbolių identifikavimą resp. jų prototipų autentišką esmę.

Nustatant SK užfiksuotos etnokultūrinių reliktų duomenų bazės akumuliacinį pobūdį, būtina atsižvelgti į esminį faktorių — patekti į Sembos

⁴ Šis terminas, DLKŽe apibrėžiamas sąvoka 'pirmykštė religija (fetišizmas, totemizmas, politeizmas ir kt.)', koreliuotinas su sub. lie. *pagónis*, -ė 'pagonybės išpažinėjas', kuris *de origine* suponuoja žeminamą reikšmę 'klaidatikis — šalininkas sektos, tikėjimo, kurį viešpataujančioji religija laiko klaidingu, eretikas', plg. jos substratinės lyties identišką konotaciją bžn. / V. lo. *paganus* 'stambeldys, bedievis, eretikas; musulmonas' (Sleumer 1926: 577; Blaise 1994: 646).

⁵ Minėtina, kad W. Mannhardto (WMh 231) nurodomas šio šaltinio pavadinimas *Episcoporum Prussie Pomesaniensis atque Sambiensis Constitutiones synodales*, dar trumpinamas *Agenda Ecclesiastica*, pateikiamas ir BRMŠ (II: 158), kitų autorių veikaluose nurodomas šiek tiek kitoks, t. y. *Episcoporum Prussiae Pomezaniensis atque Sambiensis constitutiones synodales evangelicae* (URHP II: 234) / *Episcoporum Prussiae Pomezaniensis atque Sambiensis Constitutiones Synodales Evangelicae* (Мържинский 1899: 107).

Numanomi šio veikalo autoriai — Prūsijos vyskupai Georgas Polentzas, Erhardas von Queisas ir Paulius Speratas 1526–1529 m. vizitavo savo parapijas (pasak I. Lukšaitės [BRMŠ II: 123], pirmosios vizitacijos metu buvo aplankytos Medinavos ir Vargių vietovės. Vyskupas lydėjo 8 (?) žmonės, kurie galėjo užrašyti žmonių pasakojimus apie senąjį vakarų baltų tikėjimą, papročius), o išvykų metu surinktą informaciją apibendrino, parengė rankraštinį veikalą *Agenda Ecclesiastica*, publikuotą 1530 m., kuriame, kaip iki šiol tikima, minimi senojo vakarų baltų tikėjimo reliktai (plg. Mierzyński 1900: 76).

Neišlikęs rankraščio originalas, datuojamas 1529 m., Karaliaučiaus vyskupų sinodui buvo įteiktas 1530 m. sausio 6 d. (URHP II: 234), A. Mierzyńskiego (Мържинский 1899: 24) teigimu, sausio 7 d. Jo nuorašas buvo parengtas Bolzo (Boltzsche Sammlung № 17. 4° [dar žr. Kregždys 2008: 50]) ir iki II-ojo Pasaulinio karo saugotas Karaliaučiaus valstybiniame archyve, nors Johannis Behmas (1578–1648), šio universiteto teologijos profesorius, veikale *De statu Borussiae Ecclesiastico et Civili* (1644) teigia, kad šis rankraštis buvo publikuotas Karaliaučiuje 1530 m. (žr. Мържинский 1899: 62).

jotvingių gyventą teritoriją (apie ją plačiau žr. Мѣржинскій 1895: 184)⁶, kur buvo pagrindiniai gintaro gavybos klodai (resp. „<...> ex eo magna indutria conficiuntur <...>“ [Stein(ius) 1730: 205]), galėjo **ne** kiekvienas⁷, mat nuo XIV a. šio mineralo prekybai buvo įvesta didžiojo magistro, o vėliau, nuo 1525 m. — Prūsijos kunigaikščio monopolija (Róžański 1959: 184)⁸, dar vadinta valdovų lobynu (resp. „<...> donaria Principum <...>“ [Stein(ius) 1730: 205; dar žr. Franz 1940: 166; Rohde 1937: 8–9]). Jos administravimą vykdė taip vadinami „gintaro ponai“ (a. v. a. *bornsteynhern* 1521 / v. *Bernsteinherrn* [PrWb I: 540; FHNDWe]), buvę Ordino magistro ekonomo jurisdikcijoje, rezidavusio Karaliaučiuje. Iš tiesų gintaro gavyba rūpinosi vietos vyskupai, pirmiausiai — Sembos, gaudavę pelno dalį nuo tiekiamos mineralo žaliavos į Karaliaučių, iš kurio ji buvo pergabenama į Liubeką ir Briugę (žr. Elditt 1868: 581; Szultka 1979: 428). Kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio Hohencolerno (*Albrecht von Brandenburg-Ansbach* [1490–1568]) valdymo metu gintaro gavybą ir prekybą prižiūrėjo „gintaro valdytojas“ (a. v. a. *bornsteynmeister* 1392, 1438, *börnsteynmeister* 1402, *bornsteinmeister* 1578 / v. *Bernsteinmeister* [PrWb I: 540; FHNDWe; dar žr. 47 išn.]), padedamas 7-ių muitinės raitelių (v. [dial. (RPr.)] *Strand Reuter*, *Strandreiter* [Hennig 1785: 266; Fr II: 378]), saugojusių gintaro gavybos vietas nuo galimo kėsिनimosi į jį vogti (žr. Róžański 1959: 184–185). Savavališkai gintaro nebuvo galima nei transportuoti, nei parduoti; už tokią veiką buvo numatyta 20–30 markių bauda (žr. Róžański 1959: 181), o kartais ir **mirties bausmė** (Szultka 1979: 428).

Taigi Jono Balio teiginys, neva SK autoriaus suduvių etnokultūrinės plotmės faktografija yra kontaktinės istorinės patirties refleksija resp. tiesioginių įvykių stebėtojo pateikta informacija (JBR II: 181), nėra argumentuotas šios tautos gyvenimosios realijomis, todėl traktuotinas kaip koreguotinas iš esmės.

Kita, ypatingos svarbos, aplinkybė, galėjusi lemti SK kūrėjo pateikiamos informacijos autentiškumą — senųjų Prūsijos šaltinių panaudojimas.

⁶ Plg. „In angulo Sudavienfi, Sudaufschem Winckel, qui veteribus Sudavis idolatris facer fuit, aula Dirfchkeim, Boernfteinhoff. Pagus Germau & Camera fuccini Boernftein-Cammer, ubi Magifter fuccini, der Boernftein Meifter, habitat“ (Stein[ius] 1730: 207) resp. „Suduvijų kampe (Sudaischer Winkel), kuris seniesiems jotvingiams pagonims buvo šventas, Tirkškaitio dvare, Girmavos apskrities gintaro Bernstein apylinkėje, kur gintaro [gavybos] vadovas, gintaro valdytojas, gyvena“.

⁷ Plg. Johannesio Poliandro, arba Johanno Graumanno (apie jį žr. T. S. B. 1725: 432), teiginį: „Magna autem cura cauetur, ne furtum in hoc negotii committatur; proinde etiam non temere cuiuis patet ad ea Sudinorum loca accessus“ (Rappolt 1737: 15; dar žr. BRMŠ II: 169) resp. „Gintaras labai rūpestingai saugomas nuo vagių, todėl niekam be reikalo nerodoma kelio į šias sudinų vietas“ (BRMŠ II: 172).

⁸ Teisinė gintaro gavybos apibrėžtis Ordino magistro kanceliarijos valdininkų buvo perimta iš Gdanskio teismo, kuriame buvo numatyta šios žaliavos rinkimo ir prekybos griežta tvarka (plačiau žr. Lepówna 1992: 211).

Nadezda Shevchenko (2007: 143) teigia, kad Sembos vyskupas Georgas Polentzas⁹ savo bibliotekoje saugojo dalį Ordino bibliotekos senųjų leidinių ir dokumentų, t. y. jis galėjo aprūpinti SK autorių ne tik jo kancelarijoje sukaupta medžiaga apie Sembos gyventojų senojo tikėjimo ypatumus, bet ir daug senesnio laikotarpio rankraščiais, kuriuose, spėtina, buvo minima sūduvių etnokultūros faktografija.

Apibendrinant SK pateikiamos etnokultūrinės informacijos įgijimo faktorių, galima daryti kelias išvadas: (1) Sembos vyskupo sąsaja su jotvingių gyventos teritorijos faktografinės medžiagos rinkimu ir archyvavimu yra konstatuojamojo pobūdžio; (2) SK kūrėjas, spėtina, rėmėsi ne kontaktine istorine patirtimi, bet Sembos vyskupo jam pateikta, kompoziciškai polinomine, t. y. sudaryta iš senųjų Ordino dokumentų ir „gintaro ponų“ ataskaitų, informacine medžiaga.

1. Mitonimo įtv. *Swayxtix* etimologinė raida ir semantinė transformacija

SK mitologemos įtv. *Swayxtix* fiksavimas formaliosios raiškos aspektu nėra monogeninis, t. y. varijuoja ne tik jos grafinė pateiktis (1–9), bet ir semantinė vertė (I–IV):

1. su inicialiniu S- resp. /s/¹⁰:

(I) 'der Gott des Lichtes resp. didžiosios žvaigždės¹¹ (resp. Veneros) dievas (= V. lo. *Lucifer*)'—*Swayxtix* A(p [WMh 245]), α 727v, B 728r ↔ *Swayxtix*

⁹ T. y. v. *Georg vonn Polentz* / *Georgen von Polenczk* / lo. *Georgius a Polentis* (1478–1550), ganytojo pareigas ėjęs 1518–1550 m. (nuo 1523 m. — evangelikų vyskupo [APrB II: 305, 512–513; Gebser 1843: 3–7; dar žr. Töppen 1853: 212; Bagdanavičius 1994: 136–137, 144]).

¹⁰ Dėl a. v. a., v. v. ž. / v. s- + -w- ↔ /s/ atitikties žr. Moser I: 53; FrG 112; Lasch 1914: 21; KSHA 967–968; dar žr. Polenz 2000: 154.

¹¹ Plg. a. v. a. *licht* / v. das *Licht* 'žėrintis / švytintis dangaus kūnas, jo skleidžiama šviesa; žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė (= v. *Gestirn*); jaunaties šviesa; dangaus šviesa, ryto šviesa / rytas = (bžn. / V.) lo. *Lucifer*' (DWG VI: 862–878; Heyne II: 640–643), t. y. implikuojama genetinė mitonimo įtv. *Swayxtix* A(p) sąsaja su jo epitetu įtv. *Ockopirmus* A(p)' der erste Gott Himmels vnd *Gestirnes*' (plačiau žr. Kregždys 2018: 66–67).

Atskirai minėtina, kad vėlesniame šaltinyje *Agenda Ecclesiastica* (apie jį žr. 5 išn.) minimo sūduvių mitonimo *Suaixtix* lotynų atitikmuo *Sol* (WMh 233) nebūtinai turi būti interpretuojamas kaip saulės įvardijimas (žr. Brückner 1922: 146; Топоров 1972: 300; BRMS II: 160), mat V. lo. *sol* suponuoja ne tik pirminį referentą 'saulė', bet ir denotatą '3 / 4 dangaus šviesuliai, matomi kartu su saule (t. y. [?] *Venera*, Merkurijus, Mėnulis... [R. K.])', plg. „Tres aut quatuor splendoris magni circa solem apparuerunt, quos rustici Soles vocabant, dicentes: Ecce tres vel quatuor Soles in caelo“ (Du Cange Lat VI: 279–280). Dėl šios priežasties, Antonio Mierzyński (1900a: 45) teiginys, neva „Suaigstix kann unmöglich Sol bedeuten, wie die Agenda es giebt; dafür setzt HM die Bedeutung Gott des Lichtes, und JM erwähnt ihn gar nicht“ yra iš esmės ydingas. Anksčiau jis šios sememos autentiškumą bandė paneigti, pasitelkęs diferentinės fonomorfologinės prūsų kalbos lytį resp. pr. *saule* 'saulė' E 7 (žr. Мѣржинскій 1899: 64–65).

- ‘der got des liches’ C 1r ↔ *Swayxtj̃x* ‘der gott des liches’ G 2r (dar žr. Būga I: 151) ↔ (acc. sg.)¹² *Swaixtixen* ‘der Gott des Lichtes’ G(p [Dvd I: 86]);
- (II^a) ‘der mechtig Gott resp. galingasis dievas’ — *Swayxtix* A(p [WMh 248]), α 729r, ‘mechtig gott’ B 729r ↔ *Swayxtj̃x* C 3r, G 3v ↔ *Swaixtix* X 763;
- (II^b) ‘der großmechtig Gott resp. didžiai galingas dievas’ — *Swaixtix* G(p [Dvd I: 90]);
- (III) ‘der gott resp. dievas’ — (acc. sg.) *Swayxtixen* A(p [WMh 249]), α 730r ↔ *Swaixtj̃xen*¹³ G 4v;
2. su inicialiniu *Sch*- resp. /ʃ/¹⁴:
- (I) ‘der Gott des Lichtes’ — *Schwayxtix* E 377r (= D, ε, F [WMh 245]), ‘der Gott des Liechtez’ J(p [Ws 19]), *Schwayxtix* ‘Der gott des liches’

¹² Minėtina, kad SK A(p) paisoma formaliųjų resp. gramatinių *n. agentia* tipo mitologemų formų pateikimo taisyklių resp. vokiečių kalbos *n. propria* deklinavimo sistemos ypatumų: dat. / acc. sg. formuojami, pasitelkiant baigmenis *-n* / *-en* (1); avd. lo. *Jesus Christus* ‘Jėzus Kristus’ (žr. Lewis, Short 1958: 326, 1013), o taip pat kiti, ne germanų kilmės onimai, besibaigiantys formantu *-us*, deklinuoti, remiantis lotynų kalbos vardažodžių kaitymo sistema (2) resp. gen. sg. *Jesu Christi*, dat sg. *Jesu Christi*, acc. sg. *Jesum Christum* (plačiau žr. Whitney 1888: 42–43), plg., pvz., SK dalyse III. pratarė ir V. mitonimų sąrašas ir jų funkcinės konotacijos eksplikacija (apie ją žr. Kregždys 2018_b: 114–115) užfiksuotų mitonimų ir teonimų lyčių fleksinius baigmenis: (1) acc. sg. (‡ verb. a. v. a. *bitten* ‘prašyti dievo, melsti’ [Götze 1920: 34], valdantis acc., kai veiksmas integruojamas *n. agentis* aspektu [plg. MLex I: 286; FHNDWe]) jtv. *Auschaute* / *Parkunen* / *Swayxtixen* / *Pilniten* (žr. WMh 249); (2) acc. sg. (‡ praep. a. v. a. *an* ‘sąsajos nuorodai reikšti’ [FHNDWe]) a. v. a. *an Jesum Christum* (WMh 262) / (‡ verb. a. v. a. *bitten* [žr. anksčiau]) jtv. *Grubrium* (WMh 249). Vadinas, galima teigti, kad SK A(p) perrašo gramatinė sistema yra darni resp. reflektuojanti ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos (žr. Kregždys 2018_b: 116) sisteminius ypatumus (plačiau žr. Moskalskaja 2003: 217–219).

Kituose nuorašuose, o taip pat perspauduose, šių ortografijos taisyklių ne visuomet laikomasi, plg., pvz., (acc. sg.) „<...> den großmechtigen Gott Swaixtix <...>“ G(p [Dvd I: 90]), *Schweyglfix* c (Dtm [134]) ↔ *Schwayglfix* e (Sch 710), t. y. forma jtv. *Swayxtix* linksniuota, remiantis ne *n. propria*, bet stipriąją vokiečių kalbos daiktavardžių deklinavimo paradigma (pagal analogiją su a. v. a. *got* ‘dievas; Jėzus Kristus’ [Götze 1920: 110], priklausančiam tam pačiam linksniavimo tipui).

¹³ Ši G nuorašo lytis traktuotina kaip korekcinė, mat pirminiame C rankraštyje yra užfiksuota forma su pradžios *Sch*-, t. y. *Schwayxtj̃xen* C 4r. Vadinas, galima iškelti prielaidą apie G nuorašo autoriaus pasitelktą metodą unifikuoti mitonimų grafinę raišką (dar žr. Kregždys 2018_b: 108).

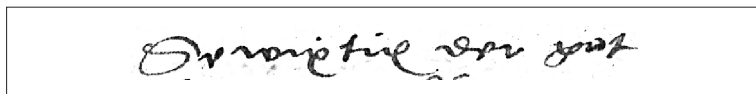
¹⁴ Kazimieras Būga (I: 151) teigia, jog grafinė samplaika v. *sw*- suponuoja fonetinę grandį /ʃv/ (dar žr. Hasiuk 1993: 84). Deja, šis tyrėjas supainiojo laikmečius, mat jo įvardyta fonologinė vertė, reiškiamą grafemų junginiu *sw*- /ʃv/, būdinga **vidurio** vokiečių aukštaičių kalbos laikotarpiui (plačiau žr. Penzl 1968: 348; Piirainen 1968: 218), o SK parašyta ankstyvosios vokiečių aukštaičių ir vidurinėsios vokiečių žemaičių kalbos laikmečiu, t. y. vėlesniuojų laikotarpiu tokia fonotaktinės grandies *sw*- raiška vokiečių kalbos indigeniems prasminiams konstruktams **nėra būdinga** (žr. 10 išn.; dar plg. „Im 16. jh. sind aus der hd. kanzleisprache einige neuerungen eingedrungen, so *sch* für *s* vor *l m n w* <...>“ [žr. Lasch 1914: 21]), plg. v. v. a. *swarz* ‘juodas’ (MLex II: 1343–1344) ↔ a. v. a. *n Schwartz* ‘t. p.’ (Piirainen 1968: 217); ji nėra išvengiama ir prūsų rašto paminkluose (plačiau žr. Mažiulis 2004: 21). Vadinas, tokia grafinė šio mitonimo raiška sietina su rašmenų perteikimo tendencijomis, bet **ne** fonologine struktūrinių elementų verte (žr. 29 išn.).

- X 762 ↔ **Schwayteftix** ‘der Gott des lichtes’ c (Dtm [132] = a, b, d [WMh 245, 299]), ‘den Gott des Lichts’ e (Sch 707);
- (II^a) ‘der mechtig gott’ — **Schwayx||ftix** E 378v, **Schwixtix** ‘der mechtig got’ K 165v ↔ **Schwaytzftix** ‘der mechtig Gott’ c (Dtm [133] = a, b, d [WMh 248]) ↔ **Schwayßftix** ‘der mächting Gott’ e (Sch 709);
- (III) ‘der gott’ — (acc. sg.) **Schwaÿxtixenn** B 730r, X 764 ↔ **Schwaÿxtÿxen** C 4r ↔ **Schwayxtixenn** E 379r ↔ **Schwaystheixten** F (WMh 249) ↔ **Schwitixten** K 166r ↔ **Schwayxtixten** ‘der Gott’ J(p [Ws 20]) ↔ **Schweygtix**¹⁵ c (Dtm [134] = a, d [WMh 249]) ↔ **Schwaygtix** e (Sch 710 = b [WMh 249; dar žr. Mierzyński 1900a: 50; Būga I: 151]);
- (IV) ‘der got der gebrechen der kranken vnd der gefūnden resp. ligū, ligoniū ir sveikatos dievas’¹⁶ — **Scwixtix**¹⁷ K 165r (dar žr. 1 pav.);
3. su šaknies struktūrinio elementu -ay- → -i-¹⁸ kaita:
- (II^a) ‘der mechtig got’ — **Schwixtix** K 165v;
- (III) ‘der gott’ — (acc. sg.) **Schwitixten** K 166r;
- (III) ‘der gott’ — (acc. sg.) **Schwitixten** K 166r;

¹⁵ Diftongų ay ↔ ey grafinė alternacija įprasta a. v. a. kalba parašytuose raštuose (plačiau žr. FrG 57–58).

¹⁶ K nuorašui būdinga inovacinė mitonimų sekos elementų konvergentinė (resp. 0 ↔ 1 [α], 1 ↔ 2 [β], 0 ↔ 3 [γ], t. y. sukeisti vietomis romėnų dievų vardai, nurodomi *Agenda Ecclesiastica* [žr. WMh 233]: *Saturnus* [0] ↔ *Sol* [1] ↔ *Aesculapius* [3]) pateiktis, kuri įprastai eksplikuojama perrašytojo žvilgsnio peršokimu, t. y. ji traktuotina kaip pseudomitografija (žr. Kregždys 2018b: 111).

¹⁷ *Wilhelmas Mannhardtas* pateikia K rankraščio aberacinę lytį, t. y. *Sewixtix* (WMh 245), nors šiame nuoraše užfiksuota forma *Scwixtix* K 165r (žr. 1 pav.), suponuojanti trigrafą *Sch-* (žr. 2 pav.), mat v. v. a. ir v. v. ž. XIV a. raštuose dažnesnė digrafo *sc*, o ne trigrafo *sch* /s/ vartosena (plačiau žr. Penzl 1968: 341; Lasch 1914: 21), t. y. K nuorašo autorius, matyt, mėgdžiojo senąją grafinę tradiciją.

1 pav. K 165r: K nuorašo fragmentas — „<...> Scwixtix der got <...>“
(LMAGBR: Ms. 1271)

2 pav. K 165v / K 166r: K nuorašo fragmentai —
„<...> Schwixtix <...>“ / „<...> Schwitixen <...>“
(LMAGBR: Ms. 1271)

¹⁸ Šios lyties radicialinio monoftongo -i- vartosena vietoj diftongo -ai- (plg. *Sw-ai-xtix* K 165r) negali būti priskirta *lapsus calami* kategorijai, mat ji dėsningai vartojama visose šio rankraščio

4. su sufikso struktūrinio elemento *-i-* (resp. /i:/) → *-ei-* kaita¹⁹:
(III) 'der gott' — (acc. sg.) *Schwaystheixten* F (WMh 249);
5. su grafemų *x* → *s* pakaita²⁰:
(III) 'der gott' — (acc. sg.) *Schwaystheixten* F (WMh 249);
- 6a. su grafemų *x* → *tzs* pakaita²¹:
(II^a) 'der mechtig Gott' — *Schwaytztfix* c (Dtm [133] = a, b, d [WMh 248]);
- 6b. su struktūrinio elemento *-x-* → *-tes-* kaita²²:
(I) 'der Gott des liches' — *Schwayteftix* c (Dtm [132] = a, b, d [WMh 245]),
'den Gott des Lichts' e (Sch 707);
7. su paratetiniu (resp. neetimologiniu) struktūriniu elementu — dublikuotu 2-uoju *-t-*:
(III) 'der gott' — (acc. sg.) *Schwayxtixtenn* E 379r ↔ *Schwayxtixten* 'der Gott'
J(p [Ws 20]) ↔ *Schwitixten* K 166r;
8. su absorbuotu²³ 1-uoju *-x-* (žr. 2 pav.):
(III) 'der gott' — (acc. sg.) *Schwitixten* K 166r (↔ *Schwixtix* K 165v);
9. su grafinio anachronizmo, t. y. digrafo v. v. a. *sc*, suponuojančio duslaus pučiamojo /f/ raišką, o ne trigrafo *sch* pateiktimi (žr. 17 išn.):
(IV) 'der got der gebrechen der kranken vnd der gefunden' — *Scwixtix* K 165r
(žr. 1 pav.).

pozicijose, kur minimas aptariamas mitonimas, nors įvairių rašybos klaidų K nuoraše ganėtinai daug (plačiau žr. Kregždys 2018: 111).

Formų jtv. *Schwayxlflix* E 378v ↔ *Schwixtix* K 165v radicialinė diferencija (resp. *-ay-* ≠ *-i-* [pastarasis, matyt, reflektuoja /i:/ (žr. Young, Gloning 2004: 200; FrG 78)]) eksplikuotina, remiantis regresyvinės asimiliacijos poveikiu, t. y. **Schw-ai(y)-xt-i-x* K → *Schw-i-xt-i-x* K. Spėti čia esant v. v. ž. / a. v. a. monoftongizaciją negalima, mat tuomet būtų užfiksuota lytis **Schwextix* (žr. Lasch 1914: 31, 80; Polenz 2000: 151).

¹⁹ Šis neatitikimas nėra klaida, bet vokiečių kalbos dialektams būdingas požymis, t. y. jis suponuoja F nuorašo autorių kalbėjusį (1) vokiečių aukštaičių Breslavo (*Breslausche*) arba (2) vokiečių žemaičių rytų pamarėnų šnektą (*Ostpommersch*), kurių 1-ajai būdinga trumpojo, o taip pat ilgojo *ī* / *ī* → *ei* (žr. Ziesemer 1924: 122), o 2-ajai — ilgųjų balsių *ī* → *ei* diftongizacija (plačiau žr. Mitzka 1937: 34).

²⁰ Ši kaita priskirtina *lapsus calami* pogrupiui, implikuoja dėsningus pakitimus, t. y. *x* → *s*, plg. top. pr. *Sisdenyke* 1430 ↔ top. pr. *Sesenicken* 1480 ← **Sixdenyke* (Gerullis 1922: 158).

²¹ Trigrafas *tzs* (resp. *tzf*), spėtina, suponuoja metatezinį (resp. defektinį) *stz* / *sts*/ rašmenų junginį, kuriuo, kaip ir trigrafu *sch* bei digrafu *sc*, o taip pat raide *x* ne germanų kilmės leksemose v. v. a., a. v. a. ir v. v. ž. kalbų raštuose kartais buvo žymimas duslusis pučiamasis /f/ (plačiau žr. Penzl 1968: 341; Lasch 1914: 21; Kremer 2010: 187). Vadinasi, lytis jtv. *Schwaytztfix* c suponuoja progresyvinės asimiliacijos paveiktą lytį */fvaif tiks/, t. y. **Sch-x-* → **Sch-sch-*.
²² Spėtina, skiemuo *-tes-* suponuoja klaidingai parašytą trigrafą *tsf*, t. y. grafema *z* perspaude atsitiktinai pakeista (teksto rinkėjo klaida) balsiu *e* (žr. 21 išn.). Vadinasi, *Schwayteftix* c pirminė forma yra *Schwaytztfix* c.

²³ Tai *lapsus calami* (žr. 18 išn.), o ne kokio nors dėsningo skiemens trumpinimo refleksija (apie jas plačiau žr. FrG 77–78).

Šių kaitų etiologijos, išskyrus 1–2, t. y. inicialinių *S-* ↔ *Sch-* diferenciacijos (žr. 14 išn.), bei 6b, t. y. *-x-* → *-tes-* modifikacijos paminėjimo (žr. Būga I: 151), iki šiol niekas deramai nepaaiškino (žr. Hasiuk 1993: 84), nors kai kurių jų kilmės nustatymas svarbus ne tik paskiros lyties autentiškumo identifikacijai, bet ir aptariamoms mitologemos semantiniam statusui *in situ* nustatyti (žr. toliau).

Formaliai aptariamo mitonimo formų su pradžios *S-* (resp. jtv. *Swayxtix* A[p (WMh 245)] ir kt.) fonologinis statusas, spėtina, gali būti nustatomas, remiantis ne tik įprastu tokioje pozicijoje SK dusliojo pučiamojo */s/* (apie tokio tarimo ne germanų kilmės formų galimybę plačiau žr. KSHA 967), bet ir skardžiojo pučiamojo */z/* etiologija, mat šių garsų grafinė raida ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos laikotarpio raštuose implikacinė resp. kongrudenti, t. y. */s/*, */z/* gali būti žymimi tais pačiais rašmenimis: *s*, *ss*, *f*, *ff*, *z*, *β*, *sz* (FrG 111; Young, Gloning 2004: 201; dar žr. Kregždys 2018: 52). Vladimiro Toporovo (ПЯ II: 84–85) teiginys, kad *S-* */z/* statusą suponuoja formos su inicialiniu *Sch-* refleksijos nėra argumentuotas jokiais vakarų baltų ar vokiečių kalbų iliustraciniais pavyzdžiais, suponuojančiais tokio aiškinimo pagrįstumą, o Aleksanderis Brückneris (1922: 164) griežtai neigė bet kokios */z/* ↔ */s/* koreliacijos galimybę, plg. „<...> *ž*, *z* wird mit *s*, *ss*, nie mit *sch* wiedergegeben“. Tiesa, šis A. Brücknerio teiginys yra iš esmės klaidingas netgi formaliosios ankstyvosios vokiečių aukštaičių grafinės garsų sistemos perteikimo aspektu (žr. 30 išn.).

Vytautas Mažiulis (PEŽ I: 287, IV: 170–171), remdamasis Jānio Endzelino (DI IV²: 320), kartojančio A. Brücknerio hipotezę (žr. 25 išn.) apie pirminę fonotaktinės grandies **/sv-/* rekonstrukciją, kurią neva reflektuoja ir sub. pr. *swāigstan* ‘šviesą / schein’ III 35₁₃, šio žodžio pradžios *s-*, nors ir abejodamas, interpretuoja kaip duslųjį pučiamąjį, tačiau remiasi tik pastaruoju spėjimu. Vis dėlto ankstesniuose savo veikaluose jis pateikia alternatyvios skardžiojo pučiamojo */z/* refleksijos galimybę, t. y., remdamasis užfiksuota pr. *erschwāistius* ‘erleuchtet’ III 45₁₃, rekonstruoja tam pačiam leksiniam semantiniam lizdai kaip ir pr. *swāigstan* priskiriamo part. praet. act. pr. **ersvāikstivuns*²⁴ ↔ **erzvāikstivuns* ‘apšvietęs’ alternatyvios fonetinės struktūros porą (žr. Mažiulis 1981: 257), ilgainiui pasirinkęs tik lytį su dusliuoju pučiamuoju */s/*, t. y. pr. **ersvāikstivuns* ‘t. p.’ (PEŽ I: 287). Dupletinių lyčių pr. **ersvāikstivuns* ↔ **erzvāikstivuns* apeironinį statusą šis tyrėjas neva paneigia **tik** jo paties sukurtu etimologiniu šios formos aprašu (t. y. pr. *swāigstan* ‘t. p.’ ← pr. **svaistā* ‘šviesa’ < verb. pr. **sveit-* ‘šviesti’ + suff. **-tā-* [PEŽ IV: 170],

²⁴ Fonemų */s/* ir */z/* konvergentinė distribucija implikuota Prūsijos Sembos dialekte (t. y. ir P. Mėgoto šnekoje [žr. PEŽ II: 197]) vyraavusios tendencijos po sonanto *r* priedantinius friktyvinius versti alveoliniais pučiamaisiais, plg. sub. v. dial. (RPr. [Sembal]) *woršt* ‘dešra’ ↔ sub. v. *Wurst* ‘t. p.’ (žr. Ziesemer 1924: 127).

o ne anksčiau postuliuota sąsaja su sub. lie. *žvaizdē* / *žvaizdē* ↔ *žvaigždē* ↔ *žvaigždē* / *žvaigždē* 'šviesulys, matomas šviečiančiu tašku nakties danguje ir kt.' [LKŽe], sub. la. *zvaigzne*, la. dial. *zvaigzna*² 'žvaigždė; kokarda ir kt.' ↔ la. dial. *zvaigzde*², *zvaigzde*² 'žvaigždė' [ME IV: 762; plačiau žr. Nefelmann 1845: 135; Nesselmann 1873: 182; Berneker 1896: 325; Мѣржинскій 1899: 64; Trautmann 1910: 442; Būga I: 151; ПЯ II: 84–85; ЭССЯ VII: 182; Абаев I: 213]), kuris, nesant aiškios garsų /s/ ↔ /z/ etiologijos eksplikacijos, įvardytos šios leksemos neapibrėžtos kilmės patikimai **ne**pagrindžia, t. y. iki šiol skirtingų autorių interpretuojama įvairiai (žr. Schmalstieg 2015: 259).

Tenka apgailestauti, kad A. Brücknerio hipotezės²⁵ šalininkai ją tik pami- ni, bet **ne**analizuoja, netgi **ne**cituoja, lyg ši būtų aksioma, nors ji tokia nėra. Minėtas tyrėjas, net nesiteikęs aptarti mitonimo įtv. *Swayxtix*, kurį priskiria pramanams (plačiau žr. Brückner 1918: 146), fiksavimo ypatumų rašto pamin- kluose, pirmiausiai pateikia duomenis iš vėlesnio veikalo *Agenda Ecclesiastica*, kuriame nurodyta semema 'Sol', A. Brücknerio interpretuojama kaip '**saulė**' (žr. 11 išn.), o tik po to — SK perspaudų (**ne** nuorašų) faktografiją, dogmatiškai, nepateikdamas savo spėjimo iliustracinių pavyzdžių, nei tokius nurodančių kitų autorių veikalų nuorodų, suponuuoja 2 **kvazimokslines** resp. klaidinan- čias išvadas: 1) /z/ ↔ /f/ koreliacija negalima (remiantis formų *Suaixtix* ↔ *Schwaytestix* / *Schwayztstix* / *Schweygtstix* lyginimu), todėl pirminės lyties statusas implikuojamas formoms su inicialiniu *Sch-*, pasitelkiant neva darybos alternantą sub. lie. *švaistikas* 2 'prūsų dievo vardas' K. Būg (LKŽe), kuris tėra kabinetinės mitologijos kūrėjų fantazijos vaisius — **pseudoleksema**²⁶, t. y. nėra užfiksuota nei senuosiuose raštuose, nei šnektų aprašuose; 2) *Suaixtix* genetinė sąsaja su pr. *swaigstan* paneigiama itin naiviu samprotavimu, neva

²⁵ Plg. „Man hat durch das *g* getäuscht, die preußischen Wörter und den Götternamen falsch zu lit. *žvaigždē* „Stern“ gestellt, aber Sterne glänzen wohl, doch sie erleuchten nichts, und *ž*, *z* wird mit *s*, *ss*, nie mit *sch* wiedergegeben. Es erweist pr. *swaigstan* = lit. *švaista* wieder die größte Übereinstimmung des beiderseitigen Wortschatzes und der beiden Sprachen, die nie einer Trennung oder Verschiebung unterlagen, wie sie Trautmann annimmt; noch phan- tastischer ist seine und Hirt's Vermutung, als wäre Lettisch nur ein Litauisch na Munde von Finnen gewesen!“ (Brückner 1922: 164).

²⁶ Pabrėžtina, kad LKŽe pateikiami klaidinantys sub. lie. *švaistikas* 2 'prūsų dievo vardas' mininčių autorių duomenys, t. y. Schl. 95 ir K. Būg., mat Augustas Schleicheris (1854: 95) tokios lyties apskritai **nemini**, bet pateikia formas *Swaixtigs*, *Szwaistix*, *Szwintestix*.

Mitonimą *švaistikas* (be kirčio ženklų) pirmasis pateikė A. Brückneris (1922: 164), **pats sukūręs** ir nurodęs reikšmę 'Umherleuchter resp. visa apšviečiantis', kurią grindžia teiginiu „<...> *saule* wäre ja viel zu einfach gewesen <...>“, t. y. „*saulė* būtų pernelyg paprasta“. Vėliau šią informaciją, lyg ji būtų autentiška, pakartojo K. Būga (III: 674), sukirčiuodamas minėtą lytį, o mitologema pavertė Vincas Krėvė-Mickevičius, **sugalvojes** neva senųjų lietuvių užkalbė- jimą (jo tekstą žr. Vaitkevičienė 2008: 224–225), kurio autentiškumu vieni tyrėjai linkę tikėti (Balsys 2006: 242), o kiti vertina itin skeptiškai resp. priskiria jį pramanams (Vaitkevičienė 2008: 56, 113, 225).

„<...> žvaigždės žiba, bet nieko neapšviečia <...>“ (žr. 25 išn.), nors baltų kalbų medžiaga byloja priešingai, plg. *Va, jau žvaigždė (aušrinė) užšvietė, jau aus* Pv; **Šviečia** dangių žvaigždytėlė, tai tę mūsų sesiutėlė (d.) Skp (LKŽe [žr. s. v. žvaigždė]).

Minėtą dviprasmybę dėl antrinio (svarbiausiame resp. pirminiame SK A[p] nuoraše formų su pradžios *Sch- nėra* užfiksuota) dusliojo frikatyvinio /ʃ/ atsiradimo, t. y. jtv. **Schwayxtix** E 377r ir kt., kuri iš esmės gali lemti jtv. **Swayxtix** A(p) kilmės apibrėžtį, matyt, reiktų eliminuoti, pasitelkiant dvi galimas tendencijas — (I) formaliąją resp. grafemų perteikimo bei (II) lingvistinę resp. nulemtą kalbos dėsnių veikimo (žr. 1 schemą):

(I) trigrafo a. v. a. *sch* gali būti perteikti **skolinių** skardusis pučiamasis /ʒ/ arba dusliojo frikatyvinio /ʃ/²⁷ skardusis pučiamasis alternantas /z/ — (I.1) (baltų) kalbų skardusis frikatyvinis /ʒ/, plg. sub. v. dial. (RPr.) **Schirk** / **Schirke**, **Scherke**, **Schörke** ‘(naminis) svirplys (Gryllus domesticus) ir kt.’ ← sub. lie. žirkė ‘svirplys’ (Fr II: 275–276; dar žr. Bauer 2005: 49); sub. v. dial. (RPr.) **Wasche** / **Waschke** ‘nedidelis vežimaitis ar rogės, nepakaustyti metalu’ ← sub. lie. vāžis ‘lengvas vežimas; tokios medžiotojų rogės’ (Fr II: 457; dar žr. Bauer 2005: 58); sub. v. dial. (RPr.) **Wusche** / **Woische** ‘vyža’²⁸ ← sub. lie. vyža ‘iš karnų pintas senovinis autuvas’ (Fr II: 484; dar žr. Bauer 2005: 60); (I.2.) (kitų kalbų [resp. **ne** indigėnių germanų leksinių lyčių]) /ʃ/ galimas alternantas /z/, plg. sub. v. dial. (RPr.) **Pammpuhsen** ↔ **Pampûsche**, **Papûsche** ‘veltiniai; vyžos’ ← v. **Pampuschen** ‘šlepetės’ (< turk. *pabuç* ‘šlepetė’ [Fr II: 119; dar žr. Фасмер III: 195; Юсипова 2005: 453; Kregždys 2016: 130–131]);

(II) pirminio S- → *Sch-* kaitą galėjo lemti (II.1) antrinio trigrafo *sch* vartose-na vietoj istorinio rašmens s, remiantis senųjų raštų grafemų perteikimo tradicija²⁹; (II.2) **analogijos** ar **kontaminacijos**³⁰ faktorius: savaip interpretuodami SK originalo autentišką informaciją, germanų kilmės nuorašų autoriai³¹ (pradedant B rankraščio perrašinėtoju, plg. **Schwayxtixenn** B 730r), inicijavo šio teonimo naujos fonetinės struktūros kaitą, remdamiesi jo semema ‘der Gott des **Lichtes**’ A(p [WMh 245]), kurios (žr. 11 išn.)

²⁷ Plg., pvz., sub. v. dial. (RPr.) **Pirschlis** ‘piršlys’ ← sub. lie. *piršlīs* ‘kas perša, kalbina tuoktis’ (Fr II: 148; dar žr. Bauer 2005: 42).

²⁸ Su šaknies *-u-* dėl kontaminacijos su v. **Schuhe** ‘apavas, batos’; dėl v. *u* → v. dial. (RPr.) *oi* žr. Ziesemer 1924: 132.

²⁹ Plg. „So reflektiert Krafft die im Frnhd. übliche Tendenz, das mhd. <s> in diesen Positionen durch <sch> wiederzugeben“ (Piirainen 1968: 218; dar žr. 14 išn.).

³⁰ Manyti, kad inicialės trigrafo *Sch-* /ʃ/ ir S- /s/ variavimas galėtų būti eksplikuojamas, pasitelkus grafemos a. v. a. s /ʃ/ tokio įvairavimo faktografiją, pasitaikančią to meto vokiečių raštuose (plačiau žr. Polenz 2000: 155; dar žr. Зиндер, Строева 1965: 34), **negalima**, mat A(p) nuoraše šios formos tokios koreliacijos pėdsakų neužfiksuota.

³¹ Pvz., C nuorašo autorius — Karaliaučiaus miesto gydytojas Gregoras Dunckeris (žr. Heinemann 1966: 183–184).

sinonimas yra a. v. a. *schein* / v. *der Schein* ‘švytintis blizgesys; saulės, mėnulio, **žvaigždės švytėjimas**; atspindys; dangaus kūnas ([džn.] mėnulis); šviesa ir kt.’ (DWG VIII: 2419–2431; dar žr. DW 835), kuris įvardytas ir Enchiridione, t. y. *fwāigſtan* ↔ ‘*fchein*’ III 35₁₃ (žr. Mažiulis 1981: 115). Spėtina, tos pačios kilmės grafema *-sch-* reflektuojama ir verb. pr. *erschwāigstinaī* ‘apšviečia’ III 45_{16–17}, nors, jau minėta (žr. anksčiau), iki šiol tyrėjų jos kilmė nebuvo detalizuota (plačiau žr. Trautmann 1910: 331; Brückner 1922: 164–165; DI IV²: 211, 320; Stang 1942: 178, 1966: 108, 350, 370; Fraenkel 1952: 145; LEW 1046, 1324; ПЯ II: 84–85; PEŽ I: 287–288, IV: 170–171).

Vadinasi, remiantis pirminės lyties su inicialiniu *S-* statusu (**ne** kontaminantu), galima teigti, kad jtv. *Swayxtix* A(p) fonologinė *Sw-* vertė, atsižvelgiant į SK **dėsningus** grafemų pateikties ypatumus (žr. Kregždys 2018: 52), suponuoja a. v. a. /**zv**/³² (Būga I: 152; Stang 1966: 108; Ivanov 1996: 135), o **ne** /sv/, kaip teigė A. Brückneris (1922: 164), juo besiremiantis Ernstas Fraenkis (1952: 145; LEW 1043), V. Mažiulis (PEŽ IV: 171) bei Wojciechas Smoczyński (2005: 321, 338, 458).

Dėl šios priežasties, pakartotinai verifikuotina Enchiridione užfiksuotos sub. pr. *swāigstan* ‘schein’ III 35₁₃, priklausančio sintagmai *mit schein des Rechtens* ‘su švytėjimu teisingumo resp. teisingumo vardan’³³ ↔ pr. *ſen ainefmu fwāigſtan ſteīfei tickrōmīſkan* „<...> su viena šviesa to teisingumo <...>“ (Mažiulis 1981: 115), etimologinė raida.

Pabrėžtina, kad sub. pr. *swāigstan*, etiologiškai tapatinamo su jtv. *Swayxtix* (Būga I: 151–154; DI IV²: 320; Fraenkel 1952: 145; PEŽ IV: 170–171), ligšiolinis kilmės aprašas yra grindžiamas **ne** detalio fonomorfologine analize, kurios svarbą itin pabrėžia V. Mažiulis (PEŽ II: 325, III: 13; dar žr. Откупщиков 2006: 216), bet **ekstrapoliariniu** (t. y. skirtingų kalbų šeimų) **semantemų lyginimu**, mat remiamasi iš esmės kazuistine K. Būgos formuluote³⁴ (žr. 11 išn.), t. y. Enchiridione įvardyta pr. *swāigstan* ← a. v. a. *schein* III 35₁₃ sąsaja, neva implikuojančią šių leksemų semantinę kongruenciją, t. y. pr. *swāigstan* ‘**t. p.**’ ← a. v. a. *schein* ‘**šviesa**’ (žr. Brückner 1922: 164; LEW 1043; PEŽ IV: 170). A. Brücknerio (ibid.) teiginys, neva verb. pr. *erschwāigstinaī* ‘apšviečia / erleucht’ III 45_{16–17} (PEŽ I: 287) su *-sch-* /s/ suponuoja sub. pr. *swāigstan*

³² Dėl v. *Sw-* galimos fonologinės /zv/ vertės **ne** germanų žodžiuose plg. avd. v. (← r.) *Sworykin* / **zv**ɔi:ki:n/ (žr. KSHA 968).

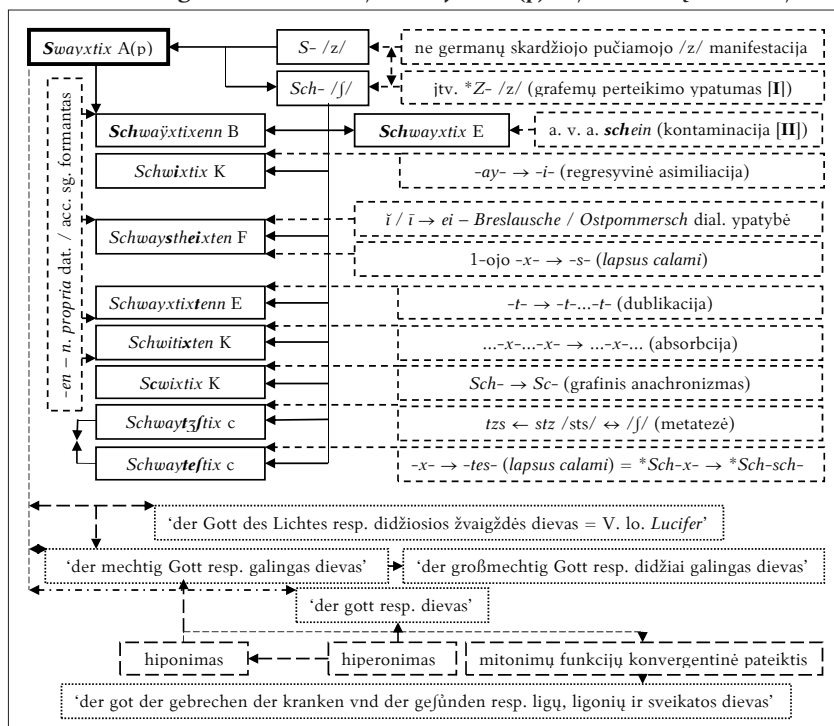
³³ Šis sustabarėjęs posakis, suponuojantis **dieviškojo** teisingumo sampratą, itin dažnas vokiečių teologiniuose traktuose: „<...> und folcherſgefalt **Gott** den HErrn niemand weder einer Ungerechtīgnoch Unbarmherzīgkeit **mit dem** geringſten **Schein des Rechtens** beſchuldigen könne“ (Peterſen 1710: 408).

³⁴ Plg. „*Suaixstix'o* aiškintojai, sugimininę jį su *žvaigžde*, turėjo pasitraukti nuo šaltiniuose duodamos reikšmės — „Sol“, „der Gott des Lichtes““ (Būga I: 151) ↔ „Visi šitie aiškinimai, atsitoliną nuo paliudytosios dievo vardo reikšmės, yra netikę“ (Būga I: 152).

inicialinį /s/, o ne /z/, **nēra** pagrįstas prūsų kalbos paminklų grafemų raiškos įvairavimo konsekventiniais pavyzdžiais, t. y. trigrafu a. v. a. *sch* gali būti perteikta fonema /ʃ/, t. y. pr. *š, bet **ne** pr. *s, kurią įprasta žymėti rašmenimis s, ʃ, z bei digrafais *sc*, *tz* (plačiau žr. Mažiulis 1966: 50).

1 schema

Fonomorfologinė ir semantinė jtv. *Swayxtix A(p)* ir jo variantų koreliacija

A. Brücknerio (ibd.) aiškinimu tikėti **ne**galima ir dėl formalaus fonomorfologinio faktoriaus — struktūrinio elemento **-g-** (žr. Stang 1966: 108; ПЯ II: 85), kuris kai kurių tyrėjų traktuojamas kaip paratetinis³⁵ pr. **-g-** (Fraenkel

³⁵ Remdamasis rytų baltų nominalinių ir verbalinių, tam pačiam leksinių semantinių lyčių lizdai priskiriamų, formų analize, Vyacheslavas Ivanovas (1996: 135–136) argumentuotai paneigia antrinę (resp. neetimologinę) šio garso kilmę ir suponuoja, remdamasis K. Būgos (I: 154) spėjimu, prolytės ide. *ghuoiḡ-sda* 'žvaigždė' (Ivanov 1996: 136) rekonstrukciją, paisydamas Julijaus Pokorný'o aiškinimo (IEW 495), spėja antrąjį ***-g-** esant **reduplikantą**, kurio istorinis statusas iki šiol griežtai neigiamas (žr. ЭССР VII: 182; dar žr. Derksen 2008: 196, 2015: 523).

1952: 145; LEW 1043; SEJL 1865) arba pr. *-k- (PEŽ IV: 170)³⁶, **stokos** hiperonimą 'šviesa' reflektuojančiose rytų baltų atitikmenų lytyse, su kuriomis įprastai sub. pr. *swāigstan* etimologinė raida pastaruoju metu yra siejama: verb. lie. *šviēsti* 'skleisti (spinduliuoti ar atspindėti) šviesą, veikti kaip šviesos (spindulių) šaltiniui ir kt.' / sub. lie. *šviesà*³⁷ 'kokio nors natūralaus ar dirbtinio šviesulio ar spinduolio skleidžiami ar atspindimi spinduliai ir kt.' (LKŽe; PEŽ ibd.; LEW ibd.), sub. lie. *prašvaistē* 'tarpas tarp debesų, properša, prošvaistė; pašvaistė ir kt.' / *prōšvaista* 'šviesi vieta tarp debesų, pragiedrulis' (SEJL 1866) ar **knyginiais** (t. y. leksikografų sugalvotais, šnektose neužfiksuotais) **naujadarais** sub. lie. *švaistà* 'šviesos sklidimas, švietimas, šviesa; mokslas, švietimas' (LKŽe; žr. Brückner 1922: 164), sub. lie. *švaisà* 'šviesos sklidimas, švietimas, šviesa; šviesos atsispindėjimas, pašvaistė' (LKŽe; plačiau žr. Smoczyński 2005: 321).

Vis dėlto esminis faktorius, galintis nulemti senosios etimologinės sub. pr. *swāigstan* sąsajos refleksiją su sub. lie. *žvaigždē* ↔ *žvaigždē* / *žvaigždē*

³⁶ Minėtina, kad V. Mažiulis (PEŽ ibd.) iškelto hipotezės apie įterptinio neetimologinio garso *-k- etiologiją neargumentuoja, o tik konstatuoja, nors jos visiškai neįtikėtina statusą suponuoja implikuojamų ne tik (1) etiologiškai integralių lyčių (resp. verb. lie. *šviēsti* ir jo vedinių) su -k- **stoka** rytų baltų kalbose, bet ir (2) prūsų kalbos rašto paminklų grafinės pateikties ypatumu rašmenį g perteikti ta pačia grafema resp. „Taip pat vienodai rašomas ir priebalsis *g <...>“ (Mažiulis 1966: 51), mat priebalsis k fiksuojamas rašmenimis c, k, digrafais cc, ck (Mažiulis 1966: 51–53; dar žr. Trautmann 1910: 173–176; Lewy 1904: 18), bet ne g. Spėti, kad tai sporadinės k → g sonorizacijos pavyzdys, pasitaikančios ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos rašto paminkluose (plg., pvz., a. v. a. *wergs* ↔ v. *Werk* 'veikalas ir kt.' [FrG 102]), negalima, mat tokių kaitų nėra nustatyta prūsų rašytinio paveldo reliktuose (plg., pvz., atvirkštinio, t. y. devokalizacijos [resp. k ← g], proceso pavyzdį sub. pr. *anctan* 'sviestas' E 689 ← pr. **ang-* [Trautmann 1910: 175; PEŽ I: 80]). Taigi manyti, kad samplaika -gs-, dažniausiai žymima raide x (Mažiulis 1966: 51), suponuoja g → k devokalizaciją, nėra jokio pagrindo.

Dar keistesnius **kvazi**įrodymus pateikia W. Smoczyński: 1) remdamasis lytimi part. praet. act. pr. *erschwaistuns* 'erleuchtet' III 45₁₃, be struktūrinio elemento -g-, ją laiko pirmine (Smoczyński 2005: 320). Tokia traktuotė klaidinga, mat ši verbalinė lytis yra **denominatyvas**, t. y., V. Mažiulio teigimu, kildintina iš part. praet. act. pr. **ers* (/z) *vaikstī* (/i) *vuns* 'apšvietęs' (žr. Mažiulis 1981: 257; PEŽ I: 287), o ši — iš **sub. pr. *svaikstan** 'šviesa' (PEŽ ibd.); 2) susiejęs sub. pr. *swāigstan* su verb. lie. *švaistyti* 'šviesos šaltiniui veikti į ką spinduliais, teikti kam šviesumo, daryti, kad kam būtų šviesu, žibinti ir kt.' (LKŽe), struktūrinio elemento -g- trūkumą eksplikuoja, pasitelkęs pavyzdžius su paratetiniu -k-, t. y. verb. la. *da-k-stīt* '(pa)duoti' (ME I: 433), verb. la. *mī-k-stīt* 'minti linus; (su)spausti ir kt.' (ME II: 642), verb. la. *muō-k-stīt* 'mikioti ir kt.' (ME II: 683–684) ir kt. (Smoczyński 2005: 321), tačiau **nenurodo** nė vieno verb. lie. *švaistyti* formos varianto su paratetiniu -k-. To šis tyrėjas padaryti negalėjo, mat tokių lyčių nėra užfiksuota ne tik lietuvių rašto paminkluose, bet ir šnektų duomenų bazėse. Taigi toks aiškinimas yra visiškai nemotyvuotas resp. kazuistinis.

³⁷ Janas Otrębskis (1939: 163; SEJL 324) netgi teigia, kad sub. lie. *žvaigždē* ir sub. lie. *šviesà* pradžios ž- ir š- yra tos pačios kilmės, nors pirmoji initialė kildintina iš ide. **k-* (žr. PEŽ II: 325), o antroji — iš ide. **ǵh-* (ЭССЯ VII: 182). Deja, šią fantasmagoriją pastaruoju metu populiarina W. Smoczyński (žr. SEJL 1865–1866), rekonstruodamas sub. lie. *žvaigždē* prolytę **švaistē*.

‘šviesulys, matomas šviečiančiu tašku nakties danguje ir kt.’, sub. la. *zvāigzne*, la. dial. *zvāigzna*² ‘žvaigždė; kokarda ir kt.’ (žr. anksčiau), suponuojančiais ne tik skardųjį pučiamąjį inicialinį /z/, bet ir struktūrinio elemento -g- istoriškumą (žr. 35 išn.), yra semantinio šios lekšemos vardiklio resp. a. v. a. *schein* reikšminės sklaidos analizė, kurios iki šiol neatliko joks prūsų kalbos tyrėjas.

Nė vienas tyrėjas ar kultūros veikėjas³⁸, nors probėgšmais paminėjęs sub. pr. *fwāigstan* ↔ ‘fchein’ III 35₁₃, nepateikia a. v. a. *schein* / v. *Schein* semantinio ekstensionalo, nors, be reikšmių ‘švytintis blizgesys; saulės, mėnulio švytėjimas; atspindys; dangaus kūnas ([džn.] mėnulis); šviesa ir kt.’ (DWG VIII: 2419–2431; dar žr. DW 835), a. v. a. *schein* dar suponuoja ir sememą ‘žvaigždės švytėjimas ir kt.’ (DWG VIII: 2420), t. y. reflektuojamas referentas ‘žvaigždė’, o ne tik šios lekšemos interpretatorių nurodomas ‘šviesa’.

Ši teiginį galima argumentuoti ne tik jau minėta formaliąja resp. leksikografinė vokiečių kalbos (įvairaus laikotarpio) faktografija, bet ir Enchiridione užfiksuotos sintagmos „<...> mit fchein des Rechtsens <...>“ III 35_{12–13} resp. ‘su švytėjimu teisingumo resp. teisingumo vardan’³⁹ etiologija ir vartoseną religinio turinio tekstuose (žr. 33 išn.), kuri, spėtina, priežastinė, mat suponuoja scholastinę Dievo Sūnaus, Jėzaus Kristaus, latentinę sąvoką — jau ST Skaičių knygoje (t. y. s. hebr. בְּמִדְבָּר resp. *bamidbār* ‘dykumoje’ [DCH V: 139]) judėjų mesijas siejamas su **žvaigžde** (Sk 24.17), o NT Apreiškimo Jonui knygoje — su aušrine resp. **Veneros** planeta (plačiau žr. Forstner 2001: 103–104):

Εγὼ Ἰησοῦς ἐπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐπὶ ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγὼ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαυὶδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωῒνός Apr 22.16 (AG 1262; dar žr. CA 502) ↔ „Ich, Jesus, habe gesandt meinen Engel, solches zu bezeugen an die Gemeinden. Ich bin die Wurzel des Geschlechts David, der **helle Morgenstern**“ (BL 1497) resp. „Aš, Jėzus, pasiunčiau savo angelą jums tai paliudyti apie bažnyčias. Aš esu Dovydo atžala ir palikuonis, **žerinti aušrinė žvaigždė!**“⁴⁰ Apr 22.16 (Bb.e).

³⁸ Vienintelis Matas Pretorijus (MP III: 277) mėgino detalizuoti, deja, nesiremdamas vokiečių leksikografinių sąvadų duomenimis, sememų ‘žvaigždė’ ↔ ‘šviesa’ interferentinį santykį ir jų diferencijos etiologiją.

³⁹ Tiesos / teisingumo sąvokos taip pat sietinos su krikščionių mesiju, plg. jam priskiriamus žodžius: „<...> Ego sum via, et **veritas**, et **vita**“ Jn 16.4 (BSC 710) ↔ „<...> Ich bin der Weg und die **Wahrheit** und das Leben <...>“ (BL 1277) resp. „<...> Aš esu kelias, **tiesa** ir gyvenimas“ (Bb.e).

⁴⁰ Pabrėžtina, kad sintagma vėlyv. gr. ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωῒνός Apr 22.16, įprastai traktuojama kaip sub. + adj. + adj. junginys ir verčiama „<...> žerinti aušrinė žvaigždė“ (žr. Bb.e), gali reflektuoti ir konsekventinę seką sub. + sub. + adj., t. y. „žvaigždė, šviesa rytinė (= aušrinė / Venera)“, mat NT 2 Pt 1.19 Jėzus Kristus įvardijamas aušrine resp. Veneros planeta: „<...> et lucifer oriatur in cordibus vestris <...>“ (BSC 783) resp. „<...> ir jūsų širdyse užtekės aušrinė“ (Bb.e), t. y. joje gali būti pavartotas ne adj. vėlyv. gr. λαμπρὸς ‘spindintis, švytintis ir kt.’ (Sophocles 1900: 705), bet sub. vėlyv. gr. ὁ λαμπρὸς ‘šviesa, švytėjimas; židiny’s’ (Du Cange I: 786) ↔ vėlyv. gr. τὸ λαμπρόν ‘šviesa, ugnis’ (Sophocles 1900: 705).

Remiantis atlikta analize, galima daryti atsargią prielaidą, kad sintagma „<...> mit ſchein des Rechtsens <...>“ ↔ pr. *ſen aineſmu ſwāigſtan ſtēiſei tickrōmifkan* III 35_{12–13}, iki šiol verčiama kaip „<...> su viena šviesa to teisingumo <...>“ (Mažiulis 1981: 115), iš tiesų suponuoja „<...> su viena **žvaigžde** / **žvaigždės švytėjimu** to teisingumo <...>“ = „su Jėzaus Kristaus tiesa“⁴¹. Taigi nekyla jokių abejonių, kodėl Pabėčių parapijos pastorius ir Enchiridiono vertėjui Abeliui Viliui (*Abel Will* [apie jį plačiau žr. Forstreuter 1965: 17–19; Stanevičienė 2008: 82]) jo pagalbininkas, bažnyčios vertėjas, prūsas Paulius Mėgotas (*Paul Megott* [žr. Berneker 1896: 99; Mažiulis 1981: 242–245; Stanevičienė 2008: 83]) nurodė a. v. a. *schein* atitikmenį pr. *ſwāigſtan*, t. y. šis vakarų baltų žodis *de origine* suponuoja **ne** semimą šviesa, bet reikšmę ‘žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė’.

Paisant šios hipotezės, iš esmės koreguotinas K. Būgos (I: 152) griežtas tvirtinimas, beje, pagrįstas klaidingais argumentais (žr. 42 išn.), neva „*Žvaigždė* reikšmėje „*stella*“ prūsams — svetimas žodis“, ir juo akiai sekančio V. Mažiulio teiginys — „Manyti, kad lie. *žvaigždė* „*Stern*“ ir pan. atitikmenį turėję prūsai <...> nėra pamato <...>“ (PEŽ III: 53), motyvuotas sub. pr. *lauxnos* ‘žvaigždės / gestirne’ E 4 (< vak. bl. **lauksnā* ‘žvaigždė’ ↔ sl. **lauksnā* ‘mėnulis ir kt.’ < vak. bl.-sl. **lauksnā* ‘nakties dangaus šviesulys, šviesuma’ ← **šviesuma*, -as’ [PEŽ III: 54]) pirminiu šio astralinio objekto įvardijimo statusu.

Tokia šių tyrėjų pateikta sub. pr. *lauxnos* semantinė apibrėžtis kelia pagrįstų abejonių, mat nė viena šios šaknies ide. kalbų lytis **nes** suponuoja sememos **žvaigždė* (žr. Шанский II⁹: 188–189; ЭССЯ XVI: 173–174; IEW 687), plg., pvz., r. dial. *луна* ‘žaibas be griaustinio, blykstelėjimas ir kt.’ (Даль II: 273), s. i. *roká* ‘šviesa; blizgesys, žvilgesys; šviesumas’ / s. i. *rōka(s)* ‘šviesa, didingumas’ (Monier-Williams 1960: 888; Mayrhofer III: 463, III_a: 75), av. *raoxšnā* ‘šviesa; blizgesys, žvilgėjimas’⁴² (Kanga 1900: 435–436; Mayrhofer III: 464, III_a: 75; dar žr. IEW 688), s. pers. *raoča-* / *rauča-* ‘šviestuvai; šviesa; dienos šviesa, diena; šviesioji dangaus pusė, kur gyvena mirusieji’ (Bartholomae 1904: 1489–1491) ir kt. Daug patikimiau teigti, kad sub. pr. *lauxnos*

⁴¹ Ilgainiui radosi semasiologinė grandis *žvaigždė* ↔ *Jėzus Kristus* ↔ *Bažnyčia*, plg. „Hæc dicit, qui tenet **septem stellas** in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelaborum aureorum“ NT Apr 2.1 (BSC 789) resp. „Tai sako tas, kuris laiko savo dešinėje **septynias žvaigždes**, kuris vaikščioja tarp septynių aukso žibintuvų“ (Bb.e), t. y. čia implikuojama prasminė 7-ių Mažosios Azijos, pradedant Efeso, bažnyčių sąsaja (plačiau ISBE IV: 424; dar žr. Nelson 2013: 2029), ilgainiui inkorporuota į egzorcistų maldas (žr. Mengus 1608: 55).

Akcentuotina, kad Martinas Lutheris (1972: 160, 492–493) itin niekino senosios astrologijos puoselėtojus, bet kokį žvaigždžių sąsajos su žmogaus gyvenimo eiga paminėjimą siedamas su stabmeldžiais ir dievo antipodo tarnyste.

⁴² **Klaidinga**, t. y. Avestos žodynuose neužfiksuotą, šios leksemos reikšmę ‘Gestirne resp. žvaigždynas, didžioji žvaigždė’ pateikia K. Būga (I: 152).

semema 'žvaigždės / gestirne' priskirtina **asociatyvams**⁴³, o **ne** pirminio astralinio denotato refleksijoms (plg. rekonstruotą protosemema *'nakties dangaus šviesulys, šviesuma' [PEŽ III: 54]), t. y. priešingai sub. pr. *swāigstan* *('žvaigždės) šviesa (II) ← žvaigždė (I)' resp. *de origine* astralinio objekto reikšmės reprezentanto (plg. sub. lie. *žvaigždė* 'šviesulys, matomas šviečiančiu tašku nakties danguje' [I] → 'šviesi gyvūno kūno dėmė' [II (LKŽe)]), sub. pr. *lauxnos* 'žvaigždės' reflektuoja retrogradinės kilmės reikšminę seką: 'žvaigždė' (II) ← *'dangaus kūno švytėjimas, šviesumas' (I), plg. vakarų ir pietų slavų genetiškai artimų leksemų identišką reikšminę determinaciją ir, pabrėžtina, sememos 'dangaus kūnas (resp. mėnulis)' **stoką** kai kuriose kroatų šnektose⁴⁴: s. le. *luna* 'šviesos atšvaitas nakties danguje' ↔ 'mėnulis' (SSt IV: 129), kr. dial. *luna* 'vaivorykštė' / *luna* 'blausi šviesa; mėnulio šviesa ↔ priešaušris, aušra; blogas apšvietimas' / *luna* 'šviesos ratilai aplink mėnuli' (Borys 1999: 96, 2007: 179–180). Vadinas, galima pritarti Wiesławo Boryso (2005: 304) hipotezei, kad pirminio **ne** astralinio kūno referento semema (resp. virtualioji reikšmė) prasl. **luna* 'šviesa, šviesos blyksnis; atšvaitas'⁴⁵ (dar žr. Borys 1999: 97, 2007: 180) ilgainiui suponavo aktualųjį denotatą ('nakties) dangaus kūnas, atspindintis / skleidžiantis šviesą ↔ mėnulis' < adj. ide. **louksnā* 'spindinti; tokia kaip šviesa ar šviesos spindulys' (BEP III: 509; dar žr. PEŽ III: 54; Skok II: 330–331)⁴⁶.

Rekonstruojant sub. pr. *fwāigstan* ↔ 'fchein' III 35₁₃ prolytę, t. y. nustatant šio žodžio grafemų raiškos pirminį statusą, svarbu pabrėžti, kad Prūsijos vokiečių šnektose vartotų skolinių iš baltų kalbų (nebūtinai indigenių leksemų) pasitaiko skardžiųjų gomurinių pakaitos į dusliusius (resp. devokalizacijos) pavyzdžių, bet **ne** sonorizaciją (žr. 36, 47 išn.) suponuojančių leksemų, plg. sub. v. dial. (RPr.) *Brāgen* ↔ *Brāk* 'alaus ar degtinės gamybos atliekos, tirščiai, naudojami gyvuliams šerti' ← (slav.) sub. lie. *brogā* / *brōgas* 'degtinės raugalas; alaus putra, žlaugtai; jovalas' (žr. Fr I: 102; Bauer 2005: 14).

⁴³ Plg. (1) sub. lie. *šviesulys* 'šviečiantis dangaus kūnas ↔ žvaigždė': *Žvaigždės yra tos pačios prigimties šviesuliai kaip ir Saulė* sp (LKŽe); (2) sub. lie. *šviesuolis* 't. p.: Ar ji žinanti, kad mėnuo ir žvaigždės — tai ne kažkokie šviesuoliai, bet dideli dideli rutuliai LzP (LKŽe); (3) sub. la. *spideklis* 'žvaigždė; žvaigždynas' (ME III: 1001).

⁴⁴ Minėtina, kad kurie tyrėjai, kurių kalbinėje aplinkoje leksema kr. *luna* niekuomet nevartota reikšme 'mėnulis', linę ją interpretuoti kaip knyginę, priskirtiną kultūriniam romanų kalbų (pirmiausiai — italų) skoliniams (žr. Jurančiū 1972: 462; dar žr. Borys 1999: 97, 2007: 180; Sławski IV: 380, V: 311; BEP III: 510).

⁴⁵ Dar plg. sub. bulg. *лунá* 'mėnulis' ↔ sub. bulg. *лу́на* 'pigmentinė kūno dėmė, strazdana' (РБЯ III: 24; dar žr. BEP III: 509; ЭССЯ XVI: 173) retrogradinį santykį, kuris semantinė raida (resp. virtualiojo referento rekonstrukcijos aspektu) koreliuoja su adj. lie. *lauškas*, -à 'su balta kakta ar baltu snukiu' ↔ sub. lie. *lauššis*, -ė 'kas su lauka kakta, laukis' (LKŽe) — suff. lie. *-šjō- vedinys (žr. Skardžius I: 316; Ambrazas 2000: 189).

⁴⁶ Dar plg. ide. dial. **louksnis* refleksiją r. dial. *лунь* 'blanki šviesa; baltumas ↔ mėnulis, mėnulio šviesa' (Даль II: 273; СРНГ XVII: 197; plačiau žr. Откупщиков 2005: 231).

Vadinasi, nėra jokios būtinybės teigti, kad prūsai nevartojo pirminio resp. *de origine* astralinio objekto ide. **ǵhuoig^u-sda-* ‘žvaigždė’ reprezentanto (žr. 35 išn.) — sub. lie. *žvaigždē* ‘šviesulys, matomas šviečiančiu tašku nakties danguje’ vakarų baltų alternanto, kaip teigia V. Mažiulis (PEŽ IV: 170–171).

Nustatant genetinio sub. pr. *fwāigftan* ir jtv. *Swayxtix* ryšio (žr. anksčiau) pagrįstumą, būtina detalizuoti formaliai diferentinių (neeliminuojančių substratinės konstrukcijos [resp. prolytės] dėmenų analizės) struktūrinių šių leksemų elementų galimą atitiktį, t. y. (1) *-d- ↔ -t-; (2) -gs- ↔ -x- galimos atitikties:

1. devokalizacija (žr. 36 išn.) užfiksuota ir SK sukūrimo laikotarpio raštuose, t. y. ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos paminkluose. Įprastai ji priskiriama fonetinio (dažniausiai — sporadinio), o ne grafinio fonemų perteikimo įvairavimo refleksijoms, plg. sub. a. v. a. *totter* ‘trynys’ ← a. v. a. *dotter* ‘t. p.’, verb. a. v. a. *dulten* ‘kentėti’ ← a. v. a. *dulden* ‘t. p.’, sub. a. v. a. *milte* ‘minkštumas’ ← a. v. a. *milde* ‘t. p.’ (FrG 91)⁴⁷;

2. struktūrinių elementų sekos -x-...-x⁴⁸ fonologinio statuso identifikavimas, kuris, remiantis (α) ankstyvosios vokiečių aukštaičių kalbos tendencija šia grafema reikšti ne tik samplaiką *ks* (dažniausiai), bet ir *gs* (plg., pvz., adv. a. v. a. *flux* ↔ v. *flugs* ‘skrendant; greitai, akimirksniu’ [FrG 102; dar žr. Kluge 2002: 305]) bei (β) prūsų kalbos rašto paminkluose šio rašmens konsonantinio derinio *gz* raiška (paraleliai su *ks* [plačiau žr. Mažiulis 1966: 51]), plg. sub. pr. *anxdris* ‘žaltys’ E 775 ← pr. **angzdrīs* ‘t. p.’ (PEŽ I: 85), sub. pr. *kellaxde* ‘ieties kotas’ E 423 ← pr. **kelangzdē* ‘t. p.’ (PEŽ II: 160), sub. pr. *laxde* ‘lazdynas’ E 607 ← pr. **lagzdē* ‘t. p.’ (PEŽ III: 54–55), sub. pr. *plauxdine* ‘patalai’ E 488 ← pr. **plaugzdinē* ‘t. p.’ (PEŽ III: 54–55), sub. pr. *sixdo* ‘smėlis’ E 26 ← pr. **zigzdo* (DI II²: 306; dar žr. Trautmann 1910: 428), pirmasis jtv. *Swayxtix* -x- galėtų būti interpretuojamas kaip skardžiojo gomurinio ir pučiamojo derinys, remiantis jo, spėtina, genetinė sąsaja su sub. pr. *fwāigftan* ↔ ‘fchein’ III 35₁₃, t. y. pr. **zvaigzdan* ‘žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė’ acc. sg. (← pr. **zvaigždē* ‘žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė’)⁴⁹.

Remiantis įvardytomis grafemos x fonetinėmis savybėmis bei a. v. a. d- / -d- → t- / -t- kaitos ypatumais, galima atsargiai spėti, kad (I) jtv. *Swayxtix*

⁴⁷ Tiesa, būta ir atvirkštinio proceso (t. y. sonorizacijos), t. y. t → d kaitos, plg. sub. a. v. a. *dochter* ‘dukra’ ← a. v. a. *tochter* ‘t. p.’, praep. a. v. a. *hinder* ‘už’ ← a. v. a. *hinter* ‘t. p.’ (FrG ibd.).

⁴⁸ Antrojo -x- eksplikacija paprasta — taip dažniausiai žymėtas redukuotos fleksijos pr. -s (< pr. *-ās [plačiau žr. Mažiulis 2004: 37], plg. sub. pr. *waix* ‘tarnas’ ← pr. **vaikās* ‘vaikinas’ [PEŽ IV: 213]) ir kamieno struktūrinio elemento -k- arba -g- baigmens junginys, plg. avd. pr. *Manix* ↔ *Manike*, *Manicke* (Lewy 1904: 53; Trautmann 1974: 55); avd. pr. *Quedanx* ↔ *Queydange* 1299 (Lewy 1904: 46; Trautmann 1974: 50).

⁴⁹ Dėl pirminio kamieno identifikacijos plg. pr. *semman* ‘žemė’ III 105₁₅ acc. sg. ↔ pr. *semien* ‘t. p.’ III 29₁₉ acc. sg. ← pr. **zemē* ‘žemė’ (plačiau žr. PEŽ IV: 58; dar žr. Derksen 2015: 523).

suponuoja pirminę lytį **Zvaigzdikas* (resp. $-x- = *-gz-$, $-t- = *-d-$ [dar žr. Ivanov 1996: 138]), o ne **Zvaigstikas* (žr. Būga I: 152) ar *Zvaigstiks* (Būga II: 156; dar žr. PEŽ IV: 171), (II) kuri, V. Mažiulio (PEŽ IV: 171) interpretuojama kaip **pr.**⁵⁰ **Svaistikas* ‘švietikas (švaistikas), švietėjas (švaistytojas)’ **nomen agentis** (resp. verb. pr. **svaist-īvei* ‘švaistyti [švysčioti]’) refleksija, iš tiesų suponuoja visai kitos struktūros ir darybos tipo lytį jtv. **Zvaigzdi(ī)kas* **‘žvaigždinis* resp. žvaigždės (jos palydovas)’, implikuojančią **nomen qualitatifis**⁵¹ lytį su posesyvine⁵² konotacija.

Šią prielaidą galima argumentuoti ir mitonimo jtv. *Swayxtix* mitologine konotacija, apibrėžta SK perrašų faktografijos (žr. 1 schemą), kurios ligšiolinė eksplikacija kelia pagrįstų abejonių⁵³, t. y. remiantis atlikta formaliąja ir fonomorfologine šios lyties analize, galima atsargiai spėti, ją *de origine* esant **ne** mitologemą, bet **astronimą** (resp. dangaus kūno įvardijimą [žr. 54 išn.]), mat nėra pakankamai rašto šaltiniuose užfiksuotų duomenų (žr. 62 išn.), išskyrus **scholastine dogmatika** grįstų kvaziteiginių⁵⁴, bylojančių apie baltų

⁵⁰ Apie prūsų ir jotvingių etnolingvistinės faktografijos konvergentinio interpretavimo ypatumus plačiau žr. 16 išn.

⁵¹ Plg. sub. pr. *prėsiks* ‘priešas’ III 79₂₀ ← adj. pr. **prēisa-* ‘priešinis, priešingas’ + suff. **-ik-* (balsio kokybė neiški [PEŽ III: 351]), reflektuojantis ypatybės turėtojo darybos modelį (žr. Ambrazas 1993: 138); dar plg. sub. lie. *šviesikis*, $-ē$ 2 ‘kas šviesios spalvos’ KŽ; sub. lie. *raudonikas*, $-ē$ 2 ‘kas raudono, skausaus veido’ Skdt ↔ sub. lie. *raudonikis*, $-ē$ ‘kas raudono, skausaus veido; raudonplaukis; raudonas vaisius’ (LKŽe).

⁵² Plg. sub. pr. *dellijks* ‘dalis, dalykas’ III 39₁₆ ← pr. **delikā* ‘**priklausomumas** daliai’ (PEŽ I: 195); sub. pr. *bratrikai* ‘**broliai** resp. *bruder*’ III 89₅, kuris, žinoma, suponuoja **ne** V. Mažiulio sukurtą deminutyvą **brolyčiai* (PEŽ I: 155; Mažiulis 2004: 30; dar žr. Skardžius I: 131; Ambrazas 2000: 90), mat Enchiridione (žr. OPWM 342; dar žr. Mažiulis 1981: 178) užfiksuotas šios leksemos atitikmuo, **ne** deminutyvas a. v. a. *Brūder* ‘**broliai**’ (resp. v. *Brüder* ‘t. p.’) ← a. v. a. *bruder* ‘religinės bendrijos narys (resp. **tikintysis**) ir kt.’ (žr. Götze 1920: 42), plg. deminutyvus v. *Brüderchen*, *Brüderlein* ‘**broleliai**, **brolyčiai**’, bet, spėtina, senojo **kolektyvo** antrinės formacijos refleksiją, implikuojančią posesyvinę semimą ‘vyriškosios lyties **tikinčiųjų visuma**’, plg. sub. lie. *broliai* ‘artimesnieji jauni jaunosios giminaičiai, kurie pasilieka kurį laiką po vestuvių vyro šaly, pargrįžus namo kitiems pajauniams’ (LKŽe).

⁵³ Romantizmo atstovo Teodoro Narbuto (1835: 19) sukurta, vėliau K. Būgos (I: 152–154) pakartota ir V. Ivanovo (1996: 136–137, 142, 144–145) entuziastingai išplėtotą hipotezę apie *Agenda Ecclesiastica* minimos **šviesos** dievybės jtv. *Suaixtix* (žr. 11 išn.) genetinę sąsają su teonimu gr. Φοῖβος ‘spindulingasis resp. Apolono epitetas ir kt.’ (Pape II: 1638–1639) nėra argumentuota įtikinama fonomorfologine analize, mat etiologiniai ryšiai gr. Φοῖβος, iki šiol priskiriamo neišsikiros etiologijos formoms (žr. Frisk II: 1031; Beekes II: 1583), su ide. **ghuoiǵō-* / **ghuoiǵu-* // **ghoiǵu-* (žr. Golāb 1972: 58; Ivanov 1996: 137; ЭССЯ VII: 182) yra traktuojami kaip nepatikimi resp. pseudomoksliniai (plačiau žr. Slawski I: 385; Шанский II⁶: 76; Derksen 2015: 523), nors ir detalizuojami ide. **ghu-* interferencijos pavyzdžiais (Ivanov 1996: 137), pvz., gr. dial. (ajol.) φῆγ / gr. φήγ ‘žvėris’ (žr. Buck 1928: 58; Grammont 1948: 138, 187, 348; Lejeune 1987: 84, 178–179).

⁵⁴ Plg. Christophoro Manlijaus (1719: 176) teiginį apie prūsų ir slavų, pasirinkusių klaidingą tikėjimo kelią, garbinamus žaibą ir griaustinį, grindžiamą ST *Solomono išminties knygos*, kurios autorystę klaidingai priskiria Filonui Aleksandriečiui (*Philo Judaeus* [20 p. m. e. –

garbintas **žvaigždes** ar jas simbolizavusias antropomorfines dievybes (žr. JBR II: 30; dar žr. Kregždys 2012: 238, 2018: 66)⁵⁵, nors Georgijus Trusmanas (Трусманъ 1884: 59) atsargiai spėja, kad baltų metempsichozės⁵⁶ sistema suponuoja sisteminio astronominių objektų kulto refleksiją. Vis dėlto nekyla abejonų, kad žvaigždės buvo itin svarbios kasdienėje vakarų ir rytų baltų veikloje, pvz., (1) jas pasitelkdavo laiko skaičiavimui⁵⁷, kai neturėta laikrodžių

50 m. e.), nors apie tai buvo žinoma jau XVII a. pradžioje (Castro de 1613: 4; dar žr. Deines, Niebuhr 2004: 5), fragmentur., „Vani autem sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei; et de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex: sed aut **ignem**, aut **spiritum**, aut **citatum aërem**, aut gyrum **stellarum**, aut **nimiam aquam**, aut **solem et lunam**, rectores orbis terrarum deos putaverunt“ Išm 13.1–2 (BSC 392) resp. „Juk iš prigimties kvaili buvo visi žmonės, kurie gyveno Dievo nepažindami ir kurie, matydami gerus dalykus, nepajėgė pažinti To, Kuris yra, nei pripažinti menininko, stebėdamiesi jo darbais! O laikė dievais arba ugnį, arba vėją, judrų orą, arba žvaigždžių ratą, galingą potvynį, arba didžiuosius dangaus šviesulius — pasaulio valdytojus“ (Bb.e).

Šis draudimas (plačiau žr. Humphrey 2011: 18–24) judėjų ilgainiui buvo demonizuotas ir susietas su stabų garbintojų, o dar vėliau — su gojų (t. y. ne judėjų) įvardijimu, plg. akronimą v. hebr. עֲכָּוִים resp. '*akkum*' 'stabmeldžiai' ↔ v. hebr. שִׁבְרֵי כִכְבִּים וּמַלְאֲכֵי אוֹדֵי קֹחַבִּים resp. *odvey kōchābīm u-mazālōt* 'tie, kurie garbina **žvaigždes** ir **žvaigždynus** = stabų garbintojai' (Jastrov II: 1078; dar žr. Goldberg 1987: 332; Stern 1994: 9; Hoffman 1996: 163).

Minėtina, kad šios dogmatikos refleksijų resp. pejoratyvinės nekritščių religijos vertinimo atspindžių, grįstų minėta ST knygos faktografija, gausu prūsų (ir kitų vakarų baltų) senąjį tikėjimą aptarusių autorių, pvz., Petro Dusburgiečio (SRP I: 53), Erasmo Stellos (1518: 28), Casparo Hennenbergerio (1584: [25]) ir kt., veikaluose. Jos refleksijų galima įžvelgti ir XIII a. vidurio Jono Malalos kronikos intarpe, kuriame paminėta ne tik garbinama saulė (resp. *солнце*), bet ir Žvoriūna, arba Kalė (resp. *Жвороуна, пекуне Соуе* [žr. BRMŠ I: 266, 268]), kuri, žinoma, nėra mitologema (plg. Balsys 2006: 336–337), bet **astronimas**, t. y. vakarinės žvaigždės (resp. Veneros arba Merkurijaus) įvardijimas — **vertinys** iš slavų kalbų, plg. sintagmą s. le. *źwierzęca gwiazda* '**žvērinė** žvaigždė — Vakarinė, Venera / *Lucifer*' (Sst XI: 508).

Dėl šios priežasties, bet kokia sąsaja su žvaigždėmis ar jų stebėjimu, išskyrus scholastines Jėzaus Kristaus (žr. 41 išn.) ir Jahvės kūrybos vaisių (žr. Forstner 2001: 102) nuorodas, krikščionių buvo vertinama kaip demonologinės sferos refleksija resp. pejoratyvinės konotacijos sakralinis objektas, plg. gr. (vėlyv.) ἀστεροσκοπός 'žvaigždžių stebėtojas ↔ **burtininkas**, ateities spėjikas, astrologas' (Sophocles 1900: 265 [dėl šios leksemos niekinamosios reikšmės plačiau žr. Kregždys 2018: 56]) ← gr. (vėlyv.) ἀστήρ 'žvaigždė — **peiktinas** pagonių religijos sakralinis **objektas**' (Lampe 1961: 247).

⁵⁵ Tiesa, kai kurie tyrėjai yra priešingos nuomonės (žr. Bender 1867: 14; Трусманъ 1884: 59).

⁵⁶ Lietuviai tikėjo, kad Merkurijus gali virsti arkliu, pernešančiu sakmės personažą karalaitį per **pieno**, kurio **negalima** gerti, upę (resp. Vėlių Kelią ↔ lo. *Via Lactea* 'Pieno kelias' [žr. Jankowski 2010: 6]) ir medaus, kurį **draudžiama** valgyti, girią (Dundulienė 1988: 49, 1989: 140), t. y. į mirusiųjų pasaulį (plg. Dundulienė 1988: 60–61).

⁵⁷ Plg. Vg. *jau žvaigždė (aušrine) užšvietė, jau auš* Pv ↔ *Pagal žvaigždės žino valandas — jau vakarinė žvaigždė, jau rytinė* PnmR; *Žvaigždėlė sekdamo rytinę — laikrodžio nebuvo* Kpr; *Reikia kur eit, tai an traukinių įsiklausai, tai an žvaigždžių išžiūri — laikrodžių neturėjom* KzR (LKŽe [žr. s. v. žvaigždė]).

(žr. JBR II: 27); (2) buvo stebimos kaip orientyras kelionėje⁵⁸; (3) vertinamos kaip šviesos šaltinis⁵⁹ ar (4) meteorologinis indikatorius⁶⁰ (dar žr. 72 išn.).

Vadinasi, galima formuluoti prielaidą apie SK autoriaus sukurtą fiktyvaus teonimo prezentaciją, remiantis **istoriniu** sūduvių **dangaus kūno** įvardijimu. Toks spėjimas argumentuotinas kaimyninių rytų baltų, pirmiausia — lietuvių (α), po to ir latvių (β) kosmologijos motyvacija: (α) senieji lietuviai tikėjo, kad Mėnulį lydi Aušrinė (resp. Veneros planeta [g. fem.])⁶¹ ir jos Draugas / Tarnaitis (g. masc.) — **Merkurijus**, „<...> nes Merkurijus ir Aušrinė užteka beveik vienu kartu“ (Dundulienė 1988: 49; dar žr. JBR II: 27; Weidner 1915: 8), kuris, spėtina, šnektose galėjo būti vadinamas g. masc. forma, pvz., sub. lie. dial. *aušrynėlys* 2 (dem.) ‘planeta Venera, aušros žvaigždė’ (žr. 61 išn.); (β) latvių šio dangaus kūno įvardijimas, taip pat reiškiamas g. masc. lytimi, išskyrus inovacines g. fem. deminutyvo formas (žr. 63 išn.) — avd. la. *Auseklis*, (dem.) avd. la. *Ausiņš* [Siliņš 1990: 75]) ↔ sub. (s.)la. (dial.) *aūseklis* / *ausēklis* ‘ryto žvaigždė, Veneros planeta; aušra’ (ME I: 226; EH I: 188; Fennell 1989: 9; Depkin I: 87), paraleliai vartojant lytį avd. la. *Austriņš* ↔ s. la. *Austrins* ‘aušra; rytai ir kt.’ (Fennell 1989: 10; Depkin I: 86), sub. la. *āustriņš* ‘rytų vėjas’ (ME I: 229; EH ibd. [apie jų kilmę žr. Endzelīns 1951: 351; LEV I: 91]), deklaratyviai interpretuojamas kaip ryto žvaigždės resp. Veneros planetos neišreikšta⁶² personifikacija resp. teonimas (žr. Šmits 1926: 110; Gimbutas 1963: 202; Biezais 1972: 21–27, 1975: 351, 354–355; Gimbutienė 1985: 165; Greimas 1990: 175; Kursīte 1996: 69; MC 74; Laime 2006: 11; Beřáková, Blažek 2012: 34), nors, spėtina, tai Merkurijaus, kaip

⁵⁸ Plg. *Retas paukštis kelionėj paklysta — žvaigždės veda plačiais vandenais* K. Brad (LKŽe [žr. s. v. žvaigždė]).

⁵⁹ Plg. *Kap tik nužeberlojau ik tvartų, — tamsu, anei žvaigždūkės* Pv; *Atsikėlau — tamsu tamsu, nė vienos žvaigždės, nė vienos žvaigždėlės nesimatė* Mžš (LKŽe [žr. s. v. žvaigždė]).

⁶⁰ Plg. *Kada lietus ateina, naktį apie žvaigždės būna juodi ratai, o kai pagada — balti* Dgč; *Kai mirga žvaigždės, žinok, kad bus šalta, o jeigu ramios žvaigždės — tyku, ramu* Sur; *Jei žvaigždės naktį neiškios — lauk lietaus* prš; *Jei žvaigždės skaisčiai blizga, tai bus gražas oro* LTR (Pn) (LKŽe [žr. s. v. žvaigždė]).

Šią funkciją pabrėžė ir Matas Pretorijus (MP III: 277), teigdamas, kad „<...> senovės prūsai ir dabartiniai nadruviai iš žvaigždžių spėja, ar būsima diena bus šviesi ir giedra“.

⁶¹ Plg. sub. lie. *aušrinė* 2, dial. *aušrinė* 1 ‘planeta Venera, aušros žvaigždė’ (LKŽe), dial. *Aušrinė* 2 ‘Veneros planeta’ (KRŽ I: 41; ŠVŽŽ I: 37; DvŽ I: 34; KpŽ I: 106) / *aušrynėlys* 2 (dem.) ‘planeta Venera, aušros žvaigždė’ (KpŽ I: 106) / dial. *aūšrinė* 1 ‘t. p.’ (LKŽe).

Tikėta, kad šis dangaus šviesulys, Saulės ir Mėnulio dukra (JBR I: 30), lemia ne tik gerą derlių (Dundulienė 1988: 49), bet ir visokeriopą sėkmę, pvz., karo nebuvimą (žr. JBR II: 27), taip pat jam buvo priskiriama apotropėjinė funkcija (Dundulienė 1988: 50).

⁶² EH (I: 188) nurodomas vienintelis personifikuoto la. *auseklis*, užfiksuoto latvių pasakoje (Šmits V: 449), atvejis. Remiantis mitologinės pasakų teorijos (apie ją plačiau žr. 64 išn.) ydingos metodologijos esme, šis motyvas **negali** būti traktuojamas kaip baltų asteroniminės dievybės kulto refleksija.

ir lietuvių, o ne Veneros mitologinis vardiklis⁶³, mat latviai taip pat, kaip ir lietuviai, aušrinę vadina **g. fem.** lytimis sub. la. dial. *àustra, aūstra* ‘aušra; aušrinė resp. aušros žvaigždė (↔ Veneros planeta)’ (žr. ME I: 229; dar žr. LEV ibd.) ir la. *ausma* ‘brėkšma, ryto žara; aušra’ (ME I: 227; dar žr. Biežais 1976: 152), o 1-ąją jų, Klāvo Silinio (Siliņš 1990: 75) teigimu, latviai garbinę kaip dievybę⁶⁴.

Akcentuotina, kad analizuojamo mitonimo hiponiminis įvardijimas (resp. jo epitetas [žr. Kregždys 2018: 73]) įtv. *Ockopirmus* A(p), apibrėžtas sideroforine semema ‘Saturnus’, pateikta *Agenda Ecclesiastica* (žr. WMh 233; dar žr. BRMŠ II: 159), yra Prūsijoje gyvenusių vokiečių Veneros planetos **permutacinis** įvardijimas (plačiau žr. Kregždys 2018: 66, 69–70). Vadinasi, nekyla abejonų, kad tokia leksema galėjo būti įvardyta viena Saulės sistemos **planetų**.

⁶³ Šis spėjimas argumentuotinas: (**α**) identišku folkloro motyvu apie lietuvių Aušrinės Draugo / Tarnačio (resp. Merkurijaus), o latvių — Auseklio (d. 33795) turimą 1-ą žirgą, kurį Aušrinės Draugui / Tarnui parūpina Mėnulis (Dundulienė 1988: 49), o Ausekliui — Saulė (žr. Biežais 1975: 354; dar žr. 56 išn.):

Kam, Saulite, zirgu pirki (Kam, Saulele, žirgą perki)
Dzeltenām krēpitēm, (Auksiniais karčiais)
Vēl nevaid Auseklām (Dar nėra Auseklio)

Tāda dēla jājējiņa (To jojančio bernelio [KBDS — 33795-0]);

(**β**) astronominio kūno tapačia okcidentine dinamika — ir lietuvių Vakarinė (resp. sub. lie. *vakarinė* ‘aušrinė, kai ji spindi **vakarų** danguje, Venera’ [LKŽe]) ↔ Aušrinės Draugas / Tarnaitis, ir latvių Auseklis (resp. sub. s. la. *auseklis* ‘**vakarų** žvaigždė resp. Riets=swaigsne’ [Fennell 1989: 9]), dėl homogeninės permutacijos, ilgainiui lėmusios Veneros ir Merkurijaus planetų unifikacinio astralinio objekto sampratos atsiradimą, gali reflektuoti šios planetos — Merkurijaus nusileidimą iš karto po saulės (žr. LE XVIII: 256).

Minėtina, kad dviejų (dangaus skliaute sunkiai įžiurimų [žr. 66 išn.]) astronominių objektų konvergencija lėmė antrinės **g. fem.** lyties sub. la. dial. (dem.) *auseklite* ‘ryto žvaigždėlė; aušrelė’ (ME I: 226) radimąsi, t. y. **g. fem.** sub. la. dial. *àustra, aūstra* ‘aušra; aušrinė resp. aušros žvaigždė (↔ Veneros planeta)’ suponavo **g. masc.** sub. la. (dem.) *auseklitis* ‘ryto žvaigždėlė; aušrelė’ (ME I: 226) giminės kategorijos kaitą resp. implikavo inovacinės formos **g. fem.** *auseklite*.

⁶⁴ Tokį šio latvių onomasto teiginį, matyt, suponavo pernelyg romantizuotas požiūris į baltų mitologiją ir rėmimasis nepatikimais šaltiniais, t. y. pseudomokslinėmis formuluotėmis (pvz., neva Aušrinė — senųjų lietuvių mitologinė būtybė, grožio dievaitė [Greimas 1990: 113, 127, 136, 241; Kuzavinis, Savukynas 1994: 88]), grįstomis metaforiniais folkloro, o ne rašto paminklų, kuriuose ši mitologema **nėra** minima (Razauskas 2011: 17; Bėťáková, Blažek 2012: 34), duomenimis (identišką resp. teonimo apibrėžtį pateikia Dainius Razauskas [2011: 18], Marta Eva Bėťáková ir Václavas Blažekas [2012: 34]), plg. K. Silinio nurodomo lituanizmo avd. la. *Aušra* kvaziuzemą ‘lietuvių aušros deivė’ (Siliņš 1990: 75), kuri nėra paliudyta lietuvių leksikografiniuose (žr. 61 išn.) ir mitologiniuose sąvaduose (plačiau žr. JBR II: 27–28).

Metodas, kai mitologema yra rekonstruojama, remiantis tik folkloro motyvais, suformuluota Jacobo Ludwigo Karlo Grimmo (1785–1863), dar vadinamas mitologine pasakų teorija (apie ją plačiau žr. Tybjerg 1993: 28; JBR II: 238–239), argumentuotai kritikuotas ir paneigtas Wilhelmo Mannhardto (1876: XXII–XXIII; dar žr. Blech 1982: 6), o iš lietuvių tyrėjų — Jono Balio (žr. JBR II: 239), tokią analizę priskyrusio anachronistiniams tyrimo būdai (JBR II: 238), kurį, deja, savo darbuose, susijusiuose su mitologijos analize, taikė Algirdas Julius Greimas (žr. JBR II: 329–332).

Manyti, kad mitonimas jtv. *Swayxtix* sūduvių galėjo būti suvokiamas kaip **Veneros** planetos įvardijimas (ar šio dangaus šviesulio dievybės vardas), plg. A(p [WMh 245]) nurodytą semimą „<...> der Gott des **Lichtes**“ (plg. WMh 245), identišką su šio mitonimo hiponimo jtv. *Ockopirmus* A(p [WMh ibd.]) reikšminei apibrėžčiai resp. „<...> der erste Gott Himmels vnd **Gestirnes**“, t. y. „<...> pirmasis dangaus ir didžiosios žvaigždės dievas“ (plg. a. v. a. *ges-tirn* / v. *das Gestirn* ‘dangaus šviesulys, dangaus kūnas; žvaigždynas; *militia coeli* = **Veneros** planeta ↔ (bžn. / V.) lo. *Lūcifer*; švytinti žvaigždė; didžioji žvaigždė’ [DWG IV: 4237–4239] ↔ a. v. a. *licht* / v. *das Licht* ‘žėrintis / švytintis dangaus kūnas, jo skleidžiama šviesa; žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė [= v. *Gestirn*]⁶⁵; jaunaties šviesa; dangaus šviesa, ryto šviesa / rytas = [bžn. / V.] lo. *Lūcifer*’ [DWG VI: 862–878; Heyne II: 640–643; dar žr. Kregždys 2018: 66]), **negalima** dėl formaliosios (resp. morfologinės) kontradikcijos, t. y. vakarų (1) ir rytų (2) baltų semantinių astronimo Venera ↔ Aušrinė atitikmenų **giminės kategorijos** diferencijos (dar žr. Greimas 1990: 177), kurią skatino ignoruoti Jonas Balys (JBR II: 360):

1. sub. pr. *daynayno* ‘**ryto žvaigždė**, aušrinė’ E 5 (**fem.** [PEŽ I: 188]);
2. sub. lie. *aušrā* 2, 4 (**fem.**) ‘laikas, kada diena bei rytas pradeda aušti, švisti ir kt.’ ↔ lie. *aušrōs žvaigždē* (*žvaizdē*) Pn ‘planeta **Venera**’ ↔ sub. lie. *aušrinē* 2 ‘planeta **Venera**, aušros **žvaigždė**’ (LKŽe) / la. *austra* ‘aušrinė ↔ aušra’ (**fem.** [ME I: 229; EH I: 188]).

Apibendrinant pateiktos mitonimo jtv. *Swayxtix* etiologijos analizės argumentus, galima spėti, kad sūduvių jis galėjo būti suprantamas ne kaip teonimas, bet dangaus kūno — Merkurijaus⁶⁶ įvardijimas, kurį, dėl permutacinės semantinės sąsajos su didžiąja žvaigžde (resp. Veneros planeta ↔ Aušrine), SK autorius, matyt, remdamasis tokia reikšme, spėtina, įvardyta jam pateiktuose šaltiniuose, susiejo su demonologiniu V. lo. *Lucifer*⁶⁷. Šį spėjimą galima

⁶⁵ Minėtina, kad iš visų, jtv. *Swayxtix* aprašiusių tyrėjų, vienintelis A. Mierzyński (1892: 146–147) žinojo v. *Licht* reikšmę ‘didžioji žvaigždė resp. Venera’. Dėl šios priežasties, c perspaude užfiksuotą lytį *Schwayteftix* ‘der Gott des liches’ c (Dtm [132]) jis interpretuoja kaip žvaigždžių dievą. Deja, K. Būgos (I: 151) pastaba, neva šis tyrėjas suteikė šiai mitologamai nebūdingą reikšmę, yra kontradikcinė vokiečių leksikografinių šaltinių faktografijos aspektu, todėl iš esmės klaidinga.

⁶⁶ Minėtina, kad ši planeta šiaurės kraštuose, taip pat ir Lietuvoje, nors ir „<...> ne kiekvienais metais gerai matoma“ (Dundulienė 1988: 49; dar žr. JBR II: 27), tačiau įžiūrima **plika akimi** (žr. LE XVIII: 256).

⁶⁷ Apie šv. Jeronimo, Vulgatos vertėjo, klaidingą italikų aušros dievybės lo. *Lūcifer* sąsają su Nabuchodonosaru II-uoju, sugriovusiu Jeruzalės šventyklą ir pavergusiu izraelitus, bei demonologinę (plg. V. lo. *Lucifer* ‘puolęs angelas / piktoji dvasia, velnias’ [Blaise 1994: 546]) jos eksplikaciją plačiau žr. Kregždys 2018: 67.

Atskirai minėtina, kad krikščionių mąstytojų mėginimai pagrįsti dievo antipodo lokalizacijos (resp. tamsos ↔ pragaro) ir šiai kontradikcinio, šviesos sampratą suponuojančio, jo vardo (resp. šviesos teikėjo / nešėjo) sąsają, buvo iliustruojami, pasitelkiant NT Apr 12.3–4, 9 siužeto motyvą apie drakoną — velnią, iš kurio nasrų besiveržianti liepsna ilgainiui virsta šviesos angelu (Russell

argumentuoti denotato „<...> der Gott des **Lichtes**“ semantinių koreliantų reikšminės savasties eksplikacija, t. y. (1) a. v. a. *lichtträger* ‘šviesos nešėjas, teikėjas ↔ **rytinė žvaigždė** ↔ **velnias** — rytinės žvaigždės dievas (← deivės Auroros sūnus / lo. *phosphorus* ↔ *Lūcifer*)’ (DW 739; DWG VII: 893; dar žr. Lewis, Short 1958: 1080, 1372); (2) v. dial. (RPr.) *Lichting* ‘žaibas ↔ **velnias**’ (Fr II: 26) — visi jie suponuoja niekinamosios reikšminės vertės denotatą ‘dievo antipodas — velnias’ (plačiau žr. Wilken 2007: 171), niekaip nesietiną su saulės šviesa resp. šiuo dangaus kūnu, kaip klaidingai manė T. Narbutas, K. Būga ir V. Ivanovas, susieję jtv. *Swayxtix* su gr. Φοῖβος ‘spindulingasis resp. Apolono epitetas ir kt.’ (žr. 53 išn.), mat ši graikų dievybė asocijuota **ne** su žvaigždžių⁶⁸, bet **saulės** teikiama šviesa (Preller I: 189; Graf 2009: 99, 102, 121), turint omeny, kad *Agenda Ecclesiastica* nurodoma semema ‘Sol’ gali reikšti ‘3 / 4 dangaus šviesuliai, matomi kartu su saule (t. y. [?] Venera, Merkurijus, Mėnulis...)’ (žr. 11 išn.).

Italikų aušros, arba Veneros planetos, dievybė resp. lo. *Lūcifer*, kurios formalioji raiška — teonimas, dėl identiško darybos modelio su gr. φωσφόρος ‘šviesos nešėjas resp. Veneros planeta’, priskiriamas vertinių grupei (Bader 1962: 108–109; dar žr. EIS 307; Dixon-Kennedy 1998: 193), buvo asocijuojama su (1) zoomorfinės metamorfozės galiomis resp. žmonių pavertimu **gyvūnais**, minimomis Publijaus Ovidijaus Nazono⁶⁹ bei su (2) **pasėlių, javų** našumo lėmėjo, **derliaus** teikėjo funkcijomis (plačiau žr. Fox 1916: 247).

Senieji germanai vakarinę žvaigždę (resp. lo. *Vesper* ‘vakarinė žvaigždė’, kuri romėnų suvokta kaip lo. *Lūcifer* alternacija⁷⁰ [Fox ibd.]) identifiko su uzualiniu laiko skaičiavimo denotatu, pvz., piemenys varydavo **gyvulius** į tvartus, kai pasirodydavo šis dangaus šviesulys, plg. s. angl. *swāna steorra* ‘**jauči**agonių žvaigždė ↔ vakarinė žvaigždė’ (Grimm II: 723, 1835: 415; dar žr. Bosworth 1838: 710). Panašios resp. **ne** sakralinės funkcijos relikty yra užfiksuota ir rytų baltų folklore (žr. 72 išn.).

1986: 212), lengvatikius viliojančiu tuščios garbės ir laikinos sėkmės dovanomis (LB 145, 147; dar žr. Kobielius 2002: 296) — švytėjimas (netgi nimbais ar aureolė) nebūtinai turėjo implikuoti uranistinės sferos resp. dievo, bet ir galios simbolį, kuria velnias garsėjo (žr. Russell ibd.).

Šis apgaulingas šviesos šaltinis buvo siejamas ir su brangakmenių, priklausiusių germanų nykštukams, spindesiu. Dėl šios priežasties, minėti mitologiniai personažai imti vadinti pragaro valdovų vardais *Lucifer*, *Belzebok* (Grimm III: 1064, 1835: 599).

⁶⁸ Heladoje saulė resp. gr. ἥλιος, be sakralinio dievybės subjekto, suvokta kaip dangaus kūnas, bet **ne** žvaigždė, o romėnų priskirta planetoms (plačiau žr. McCluskey 1998: 16, 18, 21–22).

⁶⁹ Plg. anonimino viduramžių (X–XI a.) kompiliatoriaus perpasakotą motyvą: „Postea miseratione Thetidis et Luciferi conuersi sunt ambo in aues marinas quae alcyones uocantur“ I.9.3 (PMV 6) resp. *Tetidei ir Liuciferiui pasigailėjus, abu buvo paversti jūros paukščiais, kurie tulžiais yra vadinami*.

⁷⁰ Tokia konvergentinė šių astronomų samprata būdinga ir rytų baltams (plačiau žr. Vėlius 1986: 17; Dundulienė 1988: 48–50; Greimas 1990: 394), plg. „<...> Aušrinė, kuri, patekėjusi vakare, liaudies vadinama Vakarine žvaigžde“ (Dundulienė 1988: 48).

Siekdamas SK suteikti ikikrikščioniškos religijos šaltinio statusą, minėtas lo. *Lūcifer* veiklos sritis, pasitelkęs etninės permutacijos (helėnai / italikai / germanai → vakarų baltai) principą, SK autorius priskyrė sūduviams, plg. šio veikalo skyriuje V. *mitonimų sąrašas ir jų funkcinės konotacijos eksplikacija* (plačiau apie jį žr. Kregždys 2018b: 114) minimą aukojimo motyvą, idant dievas *Swayxtix* „<...> savo šviesa tinkamu ir geru laiku apšviestų **javus**, **žolę** ir **gyvulius**“ (BRMŠ II: 145) resp. „<...> das er sein licht zu Rechter vnd bequemer Zeit lasse scheinen vber das **getreide**, **gras** vnd **vihe**“ (WMh 248). Vadinas, galima atsargiai spėti, kad iki šiol senosios baltų religijos reliktais priskiriamas šis etnomitologinis naratyvas (Balsys 2006: 241) iš tiesų yra italikų ir germanų kultūros faktografijos pagrindu parengta fikcija, neturinti nieko bendra su soliarinės⁷¹ dievybės latrija (plg. Mikhailov 1998: 96; Balsys ibd.) bei vakarų baltų⁷² agrarinėmis apeigomis.

Vadinas, SK pateikta įtv. *Swayxtix* prasminė sąvoka reflektuoja ne vakarų baltų pirminę reikšmę *Aušrinės palydovas ↔ Tarnas resp. Merkurijus, bet šio veikalo autoriaus sukurtą inovacinę demonologinės konotacijos lo. *Lūcifer* 'šviesos nešėjas' → V. lo. *Lucifer* 'puolęs angelas / piktoji dvasia, (krikščionių) **velnias**' antrinį reprezentantą (žr. 67 išn.), t. y. dėl šios priežasties jo reikšmė „<...> der Gott des Lichtes“ priskirtina semantiniams **vertiniams** (dar žr. Kregždys 2018: 63), lėmusi šios mitologemos demonologinio sąrašo (apie jį plačiau žr. Kregždys 2018: 64–66, 71) bazinį statusą. Infernalinio įtv. *Swayxtix* denotato hipotezę ir jo sąsaja su astraliniu, o **ne** soliariniu kulto objektu, galima argumentuoti ir pasitelkus pagrindinį SK latrijos objektą — **ožio** vaizdinį, kuris, žinoma, niekaip nesusijęs su senuoju sūduvių tikėjimu,

⁷¹ Formaliai šią fantasmagoriją galima būtų sieti su sideroforinės dievybės konotacija, mat buvo manoma, kad Venera atspindi saulės šviesą (EIS 105).

⁷² Lietuvių folklore, išskyrus Algirdo Juliaus Greimo (1990: 135–137, 138) rekonstrukcinius jo siužetų mėginimus ir juos kartojančių autorių hipotezes (žr. Gimbutienė 1985: 165), **nėra** užfiksuota šių dangaus kūnų žemės ūkio kultūrų ar objektų **apotropėjinės** funkcijos refleksijų — tik darbo dainose užsimenama apie vakarinės žvaigždės sąsają su didžiaisiais darbymečiais (Dundulienė 1988: 50, 1989: 142; dar žr. JBR II: 27), o mįslių rinkiniuose aušrinė žvaigždė siejama su **debesų** įvardijamų teliukų (resp. karvės jauniklių) arba tuliukų (resp. ančiukų, žasiukų, karvelių) pakaitiniais referentais, **varove** ar ganytoja (LT V: 463–464), savo veikla sietina su gr. νεφέληγεῖτα '**debesų varinėtojas**, surinkėjas = Dzeuso epitetas' (Pape II: 993), t. y. implikuojama netiesioginė, o **metaforinė** gyvūnų savininkės, bet **ne** globėjos veikla resp. metereologinio proceso — rūko, debesų garų kondensacijos resp. **rasos** ant lauke esančių objektų, įvardijimas.

Beje, minėtina, kad leksikografsi sukūrė temporalinę vakarinės žvaigždės sampratą (plačiau žr. JBR II: 53), neva jai patekęs žvėrys išėina medžioklėn (Dundulienė 1988: 48, 1989: 139), plg. sub. lie. *žvėrinė* 'vakarinė žvaigždė' (LKŽe).

Kai kurie papročiai, siejami su šiais astronimais, yra labai vėlyvi, konotuotini su krikščionybės simbolika, pvz., aušrinės ar vakarinės žvaigždės (= Jėzaus Kristaus [žr. 40 išn.]) sakralizavimas Kūčių šventės metu (žr. JBR II: 28, 167).

bet traktuotinas kaip introdukcinis ST protomitologinis substratas — semitų demonų valdovo Azazelio referentas (plačiau žr. Brauer 2008: 156, 159–160 [ši problematika bus apžvelgta atskiroje publikacijoje]), mat būtent šis demonas, ilgainiui sutapatintas su zoomorfiniu judėjų tautos apsivalymo nuo nuodėmių simboliu resp. ožiu, išvaromu į dykumą⁷³, turėjo galių priversti **žvaigždės** žerėti dangaus skliaute arba dingti iš jo (žr. Guiley 2009: 21), t. y. reflektuojama žvaigždžių suvereno funkcija.

Remiantis atliktos fonomorfologinės ir semantinės bei kultūrologinės jtv. *Swayxtix* analizės rezultatais, galima teigti, kad pirmieji šio mitonimo interpretatoriai ir vėlesnių laikų tyrėjai (žr. Gimbutas 1963: 202; Dundulienė 1982: 402, 421) visiškai teisingai⁷⁴ išvėlgė jo genetinę sąsają su rytų baltų kalbų **žvaigždės** įvardijimais (žr. Schleicher 1854: 103), plg., pvz., Mato Pretorijaus (*Matthäus Prätorius* / *Matthaeus Praetorius* [1635–1704]), besiremiančio SK c perspaudo faktografija resp. nurodančio formą *Sweixftigx* ‘ein Gott der Liches’ (↔ jtv. *Schweyftix* c (Dtm [134])), o taip pat jo paties, susiejusio mitonimą su *Szweigsde* ‘ein Stern resp. žvaigždė’, sukurtą formą † *Szweigsdduks* ‘der Sternen Gott resp. žvaigždžių dievas’ (MP III: 276–277; dar žr. Usener 1896: 106; Brückner 1922: 165), kurią, šiek tiek modifikuotą, ilgainiui pakartojo Jokūbas Brodovskis (*Jacob Brodowski* / *Brodowskij* [1692–1744]), t. y. *Žwaigzdunk*’s ‘Stern Gott resp. žvaigždžių dievas’ (BRMŠ IV: 29), o dar vėliau Kristijonas Gotlybas Milkus (*Christian Gottlieb Mielcke* [1733–1807]) — *Žwaigždžiukas* ‘der Sterngott der Heiden resp. pagonių žvaigždžių dievas’ (BRMŠ IV: 82; dar žr. Schleicher 1854: 84–85, 103). Šių kultūros veikėjų informacija buvo cituojama akademinuose mitologijos veikaluose (žr. Schrader 1901: 672; dar žr. Būga I: 151).

Apibendrinant, galima teigti, kad jtv. *Swayxtix* A(p) suponuoja astromimą jtv. **Žvaigzdi(/i)kas* **žvaigždinis* / *žvaigždės* (jos palydovas) ↔ Aušrinės palydovas / jos Tarnas resp. **Merkurijus**, kildintiną iš sub. pr. (/ jtv.) **zvaigždē* ‘žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė’ (↔ pr. [jtv.] *fwāigftan* ↔ ‘íchein’ III 35₁₃ [žr. 49 išn.]) + suff. pr. (jtv.) **-i(/i)k-*, kuris, dėl SK autoriaus sukurtos, t. y. inovacinės reikšmės ‘der Gott des Liches resp. didžiosios žvaigždės dievas (= V. lo. *Lucifer*)’, implikuojančios genetinę sąsają su V. lo. *Lucifer* ‘velnias ← Veneros žvaigždė’ (žr. 67 išn.) resp. demonų valdovo Azazelio

⁷³ Plg. s. hebr. שָׂטָן resp. *sā’ir* ‘kailiniuotas demonas ↔ ožys’ Iz 13.21, 34.14 (plačiau žr. Barton 1918: 183–184; Davidson 1971: 63; EJ II: 763; Kregždys 2018: 72).

⁷⁴ Tiesa, pasitaiko ir visiškai neįtikėtinų resp. liaudies etimologijos pavyzdžiams priskirtinų jtv. *Swayxtix* kilmės aiškinimų, plg., pvz., Chr. Manlijaus (1719: 181–182), besiremiančio Christophoro Hartknocho (1679: 140) veikalų, kurio informaciją identifikuoja su Matthejaus Waisselio, J(p) perrašo autoriaus (apie jį plačiau žr. Kregždys 2018: 109–110), publikacijos faktografija (žr. Ws 19), nurodo ne tik Chr. Hartknocho pateikiamą lytį *Schweixtix*, bet ir paties sukurtas formas † *Schwaixtixius*, † *Schvveixtixius* (plg. *Schwaixtixtus* [Hartknoch 1679: 166]) ir jas kildina iš senųjų prūsų arba lietuvių veiksmazodžio † *Schwaixin* (↔ *schwaikīma*, *schwaikino*, *fuai kin* [? ← verb. lie. *suėikinti*]), kuris, anot jo, suponuoja sememas ‘pagelbėti, padėti’.

prasminį alternantą — semantinį vertinį, priskirtinas mitologinės mistifikacijos pavyzdžiams resp. pseudoteonimams (žr. 2 schemą).

2. Mitonimo jtv. *Auschauts* etimologinė raida ir semantinė transformacija

SK mitonimas *Auschauts*, kuriuo įvardytos kūno ydų, ligonių ir sveikųjų dievybės funkcijos (resp. ‘der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden’⁷⁵ A[p (WMh 245)]), formaliai galėtų būti priskiriamas senosioms baltų religijos reminiscencijoms (resp. neiškiems mitologiniams reliktams), mat iki šiol nėra išaiškinta ne tik šios mitologemos daryba (resp. kilmė)⁷⁶, bet ir tyrėjų

⁷⁵ Plg. BRMŠ (II: 143) įvardytą šio mitonimo apibrėžtį „<...> luošųjų, ligotųjų ir sveikųjų dievas“, iš dalies derančią su a. v. a. *gebrech* ‘kūno yda; liga; kančia ir kt.’, a. v. a. *kranke* ‘ligonis’ (FHNDWe), a. v. a. *gesund* / *sund* ‘sveikas, stiprus; (emph.) sveikasis ir kt. resp. lo. *sanus*, *firmus*’ (DWG IV[I²]: 4293–4313), koreliuotinu su sub. a. v. a. *gesund* ‘sveikata; stiprybė; patvarumas resp. lo. *sanitas*, *robur*, *incolumitas*’ (Götze 1920: 106; DWG IV[I²]: 4313–4317) ↔ (be prefikso *ge-*) a. v. a. *sundheit* ‘t. p.’ (DW 870) semantine raiška.

Minėtas SK *Kranken*, matyt, suponuoja **ne** adj. gen. pl. lytį ‘ligotųjų’, kaip nurodoma BRMŠ, bet silpnosios linksniuotės sudaiktavardėjusio būdvardžio gen. pl. formą **sub**. a. v. a. *der kranken* ‘ligonių’, o *Sunden* — įvardžiutinio būdvardžio a. v. a. *sund* ‘(emph.) sveikasis’ (žr. anksčiau) gen. pl., t. y. šios dvi lekšemos nėra identiški gramatiniai ekvivalentai, kaip aiškina A. Mierzyński (Мържинский 1899: 77).

⁷⁶ Pradedant pirmaisiais mitonimo *Auschauts* etiologijos svarstymais, išskyrus SK D nuorašo autoriaus visiškai teisingą šios lyties germanų leksinio substrato įžvalgą (žr. 89 išn.), ir baigiant vėliausiais bandymais įminti jo kilmę, visų šių aiškinimų bendroji konstanta — homofonų paieška resp. liaudies etimologija grįstų argumentų formulavimas, suponuojantis fantasmagorinių idėjų proliferaciją:

(1) Jonas Bretkūnas (BRMŠ II: 306, 312), **pirmasis** susiejęs šį mitonimą su sub. pr. *auschautins* ‘skolas’ I 11₃ (PEŽ I: 122), nurodo inovacinę sememą †‘Ein Gott des verbrechens resp. nusikaltimų dievas’ (dar žr. 79 išn.), ilgainiui, Mato Pretorijaus teigimu (žr. MP III: 276–277; dar žr. WMh 423), koregavęs formą *Auschauts* į *Auszweikus*;

(2) M. Pretorijus (MP III: 276–277), pakeitęs J(p) nuorašo formą *Auffschweytus* (žr. Ws 19) į *Auszweitis* ir remdamasis J. Bretkūno modifikuota forma (žr. anksčiau), kildina ją iš adj. lie. ‘Sveikas’ “nesergantis” arba sub. lie. ‘Sweikata’ ‘fizinis pajėgumas, stiprumas, jėgos’.

Minėtina, kad A. J. Greimas (1990: 176) M. Pretorijaus sukurta formą *Auszweitis* traktuoja kaip autentišką, neva vartotą Mažosios Lietuvos gyventojų;

(3) Chr. Manlijus (1719: 221), taip pat besiremiantis J(p) nuorašo faktografija, pateikia lytis *Aufchwweitz* ir *Aufchwweitus*, kurių kilmę sieja su vėdinio, sudaryto iš praep. *au* / (*w*)o ‘iš, su, į’ ir verb. le. *Ofwiecam* ‘apšviečiu’, daryba;

(4) Christianas Knauthė (1767: 29), kartodamas Chr. Manlijaus šio mitonimo etiologijos svarstymą, pateikia modifikuotą (resp. be struktūrinio elemento *-e-*) lytį *Auschwitus* (dar žr. Mikhailov 1998: 103–104);

(5) Gottfriedas Ostermeyeris (1775: 16) mini mitonimo lytis *Atfweickčius* / *Atfweickčius* / *Aufweitis* ‘gydymo ir sveikatos dievas’, o jų kilmę argumentuoja, pasitelkęs J. Bretkūno ir M. Pretorijaus aiškinimą resp. sieja su adj. lie. *fweiks* ‘sveikas’ ir verb. lie. *atfweikti* ‘paveikti, vėl tapti sveikam’, implikuodamas sąsają su romėnų dievybe *Aefculapius* (dar žr. Kregždys 2016a: 94);

Diagrama iliustruoja žodžio „Venera“ kilmę ir reikšmių raidą. Diagrama yra sudėtinga, su daugybe sąsajų ir šakų. Pagrindiniai elementai ir sąryšiai:

- Topinė dalis (Semantinis vertynis):** Nurodo baltų fonemų ir vokiškųjų grafemų matricą: $Sw- /zv/ \leftrightarrow Schw- /jv/ \leftarrow *Zo- /zv/$. Taip pat rodo devokalizaciją: $*-d- \leftarrow -t-$ (devokalizacija) ir kitas fonetinius pakeitimus: $-x-...-x \leftrightarrow -gs- \leftrightarrow -x \leftarrow *gz-...-k-s / -s \leftarrow *-ās$.
- Centrinė dalis (Etimologiniai šaltiniai):**
 - lo. *Lucifer***: šviesos nešėjas / įvyr. pasėlių, gyvųjų globėjas \leftrightarrow **Venera**.
 - V. lo. *Lucifer***: 'puolęs angelas' \leftrightarrow **velnias**.
 - a. v. a. *lichtiräger***: 'Venera' \leftrightarrow **velnias**.
 - RPr. *Lichtung***: 'žaisbas' \leftrightarrow **velnias**.
- Dešinė pusė (Semantinė permutacija):** Nurodo gramatinę lytį: $g. masc. \leftrightarrow * \leftrightarrow g. fem.$ ir n. *qualitatis*.
- Žemiau (Lietuvių ir kitų kalbų reikšmės):**
 - iv. **Zoaigzdl(i)kas***: 'žvaigždinis resp. žvaigždės (jos palydovas)'.
 - pr. (iv.) **zuaigzde***: 'žvaigždės šviesa' \leftrightarrow 'žvaigždė' + suff. $*-t(i)k-$.
 - pr. *swaigstan***: 'schein'.
 - sub. lie. *žuaigzde***: \leftrightarrow 'žvaigždė' / 'žvaigždė'.
 - lie. *Aušrinės Draugas / Tarnaitis***.
 - lie. dial. *aušryndyls***: 'Venera, aušros žvaigždė'.
 - (s.)la. (dial.) *aūseklis / aūseklis***: 'Venera; aušra'.
 - pr. *daymayno***: 'ryto žvaigždė, aušrinė' E 5.
 - lie. dial. *Aušrinė***: 'Venera'.
 - la. *āustra***: 'aušrinė' \leftrightarrow 'aušra'.
- Apatinė dalis (Kultūrinis kontekstas):**
 - semity kultūros tradicija** ir **azetis 'žvaigždžių valdovas'** susiję su **induvų ožio *kaziatlatria***.
 - laiko skaičiavimas** ir **kelionės orientyras** susiję su **metereologinis indikatorius** ir **paveldėtoji baltų kultūros tradicija**.
 - astronimias** ir **žvaigždžių suvereno funkcija** susiję su **Merkurijus** ir **'Sol' (*Agenda Ecclesiastica*) \leftrightarrow 'Venera'**.
 - hiponiminių įvardijimas** susijęs su **iv. *Ookopirmus*** 'der erste Gott Himmels vnd *Gestirnes*' Ap(p) ir **a. v. a. *licht*** 'žvaigždė, -ės šviesa (= a. v. a. *gestim*)' \leftrightarrow lo. *Lucifer*.

įvardijamos fonomorfologinės struktūros (**I**) galimos raidos ir semantinės

- (6) Gotthardas Friedrichas Stenderis (1783: 260–261), nurodęs neva latvių teonimą *† Aufkuts* ‘ligotumo ir sveikatos dievas’, interpretuoja jį kaip dūrinį, sudarytą iš sub. la. *aws* ‘avis’ ir verb. la. *ſkuft* ‘(ap)kirpti’, t. y. suponuoja latvių dievybės **Auskuttis* ‘avių kirpikas resp. *Schaaffscheerer*’ prolytę;
- (7) Theodoras von Grienbergeris (1896: 83–84) M. Pretorijaus modifikuotą mitonimą *Auszweitis* keičia į **Außweitis* ‘šventasis resp. der Hochheilige’, kurio kilmę eksplicuoja, rekonstravęs neva sinkopės paveiktą lytį **Auktßweitis* (iš tiesų, struktūrinių elementų *-kt-* abesija galėtų būti grindžiama tik absorbcijos terminu), jo priskirtą dūrinių darybos modeliui, neva kildintiną iš adj. lie. *aukftas* / pr. *† auctas* ‘aukštas’ ir verb. lie. *ßweisti* ‘šveisti, valyti’. Šią hipotezę griežtai paneigė A. Brückneris (1918: 146);
- (8) A. Brückneris (1918: 146, 1922: 165–166) *Auschaits* kilmę aiškina, pasitelkęs jam įprastą potencialiai nekorektiško informacijos fiksavimo eksplikaciją (plg. mitonimo *Ockopirmus* etiologijos aiškinimą [plačiau žr. Kregždys 2018: 59]), t. y. jis teigia, neva paklausus prūsų vertėją, koks yra moralės trūkumų dievo vardas, šis atsiminę apie Viešpaties maldoje *Pater noster* minimas kaltes, todėl *auschautins* buvo suprastas kaip teonimas, t. y. „Man fragte den Tolken, wie der Gott der Gebrchen („aegritudinis“) hieß – Gebrchen = Fehler? der Tolke entsann sich sofort der Fehler = Schulden aus dem Vaterunser, *auschautins* (acc. pl.) und so kam der Göttername zu Stande <...>“ (Brückner 1922: 165);
- (9) K. Būga (II: 98, III: 810), remdamasis A. Mierzyńskiego hipoteze ir ją vadinamas niekais (plg. „Gyvus niekus dėl *Aušauto* rašo A. Mežinskis <...>“, nors Adalbertas Bezzenbergeris [1922: 198] jo tyrimą vadina puikiu, plg. „*Auschaits* ist in einem schönen Aufsatz Mierzyński's <...> abschließend aufgeklärt“), **sukūręs** lietuvių ir kitoms baltų kalboms **nebūdingo** frazeologizmo *† nušauti ligą* ‘nustumti, atitolinti, pašalinti ligą’ prototipą, rekonstruoja prūsų (**ne** sūdavių [dar žr. Būga III: 132]) formas **Au-šauts* / **Au-šaut(a)-s* ‘dievas, kuris duoda žmonėms sveikatą; dievas, kuris gina (nušauna) žmonių ligas, kuris jas stumia nuo žmonių’ ir neva lietuvių atitikmenį **Nuo-šiaūtas* / **nu-šiaūtas* ‘žmonių ligų nušovėjas, nustūmėjas; kas nušauna ligas’. Žinoma, šia, K. Būgos sukurta, neįtikėtina naivia pasaka tikėti negalima dėl labai paprastos priežasties – lietuvių kalbos darybiniai semantiniai pavyzdžiai suponuoja **priešingą** minėto tyrėjo deklaruojamos reikšmės manifestaciją resp. implikuojama **ne** sana-vimo, bet **ligotumo konotacija** (tik derinant veiksmažodinę formą su ligos pavadinimu, o ne pavieniu žodžiu), plg. frazeologizmą lie. *gelta apšauti* ‘**aptraukti (apie geltą)**’ Gmž: *Ligonė visa gelta apšautą* VŠR; *Geltu apšautas, kad, rodos, pjautum, ir tai kraujas nebėgt* Trgn; *Tokiame prastame gyvenime kožną apšautą geltas ir būva nebeskaistus* Ds (LKŽe).

Tenka apgailestauti, kad iš esmės **klaidinga** K. Būgos hipoteze remiasi ankstesnių ir naujausių mitonimo *Auschaits* kilmės ir semantinės raidos aprašų autoriai (žr. Skardžius IV: 647; Топоров 1972: 305; ПЯ I: 166; Бѣтáковá, Блажек 2012: 36), neįtikėtino spėjimo pagrįstumą argumentuojantys ne tik visai kitos leksinės semantinės grupės pavyzdžiais (resp. **ne** darybos atitikmenimis), bet ir **vokiečių** kultūrinio paveldo **skoliniais**, su aptariamu *Auschaits* neturinčiais absoliučiai nieko bendra, mat šis mitonimas jų priskiriamas paveldėtajai baltų leksikai, plg. V. Toporovo pateikiamus iliustracinius, neva K. Būgos hipotezė pagrįdžiančius, latvių užkalbėjimus: *nuošķir, tu ķēļģais Dievs un Tēvs, nuošķir tās vēja bultas* resp. *nugink, gailiāširdi Dieve ir Tēve, nugink apopleksijā; Dzen, Pērkuona liode, zibenē tios ļainuos garus nuo maniem ļuopiem nios!* resp. *Nuvaryk, Pērķuno kulka, ļaibu šalin nuo mano gyvuliņ piktģsias dvasias* (plačiau žr. Топоров 1972: 306; ПЯ ibd.).

Neabejotinai **differentę** šių užkalbėjimų ir *Auschaits* etiologijos raidą suponuoja frazeologizmų la. *vėja bulta* / *vėja luode* ‘radikulitas; apopleksija; tokia kiauulių liga’ (ME I: 349; EH I: 251) ↔ la. *raganu bulta* ‘t. p.’ (ME ibd.) **germanų**, o **ne** indigeni baltų kilmė, mat būtent viduramžiais Vokietijoje, iš kurios šnektų į latvių kalbą atkeliavo **skolinys** sub. la. *bulta*, dial. *bults* ‘varžtas; **strėlė**; užsklanda ir kt.’ (← a. v. a. *bultz* ‘**strėlė**, ietis; **šaunamasis**

raiškos (II) sintonija (resp. dermė), kuri, remiantis pateikiamų eksplikacinių, jo etiologijai skirtų, veikalų rezultatais, yra kontrastinė resp. paneigianti etimologinės analizės, privalomai grindžiamos šių 2-ą tiriamojo objekto sisteminių vienetų interferencija, principus (apie juos žr. Malkiel 1993: 168) – I. bene daugiausia apie *Auschaits*⁷⁷ rašęs, Antonis Mierzyński teigia, neva *Agenda Ecclesiastica* (apie ją žr. 5 išn.) pirmą kartą paminėtas, šis mitonimas nėra teonimas⁷⁸ (Мѣржинскій 1899: 65; Mierzyński 1900_a: 49, 51), bet sub. pr. *auschautins* ‘skolas’⁷⁹ refleksija (t. y. išplėtojama J. Bretkūno hipotezė [žr. 76 išn.]), ši spėjimą, kurį konstatuojamu tonu kaip neabejotiną tiesą pakartojo A. Brückneris (1922: 166), argumentuodamas SK motyvu (II.1.) apie Auschauto tarpininkavimą, prašant dievams prasikaltusiems žmonėms palankesnių kitų metų ir, jo teigimu, kontradikcine funkcinė apibrėžtimi (II.2.), t. y. sememų ‘ligonių’ ↔ ‘sveikųjų’ priskyrimu tam pačiam referentui (Мѣржинскій 1899: 77; Mierzyński 1900_a: 50).

II. A. Mierzyńskiego skepsis yra ganėtinai toliaregiškas, tačiau menkai argumentuotas, mat jo įvardyta mitonimo uzemų skirtybė (resp. II.2. argumentas) yra

sviedinys ir kt. [DW 276] arba v. v. ž. *bolte* ‘varžtas; strėlė ir kt.’ [plg. ME ibd.; dar žr. LEV I: 152; LW 126]), buvo tikima, kad burtininkės / **raganos**, pavaldžios jų valdovui Liuciferiui (plačiau žr. Russell 1986: 212), užkrečia žmogų blogio dvasia (taip atimdamos ir sveikatą), šaudamos į jį **strėlę** (žr. Guiley 2008: 157). Deja, iki šiol germanų introdukcinis kultūrinis referentas **Liuciferio kulka** / **strėlė**, kuris dėl senųjų baltų dievų demonizacijos tendencijų, nulemtų krikščionių scholastinio mokyimo, buvo susietas su Perkūnu ir jo svaidomais žaibais, vis dar ydingai priskiriamas paveldėtiems **protobaltų** kultūros reliktais (žr. Laurinkienė 2003: 54);

(10) A. J. Greimas (1990: 177) pasiūlė aptariamą mitonimą traktuoti kaip kompozitą, kurio pirmasis sandas kildintinas iš verb. bl. *aus-* / *aus-* ‘aušti, dienoti’, o antrasis eksplikotinas, remiantis K. Būgos hipoteze (žr. anksčiau);

(11) V. Toporovas (Топоров 1972: 303) mėgino išvelgti genetinę aptariamą mitologemos sąsają su rytų baltų aušros pavadinimais, kuriuos interpretuoja kaip partityvinius homofonus, tačiau hipotezės autorius nepaaiškino, kaip aušros dievybė galėtų būti susijusi su *Auschaut* priskirta gydymo funkcija bei fonomorfologinės šių lyčių skirtybės priežasčių; be to, šis tyrėjas neaptarė Sembos sūduvių, gyvenusių visiškai izoliuotoje aplinkoje (žr. O. poskyrį), galimų kontaktų su rytų baltais resp. bendro mitologinio konstrukto — jau minėtų privalomai suponuotinių, remiantis tokiu spėjimu, astralinių dievybių sanavimo funkcijų, neminimų jokiame ankstesniame vakarų baltų kultūros paminkle, etiologijos niuansų (dar žr. 87 išn.).

⁷⁷ Pagreičiui šis tyrėjas vartoja Coelestino Mislentos (1626: [27]), besirėmusio (Mierzyński 1900: 77) ir savaip reinterpretavusio *Agenda Ecclesiastica*, kurioje įvardyta lytis *Ausschauts* ↔ *Aesculapius* (WMH 233; dar žr. BRMS II: 159), faktografiją, pateiktą lytį *Auxschautis* (dar žr. WMH 234), kurią A. Brückneris (1922: 165) klaidingai priskyrė autentiškai *Agenda Ecclesiastica* medžiagai, bei identišką formą, užfiksuotą Chr. Hartknocho (1679: 125), keisdamas ją į *Auszautis* (Мѣржинскій 1899: 76).

⁷⁸ Vienas pirmųjų sakralinės šio mitonimo savaties statusu suabejojo G. Trusmanas (žr. Трусманъ 1884: 43).

⁷⁹ Šios leksemos semema — a. v. a. *schulde* ‘pinigų skolas’ acc. pl. ↔ a. v. a. *schuld* ‘pinigų skola’ (Götze 1920: 195), A. Mierzyńskiego (Мѣржинскій 1899: 77) ne visiškai teisingai interpretuojama kaip ‘kaltė’ (dar žr. PEŽ I: 122), mat v. v. ž. *schulde* suponuoja reikšmę ‘kaltinimas; skundas’ (LW 672).

koordinuojanti su romėnų sveikatos dievo lo. *Aesculāpius* veiklos apibrėžtimi. Be to, šis antikos kultūros alternantas suponuoja ir II.1. sakralinio motyvo eksplikaciją: italikų (pagal etiologiją — sabinų [Preller 1858: 601]) **sveikatos** ir **visokeriopus sėkmės** deivės lo. *Salūs* kultą⁸⁰ ilgainiui pakeitęs iš Epidauro atgabentas dievo lo. *Aesculāpius*⁸¹, būtent tokiu paraleliniu vardu *Ausschauts* apibūdinamas *Agenda Ecclesiastica* (WMh 233) simbolis — **gyvatė** (Preller 1858: 134–135, 606–607; Wissowa 1902: 254; Fox 1916: 301), remiantis romėnų apeigų atlikimo tradicija, implikuoja subordinuotą **kelių** tos pačios funkcinės priklausomybės dievybių pagalbos prašymo ir teikimo praktiką, pvz., 180 m. pr. m. e. Romoje nutikus epidemijos protrūkiui, buvo kreiptasi iš karto į 3 dievybes: lo. *Apollō* ‘medicinos dievas’, lo. *Aesculāpius* ‘gydymo dievas’, ilgainiui suvoktą kaip Apolono sūnų (Preller 1858: 600), lo. *Salūs* ‘t. p.’ (Preller 1858: 602).

Remiantis BRMŠ faktografija, galima daryti atsargią prielaidą, kad SK autorius, kurdamas jotvingių religijos mistifikaciją (žr. 87 išn.), pasitelkė Erazmo Stellos veikale *De Borossiae Antiquitatibus* pateiktą naratyvą⁸² apie sūduvių žynių garbintas **gyvates** — dievų **pasiuntinius** (resp. **tarpininkus**)⁸³, implikuodamas konvergentinę jo sąsają su romėnų gydymo dievybės zoomorfiniu pavidalu, t. y. gyvate, priskirdamas mitonimui *Auschaut* mitologinės veiklos artefaktą — dievų tarpininko funkciją **nederliaus** metais, kuri visiškai **neder**a su sanavimo veikla resp. yra akivaizdi **fikcija**: „Ist aber ein nass Jar vnd das getreide nicht woll gereth oder vbel einkömpft, so machen sie ein fest. Vnd der Wourschkaiti bittet den grossen gütigen Gott Ausschauten, dass er bitten wolt die götter als Grubrium, Parkunen, Swayxtixen vnd Pilniten, Inen vorbas Im künfftigen Jare genediger zu sein“ A(p [WMh 249]) resp. „Bet jei metai buvo drėgni ir javai neužderėjo arba buvo blogai sudoroti, tai jie taip pat rengia šventę. Ir Wourschkaiti prašo didįjį gerąjį dievą Ausschauten, kad jis paprašytų dievus Grubrium, Parkunen, Swayxtixen ir Pilniten būti jiems ateinančiais metais malonesnius“ (plg. BRMŠ II: 146).

Mitonimo *Auschauts* grafinės pateikties variantų, t. y. tos pačios formos, besiskiriančios pavieniais diferentiniais struktūriniais elementais, atmainų nėra itin gausu. Jų etiologiją, pradedant D nuorašu (žr. 89 išn.), galima sieti

⁸⁰ Apie jį plačiau žr. Preller 1858: 601–602; Wissowa 1902: 122–123.

⁸¹ Tam tikru periodu šios dievybės garbintos paraleliai (žr. Preller 1858: 602; Wissowa 1902: 255; Штраерман 1987: 127, 131).

⁸² Plg. „<...> sacerdotēs à Sudinis focijs pplis accerfuit <...> **ferpētes colubres**, deinde ac deor **famulos nuntiōsq;** religiofe colere docuerūt <...>“ (Stella 1518: 27–28) resp. „<...> sąjungininkų sūduvių tautos atsikvietė žynius <...> **gyvates, angis**, lyg dievų **pagalbininkus** ir **pasiuntinius** pamaldžiai garbinti išmokė <...>“ (plg. Stela 2004: 58).

⁸³ Gintaras Beresnevičius (1999: 12, 14) šį svarbų niuansą vadindamas neapibrėžtu ir teigdamas, kad „<...> Aušautas su žalčiais tiesiogiai nesiejamas <...>“, „<...> neturi aiškių sąsajų su žalčiais“, vis dėlto kategoriškai tokios galimybės nepaneigia.

su substratinės lyties, suponavusios sakralinės konotacijos referentą, kilmės paieškomis resp. **ligų pavadinimų** (žr. 96 išn.) — homofonų (dažniausiai partityvinių) ir sporadine (resp. perrašinėtojo žvilgsnio perkėlimo nulemta) **kontaminacija**, o šios mitologemos polisemija, kaip ir astronimo įtv. *Swayxtix* (žr. 1 poskyrį), be Antikos kultūrinių alternantų, grįstina ir skirtingų mitonimų funkcinės konvergencijos fenomenu (žr. 16 išn.), būdingu K nuorašui (žr. 3 schemą):

1. konsekvencijos **nuorašų** pirminio šaltinio formos su separatiniu trigrafu *-sch-* resp. a. v. a., v. v. ž. /ʃ/ pavyzdžiai —

(I) ‘der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden resp. kūno ydų, ligonių ir sveikųjų dievas’ — *Auschaits* A(p [WMh 245]) ↔ *Aufchaits* ‘der Gott der gebrechen, krancken vnnd Sünden’ α 727v, ‘Der gott der gebrechenn krancken vnd Sünde’ B 728r ↔ *Awfchaits*⁸⁴ ‘der got der gebrechen, krancken vnd Sünde’ C 1r, *Awfchawts* ‘der Got der gebrechen krancken vnnd Sünde’ G 2r ↔ *Aufchaits* ‘der gott der gebrechen krancken vnd Sünden’ X 762;

(II) [SK mitonimų konvergentinės pateikties refleksija (žr. 16 išn.)] ‘ein got des mehres resp. jūros dievas’⁸⁵ — *Awfchawths*⁸⁶ K 165r (dėl *au* grafinio varianto *aw* žr. 84 išn.);

(III) ‘den grossen gütigen Gott resp. kilmingąjį⁸⁷, teisingąjį⁸⁸ dievą’ — *Auschaute*n (acc. sg. [dėl fleksijos žr. 12 išn.]) A(p [WMh 249]) ↔ *Aufchaüten*n (acc. sg.) ‘den groffenn güttigenn Gott’ α 730r ↔ *Aufchaüthen* (acc. sg.)

⁸⁴ Šios lyties inicialės *Aw-* antrojo dėmens *-w-* fonetinė vertė yra **tapati** balsiui *-u-* resp. *Auschaits* A(p), mat a. v. a. raštuose tokia pakaitinė balsio *u* ir dvibalsio *au* grafinė raidė (resp. *w* ir *aw*) buvo ganėtinai dažna — ypač žodžio **inicialėje** (žr. FrG 46–47, 59–60), tačiau pasitaiko ir medialinio *-aw-* /*ao-*/ vartosenos pavyzdžių (plg., pvz., *Awfchawts* G 2r). Dėl šios priežasties 2-asis minėtos formos diftongas *au* (ne inicialinis) yra pateikiamas, pasitelkus įprastą vokalinį grafemų derinį.

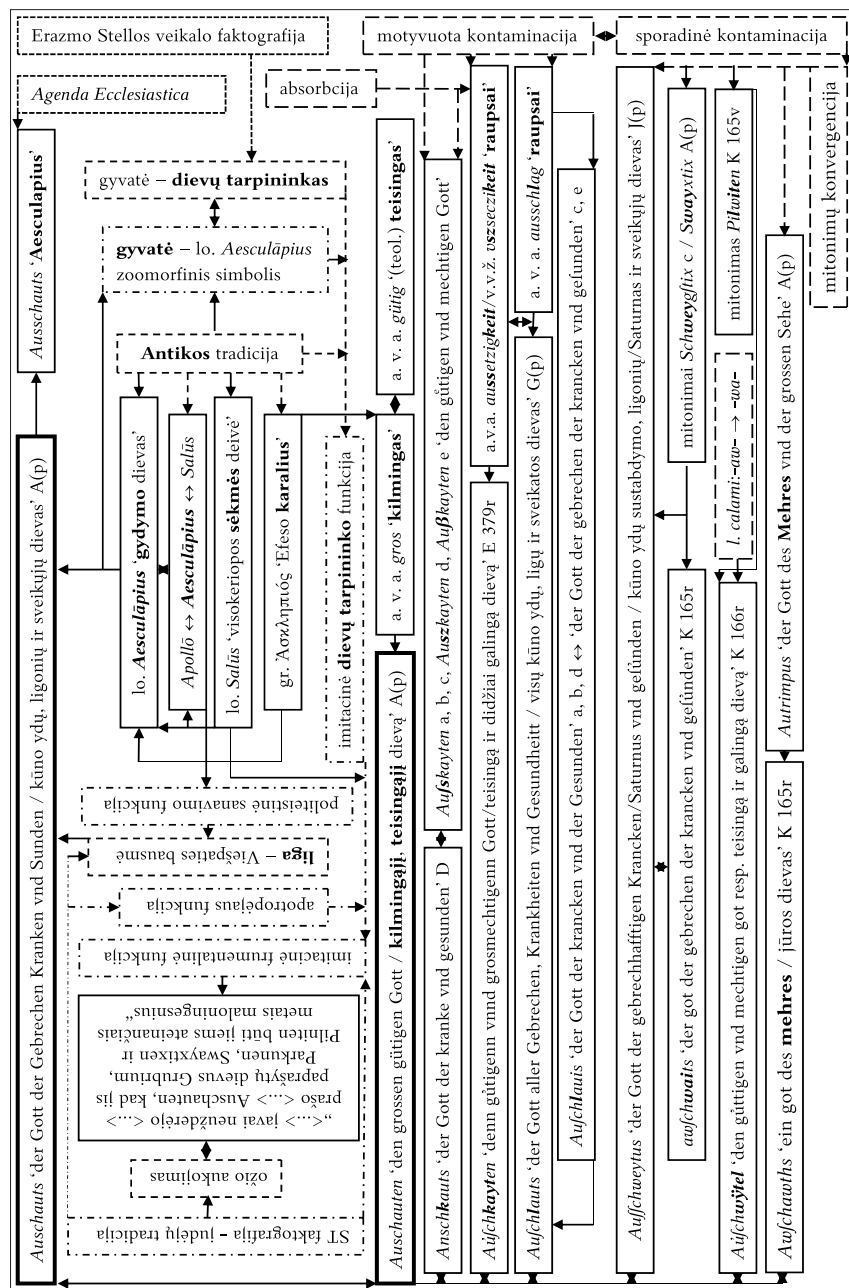
⁸⁵ Plg. *Autrimpus* ‘der Gott des Mehres vnd der grossen Sehe’ A(p [WMh 245]).

⁸⁶ Dusliojo dantinio *t* grafinė raidė digrafu *th* įprasta a. v. a. bei v. v. ž. raštuose (žr. FrG 92, 94–95; Lasch 1914: 21).

⁸⁷ Šio fragmento adj. a. v. a. *gros*, spėtina, yra visai kitos semantinės vertės, nei nurodo BRMŠ (II: 146) vertėjai, pateikę reikšmę ‘didijį’, mat, be sememų ‘didelis, aukštas (apie ūgį); sunkus (apie svorį); nėsčia, vaisingas; gausus; žiaurus; svarbus, pirmieilis; pakylėtas; visa aprėpiantis; ypatingas ir kt.’, minėtas būdvardis suponuuoja ir reikšmę ‘**kilmingas** (pagal kilmę ir užimamą socialinę padėtį)’ (FHNDWe), t. y. SK autorius, paisydamas kuriamo mitologinio personažo Antikos prototipo socialinio rango resp. **karaliaus** statuso (lo. *Aesculāpius* ‘Apolono ir nimfos Koronidės sūnus, Efeso **karalius**, apoteozės būdu imtas identifikuoti su gydymo dievybe, mat buvo didis gydymo meno žinovas’ ← gr. Ἀσκληπιός ‘t. p.’ [Lewis, Short 1958: 61; LS 232; Pape I: 159]), pavartojo kilmės cenzo, o ne išskirtinės teonimo apibrėžties, kuri būtų visiškai **nemotyvuota** resp. **alogiška**, kaip, pvz., V. Toporovo (Топоров 1972: 303) spėjama *Auschaute* sąsaja su rytų baltų aušros pavadinimais (plačiau žr. 76 išn.).

⁸⁸ Adj. a. v. a. *gütig* yra poliseminis resp. reflektuoja įvairios konotacinės vertės sememas: 1) ‘pasiturintis, turtingas’; 2) ‘geranoriškas, paslaugus, rūpestingas’; (**teol.**) **‘teisingas**,

SK mitonimo *Auschauts* grafinės pateikties įvairavimo ir polisemijos genezė

‘den groffen güttigen Gott’ G 4r ↔ *Aufschawten* (acc. sg.) ‘den groffen guttigen Gott’ X 764;

(III^a [sememų (1) ‘grossen’ (2) ‘gütigen’ → (2) ‘gütigen’ (1) ‘grossen’ permutacijos refleksija]) ‘denn güttigenn groffenn Gott resp. teisingąjį, kilmingąjį dievą’ — *Aufschauten* (acc. sg.) B 730r ↔ *Aufschawthen* (acc. sg.) ‘den gütigen groffen gott’ C 3v (dėl 2-ojo struktūrinio elemento *-aw-* /*ao-*/ fonologinės vertės žr. 84 išn.);

2. funkciškai motyvuotos kontaminacijos refleksijos –

2.1. su kompleksiniu *-schk-* deriniu –

(I^a [defektinė resp. stokojanti semantemos ‘der Gebrechen resp. kūno ydų’]) ‘der Gott der kranke vnd gesunden resp. ligonių ir sveikųjų dievas’ — *Anschkauts*⁸⁹ D (WMh 245) ↔ *Auschkawts* ‘Der Gott der krancken vnd der Gesunden’ F (WMh 245 [dėl *-au-* ↔ *-aw-* grafinio santykio žr. 84 išn.]);

(I^b [inovacinės semantemos ‘der gebrechhaftigenn resp. kūno ydų sustabdymo’ refleksija]) ‘Der Gott der gebrechhaftigenn, Krancken vnd gefunden resp. kūno ydų sustabdymo, ligonių ir sveikųjų dievas’ — *Aufschkauts* E 377r, ε (WMh 245);

(III^b [defektinė resp. stokojantis sememos ‘gütigen’ ir iš dalies inovacinė, t. y. suponuojanti sememų ‘grossen’ → ‘großmechtigen’ kaitą, semantema])

dievobaimingas, dievotas’; 3) (**teol.**) ‘mielaširdingas, maloningas, gailėstingas’; 4) (teis.) ‘taikus, taikingas, nesmurtinis’; 5) ‘mielas, šaunus’; 6) ‘tikėtinas, lauktinas’ (FHNDWe).

BRMŠ (II: 146) pateikiamas šio fragmento vertimas *didijį gerąjį dievą*, matyt, pernelyg supaprastina ir iškreipia SK autoriaus pateikiamą informaciją, kuri ne visai dera su *Auschautes* etimologija resp. kultūrine šio mitonimo savastimi (žr. 87, 101 išn.). Spėtina, kad šios mitologemos eksplikacija yra susijusi su SK aprašomu **ožio aukojimu** resp. dieviškąja sanavimo priemone, taikoma, norint atitolinti **Viešpaties bausmę** — ligą resp. norėta įvardyti teologinę prasmę, o ne neutraliąją pozityvios dievybės funkciją, kuri galėtų būti priskirta beveik visiems SK minimiems pseudoteonimams (žr. 3 schemą).

⁸⁹ Epentezinio *-k-* atsiradimas grįstinas kontaminacija su a. v. a. *aussätzigkeit*, *aussetzigkeit* ‘**raupšai**’ 1451 (DW 135), suponuojančią prototipinę *Auschautes* A(p) etimologizavimo refleksiją, t. y. D nuorašo autorius Johannesas Freybergkas (apie jį žr. Kregždys 2018b: 104) buvo pirmasis, susiejęs šios lyties leksinį substratą su ligos pavadinimu.

Inicialinio *Au-* D ↔ *Au-* A(p) neatitiktis **negali** būti priskirta nei prie *lapsus calami* pavyzdžių, nei inovacinių struktūrinių elementų grupei, mat, spėtina, SK pirminiame variante (resp. originale) virš šio mitonimo inicialinio *Au-* antrojo dėmens *-u-* nebuvo papildomo grafinio balsio žymens (resp. *û* [lankelis virš *u* (žr. Santifaller 1930: 49)] arba *ü* [2-ą diakritinių brūkšnelių, plg. *Aufschautenn* ‘den groffenn güttigenn Gott’ a 730r]), o vokiečių kursyvo grafemos **n** ir **u**, be įvardyto diakritiko, yra **tapačios** (žr. Santifaller 1930: 46). Vadinasi, J. Freybergko pateiktoji lytis reflektuoja tik vieną inovacinį struktūrinį elementą *-k-*.

Minėtina, kad indigeniuose vakarų baltų onimuose šis garsas buvo linkęs nykti, ypač derinyje su dantiniu dusliuoju *t*, plg. top. pr. *Au-ct-igarbin* 1411 / 1419 ↔ top. pr. *Au-t-igarbe* 1419, top. pr. *Au-t-ekaym* 1291 ↔ top. pr. *Au-ct-ekaymen* 1354 ir kt. (Gerullis 1922: 13, 224).

- ‘großmechtigen Götter resp. dievų didžiai galingajai’ — *Aufshkauten* (acc. sg.) G(p [Dvd I: 91]);
- (III^r [III^a ir III^b hibridinis variantas]) ‘denn gütigenn vnnnd grosmechtigenn Gott resp. teisingą ir didžiai galingą dievą’ — *Aufshkayten*⁹⁰ (acc. sg.) E 379r;
- 2.2. su kompleksiniu *-schl-* deriniu —
- (I^r [sanavimo hiponimų [resp. ‘ligonių’ → ‘ligų’, ‘sveikųjų’ → ‘sveikatos’] kaitą reflektuojanti inovacinė semantema) ‘der Gott aller Gebrechen, Krankheiten vnd Gesundheit resp. visų kūno ydų, ligų ir sveikatos dievas’ — *Aufschlauts* G(p [Dvd I: 86] — dėl struktūrinio elemento *-l-* etiologijos žr. 89 išn.);
- (I^a) ‘der Gott der krancken vnd der Gesunden’ — *Aufschlouis*⁹¹ a, b, d (WMh 245);
- (I) ‘der Gott der gebrechen der krancken vnd gefunden’ — *Aufschlouis* c (Dtm [132]), ‘der Gott der Gebrechen, der Krancken vnd Gefunden’ e (Sch 707);
3. sporadinės kontaminacijos, nulemtos perrašinėtojo žvilgsnio perkėlimo, refleksijos —
- (I^b [I^b semantinis variantas, implikuotas antikinio motyvo pseudoalternacijos]) ‘der Gott der gebrechhafftigen Krancken / Saturnus’⁹² vnd gefunden resp. kūno ydų sustabdymo, ligonių / Saturnas ir sveikųjų dievas’ — *Auffschweytus*⁹³ J(p [Ws 19] — dėl diftongų *ay* ↔ *ey* grafinio variantiškumo žr. 15 išn.);
- (I) ‘der got der gebrechen der krancken vnd gefunden’ — *awfchwais* K 165r;
- (III^r) ‘den gütigen vnd großmechtigen Gott’ — *Auffschweytiffen* J(p [Ws 20] — žr. 93 išn.);

⁹⁰ Šios lyties kontaminantas — a. v. a. *aussätzigkeit*, *aussetzigkeit* ‘raupsai’ arba absorbcijos paveiktas tos pačios ligos pavadinimas (žr. 96 išn.).

⁹¹ Spėtina, Jeronimas Maleckis, kaip ir D nuorašo autorius (žr. 89 išn.), buvo įminęs šio mitonimo kilmę, todėl vietoj SK užfiksuotos lyties *Auschaits* ir jo tėvo, Jano Maleckio, minimos sulotynintos *Auscautum* (WMh 295; dar žr. Мѣржинскій 1899: 76) pateikė *Auschlouis* a, b, c, d, e su inovaciniu struktūriniu elementu *-l-*, t. y., priešingai A. Mierzyńskiui (Мѣржинскій 1899: 77; Mierzyński 1900: 49, 51), teigusiam, čia esant *-t-* metatezė ir jos suponuotą disimiliaciją (resp. *Auszau-t-is* → *Ausz-l-au-is* → *Ausz-l-au-is*), kurią traktuoja, pasitelkęs *lapsus calami* principą ir minėdamas barono Vasilijaus fon Rotkircho veikalą, nors šis apie jokiais fonetines žodžio elementų kaitas net neužsimena (plačiau žr. Теобальдъ 1890: 63–67), galima spėti, ši kaita esant nulemtą kontaminacijos su a. v. a. *ausschlag* / v. (dial. [RPr.]) *Ausschlag* ‘odos bėrimas, odos liga; raupsai; niežai resp. bžn. / V. lo. *scabies*, *eruptio* ir kt.’ (FHNDWe; DWG I: 949; Ziesemer I^o: 327; dar žr. Sleumer 1926: 700), t. y. Jer. Maleckio mitonimo etiologijos nustatymo bandymą. Vėliau šios modifikuotos lyties struktūrinį elementą *-l-* į formą *Auschaits* įterpė Lucas Davidas, t. y. pateikė lytį *Auschlauts* G(p [Dvd I: 86]).

⁹² Italikų dievybės alternanto lo. *Saturnus*, nurodomo Mato Weisselijaus (Ws ibd.) parengtame J(p) nuoraše, etiologija argumentuotina, remiantis mitonimų sekos elementų konvergentine (resp. 0 ↔ 3) pateiktimi (žr. 16 išn.). Tokių klaidų ypač daug K nuoraše (plačiau žr. Kregždys 2018b: 111).

⁹³ Mitonimų *Auffschweytus* J(p) bei *awfchwais* K 165r formų inovacinis struktūrinis elementas *-wey-* / *-wai-* reflektuoja kontaminaciją su mitonimu *Schweygflix* c (Dtm [134] = a, d [WMh 249]) / *Swaixtix* A(p [WMh 245]), a 727v, B 728r, *Swaixtix* C 1r, *Swaixtix* X 763 ir kt. (dar žr. Мѣржинскій 1899: 76), nulemtą jų funkcinės konvergencijos (žr. 16 išn.).

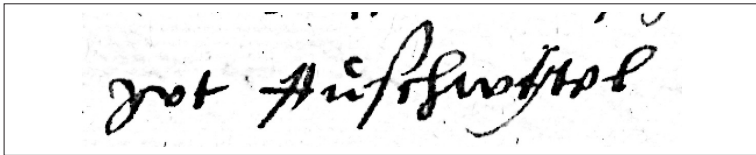
(III^δ [III^γ variantas, reflektuojantis leksemos *großmechtigen* 1-ojo sando *groß-* abesiją]) ‘den gütigen vnd mechtigen got resp. teisingą ir galingą dievą’ – *Aufschwýtel*⁹⁴ (acc. sg.) K 166r;

4. konsekvntaus **perrašų** antrinio digrafo -ss- arba -sz-⁹⁵, o taip pat *escet* raide (resp. ß), suponuojančio/-ios a. v. a., v. v. ž. /s/, pavyzdžiai –

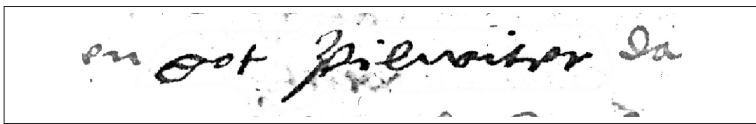
(III^δ) ‘den gütigen vnd mechtigen Gott resp. teisingą ir galingą dievą’ – *Aufskayten*⁹⁶ a, b (WMh 249), c (Dtm [134]), *Auszskayten*⁹⁷ d (WMh 249), *Außkayten*⁹⁸ ‘den gütigen und mächtigen Gott resp. teisingą ir galingą dievą’ e (Sch 710).

Analizuojant *Ausschauts* kilmę, pirmiausiai aptartinas iki šiol postuluojamas (žr. 76 išn.) šio mitonimo genetinis santykis su sub. pr. *auschautins* ‘skolas’, kuris, K. Būgos (II: 98) teigimu, grįstinas mitologemos sanavimo ir šaudymo funkcijų sinergija (resp. „<...> **nušąuja** <...> nuo žmonių ligas“), kurią iliustruoja neva ide. kalboms būdingu genetiniu alternantu, t. y. nurodo verb. v. *schiesen* ‘šauti’ ↔ verb. v. *vorschiessen* ‘skolinti’ atitikmenį. Deja,

⁹⁴ K nuorašo autorius, iš pradžių parašęs lytį *Aufchwa-*, t. y. sukeitęs rašmenis -aw- (resp. *Aufchaw*[ten]) → -wa-, šią klaidą nutarė taisyti -a- raidės perbraukimu ir rašmens -ý- suformavimu (žr. 3 pav.), kontaminuodamas mitonimą su anksčiau esančia mitologema *Pi-l-w-ite-n* K 165v (žr. 4 pav.), transponuodamas šios formos struktūrinius elementus: *Aufchw-ýte-l*.

3 pav. K 166r: K nuorašo fragmentas – „<...> got Aufchwýtel <...>“ (LMAGBR: Ms. 1271)

4 pav. K 165v: K nuorašo fragmentas – „<...> got Pilwiten <...>“ (LMAGBR: Ms. 1271)

⁹⁵ Digrafu -sz-, kaip ir -ss-, įprastai buvo žymimas a. v. a. duslusis pučiamasis /s/, tik pirmasis dar galėjo žymėti ir afrikatą /ts/ (Young, Gloning 2004: 200–201).

⁹⁶ Šio antrinio sibilianto kilmę, matyt, galima eksplikuoti (1) kontaminacija su a. v. a. *aussätzigkeit*, *aussetzigkeit* ‘raupsai’ (DW 135; dar žr. 89 išn.); (2) absorbcijos paveiktą ligos pavadinimą resp. *auss(etzig)keit* + -en (acc. sg. formantas [žr. 12 išn.]) → *Aufskayten*-en (dėl -ei- ↔ -ay- grafinės alternacijos žr. 15 išn.).

⁹⁷ Be 95 išn. įvardytų motyvų apie digrafo sz fonologinę vertę, dar plg. v. v. ž. *vszseczikeit* ‘raupsai’ (žr. 105 išn.).

⁹⁸ Dėl raidės *escet* sąsajos su ligos pavadinimais plg. a. v. a. *Außsatz* ‘raupsai; maras’ (FHNDWe).

bet šis tyrėjas **ignoruoja** vokiečių kalbos **periodizaciją** (dar žr. 14 išn.) ir **klaidina** skaitytojus, nurodęs neva germanų semantinius ekvivalentus, mat ir SK, ir prūsų katekizmai yra parašyti **ne** n. v. a. (resp. v.), bet a. v. a. kalbos laikotarpiu, o tuo metu (taip pat ir v. v. a. kalbos periodu) vartotoms, šio tyrėjo įvardytoms, lytims minėta semantinė koreliacija **nebūdinga**, plg. a. v. a. *schießen* ‘šauti; lėkti; bėgti; lėkti (joti) šuoliais’ (Götze 1920: 188) ↔ a. v. a. *vorschießen* ‘išlėkti iš namų; išsikišti’ (Götze 1920: 89), dar plg. v. v. a. *schiezen* ‘mėtyti, mesti; (nu)šauti resp. lo. *jaculari, sagittare*’ (MLex II: 727–278) ↔ v. v. a. *verschiezen* ‘numušti, numesti; iššvaistyti šaudant; nušauti, sunkiai sužalojant; šuoliuoti; mesti gilyn, įkristi; atsisakyti; klysti; nepasisiekti, neatlikti’ (MLex III: 216) — semema verb. v. *vorschiessen* ‘skolinti’ fiksuojama **tik nuo** XVII a. 2-osios pusės (resp. 1663 m. [plačiau žr. DWG XII¹¹: 1465–1466]), t. y. ji būdinga **tik** n. v. a. kalbai ir suponuoja itin vėlyvą **ekspresyvo** (apie šį reikšminės koreliacijos tipą plačiau žr. Crystal 2008: 180), t. y. **ne** dėsningos semantinės raidos, galinčios implikuoti kitų ide. kalbų konsekvntinius reikšminius pavyzdžius, bet **okazionalizmo** (resp. tik tai kalbai, šnekai ar pavieniam autoriui būdingo lingvistinio fenomeno) statusą. Vadinas, šio tyrėjo pateikta baltų ir germanų leksemų gretinamoji analizė yra iš esmės **ydinga**.

Remiantis Rytų Prūsijos vakarų Sembos vokiečių **žemaičių** šnektai būdinga dėsninga diftongo *au* monoftongizacija (resp. *au* → *ū* / *ũ*)⁹⁹, o likusioje šios dialektinės zonos dalyje, kurioje dominavo *au* → *ō* kaita, plg. sub. v. dial. (RPr. [vakarų Semba]) *bōm* ‘medis’ ↔ sub. v. *Baum* ‘t. p.’ (Ziesemer 1924: 126), fonetinės kaitos ypatumu, galima atsargiai teigti, kad SK autorius, pasitelkdamas scholastinę doktriną (žr. 100, 101 išn.) ir jo disponuotus faktografijos duomenis apie sūduvių papročius, o taip pat, spėtina, ir Prūsijoje paplitusią **užkalbėjimo formulę**¹⁰⁰ nuo pavojingos ligos — **raupsų**¹⁰¹, pateikė **ne** Semboje

⁹⁹ Rytų Prūsijos vokiečių žemaičių vakarų Sembos, kurios teritorijoje gyveno sūduviai, šnekte, diftongas *au* **dėsningai** monoftongizuotas (resp. *au* → *ū*), plg. sub. v. dial. (RPr. [vakarų Semba]) *plūme* ‘slyva’ ↔ sub. v. *Pflaume* ‘t. p.’, sub. v. dial. (RPr. [vakarų Semba]) *frū* ‘moteris; ponis’ ↔ sub. v. *Frau* ‘t. p.’ ir kt. (plačiau žr. Ziesemer 1924: 127).

¹⁰⁰ Plg. Rytų Prūsijoje (vokiečių **aukštaičių** dialektiniame plote) vartotą užkalbėjimą: „Ich versegne dich im Namen Jesu Christi für den **Aussatz**, so wie unser Herr Jesus Christus ist geboren in Bethlehem im Jüdischen Land und ist getauft zu Jerusalem über den breiten Stein, so sollst du von jetzt ab von dem bösen **Aussatz** befreit sein“ (Ziesemer I⁶: 324) resp. „Jėzaus Kristaus vardu aš atskiriu tave nuo **raupsų**, kaip mūsų Viešpats, Jėzus Kristus, yra gimęs Betliejuje, judėjų žemėje ir pakrikštytas Jeruzalėje prie plataus akmens, taip nuo šiol tu nuo baisių **raupsų** privalai būti išlaisvintas“.

Iš tiesų, remiantis legenda, Jėzus Kristus buvo pakrikštytas Jordano upėje (Mt 32.13) Betanijoje (Jn 1.28 [~ 1,5 km į rytus nuo Jeruzalės]), kur gyveno Simonas Raupsuotasis (dar žr. EB IV: 4536; 104 išn.).

¹⁰¹ Raupsai, **Viešpaties bausmė** (Ist 24.8–9; 2 Kar 5.20–27; 2 Kr 26.16–21, Kun 14.34; Sk 12.9–16 [žr. DBI 650, 672, 737, 1717]), minimi jau ST (Iš 4.6, Sk 5.2, 12.9–16; 2 Kar 5.19–27, 15.5; Kun 13.41–46, 53–59, 14.8–9, 47 [žr. DBI 1038, 1716, 2697, 2793, 3113]), nuo kurių gydė Kristus savo prisilietimu (Mt 8.3, Mk 1.40–42, Lk 11.19 [žr. DBI 585, 1503, 2955]).

vartotą germanizmo lytį, kurios sąranga pasirinkta dėl pseudoteonimų sąrašo demonologinio¹⁰² konstrukto struktūrinės sistemos, paremtos *alefbet* rašmenų numerologine verte (žr. Kregždys 2018: 73–74), bet modifikuotą, Prūsijoje vartotą, tarminę *Ostkäslausche*¹⁰³ formą, matyt, paliudytą „gintaro ponų“ ataskaitose, reflektuojančią **antonomazijos** darybos būdą (resp. ‘liga / ligos pavadinimas’ → ‘ligą gydanti dievybė’) — a. v. a. *aussatz* 1475, 1528, 1532, 1563 (resp. [nom. sg.] *aüisacz* 1517/18, *aussaz* 1528, *Außsatz* 1575; [gen. sg.] *aussatzs* 1587, *Aussatz* 1616) ‘**raupsai; maras** resp. bžn. lo. *lepra*’ (FHNDWe; Sleumer 1926: 471) ↔ sub. v. dial. (RPr. [aukštaičių dialektinė zona]) *Aussatz* (↔ n. v. a. *Aussatz* /‘aɔszats/ [KSHA 342]) ‘**kūno yda; raupsai; Lozorius**¹⁰⁴ **liga** ir kt.’ (Ziesemer 1°: 324; dar žr. Kluge 2002: 76), kuris dėl SK autoriaus pasitelktos grafinės **moduliacijos**, buvo perteiktas lytimi *Auschaits* A(p), suponuojančia keletą grafinės (1), pirminės (resp. etimologinės [2]) ir antrinės (resp. neetimologinės) fonetinės kaitos (3–5) ypatumų:

- (1) a. v. a. ir v. v. ž. kalbų raštuose dusliojo pučiamojo fonemos /s/ grafinį žymėjimą ne tik įvairių pavienių rašmenų bei grafemų deriniais¹⁰⁵ (Young,

¹⁰² **Infernalinį** šios ligos pobūdį galima argumentuoti jos sanacijos atributika — raudona gija / siūlu, kuria/-iu būdavo apvalomas raupsuotasis (Kun 14.4), mat tokia pat gija buvo aprišami ir Azazeliui (resp. **velniui**) skirto ožio ragai (Yōm 4.2.20 [dar žr. Orlov 2016: 24]). Taip pat akcentuotina, kad antikiniuose pasakojimuose apie judėjų vergystę Egipte minimas 80 000 numerologinis žymuo (EB III: 2766), iš dalies implikuojantis demonologinį simbolį, mat 180 000 dvasių-demonų valdė demonų valdovas *Ašm'dai* motina *Agrat bat Mah'lat* (EJ I: 470).
¹⁰³ Šiai tarminei Prūsijos zonai, kaip ir Notangos tarmei, kuriose vartota vokiečių žemaičių kalba, be kitų ypatumų, būdinga kompensacinio (resp. antrinio ilgumo) *ō* (← *ā* [žr. Ziesemer 1924: 125]) **diftongizacija**, plg. adv. v. *bald* /balt/ ‘greitai, lengvai’ (KSHA 350) ↔ v. dial. (RPr.) *bōul* ‘t. p.’ (žr. Ziesemer 1924: 130; dar žr. Bethge 1970: 17).

Nustatyta, kad *Ostkäslausche* tarmei būdingi ir vokiečių **aukštaičių** patarmės ypatumai (Ziesemer 1924: 131), t. y. joje galėjo būti išlaikomas (resp. **ne** monoftongizuojamas) diftongas **au**, kuris, kaip minėta anksčiau, vokiečių žemaičių areale įprastai buvo vienbalsinamas į **ū** (žr. 99 išn.) arba **ō** (Ziesemer 1924: 126). Dėl šios priežasties galėjo likti nepakitusi mitonimo *Auschaits* inicialė.

Sieti dupletinio *Au...au...* etiologijos su analogijos ar kontaminacijos veiksmu, plg. v. *Hautausatz* ‘raupsai’ ↔ a. v. a. *haut* 1524 / *haud* ‘oda; kailis; žievė ir kt.’ 1562 (DW 655; dar žr. DWG IV2: 701–710) ar v. *Hautausschlag* ‘odos bėrimas’ (DWG IV2: 710) **negalima**, mat šie dūriniai nėra užfiksuoti a. v. a. kalbos raštuose (žr. FHNDWe).

¹⁰⁴ Raupsai susieti su Lozorius ligos (resp. Lozorius fenomenu) atsitiktinai, remiantis paralelinių evangelijų pasakojimų alternacine Simono Raupsuotojo ir Lozorius, Jėzaus prikeltos iš mirusiųjų, nominacine pakaita, plg. pasakojimą apie Kristaus lankymąsi Betanėje: (1) Simono Raupsuotojo namuose (Mt 26.6; Mk 14.3–9 [EB IV: 4536]); (2) Lozorius namuose (Jn 12.2). Beje, nėra aišku, ar Simonas Raupsuotasis buvo išgydytas Kristaus nuo raupsų (William 1880: 654), mat jo įvardijimas raupsuotojo epitetu yra kvestionuojamas lingvistiniais argumentais (apie juos plačiau žr. EB ibd.).

¹⁰⁵ Plg. a. v. a. *aussezheit* ‘raupsai / lo. *lepra*’ 1409 (PrWb I: 324; LW 922; dar žr. FHNDWe) / a. v. a. *aussätzigkeit*, *aussetzigkeit* ‘t. p.’ 1451 (DW 135) ↔ v. v. ž. *uszczezikieit* ‘t. p.’ (DW ibd.; dar žr. LW 922).

- Gloning 2004: 201; dar žr. Kregždys 2018: 45), bet, pabrėžtina, ir duslųji pučiamąjį /ʃ/ **dubliuojančiu** trigrafu *sch*¹⁰⁶;
- (2) anksčiau minėtos *-sch-* ↔ *-s-* alternacijos eksplikaciją, remiantis a. v. a. *aussatz* ‘raupsai’ ir v. v. ž. *ūtsettischeit*, *vtsettischeyt* ‘t. p.’ (LW 922; SchL V: 172) kontaminacija;
- (3) antrinio *-sch-* kilmę, implikuotą kontaminacijos su (2.a) sub. a. v. a. *aus-schlag* / v. (dial. [RPr.]) *Ausschlag* ‘odos bėrimas; **raupsai** resp. bžn. / V. lo. *scabies*, *eruptio* ir kt.’ (žr. 91 išn.) arba (2.b) sub. a. v. a. *schwach* ‘ligotumas, kūno yda’ (Götze 1920: 196);
- (4) dialektinės lyties (resp. v. v. ž. Sembos areale vartotos formos) SK autoriaus suponuotą **korekciją** ar jos senųjų dokumentų paliudijimą, implikuojančius vokiečių aukštaičių tarminės dominantės pasirinkimą¹⁰⁷, plg. modifikuotą resp. Sembos šnektai **nebūdingą** fonetinę konstrukciją su mitonimo inicialės diftongu *Au-*, t. y. **vokiečių žemaičių** lytį (dar žr. 105 išn.) — sub. v. dial. (RPr. [Pagudė — Elbingo¹⁰⁸ žemės]) **utsetz* (↔ *utsetzheit*) ‘raupsai’ 1409 (Ziesemer I⁶: 324) ↔ v. v. ž. *ūtsettischeit*¹⁰⁹, *vtsettischeyt* ‘t. p.’ (LW 922; SchL V: 172);
- (5) 2-ojo diftongo *-au-* (← **-ō-*) antrinį statusą resp. etimologinio **-ā-* rekonstrukciją, remiantis *Ostkäuslausche* dialektinės zonos ypatumais (žr. 103 išn.).
- Baigiant mitonimo *Auschaits* analizę, galima suformuluoti atsargią prielaidą, kad XVI a. prūsų vartoti, Elbingo žodynyje **neužfiksuoti**, todėl, matyt, labai **vėlyvos** kilmės verb. pr. *auschauditwei* ‘pasitikėti’ III 27₁₁ ir jo vediniai (resp. deverbatyvai) sub. pr. *auschauidisnān* ‘pasitikėjimą’ III 47_{11–12}, adj. pr. *auschauidiwings* ‘patikimas’ III 57₁₅, sub. pr. *auschautenikamans* ‘skolininkams’ III 53_{21–22} bei sub. pr. *auschautins* ‘skolas’ I 11₃, kurie iki šiol priskiriami vakarų baltų indigeniai leksikai (Būga II: 98, III: 810; DI IV²: 184; LEW 969; ПЯ I: 161–164; PEŽ I: 120–122; Smoczyński 2005: 43–44; ALEW II: 1015), iš tiesų yra adaptuoti **germanizmai** (apie skirtingo laikotarpio tokių skolinių

¹⁰⁶ Grafinė intervokalinio (resp. ne konsonantinių junginių) trigrafo *sch* /ʃ/ ir *s* /s/ **alternacija**, ypač būdinga v. v. a. kalbos laikotarpiui, pasitaiko ir a. v. a. laikmečio rašto paminkluose (žr. 29, 30 išn.). Minėtina, kad tokios pakaitinės grafemų *s* ir *sch* vartosenos, kurią V. Mažiulis (PEŽ I: 120) ydingai priskiria klaidoms, pėdsakų yra užfiksuota ir XVI a. prūsų kalbos rašto paminkluose, plg. sub. pr. *ausaudisnān* ‘pasitikėjimą’ III 107₉ ↔ sub. pr. *auschauidisnān* ‘t. p.’ III 47_{11–12} (PEŽ ibd.).

¹⁰⁷ Dialektinę vokiečių tarmių **pseudointerferenciją** resp. teksto autoriaus galimą skirtingų tarmių variantų vartoseną liudija ir a. v. a. *aussaz* ‘raupsai’ alternantas su pradžios *u-* resp. a. v. a. *ussatz* ‘t. p.’ (FHNDWe), suponuojantis arba fonetinio archaizmo (resp. su nediftongizuotu v. v. a. *ū-* [žr. 109 išn.]) lytį, arba v. v. ž. dialektinės formos refleksiją a. v. a. kalba parašytame tekste.

¹⁰⁸ Minėtina, kad Elbingo miestas priklausė vokiečių aukštaičių dialektinei zonai (žr. Ziesemer 1924: 121).

¹⁰⁹ Ši forma reflektuoja archajiškesnę fonetinę struktūrą, plg. v. v. a. *ūszetze* ‘raupsai’ (MLex II: 2046; dar žr. Kluge 2002: 76), kurio inicialinis *ū-* a. v. a. kalbos laikotarpiu buvo diftongizuotas (plačiau žr. FrG 64–65).

akomodaciją prūsų raštuose plačiau žr. Trautmann 1910: XV–XVI), kildintini iš (**α**) a. v. a. *ausatz*, mat ši leksema, be reikšmių (**I**) ‘laikrodžio mechanizmo valdymo sraigtelis’, (**II**) ‘Saulės trajektorijos centras, nesutampantis su Žemės orbitos centru’, (**III**) ‘raupsai’, (**IV**) ‘nutarimas, įsakymas’, dar suponuoja sememas: (**V**) ‘ištrėtimas resp. pašalinimas iš bendruomenės ↔ paskelbimas raupsuotu ju ↔ turto atėmimas (už **skolas** / **nusikaltimus** resp. **kaltės**) resp. konfiskacija ↔ **liudininko** nušalinimas (resp. **nepasitikėjimo** paskelbimas)’; (**VI**) ‘turto vaikams atidavimas **patikėjimo** teise (resp. tėvai perduoda savo turtą vaikams, šiems įsipareigojus juos išlaikyti iki mirties)’; (**VII**) ‘pranešimas ↔ kvietimas į aukcioną’ (FHNDWe) arba (**β**) verb. a. v. a. *aussetzen* ‘puošti brangakmeniais, inkrustuoti; ilsinti (arklius); patiekti, išdėlioti; (augalus) persodinti; įžuvinti; ištrėmti ↔ paskelbti **raupsuotu ju** ↔ atimti turtą, turint **skolų**, už nusikaltimus resp. **kaltės**, ↔ nušalinti **liudininką**; atidėti baudą, sustabdyti bausmės vykdymą; sutrumpinti sakinį; nekreipti dėmesio, neatsižvelgti; atskirti gerus nuo blogų, atrinkti; nustatyti, apibrėžti; įkurti, įrengti; **būti patikimam, patikėti kam ką**, laiduoti už ką, **juridiškai įforminti; patikėjimo** teise perduoti vaikams turtą, esant prievolei išlaikyti tėvus; pasilikti; užstatyti, palikti užstatą, **paskolinti**; leisti pasirinkti; pranešti, kviesti į aukcioną; nurodyti trūkumus, ydas resp. peikti; (muz.) derinti balsus’ (FHNDWe) ↔ v. dial. (RPr.) *aussetzen* ‘paskirti, nustatyti; atsisakyti; iškelti iš valdos, iškrauti; pasodinti augalus (bulves), įžuvinti; nurodyti trūkumus, peikti; nusilpti, suminkštėti; (pa)bėgti; sulėtinti; (iš)rinkti; nustatyti’ (Ziesemer I⁶: 332–333).

Formuluoti tokią hipotezę galima dėl 2-ų pagrindinių priežasčių: **a**) iki šiol nesutariama net dėl fonomorfologinės minėtų lyčių etiologijos, neminint liaudies etimologijos pavyzdžių, siekiant išaiškinti jų kilmę (Matzenauer 2009: 26) — teigiama, kad šių formų duslusis pučiamasis pr. š (resp. *-sch-*) reflektuoja ne V. Mažiulio postuluojamą **sj-* < bl. **sj-* (PEŽ I: 120; dar žr. Derksen 2015: 441), bet ide. **k-* (resp. **keuH-* ‘mesti, stumti, sviesti’ [LIV 330; dar žr. Derksen 2008: 462]), kuris galėjo suponuoti **tik** pr. s, o **ne** pr. š (plačiau žr. Smoczyński 2005: 43; dar žr. Mažiulis 2004: 21); **b**) dėl visiškai neįtikėtinos aptariamų žodžių semantinės raidos aiškinimo, kuomet neva genetinių rytų baltų alternantų (resp. verb. lie. *šaudyti* ‘leisti kulkas iš šaunamojo ginklo; žudyti šūviais; mėtyti, svaityti ir kt.’ [LKŽe], verb. la. *šaut* ‘greitai mesti, stumti; smogti; šauti, šaudyti; atlekti, atskubėti; smarkiai lyti’, verb. la. dial. *šaut* ‘t. p.’ [ME III: 777, IV: 9–10]) reikšmės etiologinis bendrumas yra grindžiamas **ne** referento designatų analize, bet rytų baltų **ekspresyvų** pavyzdžiais¹¹⁰ (**I**),

¹¹⁰ V. Toporovo (ПЯ I: 164) pasitelktas, senuosiuose latvių raštuose neužfiksuotas, verb. la. dial. *pašaut* reikšme ‘(pa)skolinti’ (ME III: 112), matyt, yra vėlyvas pamorfemis **vertinys** iš verb. v. *vorschiesen* ‘t. p.’ resp. traktuotinas kaip semantinis **germanizmas**, su nagrinėjamomis prūsų leksemomis, žinoma, niekaip **nesusijęs** (atkreiptinas dėmesys, kad V. Mažiulis, spėtina, įžvelgęs minėtos leksemos **skolinio** statusą, jos savo pateikiamoje verb. pr. *auschaditwei* analizėje nemini).

arba visai kitos leksinės semantinės grupės v. v. a. kalbos **pseudoalternantais** (2), plg. W. Smoczyńskio (2000: 144) keistą idėją sieti verb. pr. *auschaiditwei* ‘pasitikėti’ su verb. v. v. a. *trūwen* ‘būti tikram, viltis, tikėti(s), pasitikėti resp. lo. *fidere, confidere*; (su gen.) tikėti(s), numanyti; planuoti; išdrįsti; (su gen. ar dat.) pasitikėti; (su dat.) sutuokti (sudaryti santuoką)’ (MLex II: 1553), kuris niekaip **nesusijęs** su sub. pr. *auschautins* semema ‘skolas’ (žr. 4 schemą).

Galima atsargiai spėti, kad a. v. a. *aussatz*, reflektuojantis sememas ‘**raupsai** ([asociatyvus¹¹¹] ↔ **skola** ↔ **kaltė** ↔ **pasitikėjimas** [resp. V ↔ VI sememos])’ ar verb. a. v. a. *aussetzen* ‘paskelbti **raupsuotuoju** ↔ atimti turtą, turint **skolų**, už nusikaltimus resp. **kaltės** ↔ nušalinti **liudininką; būti patikimam, patikėti kam ką**, laiduoti už ką, juridiskai įforminti; **paskolinti**’, Prūsijos gyventojų (vokiečių, o ilgainiui ir vakarų baltų [jei visos šios lytys nėra okazionalizmai resp. katekizmų vertėjų sugalvotos formos]) galėjo būti kontaminuojami ne tik su jau minėtais germanų morfologiniais ir semantiniais alternantais v. v. ž. *ûtsettischeit, vtsettischeyt* ‘raupsai’ / sub. a. v. a. *ausschlag* / v. (dial. [RPr.]) *Ausschlag* ‘t. p.’, sub. a. v. a. *schwach* ‘ligotumas, kūno yda’, bet su a. v. a. *schuld* ‘(piniginė) skola’ (Götze 1920: 195) / v. v. ž. *schulde* ‘kaltinimas; (piniginė) duoklė’ (SchL IV: 145–146), bet ir sub. pr. *widekausnan* ‘**liudijimą**’ I 5₂₁, *weydukausan* ‘t. p.’ II 5₂₁, *reddewijdukausan* ‘apgaulingai **liudijimą**’ III 33₁₅ (PEŽ IV: 18, 235), plg. a. v. a. *aussatz* V reikšmę ‘**liudininko** nušalinimas’ resp. verb. a. v. a. *aussetzen* ‘nušalinti **liudininką; būti patikimam, patikėti kam ką**, laiduoti už ką, juridiskai įforminti’, kuri galėjo lemti verb. pr. *auschaiditwei* ‘pasitikėti’ atsiradimą, o sub. a. v. a. *aussatz* (↔ sub. pr. *ausaudisnan* ↔ sub. pr. *auschaidisnan*

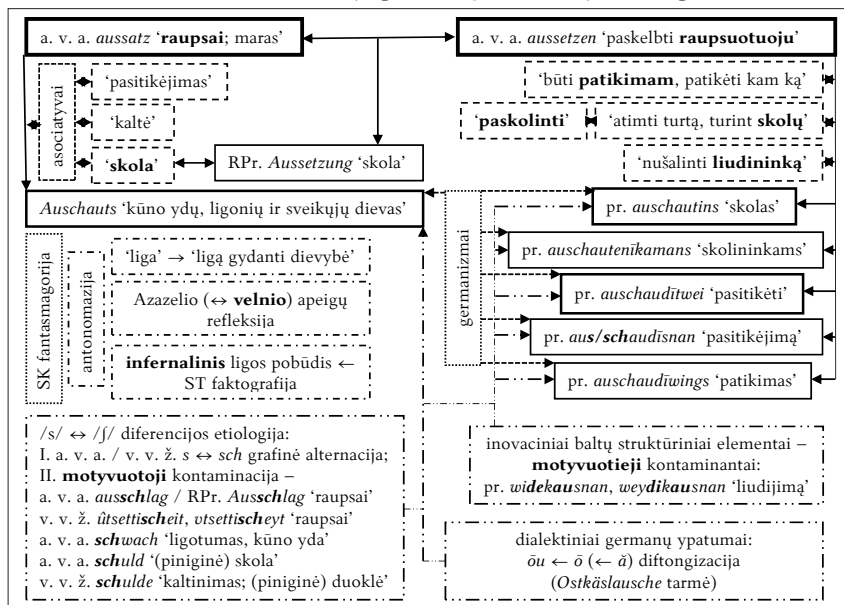
Dar keistesnę ir skaitytuos klaidinančią hipotezę suformulavo V. Mažiulis (PEŽ I: 121), verb. pr. *auschaid-* rekonstruotą reikšmę *‘nukišti resp. pakišti’ eksplikuodamas **ne** jo pasitelkiamų neva genetinių koreliantų verb. lie. *šaudyti* / verb. la. *šait* ar verb. la. dial. *saūt* reikšminę konotaciją, bet su minėtais veiksmožodžiais niekaip **nesusijusio** verb. lie. *pakišti paties sugalvotą* (resp. LKŽe neužfiksuotą) sememos † ‘patikėti kam ką’ analizę, kuri yra iš esmės kazuistinė, mat spėjimo autoriaus nurodomas jo gimtosios šnekos sakiny (LKŽe nenurodomas) „*ne bet kam pakiši šitą darbą, — nemokės dirbti*“ suponuoja V. Mažiulio nustatytos reikšmės ‘patikėti’ sinoniminės plotmės **ekspresyva**, mat pirminės yra ‘**paskirti** (darbą) resp. nuspręsti duoti, suteikti’ / ‘**pavesti** eiti kokias pareigas, įpareigoti atlikti kokį darbą’ ir kt. Tam, kad būtų galima patikėti **neekspresyvo** resp. neutraliosios konotacijos denotato (resp. ‘pa[si]tikėti’) etimologine sąsaja su vaizdingosios reikšmės kvazikoreliantu, tokį semantinį santykį, matyt, reiktų iliustruoti bent jau to paties leksinio semantinio lizdo priklausinių analize (žr. Malkiel 1993: 121–122), kurie, deja, dažnai tokios kongruencijos nesuponuoja, plg. vienintelį, **fiskalinę** reikšmę suponuojantį, verb. lie. *prišauti* ‘sumokėti, sukišti kokią sumą’: *Ka prišaus kelias dešintis litų, tuokart žinos palaidą šunį laikyti* Vvr; *Nemažai priešové (baudos)* End (LKŽe), kuris niekaip **nesusijęs** su sub. pr. *auschautins* semema ‘skolas’, mat reflektuoja reikšmę ‘sumokėti’, o **ne** ‘būti skolingam / skolinti’.

¹¹¹ Prūsijoje jie įgijo neutraliosios konotacijos statusą, plg. v. dial. (RPr.) *Aussetzung* ‘**skola** ir kt.’ (Ziesemer I⁶: 333).

[žr. 106 išn.] dėl kontaminacijos su verb. pr. **viðdikautvei* 'liudyti' (PEŽ IV: 235) ir šios lyties inversinės permutacijos¹¹² (žr. 4 schemą), buvo pradėtas tarti pr. **aus-au-dī-tvei* / **aus-au-dī-tvei*.

4 schema

SK mitonimo *Auschaits* ir jo genetinių koreliantų etimologinė raida

Apibendrinant, galima daryti išvadą apie genetinį SK mitonimo *Auschaits* ir sub. pr. *auschaidšnan* 'pasitikėjimą', adj. pr. *auschaidiwings* 'patikimas', sub. pr. *auschautenikamans* 'skolininkams', sub. pr. *auschautins* 'skolas' tapatumą, t. y. šios formos — germanizmai — kildintinos iš substratinių lyčių a. v. a. *aussatz* 'raupsai' ir / ar a. v. a. *aussetzen* 'paskelbti raupsuotoju; nušalinti liudininką; būti patikimam, patikėti kam ką; paskolinti ir kt.', kurių morfologinę ir semantinę ekstrapoliaciją lėmė skirtingų kontaminantų (germanų ir

¹¹² Plg. adv. pr. *zuīt* 'gana' III 69₂₈ < adj. (v.) le. *užtyt* 'save (savo poreikius) patenkinantis, nieko nestokojantis, gausus, užtekintas; sotas, pavalgęs, prisivalgęs ir kt.' (Linde VI: 120; SW VII: 431, 433), suponuojant skolinio struktūrinių dėmenų transpoziciją resp. metatezę, t. y. adj. v. le. *u-ž-yt*(-y / adv. -o) → adv. pr. *z-u-it* (plačiau žr. Kregždys 2018: 49), plg. s. le. -y- → pr. -i-, plg. sub. pr. *czilix* 'alksninukas' E 735 ← pr. **czisix* 't. p.' (Trautmann 1910: 466; Levin 1974: 12; PEŽ IV: 272; Blažek 1998: 9) ← s. le. **czyżyk* 't. p.', plg. v. le. *czyżyk* '(zool.) kikielis resp. *Fringilla spinus* L. (Rost)' (SPW IV: 371).

vakarų baltų) struktūra bei reikšminė sklaida, o pastarosios autologinė sąsaja su Antikos kultūros realijomis, E. Stellos veikalo *De Borussiae Antiquitatibus* bei ST faktografija suponuoja analizuotos mitologemos fiktyvų statusą resp. mitologijos fantasmagoriją.

3. Išvados

1. SK etnokultūrinė informacija spekuliatyvi, kompoziciškai diferencijuotina į — (1α) Sembos vyskupo kanceliarijos faktografinę medžiagą („gintaro ponų“ ataskaitas); (1β) senųjų Ordino dokumentų, saugotų G. Polentzo archyve, parafrastiką.
2. Forma jtv. *Swayxtix* A(p) ‘der Gott des Lichtes resp. didžiosios žvaigždės dievas (= V. lo. *Lucifer*)’ yra SK autoriaus sukurtas pseudoteonimas:
 - 2a) ji reflektuoja pirminį astronomą jtv. **Zvaigzdi(/ī)kas* **‘žvaigždinis / žvaigždės (jos palydovas) ↔ Aušrinės palydovas ↔ Tarnas resp. Merkurijus’;*
 - 2b) *n. qualitatis* jtv. **Zvaigzdi(/ī)kas* kildintinas iš sub. pr. (/ jtv.) **zvaigždē* ‘žvaigždės šviesa ↔ žvaigždė’ + suff. pr. (jtv.) **-i(/ī)k-*;
3. SK mitonimo *Auschaits* sememos ‘der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden / kūno ydų, ligonių ir sveikųjų dievas’ A(p) etiologija grįstina antonomazija, t. y. ‘liga / ligos pavadinimas’ → ‘ligą gydanti dievybė’.
4. Mitologemos *Auschaits* 2-asis denotatas ‘den grossen gütigen Gott / kilmingąjį, teisingąjį dievą’ A(p) implikuoja romėnų dievybės *Aesculāpius* ir ST apotropėjinių apeigų sinergetinės moduliacijos refleksiją.
5. SK mitonimo *Auschaits* ir sub. pr. *auschaudisnān* ‘pasitikėjimą’, adj. pr. *auschaudiwings* ‘patikimas’, sub. pr. *auschautenīkamans* ‘skolininkams’, sub. pr. *auschautins* ‘skolas’ substratinės lytys a. v. a. *aussatz* ‘raupsai’, a. v. a. *aussetzen* ‘paskelbti raupsuotuoju; nušalinti liudininką; būti patikimam, patikėti kam ką; paskolinti ir kt.’ suponuoja modifikuotus germanizmus, kurių morfologinę ir semantinę ekstrapoliaciją lėmė skirtingų kontaminantų struktūra, Prūsijos vokiečių dialektų ypatumai bei reikšminė sklaida.
6. SK mitonimas *Auschaits* yra fiktyvi mitologema, sukurta, remiantis Antikos kultūros realijomis, E. Stellos veikalo *De Borussiae Antiquitatibus* bei ST faktografija.

Grafiniai žymenys, sutrumpinimai

← pirminės etiologinės grandies žymuo

↔ interferencijos (resp. dviejų modeliųjų lyginamųjų elementų) žymuo

≠ kontradikcijos (resp. neatitikimo) žymuo

- ‡ pseudoleksemos (įvairių tyrėjų sukurtų žodžių ar kalbos faktų) žymuo
 /.../ fonetinės transkripcijos žymuo
 [...] knygų be paginacijos (resp. inkunabulų modelio) puslapių nuoroda, remiantis elektroninės knygos konversine numeracijos sistema
 * rekonstruoti lytis
 acc. — lo. (*cāsus*) *accūsātīvus* ‘galininko linksnis’
 adj. — lo. (*nōmen*) *adjectīvum* ‘būdvardis’ adv.
 adv. — lo. *adverbium* ‘prieveiksmis’
 ajol. — ajoliečių (resp. šiaurinės Helados gyventojų) dialektas
 Apr — Apreiškimas Jonui
 a. v. a. — ankstyvosios vokiečių aukštaičių (kalbės [XIV–XVII a. (iki 1650 m.)]) žodis
 av. — Avestos
 avd. — asmenvardis
 bl. — baltų prokalbės forma
 bulg. — bulgarų (kalbės) žodis
 bžn. lo. — bažnytinės lotynų (kalbės [resp. III–X a.]) žodis
 dat. — lo. (*cāsus*) *datīvus* ‘naudininko linksnis’
 dem. — lo. *dēminūtīvus* ‘mažybinis’
 dial. — dialekto(-inis) (šnektos) žodis
 gen. — lo. (*cāsus*) *genetīvus* ‘kilmininko linksnis’
 g. fem. — lo. *genus femininum* ‘moteriškoji giminė’
 g. masc. — lo. *genus masculinum* ‘vyriškoji giminė’
 gr. — graikų (senojo laikotarpio kalbės) žodis
 hebr. — hebrajų (vienos semitų tautų kalbės) žodis
 ide. — indoeuropiečių prokalbės rekonstruoti lytis (arba kultūros reliktas)
 Iš — 2 Mozės, arba Išėjimo, knyga
 Išm — Išminties knyga
 Iz — Izaijo knyga
 Įst — Pakartoto Įstatymo knyga
 Yōm — *Yōmā* (resp. v. hebr. יוֹם ‘diena; šviesa’) — *Mōedo* (resp. v. hebr. מוֹעֵד ‘susitikimas; šventė, festivalis’), arba Mišnos 2-osios dalies, sudarytos iš 12-os traktatų, 5-asis naratyvas
 Jn — Evangelija pagal Joną
 jtv. — jotvingių (kalbės) žodis
 2 Kar — Antroji Karalių knyga
 kr. — kroatų (kalbės) žodis
 2 Kr — Antroji Kronikų knyga
 Kun — Kunigų knyga
 la. — latvių (kalbės) žodis
 le. — lenkų (naujojo laikotarpio [nuo XIX a.] kalbės) žodis
 lie. — lietuvių (kalbės) žodis
 Lk — Evangelija pagal Luką
 LMAGBR — Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekos Rankraščių skyrius (*Biblioteka Gdańska Polskiej akademii nauk, Pracownia Rękopisów*)
 lo. — lotynų (kalbės) žodis
 Mk — Evangelija pagal Morkų
 Ms. — V. lo. *manuscriptum* ‘rankraštis’
 Mt — Evangelija pagal Matą
 nom. — lo. (*cāsus*) *nōminatīvus* ‘vardininko linksnis’
 NT — Naujasis Testamentas

- pl. — lo. (*numerus*) *plūralis* ‘daugiskaita’
 pr. — prūsų (kalbės) žodis
 praep. — lo. *praepositio* ‘prielinksnis’
 prasl. — slavų prokalbės (rekonstruoti) lytis
 2 Pt — Antrasis Petro laiškas
 r — (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. recto resp. priešakinėje / dešinėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)
 r. — rusų (kalbės) žodis
 R. K. — autoriaus nurodoma faktografija ir pastabos
 RPr. — Rytprūsų arba Rytų Prūsijos (kalbės) žodis
 s. — senojo laikotarpio (kalbės) žodis (tik junginyje su kalbos trumpiniu)
 s. angl. — anglosaksų (resp. senosios anglų [V–XI a.] kalbės) žodis
 sg. — lo. (*numerus*) *singulāris* ‘vienaskaita’
 s. i. — senosios indų (kalbės) žodis
 Sk — Skaičių knyga
 sl. — (neapibrėžtos) slavų (kalbės) žodis
 s. le. — senojo laikotarpio lenkų (kalbės [XII a. 2-oji pusė — XV a.]) žodis
 s. pers. — senosios persų (kalbės) žodis
 ST — Senasis Testamentas
 sub. — lo. (*nōmen*) *substantivum* ‘daiktavardis’
 suff. — lo. *suffixus* ‘priesaga’
 s. v. — lo. *sub verbo* ‘prie žodžio’
 top. — toponimas (resp. vietovardis)
 turk. — turkų (kalbės) žodis
 v — (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. verso resp. atvirkščiojoje / kairėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)
 v. — naujosios vokiečių (aukštaičių kalbės [nuo 1650 m.]) žodis
 v. — viduriniojo (kalbės) laikotarpio žodis (tik junginyje su kalbos trumpiniu)
 vak. — vakarų (pvz., dialektinės zonos ir pan.)
 vėlyv. — vėlyvojo laikotarpio kalbos faktas
 verb. — lo. *verbum* ‘veiksmažodis’
 v. le. — viduriniojo laikotarpio (XVI–XVIII a.) lenkų (kalbės) žodis
 V. lo. — viduramžių lotynų (kalbės [resp. X–XIV a.]) žodis
 v. v. a. — viduriniosios vokiečių aukštaičių (kalbės [nuo XI a. — XIV a. (iki 1350 m.)]) žodis
 v. v. ž. — viduriniosios vokiečių žemaičių (kalbės [nuo XIII a. — XVI a.]) žodis

Literatūra

AG =	H Αγία Γραφή. Πέργαμος: Σκληρό εξώφυλλο, 2005.
ALEW I–III =	<i>Alllitausches etymologisches Wörterbuch</i> 1–3. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Hamburg: baar, 2015.
Ambrasas, Saulius. 1993.	<i>Daiktavardžių darybos raida</i> . Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
Ambrasas, Saulius. 2000.	<i>Daiktavardžių darybos raida II</i> . Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- APrB I–V^(1–3) = *Altpreußische Biographie* 1–5 (Historische Kommission für Ost- und Westpreussische Landesforschung). Hrsg. E. Bahr, Chr. Krollmann, G. Brausch, K. Forstreuter, K. Bürger, B. Jähmig. Königsberg Pr. / Marburg: Gräfe und Unzer Verlag / Elwert, 1941–2015.
- Bader, Françoise. 1962. *La formation des composés nominaux du Latin*. Paris: Les belles lettres.
- Bagdavičius, Vytautas. 1994. Aukojimas Prūsijoje šešioliktojo šimtmečio pradžioje. *Prūsijos kultūra* (Senovės baltų kultūra 3). Vilnius: Academia, 119–148.
- Baldžius, Juozas. 2005. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Balsys, Rimantas. 2006. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Bartholomae, Christian. 1904. *Altiranisches Wörterbuch*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- Barton, George Aaron. 1918. *The Religion of Israel*. New York: The MacMillan Company.
- Bauer, Gerhard. 2005. Baltismen im ostpreussischen Deutsch. Hermann Frischbiere „Preussisches Wörterbuch“ als volkscundliche Quelle. *Annaburger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen* 13, 5–82.
- Bb.e = *Biblija* (Senasis Testamentas / Naujasis Testamentas) — www.biblija.lt
- Beekes I–II = Robert S. P. Beekes. *Etymological Dictionary of Greek* 1–2. Leiden & Boston: Brill, 2010.
- Bender, Joseph. 1867. Zur altpreuß. Mythologie u. Sittengeschichte. *Altpreußische Monatsschrift* 4. Königsberg: Th. Theile's Buchhandlung, 1–27, 97–135.
- Beresnevičius, Gintaras. 1999. Eskulapas ir Aušautas. Lietuvių ir prūsų gydymo dievo problema. *Liaudies kultūra* 1999/3 (66), 12–14.
- Beresnevičius, Gintaras. 2004. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius: Tyto alba.
- Berneker, Erich Karl. 1896. *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- Běťáková, Marta Eva; Blažek, Václav. 2012. *Encyklopedie baltské mytologie*. Praha: Libri.
- Bethge, Wolfgang. 1970. Riesenbeck. *Monographien 1: Riesenbeck, Kr[eis] Tecklenburg. Gleuel, Kr[eis] Köln. Kriva Bara, Banat. Barossatal, Südastralien* (Phonai, Band 6). Hrsg. Walter Haas. Tübingen: Max Niermeyer Verlag, 11–66.
- Bezenberger, Adalbert. 1922. Einige Anmerkungen zu dem vorstehenden Aufsatz. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen* 50(3/4), 197–198.
- Biezais, Haralds. 1972. *Die himmlische Götterfamilie der alten Letten*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Biezais, Haralds. 1975. Baltische Mythologie. *Die Religionen der Menschheit* (Bd. 19[1]). Stuttgart & Mainz: Verlag W. Kohlhammer, 311–371.
- Biezais, Haralds. 1976. *Lichtgott der alten Letten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- BL = *Biblia. Die Heilige Schrift. Text der unrevidierten Lutherbibel 1545*
- Blaise, Albert. 1994. *Dictionnaire Latin-Français des auteurs du Moyen-Âge. Lexicon Latinitatis Medii Aevii*. Tvrnholti: Typographi Brepols editores pontificii.
- Blažek, Václav. 1998. Old Prussian bird names. *Colloquium pruthenicum secundum*, ed. W. Smoczyński. Kraków: Universitas, 7–23.
- Blech, Michael. 1982. *Studien zum Kranz bei den Griechen* (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten 38). Hrsg. Walter Burkert, Carsten Colpe. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Boryś, Wiesław. 1999. *Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.
- Boryś, Wiesław. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Boryś, Wiesław. 2007. *Čakavske leksičke studije. Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bosworth, Joseph. 1838. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language*. London: Longman, Rees, Orme, Brown, Green, and Longman.
- Brauer, Michael. 2008. Die Reformation in Preußen und der heilige Bock. *Gestiftete Zukunft im mittelalterlichen Europa. Festschrift für Michael Borgolte zum 60. Geburtstag*. Hrsg. Wolfgang Huschner, Frank Rexroth. Berlin: Akademie Verlag, 145–164.
- BRMŠ I–IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sud. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1–2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3–4), 1996–2005.
- Brückner, Alexander. 1904. *Starożytna Litwa. Ludy i bogi*. Warszawa: Druk K. Kowalewskiego.
- Brückner, Alexander. 1918. *Mitologia słowiańska*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Brückner, Alexander. 1922. Osteuropäische Götternamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 50(3/4). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 161–197.
- BSC = *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam*
- Buck, Carl Darling. 1928. *Introduction to the study of the Greek dialects*. Boston & San Francisco: Ginn and Company.
- Būga I–III = Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai 1–3*. Sud. Zigmas Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
- CA = *Codex Alexandrinus. Novum Testamentum Graece ex antiquissimo Codice Alexandrino a C. G. Woide olim descriptum: ad fidem ipsius Codicis denuo accuratius editi B. H. Cowper*. Londini: Williams & Norgate, et D. Nutt, 1860.
- Castro de, Christophorus. 1613. *In sapientiam Salomonis brevis, ac dilucidus commentarius*. Lvgdvns: Sumptibus Horatii Cardo.
- Crystal, David. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (Sixth Edition). Malden & Oxford: Blackwell Publishing.
- Davidson, Gustav. 1971. *A Dictionary of Angels: Including the Fallen Angels*. New York: Free Press.

- DBI = *Dictionary of Biblical Imagery. An encyclopedic exploration of the images, symbols, motifs, metaphors, figures of speech and literary patterns of the Bible.* Eds. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman III. Downers Grove & Leicester: InterVarsity Press, 1998.
- DCH I–VIII = *The Dictionary of Classical Hebrew* 1–8. Ed. David J. A. Clines. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 1993–2011.
- Deines, Roland; Niebuhr, Karl-Wilhelm. 2004. Philo und das Neue Testament—Das Neue Testament und Philo, Wechselseitige Wahrnehmungen. *Philo und das Neue Testament: Wechselseitige Wahrnehmungen — 1. Internationales Symposium zum Corpus Judaico-Hellenisticum Novi Testamenti*, 1.–4. Mai... (Untersuchungen zum Neuen Testament, Band 172) Gebundene Ausgabe — 31. Hrsg. Roland Deines, Karl-Wilhelm Niebuhr. Tübingen: Mohr Siebeck, 3–20.
- Depkin I–VI = Liborius Depkin. *Lettisches Wörterbuch.* The original manuscript transcribed and annotated by Trevor G. Fenell. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2005 (sēj. 1), 2006 (sēj. 2), 2007 (sēj. 3), 2008 (sēj. 4), 2009 (sēj. 5), 2011 (sēj. 6).
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon.* Leiden & Boston: Brill.
- Derksen, Rick. 2015. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon.* Leiden & Boston: Brill.
- DI I–IV^(1–2) = Jānis Endzelīns. *Darbu izlase* 1–4^(1–2). Rīga: Zinātne, 1971–1982.
- Dixon-Kennedy, Mike. 1998. *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology.* Santa Barbara & Oxford: ABC-CLIO, Inc.
- DLKŽe = *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (elektroninis variantas; vyr. redaktorius St. Keinys).
- Dtm = Wolff Ditmar. *Kurſer Auszugk Der Ankunfft, Regierung, vnd lebens, aller Hohemeiſter des Deudſchen Ordens in Preuffen, ſampt den Ceremonien, ſo vnter jrem Regiment für der erkentnis Göttlichs Worts ſein gehalten worden, Auch wie lange ſie regirt, vnd was ſie geſtiffet haben.* Elbing, 1564.
- Du Cange I–II = Fresne de C., Dominus du Cange (Charles du Fresne, sieur du Cange // Du Cange) *Glossarium ad Scriptores Mediæ & Infimæ Græcitatís, in quo Græca Vocabula Novatæ Significationis, aut ufus rarioris, Barbara, Exotica, Eccleſiaſtica, Liturgica, TaËtica, Nomica, Jatrìca, Botanica, Chymica explicantur, eorum Notiones & Originiones reteguntur...* 1–2. Lugduni: Apud Anissonios, Joan. Posuel, & Claud. Rigaud, 1688.
- Du Cange Lat I–VII = Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium Mediæ et Infimæ Latinitatis conditum a Carolo Dufresne domino du Cange auctum a monachis ordinis S. Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii et additamentis Adelungii et aliorum digessit G. A. L. Henschel* 1–7. Parisiis: excudebant Firmin Didot fratres, 1840–1850.
- Dundulienė, Pranė. 1982. *Lietuvių etnografija.* Vilnius: Mokslas.
- Dundulienė, Pranė. 1988. *Lietuvių liaudies kosmologija.* Vilnius: Mokslas.
- Dundulienė, Pranė. 1989. *Pagonybė Lietuvoje. Moteriškosios dievybės.* Vilnius: Mintis.

- Dvd I–VIII = *M. Lucas David's Preussische Chronik* 1–8. Königsberg: in der Hartungfchen Hofbuchdruckerei, 1812–1817.
- DvŽ I–II = *Dieveniškių šnektos žodynas* 1–2. Autoriai: Laima Grumadienė, Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005–2010.
- DW = Lorenz Diefenbach, Ernst Wülcker. 1885. *Hoch- und Niederdeutsches Wörterbuch der mittleren und neueren Zeit*. Basel: Benno Schwabe Verlagsbuchhandlung.
- DWG I–XVI = *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig: S. Hirzel, 1854–1961 (Quellenverzeichnis—1971).
- EB I–IV = *Encyclopædia Biblica* 1–4. *A Critical Dictionary of the Literary Political and Religious History, the Archæology, Geography and Natural History of the Bible*. Edited by the Rev. T. K. Cheyne, M.A., D.D. Oriel Professor of the Interpretation of Holy Scripture at Oxford and Formerly Fellow of Balliol College Canon of Rochester and J. Sutherland Black, M.A., LL.D. New York & London: the Macmillan Company; Adam and Charles Black, 1899–1903.
- EH I–II = Jānis Endzelins, Edīte Hauzenberga. *Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai* 1–2. Rīgā: Kultūras fonds, 1934–1938 (sēj. 1), 1938–1946 (sēj. 2).
- EIS = *The Etymologies of Isidore of Seville*. Translated by Stephen A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach and Oliver Berghof. Cambridge & São Paulo: Cambridge University Press, 2006.
- EJ I–XXII = *Encyclopaedia Judaica* 1–22. Fred Skolnik, Editor in Chief. Michael Berenbaum, Executive Editor. Detroit & London: Thomson & Gale, USA; Keter Publishing House Ltd., Jerusalem, 2007.
- Elditt, Heinrich Ludwig. 1868. Bernftein-Regal in Preussen. *Altpreußische Monatschrift* 5. Königsberg in Pr.: Th. Theile's Buchhandlung, 577–611.
- Endzelins, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
- Fennell, Trevor G. 1989. *A Latvian–German Revision of G. Mancelius' «Phraseologia Lettica» (1638)*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- FHNDWe = *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch* 1–11... Hrsg. O. Reichmann. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1986–2016 (<https://fwb-online.de/>).
- Forstner, Dorothea. 2001. *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Forstreuter, Kurt. 1965. Abel Will, ein ostpreußischer Übersetzer. *Preußenland* 2/3. Osnabrück: fibre Verlag, 17–19.
- Fox, William Sherwood. 1916. *The Mythology of All Races. Volume I: Greek and Roman*. Boston: Marshall Jones Company.
- Fr I–II = Frischbier, Hermann. *Preussisches Wörterbuch. Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge* 1–2. Berlin: Verlag von Th. Chr. Fr. Enslin, 1882–1883.
- Fraenkel, Ernst. 1952. Baltisches und Slavisches. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen* 70(3–4). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 129–152.

- Franz, Walther. 1940. Die geistlichen Bruderschaften Königsbergs im Mittelalter. *Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde* 34. Hrsg. W. Gaerte. Königsberg (Pr): In Kommission bei Gräfe und Unzer, 155–210.
- FrG = *Frühneuhochdeutsche Grammatik von Robert Peter Ebert, Oskar Reichmann, Hans-Joachim Solms und Klaus-Peter Wegera*. Hrsg. Oscar Reichmann, Klaus-Peter Wegera. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993.
- Frisk I–III = Hjalmar Frisk. *Griechisches Etymologisches Wörterbuch* 1–3. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960.
- Gebser, August Rudolph. 1843. *Festum Resurrectionis Jesu Christi pie celebrandum indicunt Academiae Albertinae Prorektor et Senatus*. Regiomonti Prussorum: Typis Academicis Hartungianis.
- Gerullis, Georg. 1922. *Die altpreußischen Ortsnamen*. Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger.
- Gimbutas, Marija. 1963. *The Balts*. London: Thames and Hudson.
- Gimbutienė, Marija. 1985. *Baltai priešistoriniiais laikais*. Vilnius: Mokslo.
- Goląb, Zbigniew. 1972. “Kentum” elements in Slavic. *Lingua Posnaniensis* 16. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 53–82.
- Goldberg, Harvey E. 1987. *Judaism Viewed from Within and from Without—Anthropological Studies*. New York: State University of New York.
- Götze, Alfred. 1920. *Frühneuhochdeutsches Glossar. Zweite, stark vermehrte Auflage*. Bonn: A. Marcus und E. Weber's Verlag.
- Graf, Fritz. 2009. *Apollo*. London and New York: Routledge.
- Grammont, Maurice. 1948. *Phonétique du grec ancien*. Lyon: I. A. C.
- Greimas, Algirdas Julius. 1990. *Tautos atminties beiėškant*. Vilnius & Chicago: Mokslo.
- Grienberger, Theodor von. 1896. Die Baltica des Libellus Łasicki. Untersuchungen zur litauischen Mythologie. *Archiv für slavische Philologie* 18. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1–86.
- Grimm I–IV = Jacob Grimm. *Teutonic Mythology* 1–4. London: George Bell and Sons, 1882–1888.
- Grimm, Jacob. 1835. *Deutsche Mythologie*. Göttingen: In der dieterichschen Buchhandlung.
- Guiley, Rosemary Ellen. 2008. *The Encyclopedia of Witches, Witchcraft and Wicca*. New York: Facts on File, Inc.
- Guiley, Rosemary Ellen. 2009. *The Encyclopedia of Demons and Demonology*. New York: Facts on File, Inc.
- Hartknoch, Christoph Johann. 1679. *Selectę dissertationes historicę de variis rebus Prussicis. Opera & studio Christophori Hartknoch*. Francofurti & Lipsiæ; Jenę: Sumtibus Martini Hallervordii.
- Hasiuk, Michał. 1993. Bemerkungen zum Text Hieronymi Meletii „Wahrhaftige Beschreibung der Sudawen auf Samland, sammt ihrem Bockheiligen und Ceremonien“. *Contributions to Baltic Linguistics* (Linguistic and Oriental Studies — Monograph Supplement 2). Poznań: Adam Mickiewicz University, 83–86.
- Heinemann, Otto von. 1966. *Die Augusteischen Handschriften 3. Codex Guelferbytanus 32.7 Augusteus 2º bis 77.3 Augusteus 2º*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

- Heyne I–III = Moritz Heyne. *Deutsches Wörterbuch* 1–3. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1890–1895.
- Hennenberger, Calparus. 1584. *Kurtze vnd warhafftige Beschreibung des Landes zu Preußen. Item: Der alten heidenischen undeutschen Preußen sampt irer Religion, Göttern Bapfen und Pfaffen... Letzlichen eine kurtze Austeilung des Landes wie dasselbige in der Heiden schafft... bewonet worden.* Königsberg.
- Hennig, Georg Ernst Sigismund. 1785. *Preußisches Wörterbuch worinnen nicht nur die Preußen gebräuchliche eigenthümliche Mundart und was sie sonst mit der niederfächsischen gemein hat, angezeigt, sondern auch manche in preußischen Schriftstellern, Urkunden, Documenten und Verordnungen vorkommende veraltete Wörter, Redensarten, Gebräuche und Altherthümer erklärt werden.* Königsberg: gedruckt bey D. C. Kanter.
- Hoffman, Lawrence A. 1996. *Covenant of Blood. Circumcision and Gender in Rabbinic Judaism.* Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Humphrey, Egaire L. 2011. *Bishul Yisrael. Kashrut, zodiac signs, Talmud.* New York: Claud Press.
- IEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Bern und München: A. Francke AG-Verlag, 1959–1969.
- ISBE I–IV = *The International Standard Bible Encyclopedia* 1–4. General editor Geoffrey W. Bromiley. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1995.
- Ivanov, Vyacheslav Vs. 1996. The Baltic god of light and the Balto-Slavic word for star. *Res Balticae* 2. *Miscellanea Italiana di Studi Baltistici*, a cura di Pietro U. Dini & Nikolai Mikhailov. Pisa: ECIG, 135–149.
- Young, Christopher; Gloning, Thomas. 2004. *A history of the German language through texts.* London & New York: Routledge.
- Jankowski, Connie. 2010. *Pioneers of Light and Sound (Mission: Science Collective Biographies).* Mishawaka: Compass Point Books.
- Jastrow I–II = Marcus Jastrow. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature.* London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam's Sons, 1903.
- JBR I–V = Jonas Balys. *Raštai* 1–5. Par. Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.
- Jurančič, Janko. 1972. *Srbskohrvatsko-slovenački rečnik. Hrvatskosrpsko-slovenski rječnik.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kanga, Kavasji Edalji. 1900. *A Complete Dictionary of the Avesta Language.* Bombay: At the Education Society's Steam Press.
- KBDS = *Krišjāna Barona Dainu skapis* (<http://www.dainuskapis.lv/>)
- Kluge, Friedrich. 2002. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* 24 Aufl. Bearb. von Elmar Seebold. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Knaute, Christian. 1767. *Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte, darinnen derselben Heidenthum, Bezwungung zur chritlichen Religion, derselben erste Befchaffenheit, evangelische Reformation und folgender Zustand des Chriftenthums, imgleichn die wendischen Kirchspiele, und dann der wendischen Sprache Geschichte und Bücher, so zum Theil einen großen Einfluß in die Kirchengeschichte der Oberlausitzer Deutichen hat, ordentlich und deutlich beschrieben.* Görlitz: gedruckt bey Joh. Friedr. Fickelcherer.

- Kobielus, Stanisław. 2002. *Bestiariusz chrześcijański. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- KpŽ I–IV = Klementina Vosyltė. *Kupiškėnų žodynas* 1–4. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007–2013.
- Kregždys, Rolandas. 2008. Teonimų, minimų „Sūdavių knygelėje“, etimologinė analizė — dievybių funkcijos, hierarchija: *Puschayts, Puschkayts. Res humanitariae* 3. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 49–74.
- Kregždys, Rolandas. 2012. *Baltų mitologemų etimologijos žodynas I: Kristburgo sutartis*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Kregždys, Rolandas. 2016. *Lietuvių kalbos polonizmo žodynas / Słownik Polonizmów w języku litewskim* (Studia Etymologica Baltica II). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kregždys, Rolandas. 2016a. Gotfrydo Ostermejerio *Kritischer Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte* (1775) mitonimų etimologijos svarstymai. *Senoji Lietuvos literatūra* 41, 83–114.
- Kregždys, Rolandas. 2018. *Sūdavių knygelės etnomitologinė faktografija: mitonimų Deywoty Zudwoty, Ockopirmus etimologinė raida ir semantinė transformacija*. *Baltu Filologija* 26(2) 2017. Rīga: Latvijas Universitāte, 37–94.
- Kregždys, Rolandas. 2018b. *Sūdavių knygelės* nuorašų formalioji analizė bei analitinė eksplikacija. *Archivum Lithuanicum* 20. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 89–124.
- Kremer, Anette. 2010. Spanisches und Katalanisches in Ravensburger Kaufmannsbrieffen aus dem 15. Jahrhundert. *Fremde Sprachen in frühneuzeitlichen Städten. Lernende, Lehrende und Lehrwerke*. Hrsg. Mark Häberlein, Christian Kuhn. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 177–196.
- KRŽ I–II = Aldonas Pupkis. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas* 1–2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008–2009.
- KSHA = Eva-Maria Krech, Eberhard Stock, Ursula Hirschfeld, Lutz Christian Anders. *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 2009.
- Kursiė, Janina. 1996. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne.
- Kuzavinis, Kazimieras; Savukynas, Bronys. 1994. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Laime, Sandis. 2006. Cosmological Ideas in Latvian Rock Carvings and Distaff Designs. *Cosmos. The Journal of the Traditional Cosmology Society* 19(1 [2003]). Ed. E. Lyle. Elderwood: Mutus Liber Books, 2–20.
- Lampe, Geoffrey William Hugo. 1961. *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- Lasch, Agathe. 1914. *Mittelniederdeutsche Grammatik*. Halle A. S.: Verlag von Max Niemeyer.
- Laurinkienė, Nijolė. 2003. The First Thunder as a Hierophanic Experience in Lithuania. *Cosmos. The Journal of the Traditional Cosmology Society* 19(1 [2003]). Ed. E. Lyle. Elderwood: Mutus Liber Books, 43–61.
- LB = *Le bestiaire: Texte intégral traduit en français moderne... du manuscrit du Bestiaire Ashmole 1511 de la Bodleian Library d'Oxford*. Trans. Marie-France Dupuis and Sylvain Louis. Vesoul: Philippe Lebaud, 1988.

- LE I–XXXVII = *Lietuvių enciklopedija* 1–37. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.
- Lejeune, Michel. 1987. *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Lepówna, Barbara. 1992. Pracownie bursztynnicze w południowo-wschodnim rejonie gdańskiego grodu na przełomie X–XI wieku. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica* 16. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 209–220.
- LEV I–II = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* 1–2. Rīga: Avots, 1992.
- Levin, Jules F. 1974. *The Slavic element in the Old Prussian Elbing Vocabulary*. Berkeley & London: California University Press.
- LEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Heidelberg: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965.
- Lewis, Charlton Thomas; Short, Charles. 1958. *A Latin Dictionary founded on Andrews' edition of Freud's Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Lewy, Ernst. 1904. *Die alpreussischen Personennamen*. Breslau: Buchdruckerei H. Fleischmann.
- Linde I–VI = M. Samuil Bogumil Linde. *Słownik języka polskiego* 1–6. Warszawa: v Drukarni Xieży Piiarów, 1807–1814.
- LIV = *Lexikon der indogermanischen Verben*. Unter Leitung von Helmut Rix. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2001.
- LKŽe = *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- LS = Henry George Liddell, Robert Scott. *A Greek-English lexicon*. New York & Cincinnati: American Book Company, 1882.
- LT V = *Lietuvių tautosaka* 5. Vilnius: Mintis, 1968.
- Luther, Martin. 1972. *Lectures on Romans*. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- LW = August Lübben, Christoph Walther. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1888.
- Mayrhofer I–III = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoirischen* 1–3. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1992–2001.
- Mayrhofer I_a–III_a = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen* 1–3. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956–1976.
- Malkiel, Yakov. 1993. *Etymology*. Cambridge & Mexico City: Cambridge University Press.
- Manlius Chr. 1719. *Scriptores Rerum Lusatarum Antiqui & recentiores, Seu Opus, In quo Lusaticae Gentis Origines, Res gestae, Temporum vices... recensentur: quidam nunc primum ex Manuscriptis eruti, inter quos Christophori Manlii Rerum Lusatarum Commentarii diu desiderati deprehenduntur, nonnulli vero ex Libellis fugientibus, ob raritatem in Corpus conjecti, ex Bibliotheca Senatus Zittaviensis editi*. Lipsiae & Budissae: Sumpt. Davidis Richteri.
- Mannhardt, Wilhelm. 1876. *Antike Wald- und Feldkulte aus nordeuropäischer Überlieferung erläutert*. Berlin: Gebr. Bornträger.

- Matzenauer, Anton. 2009. *Beiträge zur Kunde der altpreußischen Sprache*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Mažiulis, Vytautas. 1966. *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis.
- Mažiulis, Vytautas. 1981. *Prūsų kalbos paminklai II*. Vilnius: Mokslas.
- Mažiulis, Vytautas. 2004. *Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- McCluskey, Stephen C. 1998. *Astronomies and cultures in early medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ME I–IV = *K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, red. Jānis Endzelīns. Rīga: Izglītības ministrija (sēj. 1); Kultūras fonds (sēj. 2–4), 1923–1932.
- Mengus, Hieronymus. 1608. *Fustis Dæmonum: Adivrationes Formidabiles, Et Potentissimas Ad Malignos Spiritus Effugandos de oppreſſis corporibus humanis; ex ſacræ Apocalypſis fonte, variijſque ſanctorum Patrum auctoritatibus hauſtas, complectens*. Lvgdvni: apud Franciſcvm Arnovllet.
- Mierzyński, Antoni. 1892. *Mytologiae Lituanicae Monumenta. Źródła do Mytologii Litewskiej od Tacyta do końca XIII wieku*. Warszawa: Druk K. Kowalewskiego.
- Mierzyński, Antoni. 1900. *Romowe*. Poznań: Drukarnia dziennika poznańskiego.
- Mierzyński, Antoni. 1900_a. *Die samländische Gottheit Auszautis. Sitzungsberichte der Altertumsgeſellſchaft Prussia für die Vereinsjahre 1896–1900*. Königsberg i. Pr.: Im Selbstverlage der Geſellſchaft, 41–51.
- Mislenſta, Coeleſtinus. 1626. *Manuale Prutenicum, ſeu Repetitio corporis doctrinæ eccleſiarum Prothenicarum Commentario explicata: ac præmiſſâ Diſſertatione Proœmiali Historico-Chronologica, tūm de Corpore ipſo Prutenico; tūm de Statu Religionis, & Eccleſiæ in Ducatu Prutenico ab ipſo ſtatim primordio uſq; ad jam inchoatum novum ſeculum A. 1626. ex variis auctoribus...* Regiomontus: Typis & Sumptibus Laurentii Segebadii.
- Mitzka, Walter. 1937. *Grundzüge nordostdeutscher Sprachgeſchichte*. Halle: Max Niemeyer Verlag.
- MLex I–III = *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Matthias Lexer* 1–3. Leipzig: Verlag von S. Hirzel Verlag, 1872–1878.
- Monier-Williams, Monier A. 1960. *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Moser I–II = Virgil Moser. *Frühneuhochdeutsche Grammatik* 1–2. Heidelberg: Carl Winter, 1929–1951.
- Moskalskaja, Olga Ivanovna. 2003. *Deutsche Sprachgeſchichte*. Moskau: Academia.
- MP I–IV = Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 1–4. Parengė Ingė Lukšaitė. Vilnius: Pradai (t. 1 — 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 — 2004, t. 3 — 2006, t. 4 — 2011).
- Narbutt, Teodor. 1835. *Dzieje starożytne narodu litewskiego. Tom I. Mitologia litewska*. Wilno: Nakładem i drukiem A. Marcinowskiego.
- Nelson, Thomas. 2013. *NKJV, The NKJV Study Bible*. Nashville & Beijing: Thomas Nelson, Inc.
- Neffelmann, Georg Heinrich Ferdinand. 1845. *Die Sprache der alten Preußen*. Berlin: bei G. Reimer.

- Nesselmann, Georg Heinrich Ferdinand. 1873. *Thesaurus linguae Prussicae*. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung.
- Mikhailov, Nikolai. 1998. *Baltische und slawische Mythologie*. Madrid: ACTAS.
- OPWM = *Old Prussian written Monuments. Text and Comments*. Ed. L. Pal-maitis. Kaunas: Lithuanians' World Center for Advancement of Culture, Science and Education, 2007.
- Orlov, Andrei A. 2016. *The Atoning Dyad: The Two Goats of Yom Kippur in the Apocalypse of Abraham*. Leiden & Boston: Brill.
- Ostermeyer, Gottfried. 1775. *Pastors zu Trempen im Amte Nordenburg. kritischer Beytrag zur Altpreußischen Religionsgeschichte*. Marienwerder: in der Königl. Westpreuß. Hofbuchdruckerey bey Johann Jacob Kanter.
- Otrębski, Jan. 1939. *Studja indoeuropeistyczne. Indogermanische Forschungen*. Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie.
- Otrębski, Jan. 1958. *Gramatyka języka litewskiego 1. Wiadomości wstępne. Nauka o głoskach*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pape I–II = *Dr. W. Pape's Wörterbuch der griechischen Eigennamen 1–2* (I: α–κ; II: λ–ω). Braunschweig: Druck und Verlag von Fried. Bieweg & Sohn, 1911.
- Penzl, Herbert. 1968. Die mittelhochdeutschen Sibilanten und ihre Weiterentwicklung. *Word* 24: 1–3, 340–349.
- Peterfen, Johann Wilhelm. 1710. *Die Wiederbringung Aller Dinge Auß der Heiligen Schrifft Für Gott auß Gott In Christo Jesu Bezeuget. Dritter Tomus*. Pamphilia: J. W. Peterfen.
- PEŽ I–IV = Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslas (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
- Piirainen, Ilpo Tapani. 1968. *Graphematische Untersuchungen Zum Frühneuhochdeutschen* (Studia Linguistica Germanica I). Hrsg. L. E. Schmid, S. Sonderegger. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- PMV = *Le premier mythographe du Vatican* (Collection des Universités de France). Texte établi par Nevio Zorzetti et traduit par Jacques Berlioz. Paris: Les Belles Lettres, 1995.
- Polenz, Peter von. 2000. *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Band I. Einführung. Grundbegriffe. 14. bis 16. Jahrhundert*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Preller I–II = Ludwig Preller. *Griechische Mythologie* 1–2. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1872–1921.
- Preller, Ludwig. 1858. *Römische Mythologie*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- PrWb I–VI = *Preussisches Wörterbuch. Deutsche Mundarten Ost- und Westpreußens* 1–6. Begr. von E. Riemann, hrsg. von E. Riemann (U. Tolkendorf, R. Goltz). Neumünster: Wachholtz Verlag, 1981–2005.
- Rappolt, Carolus Henricus. 1737. *De Origine Soccini in littore Sambiensi, Meditatio Epistolaris. Quam excipit Johannis Poliandri, Celeberrimi Viri, descriptio Svdinorum glessvm captantium: Nunc primum in lucem prolata ex autographo. Regiomonti Prvssorvm: Typis Revsnerianis*.

- Razauskas, Dainius. 2011. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Aušrinė (ir Vakarinė). *Liaudies kultūra* 141, 17–25.
- Rohde, Alfred. 1937. *Das Buch vom Bernstein*. Königsberg (Pr.): Im Ost-Europa-Verlag.
- Róžański, Stanisław. 1959. Z dziejów wschodniopruskich regaliów bursztynowych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 180–197.
- Russell, Jeffrey Burton. 1986. *Lucifer — The Devil in the Middle Ages*. Ithaka & London: Cornell University Press.
- Santifaller, Leo. 1930. *Bozner Schreibrschriften der Neuzeit: 1500 — 1851. Beiträge zur Paläographie* (Schriften des Instituts für Grenz- und Auslandsdeutschtum an der Universität Marburg. Heft 7). Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- Sch = Valentin Schlieff. [H. Meletius] Wahrhaftige Beschreibung der Sudawen auf Samland, sammt ihrem Bockheiligen und Ceremonien. *Erleutertes Preußens* 5. Königsberg: gedruckt bey Johann Heinrich Hartung, 1742 (701–721).
- SchL I–VI = Karl Schiller, August Lübben. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch* 1–6. Bremen: Verlag von J. Kühnmann's Buchhandlung, 1875–1881.
- Schleicher, August. 1854. Lituanica. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophischhistorische Classe* 11. Wien: Aus der K. R. Hof- und Staatsdruckerei, 76–156.
- Schmalstieg, William Riegel. 2015. *Studies in Old Prussian. A Critical Review of the Relevant Literature in the Field from 1975 until 2005*. Vilnius: Vaga.
- Schrader, Otto. 1901. *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde. Grundzüge einer Kultur- und Völkergeschichte Alteuropas*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- SEJL = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone. Na prawach rękopisu (www.rromanes.org/pub/alii/SmoczyńskiW.Słownik-etymologicznyjęzykalitewskiego.pdf [2018 01 20]).
- Shevchenko, Nadezda. 2007. *Eine historische Anthropologie des Buches. Bücher in der preußischen Herzogsfamilie zur Zeit der Reformation*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Siliņš, Klāvs. 1990. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
- Skardžius I–VII = Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai* 1–7. Par. Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–2013.
- Skok I–IV = Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4. Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971–1974.
- Sławski I–V = Franciszek Sławski. *Słownik etymologiczny języka polskiego* 1–5 (1. A–J; 2. K–Kot; 3. Kotar–Kysz; 4. La–Łapucha; 5. Łasia–Łżywy). Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1982.
- Sleumer, Albert. 1926. *Kirchenlateinisches Wörterbuch. Ausführliches Wörterverzeichnis zum Römischen Missale, Breviarium, Rituale, Graduale, Pontificale, Caeremoniale, Martyrologium, sowie zur Vulgata und zum Codex juris canonici; desgleichen zu den Proprien der Bistümer*

- Deutschlands, Österreichs, Ungarns, Luxemburgs, der Schweiz und zahlreicher kirchlicher Orden und Kongregationen.* Zweite, sehr vermehrte Auflage des „Liturgischen Lexikons“. Limburg an der Lahn: Verlag von Gebrüder Steffen.
- Smoczyński, Wojciech. 2000. *Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreussischen.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Smoczyński, Wojciech. 2005. *Lexikon der altpreussischen Verben.* Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck.
- Sophocles, Evangelinus. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100).* New York: Charles Scribner's Sons.
- Apostolides. 1900.
- SPW I–XXXVI... = *Słownik polszczyzny XVI wieku* 1–36. Wrocław & Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk, 1966–2012...
- SRP I–VI = *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft* 1–6. Hrsg. von Theodor Hirsch, Max Töppen, Ernst Strehlke, W. Hubatsch, U. Arnold, E. Maschke. Leipzig / Frankfurt am Main: Verlag von S. Hirzel / Minerva GmbH, 1861–1968.
- SSt I–XI = *Słownik staropolski* 1–11. Red. S. Urbańczyk (t. 1, A–Ć, Warszawa 1953–1955; t. 2, D–H, Wrocław–Kraków–Warszawa 1956–1959; t. 3, I–K, Wrocław–Kraków–Warszawa 1960–1962; t. 4, L–M, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963–1965; t. 5, N–Ó, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965–1969; t. 6, P–Pożenie, Wrocław–Warszawa–Gdańsk 1970–1973; t. 7, Póć–Rozproszyc, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973–1977; t. 8, Rozpróchnieć–Szyszki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1977–1981; t. 9, Ściadły–Używanie, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982–1987; t. 10, W–Wzgim, Kraków 1988–1993; t. 11, Z–Ż, Kraków 1995–2002). Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk.
- Stanevičienė, Zofija. 2008. *Vokiški skoliniai senųjų prūsų katekizmuose. Santalka. Filologija. Edukologija* 16(2). Vilnius: Technika, 81–90.
- Stang, Christian S. 1942. *Das slavische und baltische Verbum.* Oslo: I kommisjon hos Jacob Dybwad.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen.* Oslo & Tromsø: Universitetsforlaget.
- Stein[ius], Casparis. 1730. *Memorabilia Pruffica. Acta Borussica ecclesiastica, civilia, literaria oder sorgfältige Sammlung allerhand zur Gefchichte des Landes Preuffen gehöriger Nachrichten, Uhrkunden, Schrifften und Documenten.* Königsberg und Leipzig: bey Chrltroph Gottfried Eckart, 195–245.
- Stela, Erazmas. 2004. *Apie Prūsijos senybes.* Vilnius: Aidai.
- Stella, Erasmus. 1518. *Erasmii Stellae Libonothani De Borussiae Antiquitatibus Libri Duo.* Basileae: Froben.
- Stender, Gotthard Friedrich. 1783. *Letitfche Grammatik. Zweyte Auflage.* Mitau: gedruckt und zu haben bey Johann Fried. Steffenhagen.
- Stern, Sacha. 1994. *Jewish Identity in Early Rabbinic Writings.* Leiden & Köln: E. J. Brill.

- SW I–VIII = Jan Karłowicz, Adam Kryński, Władysław Niedźwiedzki (red.). *Słownik języka polskiego* 1–8. Warszawa: W drukarni E. Lubowskiego (1–2), W drukarni „Gazety Handlowej” (3–6), W drukarni „Współczesnej” (7), Wydawnictwo kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym imienia J. Mianowskiego (8), 1898–1923.
- Szultka, Zygmunt. 1979. Znaczenie bursztynu z Prus Książęcych dla rozwoju cechu bursztynników w Słupsku w XVI–XVIII wieku. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 427–440.
- Šmits I–XV = Pēteris Šmits. *Latviešu pasakas un teikas* 1–15. Rīga: Valters un Rapa, 1925–1937.
- Šmits, Pēteris. 1926. *Latviešu mītoloģija. Otrs pārstrādāts izdevums*. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums.
- ŠVŽŽ I–II = Šiaurės vakarų žemaičių žodynas 1–2. Par. Birutė Vanagienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.
- Tybjerg, Tove. 1993. Wilhelm Mannhardt — A Pioneer in the Study of Rituals. *The Problem of Ritual: Based on Papers Read at the Symposium on Religious Rites Held at Åbo, Finland on the 13th–16th of August 1991*. Ed. Tore Ahlbäck. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 27–37.
- Töppen, Max. 1853. *Geschichte der Preussischen Historiographie von P. v. Dusborg bis auf K. Schütz. Oder Nachweisung und Kritik gedruckten und ungedruckten Chroniken zur Geschichte Preussens unter der Herrschaft des deutschen Ordens*. Berlin: Verlag von Wilhelm Hertz.
- Toporov, Vladimir. 2000. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Vilnius: Aidai.
- Trautmann, Reinhold. 1910. *Die altpreussischen Sprachdenkmäler*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Trautmann, Reinhold. 1974. *Die altpreussischen Personennamen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- T. S. B. 1725. D. Johann Polianders / eines der erlerten Preußilchen Reformatorium Leben. *Erleutertes Preußen* 2. Königsberg: gedruckt bey Johann Heinrich Hartung, 432–447.
- URHP I–III = *Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preußen* 1–3. Hrsg. P. Tíchackert. Leipzig: Verlag von G. Hirzel, 1890.
- Usener, Hermann. 1896. *Götternamen: Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung*. Bonn: Verlag von Friedrich Cohen.
- Vaitkevičienė, Daiva. 2008. *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Vėlius, Norbertas. 1983. *Senovės baltų pasaulėžiūra*. Vilnius: Mintis.
- Vėlius, Norbertas. 1986. Senovės lietuvių religija ir mitologija. *Kriščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 9–42.
- Vyšniauskaitė, Angelė. 1994. *Lietuviai IX a. — XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Weidner, Ernst Friedrich. 1915. *Handbuch der babylonischen Astronomie. Erster Band. Der babylonische Fixsternhimmel. Beiträge zur ältesten Geschichte der Sternbilder*. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.

- p>Whitney, William Dwight. 1888.
- A Compendious German Grammar. Sixth Edition.*
- New York: Henry Holt and Company.
p>Wilken, Robert Louis. 2007.
- Isaiah: interpreted by early Christian and medieval commentators.*
- Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
p>William, Smith. 1880.
- A dictionary of the Bible...*
- Boston: D. Lothrop & Co.
p>Wissowa, Georg. 1902.
- Religion und Kultus der Römer.*
- München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
p>WMh = Wilhelm Mannhardt.
- Letto-Preussische Götterlehre.*
- Riga: Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft, 1936.
p>Ws = Matthævs Waisselius.
- Chronica Alter Preusscher, Eifflendischer vnd Curlendischer Hiftorien.*
- Königsberg: bey Georgen Osterbergern, 1599.
p>Ziesemer I
- ⁽¹⁻¹⁴⁾
- II
- ⁽¹⁵⁻²²⁾
- = Walther Ziesemer.
- Preußisches Wörterbuch. Sprache und Volkstum Nordostdeutschlands. Im Auftrag und mit Unterstützung der Preußischen Akademie der Wissenschaften, der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Provinz Ostpreußen*
- 1–2. Königsberg Pr.: Verlag Gräfe und Unzer, 1936–1944.
p>Ziesemer, Walther. 1924.
- Die ostpreußischen Mundarten.*
- Königsberg: Ferdinand Hirt in Breslau.
p>Zonenberg, Sławomir. 2010.
- Prahistoria Prus w Preußische Chronik Szymona Grunaua. Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne*
1. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Epigram, 79–90.
p>Абаев I–V = Василий (Васо) Иванович Абаев.
- Историко-этимологический словарь осетинского языка*
- 1–5. Москва & Ленинград: Издательство Академии Наук СССР ([т. 1] 1958, [т. 2] 1972, [т. 3] 1979, [т. 4] 1989), Москва: Институт языкознания РАН (т. 5, 1995).
p>БЕР I–VIII =
- Български етимологичен речник*
- 1–8.... Редактор Вл. И. Георгиев (И. Дуриданов; Л. Димитрова-Тодорова и Л. Селимски). София: Издателство на Българската академия на науките, 1971 ([т. 1] а – з), 1979 ([т. 2] и – крепя), 1986 ([т. 3] крес – минго), Академично Издателство „Проф. Марин Дринов“, 1995 ([т. 4] минго – падам), 1999 ([т. 5] падѣж – пұска), 2002 ([т. 6] пұскам – словàр), 2010 ([т. 7] слòво – теря́свам), 2017 ([т. 8] тєсам – фя́калка)...
p>Даль I–IV = Владимир Даль.
- Толковый словарь живого великорусского языка*
- 1–4. Москва: Русский язык, 1989–1991.
p>Зиндер, Лев Рафаилович; Строева, Татьяна Викторовна. 1965.
- Историческая фонетика немецкого языка.*
- Москва / Ленинград: Просвещение.
p>Мържинский, Антони. 1895.
- Прусский жрецъ „Sisso“. Труды восьмага археологического съезда въ Москвѣ 1890.*
- Томъ 2. Ред. П. С. Уварова, М. Н. Сперанский. Москва: Товарищество типографіи А. И. Мамонтова, 183–190.
p>Мържинский, Антони О. 1899.
- Ромове. Археологическое изслѣдованіе.*
- Москва: Типографія Г. Лисснера и А. Гешеля.

- МС = *Мифологический словарь*. Москва: Советская энциклопедия, 1990.
- Откупщиков, Юрий Владимирович. 2005. *Из истории индоевропейского словообразования*. Москва & С.-Петербург: Academia.
- Откупщиков, Юрий Владимирович. 2006. Об этимологии гидронима Ловать. *Индоевропейское языкознание и классическая филология — X. Материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского*. 19–21 июня 2006 г. Санкт-Петербург: Наука, 215–219.
- ПЯ I–V = Владимир Николаевич Топоров. *Прусский язык: Словарь* 1–5. Москва: Наука, 1975–1990.
- РБЯ I–V = Найден Геровъ. *Ръчкѣкъ на българскѣй языкъ* 1–5. Пловдивъ: Съгласие, 1895–1904.
- СРНГ I–XLIX... = *Словарь русских народных говоров* 1–49. Ленинград (Санкт Петербург): Наука, 1965–2016...
- Теобальдъ (Василій фон Роткирхъ). 1890. *Литовско — языческіе очерки. Историческія изслѣдованія Теобальда*. Вильна: Типографія п. ф. О. Завадскаго.
- Топоров, Владимир Николаевич. 1972. Заметки по балтийской мифологии. *Балто-славянский сборник*. Отв. ред. В. Н. Топоров. Москва: Наука, 289–314.
- Трусманъ, Георгій Георгіевич. 1884. *Введение христіанства въ Лифляндіи*. С.-Петербургъ: Типографія Ф. Елеонскаго и К°.
- Фасмер I–IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прогресс, 1986–1987.
- Шанский I–II = Николай Максимович Шанский. *Этимологический словарь русского языка* 1^(1–5)–2^(6–10) (ред. А. Ф. Журавлёв). Москва: Издательство Московского университета, 1963–1982; 1999–2007...
- Штаерман, Елена Михайловна. 1987. *Социальные основы религии Древнего Рима*. Москва: Наука.
- ЭССЯ I–XL... = *Этимологический словарь славянских языков* 1–40. Отв. ред. О. Н. Трубачёв ([публ. 2007 г.]. А. Ф. Журавлев). Москва: Наука, 1974–2016...
- Юсипова, Роза Р. 2005. *Турецко-русский словарь*. Под редакцией Т. Е. Рыбальченко. Москва: Русский язык, Медиа.

Rolandas Kregždys
 Baltų ir Lietuvos kultūros istorijos skyrius
 Lietuvos kultūros tyrimų institutas
 Saltoniškių g. 58, Vilnius LT-08105, Lietuva
 rolandaskregzdys@gmail.com

KOPSAVILKUMS

„Jātvingu grāmatiņas“ etnomitoloģiskā faktogrāfija: mitonīmu *Swayxtix* un *Auschauts* etimoloģiskā attīstība un semantiskā transformācija

Rolandas KREGŽDYS

Rakstā analizēti „Jātvingu grāmatiņas“ manuskriptos fiksētie rietumbaltu (jātvingu) mitonīmi *Swayxtix* un *Auschauts*. Apkopojot pētījumu, izvirzīti vairāki secinājumi.

1. „Jātvingu grāmatiņas“ etnokultūras informācijas pamatu veido: a) Sembas bīskapa kancelejas faktogrāfiskais materiāls — „dzintara kungu“ (a. jav. *bornsteynheren*) atskaites; b) bīskapa arhīvā esošo seno Ordeņa dokumentu parafrāzes.
2. Mitonīms jātv. *Swayxtix* A(p) 'der Gott des Lichtes, t. i. — lielās zvaigznes dievs / Venera (= viduslaiku lat. *Lucifer*)' uzskatāms par „Jātvingu grāmatiņas“ autora radītu pseidoteonīmu:
2a) tas atspoguļo sākotnējo astronīmu jātv. **Zvaigzdi(/i)kas* *zvaigznes (pavadonis) ↔ Rita zvaigznes pavadonis ↔ kalps resp. Merkurijs;
2b) *nomen qualitatis* jātv. **Zvaigzdi(/i)kas* ir atvasināts no pr. (jātv.) lietvārda **zvaigzdē* 'zvaigznes gaisma ↔ zvaigzne' + piedēklis pr. (jātv.) *-i(/i)k-.
3. Mitonīma jātv. *Auschauts* semēmas 'der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden, t. i. — miesas vainu, slimu un veselo dievs' A(p) rašanās saistīta ar antonomāzijas fenomenu, proti, — 'slimība / slimības apzīmējums' → 'dievs, kas dziedē šo slimību'.
4. Mitonīma jātv. *Auschauts* otrais denotāts 'den grossen gütigen Gott / (acc. sg.) augstais, taisnīgais dievs' ietver divējādu refleksiju — romiešu dieva *Aesculāpius* dziedinošās funkcijas, kas kontaminētas ar Vecās Derības apotropisko ritu motīviem.
5. Mitonīms jātv. *Auschauts* un subst. pr. *auschaidisnan* 'uzticība' (acc. sg.), adj. pr. *auschaidwings* 'uzticams', subst. pr. *auschautenikamans* 'parādnieks' (dat. pl.), subst. pr. *auschautins* 'parāds' (acc. pl.) uzskatāmi par modificētiem ģermānismiem, sal. a. jav. *aussatz* 'spitālība', *aussetzen* 'pakļaut iedarbībai; uzticēt u. c.', kuru morfoloģisko un semantisko struktūru noteikusi ģermāņu un rietumbaltu elementu kontaminācija.
6. Mitonīms jātv. *Auschauts* ir fiktīva mitoloģēma, kas radīta, izmantojot antīkās kultūras faktus, E. Stellas darbu „De Borvssiae Antiquitatibus“ un Vecās Derības motīvus.

SUMMARY

Factographic Motifs of the Yatvigan Book: Etymological Analysis and Transformation of the Semantic Value of the Mythonyms *Swayxtix* and *Auschauts*

Rolandas KREGŽDYS

The earlier presented analysis of the list of theonyms of the *Yatvigan book* (i.e. a reconstruction of the demonological order of the mythonyms) established a new status of the bespoke scholastic work presupposing a correction of the former decision to include it in the list of written sources of authentic information which has been compared to equivalents from the Renaissance epoch. Only the elements with pejorative connotation (i.e. a contemptuous story about the primitive conception of the Yatvigan pagan faith) might have been circulated in Prussia and cited in other official Church documents (primarily, in *Agenda Ecclesiastica*). Thus the motive

for compiling the *Yatvagian Book* (further – YB) cannot be associated with the creation of the works with epistemological and narrative essence, or with the visitation reports. YB is likely to be a legal document which was used to prepare new sanctions against Yatvagian people.

On the basis of the presented factographic motifs of the daily life of the Yatvagians and the visiting circumstances of Sambia Peninsula or Samland (i.e. entrance restrictions to the territory of amber mining where this West Baltic tribe used to live), one can draw a cautious conclusion that the preparation of YB is to be related to the influence and activities of the bishop of Sambia Georg vonn Polentz. This high-ranking clergyman must have ordered the work and provided the author of the YB with the necessary material.

To summarize the outcomes of the research into the West Baltic (Yatvagian) mythonyms *Swayxtix* and *Auschaits*, the following conclusions are proposed:

1. Ethnographic materials of the YB are to be related with (1.a.) the data recorded in the old documents from the archive of the Teutonic Order; and (1.b.) reports from “the masters of amber” (i.e. EHG. *bornsteynhern*);
2. Mythonym Ytv. *Swayxtix* A(p) ‘der Gott des Lichtes, i.e., the god of the Great Star / Venus (= Medieval Lat. *Lucifer*)’ is to be ascribed to the type of pseudotheonyms –
 - 2a. the primary, or substrate, astronym Ytv. **Zvaigzdi(/i)kas* ‘*stellar / satellite of the star ↔ outrunner of the Morning Star deity ↔ Servitor resp. Mercury’ should be reconstructed;
 - 2b. n. qualitatis Ytv. **Zvaigzdi(/i)kas* originated from sub. Pruss. (/ Ytv.) **zvaigzdē* ‘light of the star ↔ star’ + suff. Pruss. (Ytv.) *-i(/i)k-;
3. The origin of the sememe Ytv. *Auschaits* ‘der Gott der Gebrechen Kranken vnd Sunden / a god of birth defects, invalids and sinfulness’;
A(p) is to be explicated using the phenomenon of antonomasia, i.e., ‘illness / designation of the malady’ → ‘the god who cures the disease’;
4. The 2nd denotation of the mythonym *Auschaits* ‘den grossen gütigen Gott / (acc. sg.) noble, righteous god’ implies twofold reflection of the semantic modulation – the healing function of the Roman god *Aesculāpius* was contaminated with the motives of the apotropaic rite described in the Old Testament;
5. Mythonym Ytv. *Auschaits* and sub. Pruss. *auschauidisnan* ‘trust’ (acc. sg.), adj. Pruss. *auschauidwings* ‘trusted’, sub. Pruss. *auschautenikamans* ‘debtors’ (dat. pl.), sub. Pruss. *auschautins* ‘debts’ (acc. pl.) are to be attributed to modified Germanisms, cf. EHG. *aussatz* ‘leprosy’, EHG. *ausssetzen* ‘to inculpate someone living with leprosy; to except a witness; to put credit, to give somebody the benefit of the doubt; to lend, to loan etc.’. Contamination of different Germanic and West Baltic semantic alternants caused innovative morphological structure of these forms;
6. Ytv. *Auschaits* is a feigned mythonym created using data of the Antiquity, a work *De Borussiae Antiquitatibus* by E. Stella and Old Testament motifs.

SANTYKINIO LAIKO RAIŠKA PRIEVEIKSMINIAIS LAIKO SAKINIAIS ŠIAURĖS ŽEMAIČIŲ TELŠIŠKIŲ TARMĖJE

Jūratė PAJĖDIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

1. Įvadas

1.1. Alekso Girdenio parengti ir 1996 m. publikuoti šiaurės žemaičių telšiškių tarmės tekstai *Taip šneka tirkšliškiai* (toliau — TŠT) „pasižymi ypač nuosekliu dialogiškumu“ (Girdenis 1996: 7). Šioje tarminių tekstų knygoje pateikti 1968–1985 metais paslėptu mikrofonu įrašyti Mažeikių rajono Tirkšlių apylinkėje gyvenusių Alekso Girdenio šeimynykščių ir kaimynų pokalbiai. Knygoje šie pokalbiai suskirstyti į 50 temų. Ilgos autentiškų ir impulsyvių žemaitiškų pokalbių atkarpos gali būti įdomios daugeliu aspektų, bet šio straipsnio tikslas — aptarti šiaurės žemaičių telšiškių pokalbiuose santykinio laiko raiškai vartojamų sudėtinių laiko sakinių prijungimo rodiklių inventorių ir ryškiausias šių sakinių morfosintaksinės struktūros ir semantikos ypatybes. Tam pasitelktas dar vienas santykinai to paties laikotarpio (t. y. XX a. 8-o ir 10-o dešimtmečio bei 2002 m. atliktų) žemaičių telšiškių kalbėjimo įrašų šaltinis — Juozo Pabrėžos, Vidos Marcišauskaitės ir Astos Leskauskaitės sudarytas tekstų rinkinys *Šiaurės žemaičiai telšiškiai* (toliau — ŠŽT). Nemažą ŠŽT tekstų dalį sudaro taip pat Alekso Girdenio daryti įrašai (tiesa, šioje knygoje esančių pokalbių autentiškumo lygmuo kiek kitoks, nes čia užfiksuotų kalbos situacijų dalyviai buvo specialiai kalbinami ir žinojo, kad pokalbis su jais yra įrašinėjamas).

1.2. Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo empirinės duomenų bazės pagrindą sudaro **601** TŠT ir **170** ŠŽT esančių prijungiamųjų jungtukinių laiko sakinių. Medžiaga duomenų bazei rinkta remiantis šiomis nuostatomis:

- Šalutinis sakinytis laikomas prijungiamuoju, kai jis yra kito sakinio daliimi. Praleidus prieveiksminį / aplinkybinį dėmenį pagrindinio dėmens gramatinė struktūra nėra suardoma, nes šalutinis dėmuo tik modifikuoja pagrindinio sakinio tarinį (plg. Hengeveld 1998: 335).
- Prijungiamųjų sakinių atrankai ir tyrimui pagrindinis atskaitos taškas yra prijungimo rodiklis. Remiantis Berndu Kortmann'u, prieveiksminių sakinių jungiamasis žodis (*adverbial subordinator*) gali būti apibūdinamas kaip:
 - nelinksniuojama žodžio forma, galinti paveikti visą prijungiamąjį dėmenį, bet pati neatliekanti sintaksinės funkcijos šalutiniame dėmenyje;
 - šalutinio sakinio struktūroje jungiamasis žodis paprastai užima kraštinę poziciją (apie šios rašomajai kalbai būdingos tendencijos nepaisymo atvejus žr. 2.3.2 skirsnį);

- jungiamasis žodis neturi priklausyti žymėtų žodžių registrai¹;
- šalutinis dėmuo (prijungimo rodiklis taip pat yra šio dėmens dalis) gali eiti prieš pagrindinį sudėtinio sakinio dėmenį (plg. Kortmann 1997, 72-73; 1998, 458-460).

1.3. Prieš pereinant prie šiaurės žemaičių telšiškių laiko sakinių morfosintaksės ir semantikos aptarimo svarbu paryškinti kai kurias funkcines ir semantines šio prieveiksminių sakinių tipo ypatybes. Prieveiksminiais laiko sakiniiais realizuojama viena iš keleto galimybių, leidžiančių pasakojimo situacijas dislokuoti laike — ir tai yra tik dalis santykinės laiko reikšmės, atskleidžiančios lyginant vieno veiksmo santykį su kitu². Laiko sakiniiais kartu su veiksmy vienalaiksiškumo ar sekos reikšmėmis gali būti perteikiami ir kiti hiponimiški bendrai laiko sąvokai parametrai: momentas, trukmė, pasikartojimas (plg. van der Auwera 1999: 11). Hiponimiškų laiko parametrų perteikimą lemia pagrindinio ir šalutinio sakinio tarinių atitikimas — jų gramatinio laiko formų savitarpio santykis, veiksmažodžių veikslo reikšmių derėjimas su jungiamojo žodžio semantika bei kitos sakinio sandaros ypatybės. Vienos gramatinės išraiškos modelis gali turėti dvejopą reikšmę: prijungiamieji laiko sakiniai gali nurodyti ne vien tik tam tikros tvarkos veiksmy lokalizaciją laiko skalėje (plg. Levinson 2003: 16), bet ir priežastinę veiksmy sąsają. Tai susiję su kognityviniais LAIKO suvokimo modeliais, įgalinančiais greta einančius įvykius susieti priežastingumo ryšiais: anksčiau įvykęs veiksmas yra suvokiamas ne tik kaip pirmesnis, bet ir kaip priežastis ar sąlyga vėlesniam (plg. Lakoff, Johnson 1999: 178). Prijungiamųjų laiko sakinių pozicija pagrindinio dėmens atžvilgiu dabartinėje lietuvių kalboje apibūdinama kaip laisva (plg. Ambrazas 1976: 844), — tai kuria įspūdį, kad dėmenų tvarkos parinkimas beveik neturi įtakos semantiniams santykiams³: ankstesnį veiksmą žymintis šalutinis dėmuo gali eiti ir po pagrindinio dėmens, nes reikšmių santykį lemia ne šalutinio dėmens pozicija, bet jungiamojo žodžio darba su abiejų sudėtinio sakinio dėmenų veiksmažodžio formomis (veikslo ir gramatinio laiko

¹ Bernd'o Kortmann'o vykdytame Europos kalbų prieveiksminių sakinių tyrime buvo laikomasi prijungimo rodiklių natūralumo kriterijaus kilmės laiko (kad nebūtų archaizmas) ir / ar tiriamųjų kalbų standartiškumo požiūriu (nebūtų dialektizmas) (plg. Kortmann 1997, 72-73; 1998, 458-460). Tiriant tarminius tekstus tai atitiktų įprastumo kriterijų. Šiuo požiūriu mokslinis TŠT tekstų leidimas yra ypač patrauklus, nes visus įdomesnius ar mažiau įprastus kalbos faktus lydi Alekso Girdenio pastabos.

² Santykinė laiko reikšmė būna realizuojama ne vien prijungiamaisiais laiko sakiniiais, bet ir kitais būdais: veiksmy eiliškumą gali ikoniškai atspindėti pati pasakojimo tvarka, veiksmy laiko santykis gali būti nusakomas pasitelkiant užbaigtumą nurodančius darinius bei sujungimo rodiklius (plg. Traugott 1978: 379).

³ Plg.: „Kadangi propozicija, kuri sudaro foną, iš principo visada išreiškiama šalutiniu sakiniu, turinčiu aiškų prijungimo rodiklį, tai jos statusą nebūtina išryškinti tokia papildoma priemone, kaip dėmenų tvarka“ (Holvoet 2003: 107).

atžvilgiu) (plg. Ambrazas 1976: 845–846; 2006: 680). Vis dėlto kalbos vienetų pateikimo tvarka atspindi informacijos reikšmingumą diskurse, todėl ir prijungiamojo sakinio dėmenų išdėstymas paryškina norimus dėmesio sutelkimo centrus. Tam tikros laiko sakinių pozicijos susijusios su pragmatiniais tikslais (plg. Diessel 2001; 2005), šios nuostatos galiojimas labiau sietinas su rašto kalba. Tiriant šnekamosios kalbos tekstus ir natūralaus kalbėjimo srautą būtina atkreipti dėmesį į tai, kad laiko nuoroda paprastai yra vertinama kaip ypač svarbi, todėl laiko nuorodos propozicijos gali būti suvokiamos kaip lygiavertės branduolio statusą turintiems elementams (plg. Luchjenbroers 1996: 149–150); su laiko nuorodos svarbumu sietinas ir laiko sakiniams priskiriamas galimas stipresnis jų įtraukimas į pagrindinio sakinio struktūrą (kito semantinio tipo aplinkybiniais / prieveiksiniais sakiniams tai nėra būdinga). TŠT esama laiko sakinių, vaizdžiai iliustruojančių šį teiginį: tai dviejų skirtingų adresantų sukurti sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai (žr. 2.3.1 skirsnį). Sąsają tarp prijungiamųjų sakinių struktūros ir diskurso organizavimo įprasta aiškinti tuo, kad sakinių su šalutinio dėmens postpozicija modelis yra gramatiškai lengviau atpažįstamas, nes šalutinis dėmuo teikia naujos informacijos, o prepozicinis šalutinis dėmuo dažnai tampa ženklu apie ankstesnio diskurso tąsą (plg. Diessel 2008). TŠT ir ŠŽT rinkiniuose esančių pašnekesių tekstai rodo, kad natūraliame šnekamosios kalbos sraute laiko sakinio dėmenų ir juose esančių žodžių tvarkos modeliai gali kiek skirtis nuo rašomajai kalbai įprastų, priklausyti nuo respondentų kalbėjimosi būdo ir amžiaus. Su šnekamosios kalbos srauto ypatybėmis sietina TŠT ir ŠŽT tekstų laiko sakiniuose gana dažna prijungimo rodiklio slinktis iš kraštinės — šalutinį dėmenį pradedančios pozicijos — į antrąją ar dar giliau link šalutinio dėmens centro.

Aukščiau nurodytomis nuostatomis pagrįsta TŠT ir ŠŽT tekstų rinkiniuose esančių laiko sakinių analizė straipsnyje pristatoma sakinius aptariant pagal jungiamųjų žodžių parinktį (apie sakinius su bendrosios ir / ar momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais žr. 2.1, o apie laiko ribos sakinius žr. 2.2 skirsnį) ir šnekos srauto autentiškumo lygmens nulemtas sakinių sudarymo ypatybės bei ekspresyvaus dialogo praplėstą sakinio autorystės apimtį (žr. 2.3). Straipsnyje sakinių pavyzdžiai pateikiami stengiantis kuo artimiau pakartoti nagrinėjimui pasirinktų tekstų šaltiniuose pateiktą užrašymo vadinamąją kopenhagine transkripcija⁴ būdą, kuris šnekos aktų sintaksės tyrimui labai palankus ir dėl atokvėpių ir pauzių vizualizavimo. Šalia originalaus pavyzdžio skliausteliuose pateikiamas vertimas į lietuvių kalbą (ŠŽT pavyzdžių atveju vertimas percituojamas iš leidinio).

⁴ Apie Lietuvoje gyvuojančią tradiciją užrašyti tarmių tekstus Georgo Gerullio adaptuota vadinamąją kopenhagine transkripcija žr. Bakšienė, Čepaitienė 2017: 105.

2. Prijungiamieji laiko sakiniai šiaurės žemaičių telšiškių patarmės tekstuose

Abiejuose aptariamų šiaurės žemaičių telšiškių tekstų rinkiniuose didžiąją prijungiamųjų laiko sakinių dalį sudaro sakiniai su bendrosios ir / ar momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais: TŠT šio potipio sakinių esama 91,7%, o ŠŽT — net ~93,5% (žr. 1 ir 2 lenteles). Apibendrintam veiksmų laiko santykiui perteikti gali būti pasitelkiami jungiamieji žodžiai *ka, kap, kad, kada, kumet(u)*, o kompaktiškai vienas paskui kitą einančių arba betarpiškos sekos⁵ veiksmų nusakymui — jungiamieji žodžiai *kap, kap tik, tik, (su)lig, tou*. Sakiniai su laiko ribos jungiamaisiais žodžiais tiriamuose žemaičių tekstuose kur kas retesni⁶: TŠT tokių sakinių esama ~8,3%, o ŠŽT — tik ~6,5% (žr. 1 ir 9 lenteles).

1 lentelė

Semantinis TŠT ir ŠŽT laiko sakinių raiškos pobūdis

Laiko sakiniai	TŠT	ŠŽT
su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais	551 (91,7%)	159 (93,5%)
su ribos jungiamaisiais žodžiais	50 (8,3%)	11 (6,5%)
IŠ VISO	601 (100%)	170 (100%)

2.1. Laiko sakiniai su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais

Šio tipo sakiniuose jungiamųjų žodžių reikšmė yra gana abstrakti ir žymi arba bendrą laiko nuorodą, arba pabrėžia sudėtinio sakiniu nusakomos situacijos veiksmų kompaktiškumą. Abiejuose nagrinėjimui pasirinktuose žemaičių telšiškių tekstų rinkiniuose didžiąją laiko sakinių dalį sudaro sakiniai su jungiamuoju žodžiu *ka*: 74,4% (410 vnt.) TŠT ir 56,6% (90 vnt.) ŠŽT. Antri pagal dažnumą — laiko sakiniai su *kap* — 13,2% (73 vnt.) TŠT ir 27% (43 vnt.) ŠŽT; treči — sakiniai su *kad*: 7,3% (40 vnt.) TŠT, o ŠŽT — 13,2% (21 vnt.) (žr. 2 lentelę).

⁵ Šio termino taikymą žr. Ambrasas 1997: 741; 2006: 683.

⁶ Gan retą prijungiamųjų jungtukinių laiko ribos sakinių vartojimą reikėtų sieti ne vien su tuose konkrečiuose šnekos kontekstuose buvusiu galimai mažesniu ribos situacijų poreikiu, bet ir su galimai populiariesniu kitokių ribos nuorodos būdų — nefinitinių (dalyvinių) laiko sakinių ar prielinksnių konstrukcijų — pasirinkimu.

Santykinis ir absoliutinis TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais dažnumas

Laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu	TŠT	ŠŽT
<i>ka</i>	410 (74,4%)	90 (56,6%)
<i>kad</i>	40 (7,3%)	21 (13,2%)
<i>kada</i>	2 (0,4%)	1 (0,63%)
<i>kumet</i>	8 (1,5%)	2 (1,3%)
<i>kap</i>	73 (13,2%)	43 (27%)
<i>kap tik</i>	9 (1,6%)	–
<i>ligu</i>	2 (0,4%)	1 (0,63%)
<i>tik</i>	4 (0,7%)	1 (0,63%)
<i>tou, tujau</i>	3 (0,5%)	–
IŠ VISO	551 (~100%)	159 (~100%)

Laiko sakiniais su bendrosios laiko reikšmės žodžiais *ka*, *kad*, *kada*, *kumet*, *kap* perteikiami veiksmų vienalaikiškumo arba sekos santykiai. Veiksmų vienalaikiškumo santykį lemia pagrindinio dėmens tarinio raiška statinę būseną žyminčiu eigos veikslo veiksmazodžiu, pvz.:

- (1) *pàtsr vėl's / kùsûor / ka_rêk\ dêrbt* TŠT 115 (Pats velnias kusoja (gundo⁷), k a i reikia dirbti.)

Veiksmų laiko sutapimas neretai paryškinamas atliepiamuoju žodžiu, kuriuo gali tapti laiko prieveiksmis (pvz., *toukart / paskon / paskou / tad / tada⁷ / tumet*), daiktavardžiu ar daiktavardiniu junginiu nurodoma laiko sąvoka. Atliepiamasis žodis gali sakinyje užimti įvairias pozicijas, pvz.:

- (2) *prisitēis tō ū k â r t\ / ka_t'ëvâ\ mērs* TŠT 251 (Prisiteis tuokart, k a i tėvai mirs.)
- (3) *ka_pēin^a turies\ / tō u k â r t\ parvažoušēm* TŠT 140 (K a i pieno turėsi, tada parvažiuosim.)
- (4) *p a s k ō n prisipjâus\ kopūstlap\ / ka_jau_pâuks kopūstâ* ŠŽT 89 (Paskuo prisipjausi kopūstlapių, k a i jau paaugs kopūstai. ŠŽT 90)
- (5) *pri_motiejâusk^(e) ka_tarnavâu t ū m è t / būoč's tebebō^a* ŠŽT 102 (Prie Motiejauskio (Pas Motiejauską) k a i tarnavau, tuomet bočius (senelis) tebebuvo. ŠŽT 102)

Rečiausiai vienalaikiškumo situacijos nusakomos sakiniais su *kada* (žr. 2 lentelę). TŠT ir ŠŽT esančios sakinių fiksacijos leidžia manyti jį esant fonologiškai nesutrumpėjusiu *kad* variantu, vartojamu siekiant laiko situacijos

⁷ Alekso Girdenio manymu, *tada* yra knyginis žodis (žr. Girdenis 1996: 71).

pabrėžimo; tokio paryškinimo poreikis sietinas su neigiamu pagrindinio dėmens tariniu⁸, plg.:

(6) *bet_nelēīdī* // *kadâ* lûoĵī TŠT 32 (Bet neleidi, k a d a loji (,bariesi').)

(7) *kadâ* s^uq^uroĵiſ / v^esⁱ t^ep neprisibaūdī TŠT 36 (K a d a storojiesi (,stengiesi'), vis taip neprisibaudi (,neprisiruoši').)

(8) *ne_tāp jau_eis kada* nēš ŠŽT 44 (Ne taip jau eis, k a d a neš. ŠŽT 44)

Veiksmų sekos reikšmę aptariamo potipio sakiniuose lemia dinaminis pagrindinio dėmens veiksmazodis ir šalutinio dėmens tarinio raiška įvykio veiksmo veiksmazodžiu, pvz.:

(9) *ka_ikēšau pērštust* / *pōīkēv bātâ* TŠT 295 (K a i ĩkišau pirštus, pui-kūs batai.)

(10) *kāp_tik parējē* / *aš_ēlənâr pasakâu* TŠT 131 (K a i p tik parėjo, aš Elenai pasakiau.)

Veiksmų seką nusakančiuose sakiniuose gali būti vartojamas atliepiamasis žodis *dabar* / *ta* / *tad* / *tep* / *tujau(s)* / *tumet*, pvz.:

(11) *uo_d a b ā r* / *jērâu mō-n^a* / *ka_jau_žmūogōu vāks numēršt* / *iš_prūoĳ^(a) ēn* ŠŽT 115 (Vo dabar, jerau (,Jėzau') muno (,mano'), k a i jau žmoguo, žmogui' vaikas numiršta, iš proto eina. ŠŽT 115)

(12) *kāp_tik supōncāu^a* / *tēp_acigūlusⁱ* TŠT 54 (K a i p tik supančia-vo (,pančiu surišo kojas'), taip atsigulusi.)

(13) *kume(t)_tik pamāt^a* / *tumet_priēin^v* TŠT 101 (K u o m e t tik pamato, tuomet prieina.)

Kartais nusakomos situacijos veiksmų kompaktiškumui paryškinti laiko sakiniuose pasitelkiamas prijungimo rodiklis *tik* (ypač dažnas samplaikoje su *kap*), galintis pagrindiniame dėmenyje turėti homoniminį antrininką, atliekantį pabrėžiamosios dalelytės funkciją, plg.:

(14) *kāp_tik puoter^u* / *nekal'bū* / *tēp_kor_ēīnī* / *tēn_kūoĳ^(e) ūšklūn^v* / *i_nusijūoĳⁱ tō_krām^e* TŠT 45 (K a i p tik poterių nekalbi, taip, kur eini, ten koja užkliūna, ir nusijoji tą kramę (,nususuki sprandą').)

(15) *ligu_tik pābēĳg^e dēgt^e* / *užgēs^e vėsus_tus_balkusⁱ* TŠT 272 (L i g u tik pabengė (,pabaigė) degti, užgesino visus tuos balkius.)

(16) *uo_rōskē / ēk tō* / *tik_jjēj^e* / *tik_veizīek* [...] *kū tāu pagrūops* ŠŽT 152 (Vo rusčiai (,rusai') — eik tu, t i k įėjo, tik veizėk (,žiūrėk'), [...] ką tau pagrobs. ŠŽT 153)

Nusakomų veiksmų laiko kompaktiškumą paryškinantys laiko sakiniai su *tujau* / *tujau pat* / *tou⁹* ypatingi juose esančių tarinių raiškai pasirinktomis infinitinėmis veiksmazodžių formomis, plg.:

⁸ Apie neiginio kaip specialios argumentavimo priemonės šnekos akte vartojimą žr. Givón (1979: 139).

⁹ Plg. Alekso Girdenio pateikiamą *tou* vertimą į lietuvių kalbą „ką tik“ (Girdenis 1996: 123).

(17) *ánà / tujău pàreidàm^(a) / i_trîşkîs / i_pasák^(a) milîcejêr* TŠT 125
(Ana, (ji') tu o j a u pareidama i Tryškius ir pasako milicijai.)

(18) *tên_sûrîek^(e) / mâž's vâks // tōu_gê'm^(e)s* TŠT 123 (Ten surėkė
(,pravirko') mažas vaikas t u o (,ką tik') gimęs.)

TŠT ir ŠŽT prijungiamųjų laiko sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais gramatinių ir pozicinių modelių pasiskirstymas parodytas 3–8 lentelėse. Statistinė šio tipo laiko sakinių gramatinių modelių analizė rodo, kad patys dažniausi yra elementariausio sintaksinio laikų plano tarinių raiškos deriniai, kai ir pagrindinio, ir šalutinio dėmens tariniai išreikšti būtojo–būtojo, esamojo–esamojo ar būsimojo–būsimojo laiko veiksmažodžiais. Išskirtinė morfologinė dėmenų tariniais einančių veiksmažodžių vienovė būdinga laiko sakiniams su *kumet* (žr. 5 lentelę), nors tiriamuosiuose tekstuose jie vartojami ypač retai (TŠT šis sakinių potipis sudaro 1,5%, o ŠŽT – 1,26%) (žr. 2 lentelę).

Laiko sakiniai su *ka / kad / kumet / kap / kap tik / tik / tou / tujau* ir būtojo laiko veiksmažodžių formomis išreikštais abiejų sakinio dėmenų tariniais TŠT vidutiniškai sudaro ~40,5% (223 vnt.), o ŠŽT – ~36,5% (58 vnt.). Vertinant santykinį dažnumą vienodos raiškos – abu būtojo laiko formų veiksmažodžiais nusakomi – tariniai santykinai dažniausiai pasirenkami sakiniuose su *kumet* (TŠT 50%, ŠŽT 100%), sakiniuose su *kad* (TŠT 38,1%, ŠŽT 27,3%), sakiniuose su *ka* (TŠT 34,6%, ŠŽT 28,8%), sakiniuose su *kap* (TŠT 67%, ŠŽT 55,6%) (žr. 5; 4; 3 ir 6 lentelėse pateiktus duomenis). Šalutinis dėmuo gali eiti ir prieš pagrindinį dėmenį, ir po jo, ir į jį įsiterpti, plg.:

(19) *kap_îştêi^(s) / žêid' mâut^(e) / i_râ(d^a) tus_pîniņgûs* TŠT 176 (Kaip ištiesė žiedą mauti ('kaip ištiesino delną, kad žiedą nuimtų'), ir rado tuos pinigus.)

(20) *aş_bovâu pri_kfâûtov's gâl^e / kad_ànàr nubildîej^e* TŠT 277 (Aš buvau prie krautuvės galo, kad a na nubildėjo.)

(21) *i_dâbâ matâ / ka_susitîņkâm / pasênê žmûon's\ // pasirôkqîjêmtêp / kap_su_kûo(k^o) gêmênâiĉ^o* TŠT 105 (Ir dabar, matai, kai susitinkam pasenę žmonės, – pasirokuojam (,pasikalbam') kaip su koku giminaičiu.)

Palyginus laiko sakinių pozicinių modelių visumą matyti, kad kalbant apie praeities įvykius TŠT dažniau sudaromi postpoziciniai sakiniai su *ka* (51,4%) ar su *kad* (56,3%). ŠŽT tekstuose (jų autoriai vyresni, o kalbėjimas labiau reprezentatyvus) dažnesni prepoziciniai *ka / kad* V_{BUT} , V_{BUT} modelio sakiniai: 80,8% ŠŽT sakinių su *ka*; 66,6% sakinių su *kad* (žr. 3; 4 ir 7 lenteles). Ir TŠT (52,5%), ir ŠŽT (64%) dažnesni prepoziciniai laiko sakiniai su momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais (modelis *kap / kap tik / tik / tou / tujau* V_{BUT} , V_{BUT}) (žr. 6 ir 7 lenteles).

Ir TŠT (4,92% arba 27 vnt.), ir ŠŽT (11,95% arba 19 vnt.) esama laiko sakinių, nupasakojančių praeityje pasikartojančius veiksmus, kurių tariniai išreikšti būsimąjo laiko veiksmažodžiais (laiko sakinių su *ka* ir būtojo dažninio laiko veiksmažodžio forma su *-dav-* raiška išskirtinai reta: viena fiksacija ŠŽT), bet tik kartais tokiuose sakiniuose pasitelkiama pagalbinio veiksmažodžio *liuobėti* forma¹⁰, plg.:

(22) *Īu(b) pārnēš vēsūmēt sāķ / tiēvōu jau / ka_gaūs ālg^a* TŠT 252
(Liub parneš visuomet, sako, tėvui, jau *ka* i gaus alga.)

(23) *uo_ās ka_bouāu jāuns / dēdēlē Īū·b_ō nuorīes^(a) kārtūoms grājīt^r*
ŠŽT 104 (Vo aš, *ka* i buvau jaunas, dideliai („labai“) norėsiu („norėdavau“) kartomis („kortomis“) grajyti („lošti“). ŠŽT 105)

Ir TŠT, ir ŠŽT kur kas dažniau vartojami praeityje pasikartojančius veiksmus nusakantys laiko sakiniai su būsimąjo laiko veiksmažodžiais be šio pagalbinio žodžio, pvz.:

(24) *ākmini irēs / ka_vēs krāit^r* ŠŽT 138 (Akmenį iris, *ka* i veš kraitį. ŠŽT 138)

(25) *ka_jau_gīns⁽ⁱ⁾ nōmēiv / [...] // ta_vōš bēpaēīs^r* TŠT 244 (*ka* i jau ginsi nomėj („namo“) [...] tai vos bepaeis.)

(26) *kēt^r ka_nuorīes kresnikīems pripjāustīs^r* ŠŽT 89 (Kiti *ka* i norės, kresnikėmis („spirgučiais“) pripjaustys. ŠŽT 90)

(27) *ka_pakrēips / vōndōu nubīeks* ŠŽT 88 (*ka* i pakreips, vanduo nubėgs. ŠŽT 88)

(28) *ka_nēsutēĪps^r / susilēņkē pā_dūrīs ēīs* TŠT 285 (*ka* i nesutilps („nepratilps“), susilenkė eis per („pro“) duris.)

Tokiuose sakiniuose habitualų (įpročio veiksmų zoną) galima atpažinti ne vien iš pasakojimo konteksto ir iš apibendrinto subjekto, bet ir iš tam tikrų pasikartojimą žyminčių nuorodų:

- iš tarinio raiškos kelis kartus pakartojamu ar iteratyviu veiksmažodžiu, pvz.:

(29) *ōns kūrstīs kūrstīs / i_kūrstīs / i_kūrstīs vēsūmēt*
ka_vāičk^(a) atēīs TŠT 81 (Ans („Jis“) kurstys ir kurstys, ir kurstys, ir kurstys („primokys“) visuomet, *ka* i Vaičkus ateis.)

- iš tam tikrų su praeitimi susiejamų konkretumų nuorodų, pvz., atliepimasis žodis *paskou* / *tad* / *vēsūmet*, konkretieji demonstratyvai *tas*, *ta*, *tata*¹¹, faziniai prieveiksminiai ir pan., plg.:

(30) *pāskōu bieģūos prē_mōn^s / ka_jāu iš_dārb^(a) parēiš^(a)* ŠŽT 79
(Paskuo („Paskui“) bėgios („bėgiodavo“) prie munės („manės“), *ka* i jau iš darbo pareisiu. ŠŽT 80)

¹⁰ Apie vietoj lietuvių bendrinėje kalboje įprasto būtojo dažninio laiko formų su *-dav-* vartojimą „pagalbinį veiksmažodį *liub*, *lōub*, *lōb* su bendratimi arba būsimuoju laiku“, žr. Pabrėža 2013: 36; Lubienė, Pakalniškienė 2015.

¹¹ Plg. Rosinas 1996: 75.

- (31) *ak^{(i)s} \ p a b a ĩ s / ka tĕu^(a) pĕncĕi^(e) n e a t i d o ũ s* TŠT 215 (Akys pabals, k a i tėvo pensiją neatiduos.)
- (32) *t a d kâp s u s i e s p r i s t â ĩ^(a) / g ě r s* ŠŽT 147 (Tad k a i p susės (,susėdavo‘) prie stalo, gers (,gerdavo‘). ŠŽT 147)
- (33) *t u (s) s t u o r ũ s s t ė i b ũ s / p r i š ũ g n i p a l a i k ĩ s i / p r i š t o n p ě ĉ^o / d o ű k e p kâp d ě k s* ŠŽT 89 ([...] tuos storuosius stiebus prieš ugnį palaikysi, prieš tą pečių, duonkepė k a i p degs. ŠŽT 90)
- iš ankstesniame sakinyje (ar žymiai tolimesnėje diskurso atkarpoje) pateiktos nuorodos į praeitį, pvz.:
- (34) *t o k ė i k â t ě l â d ě d ě l ě b o . ũ^(a) / s u m ě r k s i k a j a u b ũ s p r i n e š ũ o^(u) t u d r a b ũ ž^(u) d â ũ g* ŠŽT 75 ([...] tokie katilai dideli buvo, sumerkisi, k a i jau bus prinešiotų tų drabužių daug. ŠŽT 75)

Pasikartojančio praeities veiksmo raiškai sakiniuose su *ka / kad / kap* vartojami ir kitokie tarinių raiškos deriniai, kai vieno iš tarinių veiksmažodis teikia nuorodų į veiksmą praeityje, plg., pavyzdžiui, sakinius su tariniais, išreikštais:

- būsimąjo (pagrindinis dėmuo) ir būtojo laiko (šalutinis dėmuo) formomis:
- (35) *ka c o k r â u s n a t o r i ė i^e / s a k a r i . n a i d ĩ e s* ŠŽT 87 (K a i cukraus neturėjo, sacharino įdės. ŠŽT 88)
- būsimąjo (pagrindinis dėmuo) ir esamojo laiko (šalutinis dėmuo) formomis:
- (36) *n o p â s k o ũ k a d ĩ š ė i t i d â r b o ű s p â r ė i s i p a j ĩ e s t o ű k â r t* ŠŽT 151 (Nu, paskuo (,paskui‘), k a d išeita (,išeina‘) į darbą, ans pareis (,pareidavo‘) ir paės (,pavalgydavo‘) tąkart. ŠŽT 151)
- (37) *t ě p b ũ s g r â ž ě s / p l ũ o n a s t ũ o k ě s // ka ĩ s i b â l ě n* ŠŽT 71 (Teip bus gražios, plonos tokios, k a i išsibalina. ŠŽT 72)
- esamojo laiko (pagrindinis dėmuo) ir būsimąjo laiko (šalutinis dėmuo) formomis:
- (38) *o n s t i k t a ĩ š k e š ė ű u r / ž â u n i l â ũ k / e v ě k â s // [...] k a d i / n ũ ė ĩ s i v a k a r i e ĩ* TŠT 257 (Ans (,Jis‘) tiktai iš kišenių džiauna lauk (,vagia‘), [...] k a d nueis (,nueidavo‘) į vakarėlį.)
- bendratimi su pasikartojimą nurodančiu pagalbiniu veiksmažodžiu (pagrindinis dėmuo) ir būtojo / būsimąjo laiko (šalutinis dėmuo) formomis:
- (39) *v ě d^(o) ĩ ũ b â u / n ũ ė ĩ t^(e) / t a t a . r ĩ t m ě t^(a) / ka (p) p a j ĩ e s ě m i p ũ s r ĩ t^(o)* TŠT 263 (Vedu (,Mudu‘) lubau nueiti tatai rytą metą, k a i p paėsims (,pavalgysim‘) pusrytį.)

Funkciniu pagalbinio veiksmažodžio atitikmeniu tokiuose sakiniuose kartais tampa ir konkretusis demonstratyvas *tata*, pvz.:

- (40) *o n s t â t â ĩ n ũ r i t â s ė ĩ s p r i t u k â r o ĩ r s t o v ė ĩ^e / ka m ě l ž â m k â r v ě s* TŠT 159 (Ans (,Jis‘) tatai nūrytais (,rytais‘) eis prie tų karvių stovėti, k a i melžiam karves.)

Veiksmų praeityje pasikartojimas būna nusakomas ir prijungiamuoju laiko sakiniu, kurio abu tariniai išreikšti esamojo laiko veiksmažodžiais, pvz.:

- (41) *n ò ka_pàrēin iš_tū kapū jāu / t a d _àñēi šūok ŠŽT 41* (Nu, k a i par-eina iš tų kapų jau, tada anie šoka. ŠŽT 41)
 (42) *ir_ùžmĩng^ø / kãp saulēl^ø pakēlst ŠŽT 56* ([...] ir užmingu, k a i p (,kai') saulelė pakilsta (,pakyla'). ŠŽT 56)

3 lentelėje pateikti V_{BUS} , $ka V_{BUS}$ modelio laiko sakinių vartojimo duomenys rodo skirtingą šios semantinės funkcijos atlikčių dažnumo TŠT ir ŠŽT pasiskirstymą: sakinių su *ka* atveju šis gramatinis modelis ateities nusakymui dažniau parenkamas TŠT (13,4%) nei ŠŽT (4,4%), bet veiksmams praeityje apibūdinti tas pats morfosintaksinis sakinių modelis TŠT vartojamas beveik triskart rečiau (5,4%) nei ŠŽT (15,5%). Panašios yra ir laiko sakinių modelio V_{BUS} , *kad* V_{BUS} vartojimo tendencijos: ateities situacijų nusakymui skirti 11,9% TŠT ir 4,5% TŠT laiko sakinių su *kad*, o praeities — 7,1% TŠT ir 9,1% ŠŽT sakinių (žr. 4 lentelę).

Laiko sakiniiais su abiejų dėmenų tariniais būsimojo–būsimojo arba esamojo–esamojo laiko veiksmažodžiais gali būti perteikiami apibendrinimai, — juose neapibrėžtos reikšmės referenciją išryškina neutralizuota individualioji subjekto reikšmė¹², plg.:

- (43) *ka_tāu bēpruot's idies / n'ē_tas_pruotĩngs\ nē-išĩms TŠT 35* (K a i tau beprotis įdės, nei tas protingas neišims.)
 (44) *ka_pātšr dōr / kētēp' isidōr TŠT 77* (K a i pats duria, kitaip įsiduria.)
 (45) *ka_prigēr vēsķuō īr ŠŽT 42* (K a i prigeria, visko yra. ŠŽT 42)

Laiko sakiniai su į ateitį orientuotų veiksmų raiška gali būti sudaromi ir vien su būsimojo, ir su būsimojo laiko ir liepiamosios nuosakos formomis išreikštais tariniais, plg.:

- (46) *tēk nesakĩk a_niekām / kãp mē.s parvažōusm^a prē_legūonē tūo ŠŽT 122* (Tik nesakyk niekam, k a i p mes parvažiuosma prie ligočio to. ŠŽT 122)

Būsimojo laiko veiksmažodis pagrindiniame dėmenyje pasitelkiamas ir siekiant apibūdinti situacijų beviltiškumą: tokių sakinių pagrindinio sakinio dėmenį sudaro laisvą parinktįs galimybę teikiantis klausimas, o šalutinio sakinio raiškai būdingas dvigubai pabrėžiamas negatyvus poliariskumas, plg.:

- (47) *kūr_tēn_anu / gāūdĩs^ø / ka_ons_niēk' netōr TŠT 114* (Kų (,Ką') ten anų (,jį') gaudysi, k a i jis nieko neturi.)
 (48) *kōr_tō išēĩs^ø / ka_tō niēkōr\ nēini TŠT 107* (Kur tu išeisi, k a i tu niekur neini.)
 (49) *kōr_tō išēĩs^ø [...] // ka_tō _niēkōr nedĩrbì TŠT 107* (Kur tu išeisi [...], k a i tu niekur nedirbi.)

¹² Apie neapibrėžtos reikšmės nuorodų realizacijas daugiau žr. Haspelmath (2000: 11).

3 lentelė

 TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su *ka* struktūriniai ir gramatiniai modeliai

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
	Šalutinis dėmuo	Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso	Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso
praityje	$V_{BUS}, ka V_{BUS}$	8 (1,95%)	2 (0,49%)	12 (2,93%)	22 (5,4%)	8 (8,9%)	1 (1,1%)	5 (5,5%)	14 (15,5%)
	$V_{BUS}, ka V_{BOT}$	-	-	1 (0,24%)	1 (0,24%)	2 (4%)	-	3 (3,3%)	5 (5,5%)
	$V_{BOT}, ka V_{BUS}$	-	-	-	-	2 (2,2%)	-	-	2 (2,2%)
	$V_{BOT}, ka V_{BOT}$	57 (13,9%)	12 (2,93%)	73 (17,8%)	142 (34,6%)	21 (23,3%)	1 (1,1%)	4 (4,4%)	26 (28,8%)
	$V_{ES} / BUS / INT, ka V_{BOT}$	-	3 (0,7%)	7 (1,7%)	10 (2,4%)	1 (1,1%)	-	-	1 (1,1%)
dabartyje aitijoje	$V_{BOT}, ka V_{ES}$					-	-	1 (1,1%)	1 (1,1%)
	$V_{ES}, ka V_{ES}$	53 (12,9%)	19 (4,6%)	74 (18,1%)	146 (35,6%)	12 (13,3%)	6 (6,7%)	14 (15,6%)	32 (35,6%)
	$V_{ES}, ka V_{BUS}$	-	-	2 (0,49%)	2 (0,49%)	3 (3,3%)	-	2 (2,2%)	5 (5,5%)
	$V_{BUS}, ka V_{ES}$	4 (0,98%)	-	5 (1,22%)	9 (2,2%)	-	-	-	-
	$V_{BUS}, ka V_{BUS}$	27 (6,6%)	-	28 (6,8%)	55 (13,4%)	1 (1,1%)	-	3 (3,3%)	4 (4,4%)
	$V_{IEP}, ka V_{ES}$	10 (2,4%)	4 (0,98%)	7 (1,7%)	21 (5,1%)	--	-	-	-
	$V_{IEP}, ka V_{BUS}$	1 (0,24%)	-	1 (0,24%)	2 (0,49%)	-	-	-	-
	Iš viso	160 (39%)	40 (9,8%)	210 (51,2%)	410 (100%)	50 (55,55%)	8 (8,9%)	32 (35,55%)	90 (100%)

4 lentelė

TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su *kad(a)* struktūriniai ir gramatiniai modeliai

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso	Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso
<i>praityje</i>	Šalutinis dėmuo								
	$V_{BUS}, kad V_{BUS}$	2 (4,76%)	-	1 (2,4%)	3 (7,1%)	-	-	2 (9,1%)	2 (9,1%)
	$V_{BUS}, kad V_{BUT}$	-	-	-	-	-	-	1 (4,5%)	1 (4,5%)
	$V_{ES}, kad V_{BUS}$	-	-	1 (2,4%)	1 (2,4%)	-	1 (4,5%)	1 (4,5%)	2 (9,1%)
	$V_{ES}, kad V_{ES}$	1 (2,4%)	-	-	1 (2,4%)	6 (27,3%)	-	-	6 (27,3%)
<i>dabartyje</i> <i>ateityje</i>	$V_{ES}, kad V_{BUT}$	-	1 (2,4%)	-	1 (2,4%)	-	-	-	-
	$V_{BUT}, kad V_{BUT}$	6 (14,3%)	1 (2,4%)	9 (21,4%)	16 (38,1%)	4 (18,2%)	1 (4,5%)	1 (4,5%)	6 (27,3%)
	$V_{ES}, kad(a) V_{ES}$	7 (16,7%)	3 (7,1%)	5 (11,9%)	15 (35,7%)	-	-	4 (18,2%)	4 (18,2%)
	$V_{BUS}, kad(a) V_{BUS}$	-	-	5 (11,9%)	5 (11,9%)	-	-	1 (4,5%)	1 (4,5%)
	Iš viso	16 (38,1%)	5 (11,9%)	21 (50%)	42 (100%)	10 (45,5%)	2 (9,1%)	10 (45,5%)	22 (~100%)

5 lentelė

TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su *kumet* struktūriniai ir gramatiniai modeliai

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso	Pre- pozicinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso
<i>praityje</i>	Šalutinis dėmuo								
	$V_{BUS}, kumet V_{BUS}$	1 (12,5%)	-	-	1 (12,5%)	-	-	-	-
<i>dabartyje</i> <i>ateityje</i>	$V_{BUT}, kumet V_{BUT}$	1 (12,5%)	1 (12,5%)	2 (25%)	4 (50%)	1 (50%)	-	1 (50%)	2 (100%)
	$V_{ES}, kumet V_{ES}$	2 (25%)	-	-	2 (25%)	-	-	-	-
	$V_{BUS}, kumet V_{BUS}$	-	-	1 (12,5%)	1 (12,5%)	-	-	-	-
	Iš viso	4 (50%)	1 (12,5%)	3 (37,5%)	8 (100%)	1 (50%)	-	1 (50%)	2 (100%)

6 lentelė

 TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su *kap / kap tik / ligu / tik / tou / tujau* struktūriniai ir gramatiniai modeliai

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Prepozici- cinis	Interpozici- cinis	Postpozici- cinis	Iš viso	Prepozici- cinis	Interpozici- cinis	Postpozici- cinis	Iš viso
<i>praityje</i>	$V_{\text{RUS}}, \text{kap} / \text{tik } V_{\text{RUS}}$	1 (~1,1%)	-	-	1 (~1,1%)	1 (~2,2%)	-	2 (~4,4%)	3 (~6,6%)
	$V_{\text{RUS}}, \text{kap } V_{\text{ES}}$	-	-	-	-	-	-	1 (~2,2%)	1 (~2,2%)
	$V_{\text{RUS}}, \text{kap } V_{\text{ROT}}$	-	-	-	-	1 (~2,2%)	-	-	1 (~2,2%)
	$V_{\text{IEP}}, \text{tik } V_{\text{ROT}}$	-	-	-	-	1 (~2,2%)	-	-	1 (~2,2%)
	$V_{\text{ES}}, \text{kap (tik)} / \text{ligu tik } V_{\text{ROT}}$	5 (~5,5%)	1 (~1,1%)	1 (~1,1%)	7 (~7,7%)	3 (~%)	-	-	3 (~%)
<i>dabartyje</i>	$V_{\text{ROT}}, \text{kap} / \text{kap tik} / \text{tik} / \text{tou} / \text{tujau } V_{\text{ROT}}$	32 (~35,1%)	10 (~11%)	19 (~20,9%)	61 (~67%)	16 (~35,6%)	5 (~11,1%)	4 (~8,9%)	25 (~55,6%)
	$V_{\text{ES}}, \text{kap (tik)} / \text{tik} / \text{tujau } V_{\text{ES}}$	14 (~15,4%)	-	6 (~6,6%)	20 (~22%)	5 (~11,1%)	1 (~2,2%)	2 (~4,4%)	8 (~17,8%)
<i>ateityje</i>	$V_{\text{ES}}, \text{kap} / \text{ligu tik } V_{\text{RUS}}$	1 (~1,1%)	-	1 (~1,1%)	2 (~2,2%)	1 (~2,2%)	-	-	1 (~2,2%)
	$V_{\text{IEP}}, \text{kap } V_{\text{RUS}}$	-	-	-	-	1 (~2,2%)	-	1 (~2,2%)	2 (~4,4%)
Iš viso		53 (~58,2%)	11 (~12,1%)	27 (~29,7%)	91 (~100%)	29 (~64,4%)	6 (~13,3%)	10 (~22,2%)	45 (~100%)

7 lentelė

Struktūriniai ir gramatiniai TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais modeliai

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Prepozici- cinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso	Prepozici- cinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso
<i>praityje</i>	Šalutinis dēmuo								
	$V_{BUS} ka / kad / kumet / kap / tik V_{BUS}$	12 (2,2%)	2 (0,36%)	13 (2,36%)	27 (4,92%)	9 (5,66%)	1 (0,63%)	9 (5,66%)	19 (11,95%)
	$V_{BUS} ka V_{BOT}$	-	-	1 (0,18%)	1 (0,18%)	2 (1,26%)	-	3 (1,88%)	5 (3,14%)
	$V_{BOT} ka V_{BUS}$	-	-	-	-	2 (1,26%)	-	-	2 (1,26%)
	$V_{BUS} ka / kad / kumet / kap / kap tik / tik / tou / tujau V_{BOT}$	96 (17,4%)	24 (4,4%)	103 (18,7%)	223 (40,5%)	42 (26,4%)	7 (4,4%)	10 (6,3%)	59 (37,1%)
	$V_{BOT} ka V_{ES}$					-	-	1 (0,63%)	1 (0,63%)
	$V_{BUS / BUS / INP} ka / kad / kap (tik) / ligu tik V_{BOT}$	5 (0,9%)	5 (0,9%)	8 (1,44%)	18 (3,27%)	4 (2,52%)	-	-	5 (3,14%)
	$V_{ES} kad V_{ES}$	1 (0,18%)	-	-	1 (0,18%)	6 (3,77%)	-	-	6 (3,77%)
	$V_{ES} kad V_{BUS}$	-	-	1 (0,18%)	1 (0,18%)	-	1 (0,63%)	1 (0,63%)	2 (1,26%)
	$V_{BUS} kap V_{ES}$	-	-	-	-	-	-	1 (0,63%)	1 (0,63%)
<i>dabartyje</i>	$V_{BUS / LIP} kad / kap / tik V_{BOT}$	-	-	-	-	2 (1,26%)	-	3 (1,88%)	5 (3,14%)
	$V_{ES} ka / kad(a) / kumet / kap (tik) / tik / tujau V_{ES}$	76 (13,8%)	22 (3,99%)	85 (15,43%)	183 (33,2%)	17 (10,69%)	7 (4,4%)	20 (12,58%)	44 (27,67%)
	$V_{ES} ka / kap / ligu tik V_{BUS}$	1 (0,18%)	-	3 (0,54%)	4 (0,72%)	4 (2,52%)	-	2 (1,26%)	6 (3,77%)
	$V_{BUS} ka V_{ES}$	4 (0,72%)	-	5 (0,9%)	9 (1,63%)	-	-	-	-
	$V_{BUS} ka / kad(a) V_{BUS}$	27 (4,9%)	-	34 (6,17%)	61 (11,07%)	1 (0,63%)	-	4 (2,52%)	5 (3,14%)
	$V_{LIP} ka V_{ES}$	10 (1,8%)	4 (0,72%)	7 (1,27%)	21 (3,8%)	-	-	-	-
	$V_{LIP} ka / kap V_{BUS}$	1 (0,18%)	-	1 (0,18%)	2 (0,36%)	1 (0,63%)	-	1 (0,63%)	2 (1,26%)
	Iš viso	233 (42,3%)	57 (10,3%)	261 (47,4%)	551 (~100%)	90 (56,6%)	16 (10,1%)	53 (33,3%)	159 (~100%)

8 lentelė

TŠT ir ŠŽT sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais
nusakomos veiksmų raiškos semantinis pobūdis

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Prepozicinis	Inter- pozicinis	Postpozicinis	Iš viso	Prepozi- cinis	Inter- pozicinis	Post- pozicinis	Iš viso
<i>praeityje</i>	Šalutinis dėmuo su jungiamuoju žodžiu <i>ka / kad / ku- met / kap / kap tik / tik / tou / tujau</i>	114 (20,7%)	31 (5,6%)	126 (22,9%)	271 (49,2%)	67 (42,1%)	9 (5,7%)	26 (16,35%)	102 (64,1%)
<i>dabartyje</i>	<i>ka / kad / kada / kumet / kap (tik) / tik / tujau</i>	76 (13,8%)	22 (~4%)	85 (15,4%)	183 (33,2%)	17 (10,7%)	7 (4,4%)	20 (12,6%)	44 (27,7%)
<i>ateityje</i>	<i>ka / kap / kad(a) / ligu tik</i>	43 (7,8%)	4 (0,7%)	50 (9,1%)	97 (17,6%)	6 (3,8%)	-	7 (4,4%)	13 (8,2%)
	Iš viso	233 (42,3%)	57 (10,3%)	261 (47,4%)	551 (~100%)	90 (56,6%)	16 (10,1%)	53 (33,3%)	159 (100%)

Taigi, kai kurie TŠT ir ŠŽT tekstų laiko sakinių vartojimo modeliai rodo, kad įprastinių arba įpročio (habitualio) ar veiksmų pasikartojimo praeityje raiškos laiko sakiniiais būdai apima ne vien galimai ryškų ir sugramatintai žymimą praeities veiksmų dažnumą (plg. *Habitual Past*), bet ir įpročio (*Habitual*) bei apibendrinančiojo pobūdžio veiksmų (*Habitual Generic*)¹³ telkinius, kurie naratyvuose gali būti įvairiomis gramatinėmis priemonėmis priartinami prie dabarties ar visuomet galimai vykšančių situacijų.

Laiko sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais, nusakančių dabarties ar apibendrinimo situacijas, santykinis pasiskirstymas TŠT ir ŠŽT yra gana panašus (žr. 8 lentelę): dabarčiai skirta veiksmų raiška abiejuose tekstų rinkiniuose realizuojama panašiu santykinio dažnumu ~30(±3)%; abiejuose dažniau pasirenkama ir į praeitį pasakojimą nukreipianti kryptis (~49% ir ~64%). Struktūrinių modelių pasiskirstymas panašus tik interpozicinių sakinių atveju (~10%); TŠT dažnesni postpoziciniai (~47,4%), o ŠŽT – prepoziciniai (~56,6%) laiko sakiniai.

TŠT ir ŠŽT laiko sakiniuose esantys tarinių raiškos deriniai (išskyrus savitesnius būsimojo laiko tariniais nusakomus sakinių modelius, susijusius su pasikartojančio pobūdžio veiksmų raiška praeityje) gali būti apibūdinti kaip atitinkantys ir bendruosius tradicinius lietuvių kalbos laiko sakinių struktūrinius variantus.¹⁴

2.2. Laiko sakiniai su ribos jungiamaisiais žodžiais

Pagrindinio dėmens veiksmo trukmės ribai nurodyti tiriamuose žemaičių tekstuose dažniausiai vartojami sakiniai su jungiamuoju žodžiu *kol*. Jungiamojo žodžių *lig(i)* vartojimas ribai nusakyti tiriamuosiuose tekstuose išskirtinai retas (žr. 9 lentelę).

TŠT ir ŠŽT laiko ribos sakiniiais nusakoma:

- dalinai ar pilnai sutampanti dviejų veiksmų trukmė (kai šalutinio dėmens tariniu eina eigos veikslo veiksmazodis), pvz.:
(50) *neaiškėnā\ kōl ejē!* TŠT 47 (Neaiškino, kol ėjo.)
(51) *pabō^a pavār^a kūlkūoz^ē / līg i kařōmen^ē ē^ē* TŠT 311 (Pabuvo, pavargo kolkuoze (,kolūkyje), lig į kariuomenę ėjo (,išėjo’).)
(52) *dėrbėn^a / kōl an gīwā\ tebibō.u* TŠT 75 (Dirbino, kol ana (,ji‘) gyva tebebuvo.)
- vieno veiksmo trukmė iki kito veiksmo (kai šalutinio dėmens tariniu eina įvykio veikslo veiksmazodis) arba pasikartojančių veiksmų trukmė iki kito veiksmo kaip rezultato, pvz.:

¹³ Apie gramatinio laiko ir aspekto prototipus ir jų telkimosi galimybes bei apie visoms įpročio / habitualio situacijoms būdingą imperfektyvumą žr. Croft 2012: 135; 140.

¹⁴ Plg. Pajėdienė 2012.

**Santykinis ir absoliutinis TŠT ir ŠŽT laiko sakinių su ribos jungiamaisiais
žodžiais dažnumas**

Laiko sakiniai su jungiamaisiais žodžiais	TŠT	ŠŽT
(pa)kol	47 (~7,9%)	11 (~6,5%)
lig	3 (~0,17%)	0
IŠ VISO	50 (~8,1%) visų	11 (~6,5%)

- (53) *aš_něĩš^or pri_kârû^u / kol_tõ_ĩš^r_čĕ / nepasijũdĩnsⁱ* TŠT 93 (Aš neisiu prie karvių, kol tu iš čia nepasijudinsi (,nepajudėsi').)

Laiko riba gali būti paryškinaama atliepiamuoju žodžiu *tol* ar daiktavardiniu laiko reikšmės junginiu, plg.:

- (54) *tõ_l^r nemũok^r / kol_nėknėš^r aplij^(k) dũrĩs^v* TŠT 148 (Tol nemoka, kol neknisa aplink duris.)
- (55) *tõ_l^r gulĩs^o / kol_numėrs^o* TŠT 218 (Tol gulėsiu, kol numirsiu.)
- (56) *galiētõm^r ànõ / laikĩ^r lig_vãsarãs^v // kol_turĩes^r untrũoĩ^v* TŠT 181 (Galėtų aną laikyti ligi vasaros, kol turės antroji (,kol atsives veršiuką antroji karvė').)

Praeityje vykusių veiksmų laiko raiškai ribos sakiniai santykinai dažniau pasirenkami ŠŽT (54,6%) nei TŠT (40%) (žr. 10 lentelę). Dažniausiai sudaromi sakiniai su būtojo laiko veiksmažodžių formomis išreikštais abiem tariniais (plg. 50–52 sakinius). TŠT esama įpročio (habitualio) situacijoms apibūdinti skirtų laiko ribos sakinių su abiejų dėmenų tariniais, išreikštais būsimojo laiko veiksmažodžių formomis (su pagalbinio *ľub* ir be jo), plg.:

- (57) *ľu_h^v sũr_taukãs / nũtėps^r tõ_bõrn^o / kol_ànėĩ^v benũsiprãũs^v!* TŠT 287 (Liub su taukais nutėps tą burną, kol anie (,jie') benusipraus.)
- (58) *kol_praneš^v ũos^(o) tu_bãr^r / be_kũoĩ^(e)s^v palĩks⁽ⁱ⁾* TŠT 295 (Kol pranešiosi tą batą, be kojos paliksi.)
- (59) *õn(s)^r [...] prikãpũos^r mõn / vėrbu^v / kol_aš_nuvėšo* TŠT 48 (Ons (,jis') prikapos man virbų, kol aš nuvesiu.)

Su dabartimi susijusių ar bėlaikiškumu / nuolatiniu galiojimu pasižyminčių situacijų raiškai laiko ribos sakiniai kiek dažniau pasirenkami TŠT (22%) nei ŠŽT (18,2%), pvz.:

- (60) *pãs_mum^s avėl^e ãvėns / avėl^e // nõ_tẽn_kãrtãs pãkol_mãž^os* ŠŽT 82 (Pas mumis (,pas mus') avėlė, avinas, avėlė. Nu ten kartais, pa kol (,kol') mažas. ŠŽT 82)

Perteikiant apibendrinimus pagrindinio dėmens tarinio raiškai gali būti pasitelkiamas deontinio modalumo veiksmažodis, plg.:

- (61) *tõ_tur⁽ⁱ⁾_dėrpt^(e) / kol_nusprũoks⁽ⁱ⁾!* TŠT 112 (Tu turi dirbti, kol nusprogsi (,numirsi').)

- (62) *kɔl* / *nenubrĩs* / [...] *i* *negal*^(l) *ijēit*^u TŠT 179 (K o l nenubris¹⁵, ir negali įeiti.)

Apibendrinimams kartais parenkamas ir šalutinio laiko sakiny su liepiamąja nuosaka išreikštu tariniu¹⁶, plg.:

- (63) *žālītĩ* *nusipũĩrũoiĩs* / *kɔl* *tɔ* *n* *ũ* *ẽ* *ĩ* *k* / *pɔ* *pēit*^u / *jau* *vēs*^(as) / *sēnēr* *darbũĩjēs* TŠT 222 (Žalty nusiputrojęs, k o l tu nueik (,nueisi‘) po pietų, jau visi seniais darbuojasi.)
- (64) *vɔ* *dabār* *kɔl* *žālītĩ* / *n* *ũ* *ẽ* *ĩ* *k* TŠT 222 (Vo dabar, k o l, žalty, nueik (,nueisi‘).)

Ateities situacijų raiška laiko ribos sakiniiais TŠT įvardijama kur kas dažniau (38%) nei ŠŽT (27,3%). Tam pasirenkami skirtingos gramatinės sanklodos modeliai (V_{BUS}, *kol* V_{BUS} ir V_{LIEP}, *kol* V_{ES} / BUS), plg.:

- (65) *teik* *on*(s) *žānisēs* / *kɔl* *ons* *vāk*^(a) *itaisĩ* TŠT 103 (Tiek (,Tol‘) jis ženysis (,tuoksisi‘), k o l ans (,jis‘) vaiką įtaisys).
- (66) *onš* *dvilēk* *vākũ* / *kēik* *uns* *tōr* // [...] *jau* *ēlēmētũs* *mokĩes*^(l) [...] *kɔl* *anēi* *paaũks* TŠT 70 (Ans (,Jis‘) dvylika vaikų — kiek ans turi: jau alimentus mokėsi, [...] k o l anie (,jie‘) paaugs.)
- (67) *tiktā* *mĩjĩkĩk* / *kɔl* *prāded* *šnekĩet*^e [...] ŠŽT 57 ([...] tiktai minkyk, k o l pradeda šnekėti duona. ŠŽT 57)

TŠT tekstuose didžiąją (72%), o ŠŽT absoliučią (100%) laiko ribos sakinių daugumą sudaro postpoziciniai laiko sakinių modeliai (žr. 11 lentelę). Tai sietina su dialogiškumu ir ikoniška natūralius šnekos aktus perteikiančių, impulsyvumu pasižyminčių tekstų sudėtinio sakinio dėmenų sankloda¹⁷.

2.3. Autentiško / Namų domeno šnekos srauto ypatybės

Vertinant TŠT ir ŠŽT vartojamų laiko sakinių struktūrinės ypatybės dvi iš jų visai neaptinkamos arba retai būtų aptinkamos rašto kalboje, todėl gali būti sietinos su namų aplinkoje pasireiškiančiu šnekos srauto autentiškumu: tai sudėtinė vieno sakinio autorystė ir prijungimo rodiklio pasislinkimas. Abi šios sakinių sudarymo būdo nulemtos savybės parodo laiko aplinkybių nuorodos svarbą ir šios svarbos suvokimo momentą.

¹⁵ T. y. *kol* *šiek tiek nepradĩius* (Aleksa Girdenio pateiktą *nubĩrĩsti* reikšmės paaiškinimą žr. TŠT 179, 11 išnaša).

¹⁶ Plg. Aleksa Girdenio pastabą apie šio sakinių su *kol* modelio įprastumą (Girdenis 1996: 222).

¹⁷ Ikoniškumas sietinas su polinkiu įforminti kalbines struktūras pagal panašumą su patirtimi, t. y. chronologinio eiliškumo tvarka, plg. Croft (1990: 164; 194). Esant ikoniškai motyvacijai arba atitikimui tarp lingvistinės struktūros ir lingvistinės reikšmės sudėtinio sakinio dėmenų tvarka atitinka loginius ryšius tarp veiksmų (plg. Haiman (1985: 11), Cristofaro (2005: 8)).

10 lentelė

TŠT ir ŠŽT laiko ribos sakinių struktūrinių modelių ir jais nusakomos veiksmų raiškos semantinis pobūdis

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Prepozicinis	Interpozicinis	Postpozicinis	Iš viso	Prepozicinis	Interpozicinis	Postpozicinis	Iš viso
<i>praityje</i>	<i>V_{BUS}, kol V_{BUS}</i>	-	-	3 (6%)	3 (6%)	-	-	-	-
	<i>V_{BUT}, kol V_{BUS}</i>	-	-	-	-	-	-	1 (9,1%)	1 (9,1%)
	<i>V_{BUT}, (pa)kol / ligu V_{BUT}</i>	1 (2%)	3 (6%)	11 (22%)	15 (30%)	-	-	4 (36,4%)	4 (36,4%)
	<i>V_{ES}, kol V_{BUT}</i>	-	-	1 (2%)	1 (2%)	-	-	1 (9,1%)	1 (9,1%)
	<i>V_{IEP}, kol V_{BUS}</i>	-	-	1 (2%)	1 (2%)	-	-	-	-
<i>dabartyje</i>	<i>V_{ES}, (pa)kol V_{ES}</i>	3 (6%)	-	4 (8%)	7 (14%)	-	-	2 (18,2%)	2 (18,2%)
	<i>V_{ES}, kol V_{BUS}</i>	1 (2%)	-	3 (6%)	4 (8%)	-	-	-	-
	<i>V_{ES}, kol V_{IEP}</i>	1 (2%)	-	1 (2%)	2 (4%)	-	-	-	-
	<i>V_{BUS}, kol V_{BUS}</i>	4 (8%)	-	9 (18%)	13 (26%)	-	-	1 (9,1%)	1 (9,1%)
<i>ateityje</i>	<i>V_{IEP}, kol V_{ES}</i>	1 (2%)	-	1 (2%)	2 (4%)	-	-	1 (9,1%)	1 (9,1%)
	<i>V_{IEP}, kol V_{BUS}</i>	-	-	2 (4%)	2 (4%)	-	-	1 (9,1%)	1 (9,1%)
	Iš viso	11 (22%)	3 (6%)	36 (72%)	50 (~100%)	-	-	11 (~100%)	11 (~100%)

11 lentelė

TŠT ir ŠŽT laiko ribos sakiniams nusakomos veiksmų raiškos semantinis pobūdis

Veiksmų raiška	Laiko sakiniai	TŠT				ŠŽT			
		Prepozicinis	Interpozicinis	Postpozicinis	Iš viso	Prepozicinis	Interpozicinis	Postpozicinis	Iš viso
<i>Praityje</i>	Šalutinis dėmuo su	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>(pa)kol / lig</i>	1 (2%)	3 (6%)	16 (32%)	20 (40%)	-	-	5 (45,5%)	6 (54,5%)
<i>Dabartyje</i>	<i>(pa)kol</i>	5 (10%)	-	8 (16%)	13 (26%)	-	-	2 (18,2%)	2 (18,2%)
<i>ateityje</i>	<i>kol</i>	5 (10%)	-	12 (24%)	17 (34%)	-	-	3 (27,3%)	3 (27,3%)
	Iš viso	11 (22%)	3 (6%)	36 (72%)	50 (~100%)	-	-	11 (~100%)	11 (~100%)

2.3.1. Dviguba arba sutrukdyta sakinio autorystė

TŠT tekstai rodo, kad natūraliame pokalbyje kai kurie prijungiamieji laiko sakiniai būna sukuriami dviejų pašnekovų: vienas jų pasako pagrindinį sakinio dėmenį, o kitas — šalutinį, apibūdinantį aptariamo įvykio / veiksmo laiko aplinkybes, pvz.:

- (68) **K.** [...] // *tujau trīlēkts atlīgenēms\ velñòp išēis* // **J. ka_pāpul^(a) pàrās**
TŠT 113 (**K.**: [...] tuojau tryliktas atlyginimas velniop išeis, **J.**: k a i papuoli paras (gauni parų [nuovadoj atbūt]).)
- (69) **K.** // *bet_ka_išt_anūo / niēk i_nerēk\ / [...] vākšcūok / pūzinie(k) / keik_nūorī* // *nu_rīt^(a) lig_vākar* // **M. kōl_pasikārs^(a)** // TŠT 114 (**K.**: [...] bet kad iš ano nieko ir nereikia [...] vaikščio, puziniek kiek nori, nuo ryto lig vakaro, **M.**: k o l pasikarsi (kol nusibos).)

TŠT esama atvejų, kai vieno pokalbio dalyvio sumanytoji sudėtinio prijungiamąjo laiko sakinio struktūra, nors ir suardoma pašnekovo intarpu, pavyzdžiui, specialiai siekiant pabrėžti laiko aplinkybę, būna pratęsiama tam, kad laiko ribos sakiniui būtų apibūdinamas ir paseiktas rezultatas, plg.:

- (70) **G.** *nò_jug_vēs^a žēim^a* // *kúorīes ē_kúorīes* // **M.** *'vēs^a vžēim^a* // **G. kōl_tik / išēkūorē** // TŠT 202 (**G.**: nu juk visą žiemą korėsi ir korėsi (prašėsi ir prašėsi), **M.**: visą žiemą! **G.**: k o l tik įsikorė (įsiprašė).)

2.3.2. Prijungimo rodiklio slinktis

TŠT ir ŠŽT laiko sakinių tyrimas rodo gan dažną prijungimo rodiklio slinktį iš šalutinį sakinio dėmenį pradedančios pozicijos į antrą ar net tolimesnę poziciją. Toks prijungimo rodiklio vartojimas pirmiausia sietinas su natūraliu šnekamosios kalbos srautu. Ši sąsaja akivaizdi prijungimo rodikliui einant po jaustuko ar jo funkciją atliekančio vokatyvo, plg.:

- (71) *v o_ka_padiet^(a) išvarīt^(a)* [...] *liēk pātī*! TŠT 237 (O k a i padėti išvaryti [...], lėk pati!)
- (72) // *n o_ka_tījkt / i_vēizīek\ žāltī* // TŠT 298 (Na, k a i tinka, ir veizėk (žiūrėk), žalty!)
- (73) *'žāltīs\ / a l^(a) ka_jiēm^(a) ta_jiēm^(a)s*! TŠT 270 (Žaltys, a l e k a i ėmės, tai ėmės!)

Dažnai prijungimo rodiklis vartojamas antroje šalutinio sakinio pozicijoje po subjekto, objekto (o kartais ir po jų abiejų), lokatyvo ar veiksmo atlikimo vietą, būdą ir pan. nurodančio žodžio ar žodžių junginio, plg.:

- (74) *a š_kap_stūmāu\ / pātī sāu / plā~mt\ ir_īlēk āu* // *i_tu_prūd* TŠT 264 (A š k a i p stūmiau, pati sau plamt ir įlėkiau į tų (tą) prūdą!)
- (75) *i_ō n s t kap_nūmēr^(a) / atvažā.u tuo(s)_sēsēr(i)s* TŠT 174 (Ir a n s (jis) k a i p numirė, atvažiavo tos seserys.)
- (76) *m ē.s ka_šūoksām / ta_būs kadrīlis / pūolkā* ŠŽT 54 (M e s k a i šoksam (šokdavome), tai būs (būdavo) kadrilis, polkai.)

- (77) *é l e n^a ka_pàrēĩs^r / 'spĩkt\!* TŠT 54 (Elena k a i pareis (,priedavo'), spikt [ĩspiria]!)
- (78) *k â r v^ε ka_pârdev^ε // õntr^a važâũ^(a) i_tĩrkšĩlus^r parsĩvėž^ε* TŠT 214 (Karvė k a i pardavė, antrą (,kitą') važiavo (,nuvažiavė') i Tirkšlius parsivežė.)
- (79) *nu_vĩr^(a) kap_skirĩes // vėskĩũ nu_vĩr^a / ir_ĩšvėž^ε* TŠT 167 (Nuo vyro (,Su vyru') kaip (,kai') skyrėsi, viską (,viską') nuo vyro ir išvežė.)
- (80) *k â r v^ε s^r kap_vafâũ / aš_pas_kâlv^ε râdau* TŠT 255 (Karves k a i p variau, aš pas kalvę radau.)
- (81) *a_ženâl_ėlėn / kėĩk_aš_givėn^(so) sũ_tavėm // p ū s rĩt⁽ⁱ⁾ kol_ĩšvĩrsⁱ* TŠT 36 (A (,Ar') žinai, Elena, kiek aš gyvensiu su tavim, — pusrytį kol išvirs.)
- (82) *t e n ka_parēĩs^r / t e n_vt ū j â u gõĩs šâlėp^r* TŠT 103 (Ten k a i pareisiu (,pareidavau'), ten tuoju guls (,guldavo') šalia.)
- (83) *i š_r ō s e ĭ^(ε) s^r ka_parvažâũ^(a) / t ō u k a r (t)_tu_mũorpeĩ^(o) / pradĩeĩ^(o) an^a_gėt^(e)* TŠT 195 (Iš Rusijos k a i parvažiavo, tuokart (,tą kartą') tų morpijų (,tą morfijų') pradėjo ana (,ji') gerti.)
- (84) *par_jĩe^(g) ka_spaũdŏ^r / ânâ skâũdė vėlñėškâ* TŠT 56 (Per jėgą k a i spaudžiu, anai (,jai') skaudžiai velnėška [yr].)
- (85) *// j e \ / aš_acisŏk^(e) s^r par_t ū o r^r kap_ĩššũokâũ [...] aš_tuom_lėntũom^r pas^oŏkâũ* TŠT 75 (Jė, aš atsisukęs per tvorą k a i p iššokau [...], aš tom lentom (,tomis lentomis') pašokau (,pabėgau').)

Ši prijungimo rodiklio slinktis dažniausia prepoziciniuose laiko sakiniuose: pavyzdžiui, 19 (arba 33,3%) iš 57 TŠT esančių ir 11 (arba 52,4%) iš 21 ŠŽT esančių *ka* V_{BUT}, V_{BUT} modelio sakinių (plg. 3 lentelės duomenis) turi prijungimo rodiklį ne sakinio dėmenį pradedančioje pozicijoje. Tokie šalutiniai sakiniai, kuriuose pirmiausia pateikiama subjekto / objekto (arba jų abiejų) nuoroda ar sakinio aplinkybės funkciją atliekantys dariniai, parodo natūraliuose šnekos aktuose gana dažną poreikį išryškinti laiko aplinkybės momentą.

3. Išvados

20 a. 7-9 dešimtmečių laikotarpio šiaurės žemaičių telšiškių kalbėjimą reprezentuojančiuose tekstų *Taip šneka tirkšliškiai* (TŠT) ir *Šiaurės žemaičiai telšiškiai* (ŠŽT) rinkiniuose vartojami sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *ka, kad, kumet, kap, kap tik, lig, tou, tujau, kol, pakol*. Šiuose tekstuose dažniausi laiko sakiniai su *ka* (TŠT — 68,2%, ŠŽT — 52,9%), *kap* (TŠT — 12,2%, ŠŽT — 25,3%), *kol* (TŠT — 7,8%, ŠŽT — 6,5%), *kad* — (TŠT — 6,7%, ŠŽT — 12,4%). Su šiais prijungimo rodikliais sukurti ~95% TŠT ir ~97% ŠŽT laiko sakinių. Kai kurie santykinio laiko raiškai vartojami

prijungimo rodikliai turi funkcinius dublikatus homonimus, pavyzdžiui, *lig(u)* — prijungimo rodiklis, galintis žymėti ir šalutinio veiksmo pradžią, ir ribą; *tik* — ir prijungimo rodiklis, ir pabrėžiamoji dalelytė; *tujau / tou* — ir prijungimo rodiklis, ir atliepiamasis žodis. Gramatinio junglumo išskirtinumu pasižymi *tou / tujau* — TŠT esama tik infinitinių sakinių su šiuo šalutinio veiksmo kompaktiškumą su pagrindiniu veiksmu pabrėžiančiu prijungimo rodikliu.

Vertinant gramatinius TŠT ir ŠŽT laiko sakinių modelius semantiniu savitumu pasižymi įpročio situacijoms (habitualiui) nusakyti skirti laiko sakiniai, kurių abu tariniai išreikšti būsimąjo arba esamojo laiko veiksmažodžiais, kurie gali būti sudaromi ne tik su habitualio situacijas nurodančiu pagalbinu *lub(o)*, bet ir be jo. Šio gramatinio modelio sakinių vartojimas parodo habitualiu laikomų situacijų imperfektyvumą — ši TŠT ir ŠŽT šnekos aktuose populiaru gramatinė realizacija leidžia manyti, kad habitualiu nusakomos situacijos laikomos ne tik praeityje dažnai vykusiomis, bet ir esančiomis nuolatinėje eigos ir / ar būsimos atlikties galimybėje (t. y. esančios ištobulinto, išsakinijusio įpročio zonoje), todėl gramatiškai sakinio struktūroje jos žymimos kaip visada įmanomos. Šalutinių laiko sakinių su *kol* tarinio raiška liepiamosios nuosakos veiksmažodžiu parodo su ateities situacijomis siejamų veiksmų gramatinės raiškos sinonimiją, leidžiančią šalutinio laiko ribos sakinio tariniu rinktis ne tik būsimąjo laiko, bet ir liepiamosios nuosakos veiksmažodžių formas.

Ryškiausi skirtumai tarp TŠT ir ŠŽT tekstuose vartojamų laiko sakinių visumą matomi pasakojimo laiko ašies pasirinkime: TŠT mažiau ryški laiko sakiniiais išreiškiamo naratyvo atkarpų kryptis į praeities įvykius (TŠT veiksmų praeityje raiškai skirti 48,4%, o ŠŽT — 63,5% laiko sakinių), bet didesnė temų koncentracija į dabartį (TŠT 32,6% ir ŠŽT 27% laiko sakinių) ir ateitį (TŠT 19% ir ŠŽT 9,4% laiko sakinių) (plg. 8 ir 11 lentelėse pateiktų atitinkamų duomenų sumas).

TŠT dažnesni postpoziciniai šalutinių laiko sakinių modeliai, o ŠŽT laiko ribos sakiniams būdingas net absoliutus šalutinio dėmens postpoziciškumas. Tokios modelių parinktys sietinos su tuo, kad ikoniškas sakinio dėmenų išsidėstymas gramatiškai lengviau produkuojamas ir atpažįstamas. ŠŽT esanti didesnė prepozicinių laiko sakinių su bendrosios ir momentinės laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais gausa (56,6%; žr. 7 ir 8 lentelių duomenis) sietina su nuoseklių pasakojimų stilistika ir įpročiu prepoziciniu šalutiniu dėmeniu pratekti ankstesnį diskursą (plg. Diessel 2008).

Skirtingas nagrinėjamų tekstų fiksavimo pobūdis (TŠT pokalbiam būdingas absoliutus dialogo natūralumas, o ŠŽT užfiksuotas kalbėjimas gali būti apibūdintas ir kaip reprezentatyvus) laiko sakinių struktūrai atsiliepė nežymiai, išskyrus tai, kad TŠT tekstuose esama ir autorystės požyriui įdomiai sudaromų sudėtinių prijungiamųjų laiko sakinių, kai vienas šnekos

akto dalyvis pasako pagrindinį veiksmą apibūdinantį sakinio dėmenį, o kitas šnekos akto dalyvis jį pratęsia pridurdamas patikslinančią ar teiginio teisingumą patvirtinančią ir/ar rezultatą nusakančią laiko aplinkybę, išreikštą prieveiksminiu laiko sakiniu. Šis, tik natūralaus kalbėjimosi procese įmanomas, išskirtinumas, kaip ir abiejų tekstų rinkinių laiko sakiniams būdingas gana dažnas prijungimo rodiklio nustumimas iš kraštinės pozicijos link sakinio branduolio, sietini su šnekos akto impulsyvumu ir laiko aplinkybės poreikio suvokimo momentu natūraliuose šnekos aktuose.

Šaltiniai

- ŠŽT = *Šiaurės žemaičiai telšiškiai*, 2013: Pabrėža, Juozas; Marcišauskaitė, Vida; Leskauskaitė, Asta, sud. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- TŠT = *Taip šneka tirkšliškiai*: šiaurės žemaičių telšiškių tarmės tekstai su komentarais, 1996: Girdenis, Aleksas, sud. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Literatūra

- Ambrasas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Ambrasas, Vytautas. 1976. Prijungiamieji sakiniai. Ulvydas Kazys, red., *Lietuvių kalbos gramatika 3. Sintaksė*. Vilnius: Mokslo, 789–916.
- Ambrasas, Vytautas. 2006 (1994). Prijungiamieji sakiniai. Ambrasas Vytautas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 658–696.
- Auwers, Johan van der. 1999. Adverbs and adverbials. Keith Brown, Jim Miller, eds., *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Amsterdam: Elsevier, 8–12.
- Bakšienė, Rima, Agnė Čepaitienė. 2017. Tarptautinės fonetinės abėcėlės taikymo lietuvių tarmių garsams galimybės. *Baltistica*, 52 (1), 105–135.
- Cristofaro, Sonia. 2005. *Subordination*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Croft, William. 1990. *Typology and Universals*, Cambridge: University Press.
- Croft, William. 2012. *Verbs: Aspect and Causal Structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Diessel, Holger. 2001. The ordering distribution of main and adverbial clauses: A typological study. *Language*, 77: 345–365.
- Diessel, Holger. 2005. Competing motivations for the ordering of main and adverbial clauses. *Linguistics*, 43–3, 449–470.
- Diessel, Holger. 2008. Iconicity of sequence: A corpus-based analysis of the positioning of temporal adverbial clauses in English. *Cognitive Linguistics*, 19–3, 465–490.
- Girdenis, Aleksas. 1996. Įvadinės pastabos ir komentarai, — *Taip šneka tirkšliškiai*: šiaurės žemaičių telšiškių tarmės tekstai su komentarais. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Givón, Talmy. 1979. *On Understanding Grammar*, New York, San Francisco, London: Academic Press.

- Haiman, John. 1985. *Natural Syntax*. Cambridge: University Press.
- Haspelmath, Martin. 2000. *Indefinite Pronouns*, Oxford: Oxford University Press.
- Hengeveld, Kees. 1998. Adverbial clauses in the languages of Europe. Johan van der Auwera, ed., *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 335–420.
- Holvoet, Axel. 2003. Sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai formos bei funkcijos požiūriu. Axel Holvoet, Artūras Judžentis, red., *Sintaksinių ryšių tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (*Lietuvių kalbos gramatikos darbai*, 1), 99–114.
- Kortmann, Bernd. 1997. *Adverbial Subordination. A Typology and History of Adverbial Subordinators Based on European Languages*. Series: *Empirical Approaches to Language Typology [EALT]*, volume 18, Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Kortmann, Bernd. 1998. Adverbial subordinators in the languages of Europe. Johan van der Auwera, ed., *Eurotyp, 3, Adverbial Constructions in the Languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 457–561.
- Lakoff, George, Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- Levinson, Stephen C. 2003. *Space in Language and Cognition*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Lubienė, Jūratė, Dalia Pakalniškienė. 2015. Žemaitiškasis būtasis dažninis laikas: dabarties situacija. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos 3*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 255–268.
- Luchjenbroers, June. 1996. Diskursivnyj analiz i schematičeskaja struktura. *Voprosy jazykoznanija*, 1996 (2), 141–155.
- Pabrėža, Juozas. 2013. Skiriamosios šiaurės žemaičių telšiškių ypatybės, — *Šiaurės žemaičiai telšiskiai*, 2013: Pabrėža, Juozas; Marcišauskaitė, Vida; Leskauskaitė, Asta, sud. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 30–39.
- Pajėdienė, Jūratė. 2012. *Senosios lietuvių kalbos sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Rosinas, Albertas. 1996. *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Traugott, Elizabeth C. 1978. On the expression of spatio-temporal relations in language. Joseph H. Greenberg, Charles A. Ferguson, Edith A. Moravcsik, eds., *Universals of Human Language 3*, Stanford: Stanford University Press, 369–400.

Jūratė Pajėdienė

Raštijos paveldo tyrimų centras

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

juratepajedienne@gmail.com

KOPSAVILKUMS

**Relatīvā laika izteikšana ar laika apstākļa palīgteikumiem
ziemeļžemaišu Telšu izloksnē**

Jūratē PAJĒDIENĒ

Rakstā aplūkotas laika palīgteikumu strukturālās un morfosintaktiskās īpatnības divos tekstu krājumos, kas sniedz liecību par ziemeļžemaišu izlokšņu lietotāju runu 20. gs. 60.–80. gados: „Taip šneka tirkšlišķiai” (TŠT) un „Šiaurēs žemaičiai telšišķiai” (ŠŽT). Šie teksti ir interesanti ne tikai ar laika palīgteikumu savdabību, bet arī tāpēc, ka tajos ir atšķirīga tipa runa: autentiska runa dabiskos ikdienas apstākļos (TŠT ievietotais materiāls ir ierakstīts, runātājiem to nezinot) un runa, kad dialekta lietotājus intervē no malas nākusi persona (ŠŽT informanti zināja, ka viņu teiktais tiek ierakstīts). Zināmas laika palīgteikumu lietojuma tendences ietekmējusi atšķirīgā runas dabiskuma pakāpe, kā arī informantu vecums. Lielākās atšķirības laika palīgteikumu lietojumā TŠT un ŠŽT ir vērojamas stāstījuma laika līnijas izvēlē: dabiskie dialogi TŠT rāda mazāk izteiktu sliekšmi uz pagātni un izteiktāku orientēšanos uz tagadni un nākotni.

Laika palīgteikumi, kas apzīmē ierastu darbību ar predikātu nākotnes formā (bez palīgdarbības vārda *lub(o)*), ir bieži lietoti gan TŠT, gan ŠŽT. Šī gramatiskā modeļa teikumu lietojums liecina, ka situācijām, kas tiek uzskatītas par ierastām, piemīt nepabeigtības raksturs. Laika palīgteikumu struktūra abos tekstu krājumos rāda kopīgu tendenci, ka adverbiālais subordinators tiek novirzīts no sākuma pozīcijas uz teikuma vidu. Šādi palīgteikumi, kas sākas ar subjektu, objektu, vietas vai veida norādi, nevis ar adverbiālo modificētāju, liecina par runas akta impulsīvumu un par to, ka nepieciešamība izteikt laika apstākli rodas noteiktā dabiskas runas momentā.

SUMMARY

**Expression of Relative Tense by Adverbial Clauses of Time
in the Northern Samogitian Subdialect of Telšiškiai**

Jūratē PAJĒDIENĒ

The article discusses the structural and morphosyntactic peculiarities of subordinate clauses of time used in two collections of texts representing the speech of the users of the Northern Samogitian subdialect of Telšiškiai in the 1960s–1980s: *Taip šneka tirkšlišķiai* (TŠT) and *Šiaurēs žemaičiai telšišķiai* (ŠŽT). The above texts in the Northern Samogitian subdialect of Telšiškiai are not only interesting for the morphosemantic and syntactic peculiarities of adverbial clauses of time used in them but also for the different type of conversations that are recorded in them: authentic speaking in the natural daily environment (the conversations used in TŠT were recorded secretly) and the speaking when the users of the subdialect are interviewed by an outsider (the authors of the texts used in ŠŽT knew that the conversation was recorded). Certain tendencies of the use of time clauses in TŠT and ŠŽT were determined by the different levels of naturalness of speaking and/or the respondents' age. The most distinct differences of the time clauses used in the texts of TŠT and ŠŽT are seen in the choice of the narrative time line: the natural dialogues recorded in TŠT demonstrate a less prominent direction of the narrative passages expressed by time clauses towards the past and a far more common orientation of themes towards the present and the future.

The time clauses denoting habitual action with their predicates expressed by the verbs in the future tense (without the auxiliary verb *lub(o)*) are frequently used in both TŠT and ŠŽT. The use of sentences of this grammatical model show the imperfective nature of the situations considered habitual. The structure of the time clauses used in both collections of texts demonstrates a rather common shift of an adverbial subordinator from the marginal position starting the subordinate clause towards the centre of the sentence. Such subordinate clauses which start with subject, object, place or manner references rather than an adverbial modifier show the moment when the description of adverbial modifiers of time with another action is comprehended in natural speech acts.

XVII A. KĖDAINIEČIŲ ASMENVARDŽIŲ DARYBOS TENDENCIJOS

Alma RAGAUŠKAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

0. Įvadas

Senasis Kėdainių miesto lokalinis (lietuvių, lenkų) vardynas jau pradėtas tirti. 1752–1789 m. Kėdainių parapiinės Šv. Jurgio bažnyčios krikšto metrikuose buvo identifikuotos ir išnagrinėtos kėdainiečių pavardžių formos su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis *-aitis*, *-onis*, *-ūnas* ir su lietuviškomis galūnėmis *-as*, *-is*. Taip pat aptartos pakrikštytų kūdikių motinų bei krikštamųjų pavardės, kuriose išlaikytos lietuviškos priesagos *-aičia* ir *-ienė*. Šios apylinkės tuo metu, matyt, dar nebuvo smarkiai aplenkintos. Kėdainiuose lietuviškos pamaldos pradedant XVII a. trečiuoju dešimtmečiu su penkerių metų pertrauka (1682–1687 m.) vyko iki 1785 m. (Ragauskaitė 2005: 72–74). Įvairiuose XVII–XVIII a. Kėdainių istorijos šaltiniuose pastebėta asmenvardžių slavinimo reiškinių: garsų pakaitos, slaviškų priesagų vartosenos lietuviškos kilmės antroponimuose, galūnių numetimo ir kt. atvejų (Ragauskaitė 2011: 22; Параускайте 2012: 215–217). Išanalizavus XVII–XVIII a. Kėdainių aktų knygų įrašus, nustatyta, jog vietinės miestiečių bendruomenės (lietuvių, lenkų) grupėse pavardės susidarė skirtingu metu. XVII a. pirmojoje pusėje aukštesnę padėtį visuomenėje užimantys kėdainiečiai turėjo paveldimus asmenvardžius. Antrojoje šio šimtmečio pusėje miestiečių luomo viduriniojo bei žemesniųjų sluoksnių asmenys įgijo pavardes. Lėčiau formavosi tik Kėdainių bendruomenės žemųjų sluoksnių (tarnų ir kt.) pavardės. XVIII a. miesto aktų knygose visi kėdainiečiai užrašyti su paveldimais antroponimais (Ragauskaitė 2008: 35–36; 2017a: 66). Atrinkus XVII a. Kėdainių inventoriuose užfiksuotus kėdainiečių dvinarius užrašymus, paaiškėjo, jog 180 antroponimų (pavardžių ar jų funkciją atliekančių asmenvardžių) yra lietuviškos kilmės. Iš aptartų 180 lietuviškos kilmės asmenvardžių rekonstruotos 106 antroponimų formos. Tarp jų lietuvių senųjų dvikamienių asmenvardžių — 6 (5,4%), dvikamienių antroponimų trumpinių bei jų priesaginių vedinių — 5 (4,5%), pravardinės kilmės — 95 (90,1%). Sugretinus 106 rekonstruotus asmenvardžius su dabartinėmis lietuvių pavardėmis, pastebėta, jog 63 (60%) jų funkcionuoja ir šiandien. Dalis, t. y. 24 (23% visų atstatytų), turi tos pačios kilmės, tik skirtingos darybos atitikmenis tarp dabartinių pavardžių. Kiti 19 (17%) neturi jokių atitikmenų šių dienų vardyne (Ragauskaitė 2018: 53–75). Kaip matyti, Kėdainiuose gyvenusios lokalinės bendruomenės

etninės grupės¹ turėjo skirtingas įvardijimo sistemas, pavardžių formavimosi, kilmės ir kt. savybes, todėl tolesnis XVII a. kėdainiečių istorinės antroponimijos tyrimas yra svarbus ir tęstinas.

Šio straipsnio tikslas — aptarti XVII a. kėdainiečių asmenvardžius darybos aspektu, apibūdinti jų užrašymo, slavinimo ypatumus, išskirti produktyviausias priesagas.

Medžiaga straipsniui surinkta iš kelių XVII a. Kėdainių inventorių². Pirmiausia minėtini du ankstyvieji 1604 m. ir 1624 m. miesto inventoriai. Jie daugiausia rašyti lenkų kalba. Senasis 1604 m. inventorius turi originalų antraštinį pavadinimą „Inwentarz spłanų ymienia Kieydanfskiego wśelmoznego pana <...> Stanisława Kijzki Woiewodzica Witebskie(go)³ <...>“. Šaltinį sudaro 31 lapas. Jame surašyti ne tik Kėdainių miesto, bet ir valsčiaus gyventojai. Labai įdomus nedidelės apimties 1622 m. Kėdainių klebonijos činšo inventorius, kuriame suregistruoti kėdainiečiai ir įvairūs duomenys apie klebonijos turtą. Šį šaltinį, rašytą lenkų kalba, sudaro tik 3 lapai. 1624 m. Kėdainių inventoriuje užfiksuoti Kėdainių miesto ir valsčiaus gyventojai. Trūksta titulinio lapo ir maždaug 6 pradžios lapų, nes pradėta numeruoti tik nuo septintojo lapo. Inventorių iš viso sudaro 34 lapai. Vėlesnis 1666 m. miesto inventorius turi lenkišką originalią antraštę „Inwentarz miasta Kieydanskiego 1666“. Šį šaltinį sudaro 16 lapų. Turbūt šis inventorius rašytas kelių raštininkų: nuo pirmojo iki dešimtojo lapo lenkiški rašmenys labiau išblukę, sunkiau įskaitomi, o nuo vienuoliktojo iki paskutiniojo lapo — ryškesni rašmenys, aiškesnis braižas.

1. XVII a. kėdainiečių asmenvardžių užrašymo situacija

1.1. Svarbu tiksliai apibrėžti, kokie istorijos dokumentuose užrašyti antroponimai priskirtini Kėdainių gyventojams. Miestiečių luomo asmenvardžių atrankos kriterijai jau buvo aptarti (Ragauskaitė 1999: 146; 2000: 94; 2003: 82; 2004: 8–9; 2005: 18–23; 2006: 81–82; 2014: 9; 2015: 59–61). Kėdainiečiai pažymėti nuoroda lenk. *mieszczanin*, pvz.: 1604 *miejczzan(ie)* <...> *Klim Bartłomiejewicz* KI₁ 16⁴, 1604 *miejczzan(ie)* <...> *Macieia Dawidowicza* gen. sg. KI₁ 16, 1604 *miejczzan(ie)* <...> *Matys Girniewicz* KI₁ 16, 1624 *Miejczzanin Kieydanski Adam Juchnowicz* KI₂ 10v, 1622 *miejczanie* <...> *Mikołaj Kalinski*

¹ Dėl XVII–XVIII a. Kėdainių miesto gyventojų etninės ir religinės sudėties dar žr. Šinkūnas 1928: 21–36; Tworek 1966: 193–194; 1969: 213; Žirgulis 2002: 130–134; Ragauskaitė 2016: 47–49; 2017: 113–115; 2017a: 54–56.

² Istorijos šaltinių sąrašas pateiktas straipsnio pabaigoje.

³ Rankraščiuose užfiksuotos abreviatūros pildomos. Priešas pateikiamas skliaustuose.

⁴ Visi pateikiami antroponimai yra metrikuoti. Prie kiekvieno jų pažymėti metai, kuriais asmenvardis buvo užfiksuotas, istorijos šaltinio santrumpa ir lapo (puslapio) numeris. Perteikiant antroponimus stengiamasi išsaugoti originalias, rankraščiuose fiksuotas lytis.

KKČI 3, 1604 *miejsczan(ie)* <...> *Jędrzey klebonas* KI₁ 16, 1624 *Woyciech Kotlarz Miejsczanin Kieydanski* KI₂ 10v, 1624 *Abram Lubenowicz Miejsczanin* KI₂ 13, 1624 *Miejsczanie* <...> *Matys Mirzewski* KI₂ 9, 1624 *Pawel Paszkiewicz mieszczanin* KI₂ 19v, 1604 *miejsczan(ie)* <...> *jakuba Piliulia* gen. sg. KI₁ 16, 1624 *Hrehory Sadkowicz* <...> *Miejsczanie* <...> KI₂ 10, 1604 *Krzyżstoph Walentynowicz Miejsczanin* KI₁ 18.

Tiriamuose XVII a. inventoriuose kėdainiečiai surašyti pagal jų gyvenamąją vietą mieste, pvz.: 1624 *Vlica nad Ejsmilgą poczqwszý od Niewiazy* <...> *Krzystoph Błoznaytis* KI₂ 2v; 1604 *Ulica nad ejřmilgą prawa strona do dworu ýdąc od rzeki niewiazy* <...> *jan Broda* KI₁ 8v; 1604 *Ulica nowa od Kofciola prawa strona* <...> *Banis Doýlida* KI₁ 15v; 1622 *Vlica Nowomieyska* <...> *Andrzey Dubas* KKČI 1; 1604 *Ulica Wielka do dworu ýdąc z rýnku prawa strona* <...> *Macieia Janufzewicza* gen. sg. KI₁ 5; 1624 *W Pořzodku Rýnku* <...> *Stanisław Ławrýnkiewicz* KI₂ 1; 1624 *Rýnek Knýpawski Pierwsza Kwaterna* <...> *Gryg Milewicz* KI₂ 3v; 1604 *Ulica stara z rýnku lewa strona* <...> *Mikolaia Molodzieia* gen. sg. KI₁ 7v; 1624 *Pierwsza Kwaterna Rýnku* <...> *Zachariasz Nikodemowicz* KI₂ 1; 1604 *ulica nad niewiazą* <...> *Grig ogurek* KI₁ 15v; 1604 *Ulica Konřka z rýnku prawa strona* <...> *jan Okielewicz* KI₁ 10v; 1604 *Druga strona Rýnku* <...> *Ławrýn Pacewicz* KI₁ 4; 1604 *Miasto nowe Knipawo od dworu prawa strona* <...> *Ambrozey Sýymkowicz* KI₁ 11v; 1624 *Vlica z Rýnku do Ejsmilgi* <...> *Jozeph Szklarzewicz* KI₂ 2v; 1604 *ulica nad niewiazą* <...> *Mikolaý szurpo* KI₁ 15v.

Vėlesniame 1666 m. Kėdainių miesto inventoriuje surašytos ne tik gatvės, bet ir kėdainiečių namai⁵, pvz.: 1666 *Domek Macieia Bartkuna* <...> *Zydowska ulica* gen. sg. KI₃ 4v; 1666 *Dom Bartłomieia Czapaicia* <...> *Wilenskiey Ulicy* gen. sg. KI₃ 15; 1666 *Ulica Skomgolska* <...> *Jana Dula Domek* gen. sg. KI₃ 11v; 1666 *Domek Macieia Grippedzia* <...> *Ulica Kowienska* gen. sg. KI₃ 12v; 1666 *Domek Bartłomieia Jasaycia* <...> *Ulica Konska* gen. sg. KI₃ 6; 1666 *Dom P(ana) Andrzeia Jusewicza Druga strona* <...> *ulicy Zamkowey* gen. sg. KI₃ 3; 1666 *Jana Krawczuna Dom* <...> *Wilenskiey Ulicy* gen. sg. KI₃ 15v ir kt. Surašant namus yra nusakomas jų statybos tipas (mūrinis, medinis namas ir pan.), atidžiai sužymėti sklypai, pvz.: 1666 *Dom Jana Beka drzewiany* gen. sg. KI₃ 1, 1666 *Plac Macieia Bużewicza* gen. sg. KI₃ 6v, 1666 *Plac Adama Dziadowicza* gen. sg. KI₃ 7v, 1666 *Plac P(ana) Thomasza Januszkiewiczza goły* gen. sg. KI₃ 9, 1666 *Plac P(ana) Daniela Pacewicza* gen. sg. KI₃ 7, 1666 *Plac Jana Stronielewicza goły* gen. sg. KI₃ 9, 1666 *Puł kamienicy Kazimierza Tarkiewiczza* gen. sg. KI₃ 6v.

1.2. Kėdainių gyventojų įvardijimo sistema įvairavo. Dažniausiai vartoti krikščioniški vardai (tradicinės jų formos), pvz.: 1666 *Kzysztoph*

⁵ Šis šaltinis gali būti naudingas ne tik tiriant istorinę antroponimiją, bet ir istorinių gatvėvardžių raidą, miesto architektūros istoriją. 1666 m. Kėdainiuose buvo Josvainių, Dvaro, Žydų gatvės, Jonušavos turgaus aikštė ir kt. (Šinkūnas 1928: 21).

Ambroziewicz gen. sg. KI₃ 3, 1624 *Kasper Białužas* KI₂ 8v, 1666 *Mikolaia Biedula* gen. sg. KI₃ 15, 1624 *Stanisław Bilsza* KI₂ 2, 1624 *Jan Giembuszka* KI₂ 2v, 1666 *Jakuba Gruobly* gen. sg. KI₃ 9v, 1666 *P(ana) Andrzeia Jusewicz* gen. sg. KI₃ 3, 1624 *Alexandra Katekla* gen. sg. KI₂ 1, 1666 *Stephana Kudilia* gen. sg. KI₃ 15v, 1666 *Jana Kursza* gen. sg. KI₃ 7.

Aiškiečiai dominavo dvinaris miestiečių įvardijimo modelis, pvz.: 1624 *Walenty Lelaufzys* KI₂ 5, 1666 *Gabryela Medekszy* gen. sg. KI₃ 16v, 1666 *Grzegorza Miednika* gen. sg. KI₃ 8v, 1666 *Bartłomieia Mikszewicz* gen. sg. KI₃ 3, 1624 *Abram Pinczewicz* KI₂ 1, 1604 *Mikołay Rybelewicz* KI₁ 5, 1666 *Jana Rynkiewicz* gen. sg. KI₃ 16v, 1624 *Krzysztofh Stagiela* KI₂ 8v, 1666 *Tomafza Stephanowicz* gen. sg. KI₃ 12v, 1666 *Jakuba Teyknia* gen. sg. KI₃ 15v, 1666 *Piotra Waluka* gen. sg. KI₃ 11v, 1666 *Abrama Wafkiewicz* gen. sg. KI₃ 11v, 1624 *Piotr Zyrbuc* KI₂ 2. Mažiau pastebėta įvardijimų trimis antroponimais, pvz.: 1624 *Mikołay Tomafzunos Augazetis* KI₂ 5v, 1624 *Matys Ambrozewicz Bedewaytys* KI₂ 1v, 1624 *Stanisław Birbifzakis Blauzdziun* KI₂ 5v, 1624 *Maciey Mikołaiewicz Ciwunowicz* KI₂ 6v, 1624 *Mikołay Andrzejewicz Dubowicz* KI₂ 6, 1624 *Jan Wilkicky Dunayko* KI₂ 2, 1624 *Piotr Dažułowicz Gudos* KI₂ 6v, 1622 *Mikołay Woyciechowicz Kalinski* KKČI 1, 1624 *Ambroży Maciejewicz Kubilis* KI₂ 1, 1624 *Adam Janfzaytis Rudis* KI₂ 8v. Greičiausiai dėl trumpumo pasitaiko kėdainiečių užrašymų vienu asmenvardžiu, pvz.: 1624 *3 Andrzejewiczem* abl. sg. KI₂ 4v, 1666 *P(ana) Augiewicz* gen. sg. KI₃ 2v, 1666 *P(ana) Berelewicz* gen. sg. KI₃ 2v, 1666 *Bernatowicz* gen. sg. KI₃ 2, 1666 *P(ana) Januszkiewicz* gen. sg. KI₃ 1v, 1666 *Kozokiewicz* gen. sg. KI₃ 2, 1666 *P(ana) Kuturowicz* gen. sg. KI₃ 1, 1666 *Laudanskiego* gen. sg. KI₃ 2v, 1666 *P(ana) Lipskiego* gen. sg. KI₃ 2, 1666 *Łukaszewicz* gen. sg. KI₃ 1v, 1666 *Macianskiego* gen. sg. KI₃ 1v, 1666 *Mikfztewicz* gen. sg. KI₃ 11, 1604 *Moknifzkia* gen. sg. KI₁ 10v, 1666 *P(ana) Pacewicz* gen. sg. KI₃ 1, 1666 *P(ana) Paleckiego* gen. sg. KI₃ 2v, 1666 *Pana Rakiewicz* gen. sg. KI₃ 2, 1666 *P(ana) Stanielewicz* gen. sg. KI₃ 2v, 1604 *Staniulis* KI₁ 13, 1666 *Szymkiewicz* gen. sg. KI₃ 1v, 1666 *P(ana) Trzeciaka* gen. sg. KI₃ 1, 1666 *P(ana) Wasilewskiego* gen. sg. KI₃ 2, 1666 *P(ana) Zygmuntowicz* gen. sg. KI₃ 1. Kai kada asmenys užrašomi atvirksčiai (pirmiau užrašomas priesaginis ar kt. asmenvardis, o po to — krikščioniškas vardas), pvz.: 1624 *Dziugailo Paweł* KI₂ 9, 1666 *Garcarza Matiasza* gen. sg. KI₃ 16, 1624 *Paweys Maciey* KI₂ 3, 1666 *Telegi Stepšana* gen. sg. KI₃ 11, 1666 *Wołuckiego Daniela* gen. sg. KI₃ 11v. Šiuos atvejus galima vertinti kaip tam tikrą užrašymo 1624 m., 1666 m. Kėdainių inventoriuose ypatybę. Iš aptartų XVII a. istorijos dokumentų surinkti 906 kėdainiečių dvinariai užrašymai (skaičiuoti įvairūs antroponimų variantai — priesaginiai, su skirtingomis galūnėmis ir kt.). Kaip tik antrieji dvinario įvardijimo nariai (pavardės ar jas pakeičiantys asmenvardžiai) yra tiriamasis objektas.

1.3. Kėdainių inventorius rašė raštininkai, kurių gimtoji kalba, matyt, buvo nelietuvių. Todėl užfiksudami lietuviškos kilmės antroponimus, jų lytis jie perteikė nevienodai. Kai kurie asmenvardžiai užrašyti su galūnėmis, lietuviškomis priesagomis ir pan., pvz.: 1624 *Paweł Budrys* KI₂ 7v. Plg. db. pvd. *Budrys* (LPŽ I 330); 1624 *Piotr Dyrzys* KI₂ 8. Plg. db. pvd. *Diržis, Diržys* (LPŽ I 504); 1624 *Jan Kaupas* KI₂ 5v. Plg. db. pvd. *Kaūpas* (LPŽ I 951); 1624 *Maciej Krumplis* KI₂ 2. Plg. db. pvd. *Kruņplis* (LPŽ I 1091); 1624 *Maciej Laukis* KI₂ 5. Plg. db. pvd. *Laūkis* (LPŽ II 32); 1624 *Grzegorz Degenytyś* KI₂ 8. Dėl *degen-* plg. db. pvd. *Degėnis* (LPŽ I 478); 1624 *Jan Katynaytyś* KI₂ 7. Plg. db. pvd. *Katinaitis* (LPŽ I 946); 1624 *Mikołaj Zyłaytyś* KI₂ 7 — 1624 *Mikołaj Zyłaytyś* KI₂ 7. Plg. db. pvd. *Žilaitis* (LPŽ II 1322–1333).

Tačiau didesnė dalis antroponimų buvo įvairiai pakeisti. Tam įtakos turėjo ir lingvistinės priežastys, o ypač lietuvių–lenkų kalbų sąveika (dar žr. Зинкявичюс 1974: 138–140; 1980: 152–154; Zinkevičius 1976: 127–129; 2009: 57–65; Parauskaitė 2012: 214–218; Sinkevičiūtė, Račickaja 2014: 297–300; Sinkevičiūtė 2016: 223–229). Minėtini šie dažniausi garsų pakaitos atvejai:

a keičiama į o: **Perkūnas*: 1624 *Jan Perkunos* KI₂ 5v. Plg. db. pvd. *Perkūnas* (LPŽ II 429); **Žagaras*: 1604 *Urbana Zagora* gen. sg. KI₁ 4, 5. Plg. db. pvd. *Žāgaras* (LPŽ II 1307);

ž keičiama į z: **Barzdžius*: 1624 *Woyciech Barzdzius* KI₂ 6v. Plg. db. pvd. *Bařzdžius* (LPŽ I 208); **Mažutaitis*: 1624 *Paweł Mažutaytyś* KI₂ 10v. Dėl *mažut-* plg. db. pvd. *Mažuta, Mažutavičius, Mažūtis* (LPŽ II 193).

Turimi duomenys rodo, kad XVII a. gali būti pridėdama slaviška priesaga *-evič*, pvz.: **Kunkulis*, **Kunkulys*: 1624 *Abram Kunkulewicz* KI₂ 4, 5, 1604 *Adam Kunkulewicz* KI₁ 9v, 1604 *Andrzej Kunkulewicz* KI₁ 9v, 1624 *Maciej Kunkulewicz* KI₂ 4. Plg. db. pvd. *Kuñkulis, Kunkūlis, Kunkulys* (LPŽ I 1124); **Oželis*: 1624 *Gryg Ozelewicz* KI₂ 4v — 1624 *Gryg Ozelewicz* KI₂ 10 — 1624 *Grzegorz Ozelewicz* KI₂ 4 — 1624 *Grzegorz Ozielewicz* KI₂ 3v — 1604 *Gryg Ozielewicz* KI₁ 12. Plg. db. pvd. *Ožėlis* (LPŽ II 356); **Ruzgys*, **Ruzgus*: 1604 *Tomul Ruzgiewicz* KI₁ 6v. Plg. db. pvd. *Ruzgys, Rūzgus* (LPŽ II 649–650).

Pateikti slavinimo pavyzdžiai parodė, kad autentiškai kėdainiečių lietuvių antroponimai neretai buvo įvairiai modifikuojami. Taigi vienaip šie asmenys buvo vadinami šnekamojoje kalboje, kitaip jie buvo užrašomi tiriamuose šaltiniuose. Čia aiškiai susipynė lenkiška rašto ir gyvosios kalbos tradicijos. Kalbamajam reiškiniui turėjo įtakos inventorių specifika. Jie buvo rašomi praktiniais tikslais, todėl autentiškai kėdainiečių asmenvardžius perteikti niekam nerūpėjo. Jau paminėtas namo, sklypo savininkas vėlesnių metų inventoriuje galėjo būti užrašytas kitokia antroponimo forma. Šis įvairavimas iš dalies susijęs ir su neoficialiu apibūdinimu. Straipsnyje pateikiami būdingiausi Kėdainių gyventojų asmenvardžių darybos ypatumai, remiantis ne gyvosios

kalbos faktais, bet istorijos dokumentų užrašymais. Toliau nuosekliai išskiriamos XVII a. kėdainiečių antroponimų priesagos, aptariamas jų pasiskirstymas.

2. XVII a. kėdainiečių antroponimų darybos polinkiai

2.1. XVII a. kėdainiečių antroponimai suklasifikuoti į dvi grupes: 1) asmenvardžiai su lietuviškomis *-aitis*, *-ėnas*, *-(i)onis*, *-(i)ūnas* ir slaviškomis *-evič*, *-ovič* patroniminėmis priesagomis, su priesaga *-iškis*, su priesagomis *-elė*, *-elis*, *-ėlis* bei su lenkiškomis *-sk-* tipo priesagomis ir 2) asmenvardžiai be šių priesagų. Panašiai antroponimai darybos aspektu yra skirstomi Vitalijos Maciejauskienės studijoje „Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai“ (Maciejauskienė 1993: 40). Tokį skirstymą lėmė istorinių antroponimų darybos specifiška. Manoma, kad iki darybiškai neskaidžios struktūros įmanoma skaidyti tik istorinius asmenvardžius, bet ne istorines pavardes. Šitaip buvo nagrinėti XVII a. pradžios vilniečių asmenvardžiai — išskirti priesagų, galūnių vediniai (Zinkevičius 1977: 230–242). Analogiškai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijų antroponimikoną darybos požiūriu vertino Jūratė Čirūnaitė (Čirūnaitė 1999: 71–75; 1999a: 13–15; 2002: 345–348; 2002a: 51–54; 2003: 38–42; 2009: 194–197; 2009a: 25–28; 2011: 128–133; 2011a: 28–30; 2013: 164–166; 2014: 45–48; 2018: 70–74). Pagal šiuos principus buvo išanalizuoti XVI a. kauniečių antroponimai darybos aspektu (Ragauskaitė 2005: 98–101). Pirmiau buvo teigta, kad XVII a. pirmojoje pusėje dalis kėdainiečių jau turėjo pavardes (Ragauskaitė 2008: 32–34; 2017a: 57–60). Kitaip nei istoriniai asmenvardžiai, dar nevirtę pavardėmis, jos negali būti laikomos priesagų, galūnių vediniais. Lietuvių pavardžių formavimosi proceso tyrimai rodo, kad visos pavardės susidarė iš įvairių antroponimų — patronimų, pravardinių, lietuvių senųjų dvikamienių bei vienkamienių asmenvardžių ir kt. (Maciejauskienė 1997: 102; 2000: 192). Pavardės išlaiko ir šių asmenvardžių darybos ypatybes. Taigi jas reikėtų vertinti kaip pirmines ir jų nelaikyti vediniais (Maciejauskienė 2001: 167–187; Bartkutė 2004: 118). Taip darybos požiūriu analizuojamos XVIII a. pabaigos — XIX a. pradžios Ragainės apskrities vyrų pavardės. Pavardžių sandaroje esančios morfemos (priesagos) iš tiesų yra paveldėtos iš asmenvardžių, todėl nevadintinos darybos afiksais (darybos formantais), o pačios pavardės nelaikytinos vediniais. Taigi visos pavardės darybos požiūriu yra vertintinos kaip pirminės (Žemienė 1999: 225–226; 2002: 12–14; 2017: 167–168).

2.2. XVII a. funkcionavo 906 vyrų asmenvardžiai. Nagrinėjant juos darybos aspektu 666 (73,5% XVII a. antroponimų) buvo priskirti prie pirmosios grupės. Ši grupė žymiai didesnė. Toliau šie asmenvardžiai pateikiami pagal priesagų produktyvumą:

-*evič* (rašoma: -(i)ewicz, -(i)ewiž) — 203 (22,4% XVII a. antroponimų) asmenvardžiai, pvz.: 1624 *Matys Andruŝkiewicz* KI₁ 1v, 1604 *jus Bartłomieiewicz* KI₁ 7, 1604 *Mikołaj Bicziewicz* KI₁ 5, 1624 *Bartosz Bieniewicz* KI₂ 1, 1666 *Macieia Bruzewicza* gen. sg. KI₃ 7v, 1666 *Kazimierza Butkiewicza* gen. sg. KI₃ 13, 1666 *Macieia Buzewicza* gen. sg. KI₃ 15, 1666 *Theodora Cynewicza* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Piotra Cywunewicza* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Stanisława Dacewicza* gen. sg. KI₃ 12v, 1624 *Jerzy Grynewicz* KI₂ 3v, 1604 *Andrzej jandziewicz* KI₁ 8v, 1604 *Krzyŝtoph Januŝkiewicz* KI₁ 5v, 1624 *Januszko Juriewicz* KI₂ 3, 1624 *Janem Karasiewiczem* abl. sg. KI₂ 1, 1604 *Marek Koncewicz* KI₁ 6, 1604 *Andrzej Koplewicz* KI₁ 12, 1666 *Stephana Kordaszewicza* gen. sg. KI₃ 13, 1604 *ęndrzej Kuterewicz* KI₁ 8v, 1604 *Andrzej Lalieciewicz* gen. sg. KI₁ 13, 1666 *Froncka Łauciewicz* gen. sg. KI₃ 9, 1666 *Macieia Mielewicz* gen. sg. KI₃ 12v, 1624 *Kasper Mikołaiewicz* KI₂ 8v, 1624 *Jakub Mikŝewicz* KI₂ 2v, 1624 *Mikołaj Miresiewicz* KI₂ 2, 1624 *Stefan Niemoiewicz* KI₂ 7, 1624 *Mikołaj Paszkiewicz* KI₂ 1, 1624 *Jakub Płaciekiewicz* KI₂ 6v, 1666 *Marcina Plekiewicza* gen. sg. KI₃ 6v, 1604 *Antoni praniewicz* KI₁ 9, 1624 *Abram Ruŝewicz* KI₂ 4v, 1624 *Bałtromiey Sadkiewicz* KI₂ 6v, 1624 *Walenty Stanczykiewicz* KI₂ 6v, 1624 *Tomasz Staniulewicz* KI₂ 1v, 1604 *Mikołaj Stugielewicz* KI₁ 5v, 1666 *Jana Tarkiewicza* gen. sg. KI₃ 6v, 1604 *Gryg Zielewicz* KI₁ 5, 1666 *Stanisława Zynkiewicz* gen. sg. KI₃ 9, 1624 *Jan Zuklewicz* KI₂ 11, 1666 *Mikołai Zwegiewicz* gen. sg. KI₃ 5;

-*ovič* (rašoma: -owicz, -owicz) — 157 (17,3%) antroponimai: 1624 *Jan Adamowicz* KI₂ 2v, 1624 *Jan Antonowicz* KI₂ 1v, 1604 *jurij Augustynowicz* KI₁ 9, 1604 *Woyciech Bohdanowicz* KI₁ 6, 1624 *Filip Bowoynowicz* KI₂ 6, 1604 *Lawrzyn Ciepowicz* KI₁ 9v, 1604 *Stephan Cyganowicz* KI₁ 7v, 1604 *Macieia Ciugonowicza* gen. sg. KI₁ 13, 1666 *Tomaŝa Dubowicza* gen. sg. KI₃ 15, 1666 *Macieia Dziadowicza* gen. sg. KI₃ 4v, 1604 *Woyciech Gokowicz* KI₁ 9v, 1604 *Kasper Janowicz* KI₁ 4, 1624 *Abram Juchnowicz* KI₂ 1v, 1666 *Jana Jutowicza* gen. sg. KI₃ 16v, 1624 *Andrzej Kapturowicz* KI₂ 3, 1604 *Bartłomiey Kinczowicz* KI₁ 9v, 1624 *Piotr Klimowicz* KI₂ 1v, 1624 *Jozeph Lubenowicz* KI₂ 10, 1604 *Piotra Michnowicza* gen. sg. KI₁ 6, 1624 *Janem Miesnikowiczem* abl. sg. KI₂ 6, 1624 *Stanisław Ogurkowicz* KI₂ 6v, 1604 *Macieia Pawłowicza* gen. sg. KI₁ 6v, 1624 *Woyciech Piotrowicz* KI₂ 2, 1624 *Krzyŝtoph Pupowicz* KI₂ 6v, 1624 *Woiciech Putynowicz* KI₂ 5v, 1604 *Adama Puŝłowicza* gen. sg. KI₁ 9, 1624 *Jan Reybowicz* KI₂ 6, 1604 *Krysius Satkunowicz* KI₁ 11v, 1604 *Tomaŝ stanisławowicz* KI₁ 5v, 1604 *Ambroży Ŝczepanowicz* KI₁ 5v, 1666 *Mikołai Szczęsnowicza* gen. sg. KI₃ 13, 1604 *Mikołaj Teykniowicz* KI₁ 14, 1624 *Kasper Urbanowicz* KI₂ 1v, 1624 *Jan Walentyowicz* KI₂ 3v;

-*aitis* (užrašymas įvairuoja: -ayč, -aycis, -aitis, -aytis, -aytis, -aytys, -oyc) — 106 (11,7%) asmenvardžiai: 1604 *Mikołaj Adbultaytis* KI₁ 12v, 1624 *Mikołaiem Adŝaytysem* abl. sg. KI₂ 8, 1624 *Juŝ Awgayč* KI₂ 3v, 1624 *stefan Burnayč* KI₂ 1, 1624 *Jan Czurnaytis* KI₂ 3, 1624 *Maciej Darŝgalaytis* KI₂ 4, 1624 *Piotr Dirŝaytis*

KI₂ 9, 1624 *Ambrozy Gabraytis* KI₂ 8, 1624 *Krzysztoph Grygaytis* KI₂ 3v, 1624 *Adam Gudaytys* KI₂ 1, 1624 *Mikołay Gustaytys* KI₂ 8, 1624 *Mikołay Hlebaytis* KI₂ 8, 1624 *Czep Janaytis* KI₂ 3v, 1624 *Marcin Jandžaytis* KI₂ 3, 1604 *Stanisław Jasiulaytis* KI₁ 1, 1666 *Jakuba Josiulaycia* gen. sg. KI₃ 4, 1666 *Andrzeia Juozaycia* gen. sg. KI₃ 15v, 1604 *Adam jurgaytis* KI₁ 15v, 1604 *Mik jusaytis* KI₁ 6v, 1624 *Jan Kasperaytys* KI₂ 8, 1624 *Adam Kieraytys* KI₂ 4, 1666 *Krzysztopha Kropaycia* gen. sg. KI₃ 13, 1624 *Maciey Kułaytys* KI₂ 7v, 1666 *Abrama Kurgałaycia* gen. sg. KI₃ 15v, 1624 *Maciey Kurkułaytis* KI₂ 5, 1624 *3 Stanisławem Kutnaycem* abl. sg. KI₂ 7, 1666 *Kazimierza Łaucaycia* gen. sg. KI₃ 15v, 1604 *Auguſztyn Lubaytis* KI₁ 15, 1624 *Krżysztoph Lulisžaytis* KI₂ 10, 1624 *Maciey Macaytys* KI₂ 3v, 1666 *Lawryna Mafaycia* gen. sg. KI₃ 13, 1624 *Andrzej Michnaytys* KI₂ 8, 1624 *Stanisław Mikołaytis* KI₂ 2, 1604 *Stanis Muraytis* KI₁ 15, 1624 *Krzysztoph Niemaytys* KI₂ 3v, 1624 *Jan Parfżaytis* KI₂ 8v, 1624 *Adam Pafżnaycis* KI₂ 8, 1666 *Piotra Pawylaycia* gen. sg. KI₃ 15, 1624 *Walem Pigayciem* abl. sg. KI₂ 10, 1666 *Macie(ia) Plikoycia* gen. sg. KI₃ 6v, 1666 *Woyciecha Podegaycia* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Mikołaiia Powilaycia* gen. sg. KI₃ 8, 1622 *Stas Raynaitis* KKČI 2v, 1624 *Stanisław Rejnaycis* KI₂ 7v, 1666 *Jana Rudaycia* gen. sg. KI₃ 8v, 1624 *Maciey Stabronaytys* KI₂ 8, 1624 *Jożeph Stanaytys* KI₂ 8, 1604 *Grýg fžlewaytis* KI₂ 13, 1666 *Jerzeg(o) Sznypslaycia* gen. sg. KI₃ 13, 1624 *Mikołay Tyraytis* KI₂ 3v, 1624 *Jan Tyrýłaitis* KI₂ 5v, 1624 *Stanisław Vszkuraitis* KI₂ 5, 1624 *Stanisław Waleykaytys* KI₂ 3, 1666 *Marcina Wandaycia* gen. sg. KI₃ 11, 1624 *Jożeph Wieżayc* KI₂ 6v, 1666 *Stanisława Woskaycia* gen. sg. KI₃ 15, 1624 *Banis Zielepugaytys* KI₂ 2v;

-(i)ūnas (rašoma: -(i)un, -(i)unas, -(i)unos) — 39 (4,35%) antroponimai: 1624 *Jakub Andzeiūnas* KI₂ 5v, 1624 *Mikołay Bałtromieiuos* KI₂ 3, 1666 *Mikołaiem Bartkunem* abl. sg. KI₃ 1, 1666 *Bałtromieia Batkuna* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Mikolay Benkun* KI₂ 5, 1624 *Stanisław Błauzdziun* KI₂ 5, 1624 *Paweł Dobkun* KI₂ 7v, 1624 *Jan Grýniun* KI₂ 2v, 1666 *Lawryna Grynkuna* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Daniela Kaladziuna* gen. sg. KI₃ 8, 1666 *Krzysztopha Kubiluna* gen. sg. KI₃ 15, 1624 *Jan Maciunos* KI₂ 7v, 1666 *Krzyfżtopha Mateiuna* gen. sg. KI₃ 13v, 1624 *Stanisław Mikołaiūnas* KI₂ 2, 1604 *jarofż Naudgiūnos* KI₁ 8v, 1624 *Jan Nau-dziun* KI₂ 5, 1604 *Lauržyn Pietkunos* KI₁ 10, 1604 *Paweł Pietrafżun* KI₁ 4, 1624 *Abram Praciūnas* KI₂ 3, 1604 *Adam Pracžun* KI₁ 8, 1624 *Jan Prociūnas* KI₂ 2, 1666 *Jerzego Puodeluna* gen. sg. KI₃ 13v, 1624 *Krzysztoph Sadkun* KI₂ 3v, 1604 *Bartłomiey Satkun* KI₁ 11v, 1624 *Maciey Szymkunos* KI₂ 8v, 1624 *Walenty Tautkun* KI₂ 7v, 1666 *Olexieia Thomasiuna* gen. sg. KI₃ 13v, 1604 *Macžul Towtkun* KI₁ 15v, 1624 *Tomafż Zemliunos* KI₂ 9, 1624 *3 Tomulem Ziemkunem* abl. sg. KI₂ 8;

-(i)onis (rašoma: -anis, -(i)onis) — 9 (0,99%) asmenvardžiai: 1624 *Samuel Augustynanis* KI₂ 3, 1604 *Staniulia Bakonia* gen. sg. KI₁ 6v, 1624 *Adam Dedžionis* KI₂ 8v, 1604 *Paweł jakubonis* KI₁ 8v, 1624 *Maciey Janionis* KI₂ 3v, 1604 *Andrzeia Mackonia* gen. sg. KI₁ 11v, 1604 *Jedrzej Paliecionis* KI₁ 12v, 1624 *Kasper Petranis* KI₂ 5, 1624 *Maciey Walulonis* KI₂ 3;

-ėnas (rašoma: -en, -enos, -ienas) — 4 (0,44%) antroponimai: 1624 *Woyciech Kiewlekienas* KI₂ 2, 1666 *Abrama Lubena* gen. sg. KI₃ 11, 1666 *Wawrzynca Lubena* gen. sg. KI₃ 8, 1624 *Adam Lubenos* KI₂ 5.

Lietuvių istorinių asmenvardžių tyrimai rodo, kad lietuviškų patroniminių priesagų -aitis, -ėnas, -onis, -ūnas vediniai turi daugiau ar mažiau apibrėžtus arealus, kurių neturi slaviškos priesagos -evič, -ovič, paplitusios įvairiose Lietuvos vietose (Salys 1933: 1269; Maciejauskienė 1977: 162–164; 1991: 242; Ragauskaitė 2014a: 330).

Suskaičiuoti 94 (10,37%) antroponimai, turintys lenkiškas -sk- tipo priesagas, pvz.: 1666 *Jerzego Abramowskiego* gen. sg. KI₃ 13, 1666 *Jerzego Birkowskiego* gen. sg. KI₃ 13, 1666 *Jerzego Bublewskiego* gen. sg. KI₃ 14, 1666 *Jana Cizewskiego* gen. sg. KI₃ 14, 1666 *Jozefa Daynowskiego* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Wawrzynca Goydowskiego* gen. sg. KI₃ 6v, 1624 *Woyciech Golniewski* KI₂ 1v, 1666 *Jerzego Goslickiego* gen. sg. KI₃ 15v, 1666 *Samuela Gutowskiego* gen. sg. KI₃ 15v, 1666 *Pawła Karpowskiego* gen. sg. KI₃ 12v, 1666 *Macieia Kerowskiego* gen. sg. KI₃ 15v, 1666 *Mikołaiia Kielickiego* gen. sg. KI₃ 16, 1604 *Stanislaw Kosicki* KI₁ 8v, 1666 *Walentina Kulbickiego* gen. sg. KI₃ 13v, 1666 *Szczęsnego Liczkowskiego* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Jan Lipnicki* KI₂ 1v, 1666 *Grzegorza Malewskiego* gen. sg. KI₃ 6v, 1666 *Jerzego Musnickiego* gen. sg. KI₃ 15v, 1624 *Stanisław Olżewski* KI₂ 2, 1624 *Mikołaj Ornistowski* KI₂ 6, 1666 *Jakuba Paczewskiego* gen. sg. KI₃ 7, 1666 *Stanisława Parszinskiego* gen. sg. KI₃ 13, 1624 *Jan Pienkowski* KI₂ 4v, 1624 *Krzysztofh Podwoiski* KI₂ 5, 1666 *Grzegorza Pokutinskiego* gen. sg. KI₃ 7, 1666 *Marcina Rogonskiego* gen. sg. KI₃ 4, 1666 *Kazimierza Rudelskiego* gen. sg. KI₃ 13v, 1624 *Stanisław Ślucki* KI₂ 2, 1666 *Piotra Staginskiego* gen. sg. KI₃ 12v, 1666 *Jakuba Stroczyńskiego* gen. sg. KI₃ 16, 1624 *Andrzej Szerowski* KI₂ 5v, 1666 *Jozepha Szolkiewskiego* gen. sg. KI₃ 6, 1624 *Grygier Turski* KI₂ 7v, 1666 *Bałtromieia Tutlewskiego* gen. sg. KI₃ 16, 1624 *Stanisław Wysocki* KI₂ 8, 1604 *Michał Witkowski* KI₁ 9, 1666 *Jerzego Wołuckiego* gen. sg. KI₃ 15v, 1604 *Stanisław Zarąmski* KI₁ 5v, 1624 *Matys Zarnowskj* KI₂ 2v, 1666 *Jerzego Zylińskiego* gen. sg. KI₃ 13, 1666 *Lawryna Zurowskiego* gen. sg. KI₃ 14v.

Yra teigiama, kad -sk- tipo priesaga kartais būdavo pridedama prie tėvavardžių su priesaga -ovič. Kai kurie šios priesagos vediniai gali būti laikomi tėvavardžiais. Bet anaipol ne visi asmenvardžiai su -ski yra tėvavardinės kilmės. Dalis jų, matyt, atneštiniai, kiti vietoje padaryti iš vietovardžių ar kaip kitaip atsiradę. Lenkų pavyzdžiu įrašuose su -ski iš vietovardžių padarytos asmenvardinės formos taip pat retos. Šių formų praktiškai neįmanoma atskirti nuo nuorodų, žyminčių ne vietinį, bet atvykusį asmenį (Zinkevičius 1977: 57, 63).

Nedidelė dalis nagrinėjamų asmenvardžių yra su priesaga -iškis (rašoma: -yskis, -iszk, -jŃzk, -iszkis, -iŃzkis). Kai kurie kėdainiečių antroponimai, turintys šią priesagą, yra vietovardiniai. Kalbamoji priesaga gali turėti ir

patroniminę reikšmę, jei jos vedinys yra iš kito asmenvardžio (Zinkevičius 1977: 241; Maciejauskienė 1991: 241). 28 (3,09%) kėdainiečių asmenvardžiai turi priesagą *-iškis*, pvz.: 1666 *Andrzeia Birbifzkia* gen. sg. KI₃ 16, 1624 *Grygier Birbifzkis* KI₂ 6v, 1604 *Jus Dyrzyskis* KI₁ 15, 1604 *Jusa jakowifzkia* gen. sg. KI₁ 13v, 1604 *Urban jamantifzkis* KI₁ 9v, 1666 *Jana Jomantiskia* gen. sg. KI₃ 12, 1624 *Krzysztoph Jomantyszkis* KI₂ 5, 1604 *jan Karasiszkis* KI₁ 15v, 1622 *Tomafz Katinifzkis* KKČI 3 — 1624 *Tomafz Katynifzkis* KI₂ 6, 1604 *Urbana Kitryfzkia* gen. sg. KI₁ 8, 1624 *Matys Remigaliszkis* KI₂ 7, 1624 *Stanislaw Remigaliszkis* KI₂ 8, 1624 *Woyciech Stagifzkis* KI₂ 8, 1624 *Adam Szukiszkis* KI₂ 7v, 1624 *Stanislaw Szukiszkis* KI₂ 3v, 1666 *Samuela Tiriliskia* gen. sg. KI₃ 11.

Iš nagrinėjamų antroponimų 26 (2,86%) turi deminutyvines priesagas *-elė*, *-elis*, *-ėlis*. Šios priesagos gali turėti ir patroniminę reikšmę (Zinkevičius 1977: 238; Maciejauskienė 1991: 229; 1993: 42; Ragauskaitė 2005: 100). Čia remiamasi Zigmo Zinkevičiaus teiginiu, jog „dėl rašybos netobulumo neįmanoma atskirti *-elis* (*-elė*) nuo *-ėlis* (*-ėlė*). Rekonstruotuose tikriniuose varduose rašoma *-elis* (*-elė*), jeigu forma padaryta iš dviskiemenio vardo, ir *-ėlis* (*-ėlė*), jeigu iš turinčio daugiau negu du skiemenis. Tačiau dabar ši taisyklė galioja ne visose tarmėse. Rytiniuose lietuvių kalbos ploto pakraščiuose daug kur deminutyvų priesagos *-ėlis* (*-ėlė*) visai nėra, teturima tik *-elis* (*-elė*). Sunku pasakyti, kaip buvo anuomet Vilniuje“ (Zinkevičius 1977: 237). Asmenvardžiai su šiomis priesagomis pateikiami pagal vedinių dažnumą:

-elis (rašoma: *-el*, *-(i)elis*) — 12 (1,32%) antroponimų: 1604 *jan Jodelis* KI₁ 8, 1604 *Adam Kifzkielis* KI₁ 15v, 1604 *Andrzej Kuielis* KI₁ 13v, 1624 *Pawel Pakfzitel* KI₂ 3 — 1624 *Pawel Paksztelis* KI₂ 3, 1604 *Adama Ruibelia* gen. sg. KI₁ 6, 1604 *Grýg stanielis* KI₁ 13, 1604 *Masis Tekielis* KI₁ 6, 1624 *Janem Vrdelisem* abl. sg. KI₂ 8v, 1604 *Adam Wergiel* KI₁ 11, 14, 1666 *Marcina Werszela* gen. sg. KI₃ 6, 1604 *jurý wezelis* KI₁ 7;

-elė: (rašoma: *-(i)el*, *-(i)ela*, *-(i)ela*) — 10 (1,10%) asmenvardžių: 1604 *Mikolay Bizdiela* KI₁ 10, 1624 *Jan Dedela* KI₂ 2v, 1604 *Ambrozý Džiutela* KI₁ 5v, 1604 *Mikolay Kutela* KI₁ 1v, 1624 *Baltromiey Pempel* KI₂ 7, 1624 *Urban Rukszela* KI₂ 5v, 1666 *Jana Ruszely* gen. sg. KI₃ 3v, 1624 *Maciey Rutela* KI₂ 3v, 1624 *Krysztoph Stagiela* KI₂ 8v, 1624 *Jan Waskiela* KI₂ 6;

-ėlis (rašoma: *-elis*) — 4 (0,44%) antroponimai: 1604 *Maciey Katynelis* KI₁ 13v, 16 — 1624 *Maciey Katynelis* KI₂ 2, 1604 *Szýma Wederelia* gen. sg. KI₁ 6v, 1604 *Bartłomiey Zemaýtelis* KI₁ 13.

2.3. Kita, ne tokia gausi, šaltiniuose užfiksuotų antroponimų grupė yra nepatroniminės kilmės asmenvardžiai. Šie antroponimai neturi pirmiau išvardytų priesagų. Jų yra 240 (26,5%). Šios grupės asmenvardžiais dažnai eina sudurtiniai žodžiai (dažniausiai pravardinės kilmės), pvz.: 1624 *Pawel Aszakirtys* KI₂ 6v, 1624 *Jan Mikolaiem Barzdožęciem* abl. sg. KI₂ 6v, 1624 *Mikolaya Bienkožięncia* gen. sg. KI₂ 5v, 1624 *Jakub Budkožętis* KI₂ 8, 1604 *Mikolay*

Daržgalis KI₁ 10, 1622 *Grig Dicžpenigis* KKČI 1, 1604 *Sczephana Donzencia* gen. sg. KI₁ 6v, 1604 *Maczul Giedražetis* KI₁ 15, 1604 *Sebastian juchnažetis* KI₁ 8, 1666 *Bartłomieia Kiamerzencia* gen. sg. KI₃ 13v, 1666 *Piotra Kiausiaka* gen. sg. KI₃ 15, 1604 *jėdrzey Kuczulžetis* KI₁ 10v, 1624 *Stanisław Kutnagis* KI₂ 9, 1604 *Maczul Lelažetis* KI₁ 15, 1624 *Maciey Menczezentys* KI₂ 8v, 1604 *Pawel Mielžetis* KI₁ 8, 1604 *Mikolaj Mitkobornis* KI₁ 13v, 1624 *Stanisław Oszkakis* KI₂ 2v, 1624 *Piotr Piktopenetris* KI₂ 8v, 1624 *Jan Piłwelžetis* KI₂ 7, 1624 *Woyciech Placieka* gen. sg. KI₂ 6v, 1604 *Pawel Puržetis* KI₁ 11, 1666 *Macieia Rudžiecia* gen. sg. KI₃ 12, 1624 *Gryg Skrybžetis* KI₂ 2v, 1622 *Pawel welniaragis* KKČI 1, 1624 *Mikolaj Zarnogalis* KI₂ 6v, 1622 *Jozef Zuklizetis* KKČI 1, 1624 *Jozeph Zuktožetis* KI₂ 6.

Esama ir kitokios darybos antroponimų (galūnių, priešdėlių vedinių ir kt.), pvz.: 1624 *Mikolaiem Benkiem* abl. sg. KI₂ 6v, 1666 *Mikolaia Bilia* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Adam Buzius* KI₂ 3, 1666 *Mikolaia Dilia* gen. sg. KI₃ 13v, 1666 *Jana Dowkszy* gen. sg. KI₃ 9, 1666 *Jan Edius* KI₃ 13v, 1666 *Stephana Gielnia* gen. sg. KI₃ 13, 1622 *Maciey Girnias* KKČI 1, 1666 *Adama Gumba* gen. sg. KI₃ 16, 1666 *Jerzy Juodis* KI₃ 13v, 1604 *Jakub Kiaukie* KI₁ 12v, 1622 *Woyciech Kiernas* KKČI 2v, 1666 *Adama Kierszia* gen. sg. KI₃ 8, 1624 *Urban Kincza* KI₂ 5, 1624 *Urban Knipcius* KI₂ 3, 1666 *Jana Kubilia* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Walenty Kulis* KI₂ 7v, 1666 *Jana Kursza* gen. sg. KI₃ 7, 1624 *Mikolaj Kwepa* KI₂ 5v, 1666 *Piotra Laucia* gen. sg. KI₃ 4v, 1666 *Jerzego Liesia* gen. sg. KI₃ 4v, 1604 *Bartłomiej Mielis* KI₁ 7, 1666 *Jana Pawinksznia* gen. sg. KI₃ 7v, 1624 *Mikolaiem Perkunem* abl. sg. KI₂ 4, 1624 *Baltromiey Pipiros* KI₂ 8, 1666 *Jana Pleka* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Pawel Plikis* KI₂ 6v, 1624 *Jan Podega* KI₂ 1, 1624 *Mikolaj Powaseris* KI₂ 6v, 1624 *Grzegorz Puknius* KI₂ 5v, 1666 *Mikolaia Rudzia* gen. sg. KI₃ 11, 1624 *Pawel Ruybis* KI₂ 1v, 1604 *Pawel sydabras* KI₁ 15, 1624 *Adam Smulkis* KI₂ 6v, 1666 *Jerzego Spolia* gen. sg. KI₃ 4, 1604 *Adam Sruogis* KI₁ 5, 1666 *Mikolaia Statini* gen. sg. KI₃ 14, 1624 *Stanisław Straka* KI₂ 2v, 1604 *Stanisław sutko* KI₁ 9, 1666 *Jozepha Sziarna* gen. sg. KI₃ 9v, 1624 *Mikolaj Wayda* KI₂ 2v.

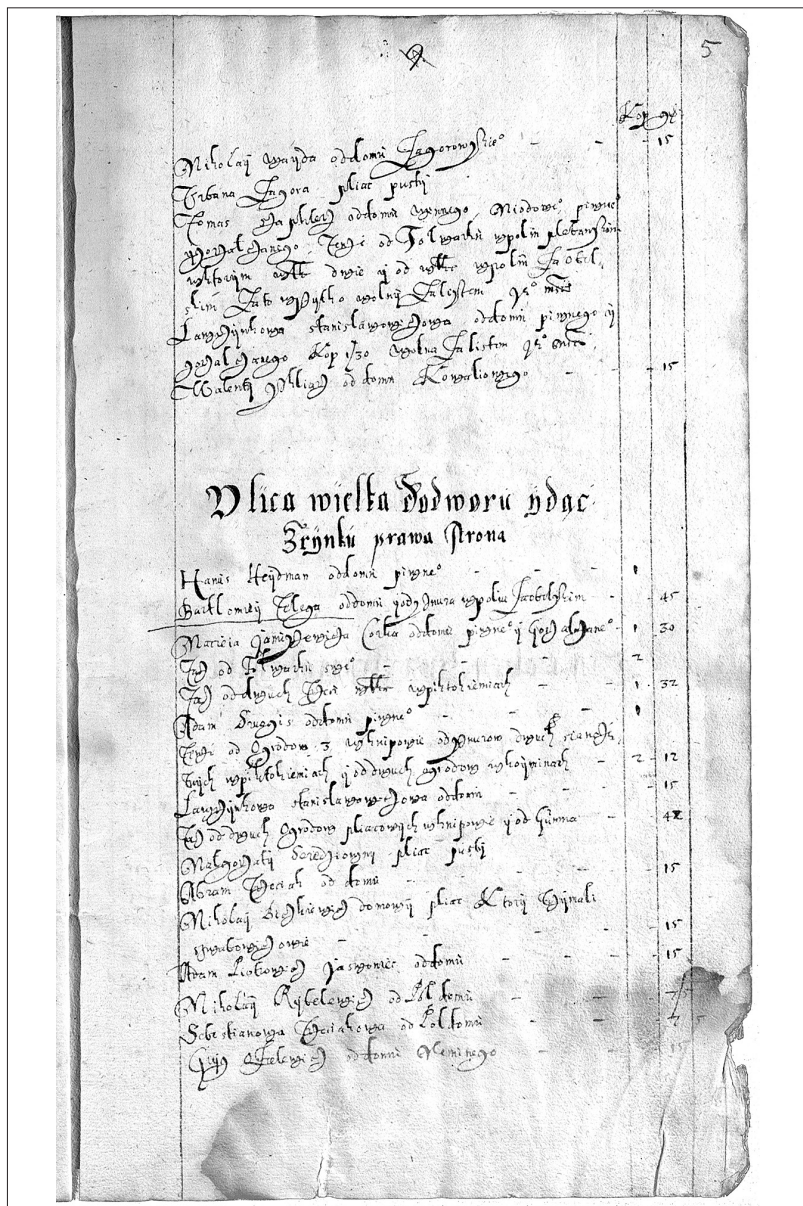
2.4. Ištyrus XVII a. kėdainiečių asmenvardžius paaiškėjo, kad produktyviausios šiuo laikotarpiu patroniminės priesagos *-evič* (203, t. y. 22,4%) ir *-aitis* (106, t. y. 11,7%) (dėl šios priesagos vartosenos ir paplitimo dar žr. Salys 1933: 1269; Maciejauskienė 1977: 159–168; Zinkevičius 1977: 118; 1977a: 151–156). Palyginus 1666 m. Kėdainių inventoriaus įrašus su 1624 m. inventoriaus duomenimis, matyti, kad kalbamojo šimtmečio antrojoje pusėje mažiau antroponimų su priesaga *-išk-* (1624 m. — 16 asmenvardžių (1,76%), 1666 m. — 3 antroponimai (0,33%)). XVII a. pradžioje, kai dar nebuvo vienos ir visiems privalomos asmens pavadinimo sistemos, priesagos *-iškis* vediniai, ypač vietovardiniai, nusakydavo asmens gyvenamąją vietą. Dėl šios priežasties XVII a. pradžioje toks asmenvardžių darybos modelis dar buvo funkcionalus. Be to, 1666 m. Kėdainių inventoriuje pastebimai padaugėjo antroponimų su

-*sk*- tipo priesagomis (1604 m. — 10 asmenvardžių (1,10%), 1666 m. — 60 antroponimų (6,62%)). Tai turbūt lėmė asmenvardžių lenkinimas. Kita vertus, turint omenyje miestiečių migraciją, tikėtina, kad dalis šio tipo antroponimų buvo perimta tiesiogiai iš slavų, pirmiausia lenkų, vardyno.

3. Išvados

1. Iš XVII a. istorijos dokumentų (1604 m., 1624 m., 1666 m. Kėdainių inventorių ir 1622 m. Kėdainių klebonijos činšo inventoriaus) buvo atrinkti kėdainiečių (lietuvių, lenkų) 906 asmenvardžiai (antrieji dvinario įvardijimo modelio nariai).
2. Išnagrinėti 906 antrieji antroponimai suskirstyti į dvi grupes: 1) asmenvardžiai su lietuviškomis *-aitis*, *-ėnas*, *-(i)onis*, *-(i)ūnas* ir slaviškomis *-evič*, *-ovič* patroniminėmis priesagomis, su priesaga *-iškis*, su priesagomis *-elė*, *-elis*, *-ėlis* bei su lenkiškomis *-sk*- tipo priesagomis ir 2) asmenvardžiai be šių priesagų.
3. Pirmoji grupė žymiai didesnė. Ją sudaro 666 (73,5% visų antrųjų asmenvardžių) antroponimai. Tarp jų dažniausi patroniminių priesagų *-evič* (203, t. y. 22,4%) ir *-aitis* (106, t. y. 11,7%) vediniai. Antrojoje grupėje 240 (26,5%) asmenvardžių.

Priedai

1 pav. 1604 m. fragmentas iš 1604 m. Kėdainių inventoriaus (l. 5)

Kėdai 1622 metų rėkėdai, kėdai	
Uli ca Novominski	16292
Andryls Dubas placi 2	
Congo mi kėdai 2 gėdai 2 gėdai	
Jozef Szuklinski placi 2	dat pogr 10
Congo pino gėdai 2	dat kop 12/1
Rybiana potplaci 2	dat gogr 8
Kuradoni placi 2	dat gogr 10
Nikolaj Novoselovskinski placi 2	dat pogr 10
Congo pino gėdai 2	dat kop 12/1
Jan Klimowicz placi 2	dat gogr 10
Marek Grom placi 2	dat pogr 10
Congo gėdai 2	dat gogr 10
Pavetno / marai placi 2	dat gogr 10
Janowski placi 1	dat gogr 10
Lukaszewski placi 1	dat gogr 10/1
Stasławski placi 1	dat gogr 10
Pawelki placi 1	dat gogr 10
Piotr gėdai 1	dat gogr 10
Gryg Dębski placi 1	dat pogr 10
Congo pino gėdai 1	dat kop 12/1
Karasiowa Gumo placi 1	dat gogr 10
Marek Grom Gumo placi 1/2	dat pogr 10
Abraham Klimowicz Gumo	

2. pav. 1622 m. fragmentas iš 1622 m. Kėdainių klebonijos činšo inventoriaus (I. 1)

Istorijos šaltiniai

- KI₁ = Kėdainių 1604 m. inventorius. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau — VUBRS). F. 4. A1723. B. 34308a.
 KKČI = Kėdainių klebonijos 1622 m. čišo inventorius. VUBRS. F. 4. A207. B. 16292.
 KI₂ = Kėdainių 1624 m. inventorius [„Inwentarz spłaný ýmienia Kieýdanſkiego wólmoznego pana <...> Stanifława Kijſzki Woiewodſzica Witebłkie(go) <...>“]. VUBRS. F. 4. A1724. B. 34308b.
 KI₃ = Kėdainių 1666 m. inventorius [„Inwentarz miasta Kieydanskiego 1666“]. VUBRS. F. 4. A215. B. 16891.

Literatūra

- Bartkutė, Nerija. 2004. Tikrinių daiktavardžių — vietovardžių ir asmenvardžių darybos reikšmė. *Onomastica Lettica*, 2, 105–126.
- Čirūnaitė, Jūratė. 1999. Baltiški LDK kariuomenės dokumentų antroponimai. *Darbai ir dienos*, 10(19), 69–78.
- Čirūnaitė, Jūratė. 1999a. Nelietuviškų LDK teritorijų antroponimikono baltizmai XVI amžiuje. *Acta Baltica*, 12–18.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2002. Bajorų pavadinimai — lietuvių pavardžių šaltinis. *Baltistica*, 37(2), 343–352.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2002a. Žemaičių įvardijimas LDK kariuomenės dokumentuose. *Lituanistica*, 2(50), 49–62.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2003. Didikų įvardijimas LDK kariuomenės dokumentuose. *Lituanistica*, 3(55), 37–52.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2009. Voluinės bajorų įvardijimas XVI amžiuje. *Respectus Philologicus*, 15(20), 192–201.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2009a. Kauno pavieta bajorų įvardijimas 1690 m. dokumente. *Kauno istorijos metraštis*, 10, 23–33.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2011. Gardino bajorų įvardijimas XVI a. pirmoje pusėje. *Darbai ir dienos*, 56, 125–142.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2011a. Kauno pavieta bajorų įvardijimas XVII amžiaus pabaigoje. *Baltu filologija*, 20(1), 25–34.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2013. Žemaitijos bajorų įvardijimas 1528 m. dokumente. *Tekstai ir kontekstai: konfliktai ir susitarimai*. Red. Jadvyga Krūminienė, Daiva Aliūkaitė, Vytautė Pasvenskienė. Kaunas [i.e. Vilnius]: Vilniaus universiteto leidykla, 161–172.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2014. XVI a. vidurio Gardino pavieta asmenų vardynas. *Lituanistica*, 60(1/95), 42–51.
- Čirūnaitė, Jūratė. 2018. Kauno bajorų įvardijimas 1528 metų LDK kariuomenės surašyme. *Respectus Philologicus*, 33(38), 68–82.
- LPŽ I–II = *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, aut. Vitalija Maciejauskienė, Marija Razmukaitė, Aleksandras Vanagas, ats. red. Aleksandras Vanagas. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1977. Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 17, 159–168.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1991. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Mokslas.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1993. Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 32: *Baltų onomastikos tyrinėjimai*, 34–99.

- Maciejauskienė, Vitalija. 1994. *Lietuvių pavardės: raida ir kilmė (habilitacinis darbas)*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1997. Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo. *Baltistica*, 32(1), 101–109.
- Maciejauskienė, Vitalija. 2000. Dėl lietuvių pavardžių vertinimo darybos požiūriu. *IX Tarptautinis baltistų kongresas „Baltų kalbos amžių kaitoje“. Pranešimų tezės. 2000 m. kovo 3–6 d.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 192.
- Maciejauskienė, Vitalija. 2001. Dėl lietuvių pavardžių vertinimo darybos požiūriu. *Lietuvių kalbotyros klausimai / Acta Linguistica Lithuanica*, 44, 167–187.
- Ragauskaitė, Alma. 1999. XVI a. II pusės Kauno miestiečių lietuviškos kilmės asmenvardžiai. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*, 41, 145–158.
- Ragauskaitė, Alma. 2000. XVII a. pirmosios pusės Kauno miestiečių asmenvardžių kilmė. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*, 43, 93–110.
- Ragauskaitė, Alma. 2001. Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII a. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*, 45, 123–143.
- Ragauskaitė, Alma. 2001a. Kauno miestiečių pavardžių formavimosi tendencijos XVI–XVIII amžiuje. *Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. Vilnius, 2001 m. lapkričio 9 d.* Vilnius: Vilniaus universiteto Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedra, 40–41.
- Ragauskaitė, Alma. 2002. XVII–XVIII amžių kauniečių (vyrų) pavardžių variantai. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*, 47, 31–40.
- Ragauskaitė, Alma. 2003. XVI–XVIII a. kauniečių moterų asmenvardžių daryba. *Vards un tā pētīšanas aspekti*, 7, 82–92.
- Ragauskaitė, Alma. 2004. XVI–XVII a. joniškiečių asmenvardžiai. *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra*. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 8–18.
- Ragauskaitė, Alma. 2005. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Ragauskaitė, Alma. 2006. Vietovardinės kilmės asmenvardžiai ir prievardžiai XVI a. Kauno aktų knygose. *Baltu filologija*, 15(1/2), 81–94.
- Ragauskaitė, Alma. 2008. Tendencies in the Evolution of Hereditary Surnames of Townspeople in Lithuania from the Sixteenth to Eighteenth Centuries. *Zunamen / Surnames*, 3, 29–37.
- Ragauskaitė, Alma. 2009. Kada susidarė kauniečių pavardės? *Kalba ir žmonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 226–232.
- Ragauskaitė, Alma. 2011. Dėl lietuvių ir lenkų kalbų kontaktų XVII–XVIII a. Kėdainių miesto vardyne. *Tarptautinė mokslinė konferencija „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardino“. 2011 m. lapkričio 10–11 d.* Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 21–22.
- Ragauskaitė, Alma. 2014. Kauno moterų asmenvardžiai XVI–XVII a. lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. *Kauno istorijos metraštis*, 14. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Versus aureus, 7–17.
- Ragauskaitė, Alma. 2014a. Lietuvoje sudarytas rankraštinis tikrinių vardų registras (apie 1840–1843). *Archivum Lithuanicum*, 16, 323–340.
- Ragauskaitė, Alma. 2015. Seniausios Lietuvoje 1599–1621 metų Joniškio krikšto metrikų knygos joniškiečių moterų asmenvardžiai lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. *Acta Linguistica Lithuanica*, 73, 55–81.

- Ragauskaitė, Alma. 2016. Škotų pavardžių užrašymo tendencijos XVII–XVIII a. Kėdainių miesto istorijos šaltiniuose. *Acta Linguistica Lithuanica*, 75, 45–67.
- Ragauskaitė, Alma. 2017. Germaniškos kilmės kėdainiečių antroponimai XVII–XVIII a. Kėdainių miesto istorijos šaltiniuose. *Baltu filologija*, 25(2), 111–128.
- Ragauskaitė, Alma. 2017a. Kėdainiečių (lietuvių, lenkų) pavardžių formavimosi tendencijos XVII–XVIII amžiuje. *Acta Linguistica Lithuanica*, 77, 53–77.
- Ragauskaitė, Alma. 2018. XVII a. kėdainiečių lietuviškos kilmės asmenvardžiai. *Acta Linguistica Lithuanica*, 78, 53–75.
- Salys, Antanas. 1933. Asmenvardžiai. *Lietuviškoji enciklopedija* 1. Kaunas: Spaudos fondas, 1266–1270.
- Sinkevičiūtė, Daiva, Veslava Račickaja. 2014. Lietuvių dvikamienių vardų kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 metų sąraše. *Archivum Lithuanicum*, 16, 295–322.
- Sinkevičiūtė, Daiva. 2016. Lietuvių dvikamienių vardų trumpinių kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 metų sąraše. *Archivum Lithuanicum*, 18, 221–254.
- Šinkūnas, Pelikšas. 1928. *Kėdainių miesto istorija*. „Spindulio“ B-vės spaustuvė.
- Tworek, Stanisław. 1966. Z dziejów kalwinizmu w Wielkim Księstwie Litewskim w XVIII w. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 21(8), 193–202.
- Tworek, Stanisław. 1969. Materiały do dziejów kalwinizmu w Wielkim Księstwie Litewskim w XVII wieku. *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, 14, 213–215.
- Zinkevičius, Zigmas. 1976. W sprawie kontaktów językowych litewsko-polskich w Wilnie w XVII wieku. *Acta Baltico-Slavica*, 9, 125–131.
- Zinkevičius, Zigmas. 1977. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Zigmas. 1977a. Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje. *Baltistica*, II priedas, 151–156.
- Zinkevičius, Zigmas. 2009. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Žemienė, Aušra. 1999. Ragainės apskrities XVIII a. pab. — XIX a. pr. vyrų pavardžių daryba. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai*, 41, 223–231.
- Žemienė, Aušra. 2002. *XVIII–XIX a. Ragainės apskrities lietuvininkų pavardžių daryba ir kilmė. Dakto disertacijos santrauka*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Žemienė, Aušra. 2017. *Mažosios Lietuvos asmenvardžiai (XVIII–XIX a.)*. Vilnius: Technika.
- Žirgulis, Rimantas. 2002. Three Hundred Years of Multiculturalism in Kėdainiai. *The Peoples of the Grand Duchy of Lithuania*. Ed. Grigorijus Potašenko. Vilnius: Aidai, 130–140.
- Зинкявичюс, Зигмас. 1974. К вопросу о литовско-польских языковых контактах по данным антропонимии города Вильнюса начала XVII века. *Балто-славянские исследования*. Москва: Наука, 136–143.
- Зинкявичюс, Зигмас. 1980. К истории литовских личных имен восточно-славянского происхождения. *Балто-славянские этноязыковые контакты*. Москва: Наука, 151–156.

Paraugskaitė, Alma. 2012.

О литовско-польских языковых контактах по данным фамилий жителей города Кедайнй в XVII–XVIII веках. *Студії з ономастики та етимології. 2011–2012*. Київ: Інститут української мови НАН України, 213–221.

Alma Ragauskaitė

Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centras

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

alma.ragauskaitė@lki.lt

KOPSAVILKUMS

17. gadsimta Kėdainių iedzīvotāju personvārdu darināšanas tendences

Alma RAGAUSKAITĖ

Pētot 17. gadsimta vēsturiskos dokumentus (1604., 1624., 1666. gada Kėdainių pilsētas inventāru grāmatas, 1622. gada Kėdainių draudzes inventārs), izvēlēti 906 Kėdainių iedzīvotāju divdaļīgo personvārdu otrie elementi. Šajos antroponīmos vērojama to slāviskošana: skaņu substitūcija, slāvisku piedēkļu lietojums lietuviešu cilmes personvārdiem, galotņu atmešana u. c. Otrie antroponīmi tika sadalīti divās grupās: 1) personvārdi ar lietuviskajiem *-aitis*, *-ėnas*, *-(i)onis*, *-(i)ūnas* un slāviskajiem patronīmiskajiem piedēkļiem *-evič*, *-ovič*, ar lietuviešu cilmes piedēkli *-iškis*, ar piedēkļiem *-elė*, *-elis*, *-ėlis* un ar poļu cilmes *-sk-* tipa piedēkļiem; 2) personvārdi bez minētajiem piedēkļiem. Pirmā grupa ir ievērojami lielāka. To veido 666 antroponīmi jeb 73,5% no visiem otrajiem personvārdiem. No tiem visbiežākie ir atvasinājumi ar piedēkli *-evič* (203, t. i. 22,4%) un *-aitis* (106, t. i. 11,7%). Otru grupu veido 240 (26,5%) personvārdi.

SUMMARY

Trends in the Structure of Personal Names of Kėdainiai Residents in the 17th Century

Alma RAGAUSKAITĖ

Based on historical documents of the 17th-century (Kėdainiai inventories of 1604, 1624, 1666 and the 1622 census inventory of Kėdainiai rectory), 906 personal names (the second elements of the binomial naming model) (Lithuanian, Polish) of Kėdainiai residents were selected. In these anthroponyms, instances of Slavization were noticed: cases of sound substitution, use of Slavic suffixes in personal names of Lithuanian origin, dropping of inflections, etc. The second anthroponyms were divided into two groups: 1) personal names with Lithuanian *-aitis*, *-ėnas*, *-(i)onis*, *-(i)ūnas* and Slavic *-evič*, *-ovič* patronymic suffixes, with the suffix *-iškis*, with suffixes *-elė*, *-elis*, *-ėlis* and Polish *-sk-* type suffixes and 2) personal names without these suffixes. The first group is considerably bigger. It consists of 666 anthroponyms (73,5% of all secondary personal names). Among them, the most frequent are derivatives of the suffix *-evič* (203, i.e. 22,4%) and *-aitis* (106, i.e., 11,7%). The second group consists of 240 personal names (26,5%).

DARBĪBAS VĀRDU PAVĒLES IZTEIKSMES DSK. 2. PERSONAS GALOTŅU LIETOJUMS 17. GS. LATVIEŠU RAKSTU VALODĀ

Jolanta WIŚNIOCH
Latvijas Universitātes
Baltu valodniecības katedra

1. Ievads

Latviešu rakstu valodā vairākums pavēles izteiksmes jeb imperatīva formu sakrīt ar īstenības izteiksmes jeb indikatīva tagadnes vai nākotnes formām gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī, izņemot dsk. 2. pers. formas, piem., tag. vsk. 2. pers. *lasi* un imperatīva vsk. 2. pers. *lasi!*; nāk. dsk. 1. pers. *iesim* un imperatīva dsk. 1. pers. *iesim!*, bet tag. dsk. 2. pers. *ejat*, imperatīva dsk. 2. pers. *ejiet!* (LVG 2013: 491–492).

Tomēr latviešu valodas izlokšņu vairumā indikatīva tagadnes dsk. 2. pers. forma bieži tiek izmantota arī pamudinājuma izteikšanai. Dsk. 2. pers. *o*-celma vārdiem abās izteiksmēs tiek lietota galotne *-at* (blakus *-iet*, *-ait*, *-it*, *-et*), *ā*-celmiem *-āt* (blakus *-ait*, *-iet*), bet *i*-celmiem *-īt*. Galotnes *-at*, *-āt* un *-īt* reizē apvienoja indikatīva un imperatīva nozīmes, bet galotnes *-iet* un *-ait* ieguva imperatīva un indikatīva nozīmi vēlāk (Endzelīns 1951: 888). Pēc Veidemanes domām (2002: 437), tas, ka valodā pastāvēja divas gramatiskās nozīmes un divas atšķirīgas formas, varēja izraisīt nepieciešamību tās diferencēt, katrai piesaistot savu nozīmi. Kā raksta Veidemane, šo normēšanas procesu rakstu valodā iesāka Georgs Mancelis un turpināja Ernsts Gliks.

Abu nozīmju un formu nošķiršanas process nav pabeigts arī mūsdienās. Jaunā „Latviešu valodas gramatika“ (LVG 2013: 492), kā arī Paegle (2003: 120–121) min vairākus imperatīva dsk. 2. pers. formu variantus, piem.,

- 1) galotnes *-ait*, *-aities*, kas uzskatītas par novecojušām, poētiskām un tiek dažreiz izmantotas daiļliteratūrā;
- 2) indikatīva galotnes *-at*, *-aties* sarunvalodā tiek lietotas paralēli ar imperatīva galotnēm *-iet*, *-ieties* abu izteiksmju funkcijā. Šāds lietojums literārajā valodā netiek atbalstīts.

Līdz šim veiktie imperatīva formu vēstures pētījumi balstīti galvenokārt uz 17., 18. gs. un vēlāku valodniecisku darbu materiāla, bet mazāk uz reālo lietojumu tā laika tekstos.

Šis raksts sniegs pārskatu par triju lielāko un apjomīgāko 17. gs. rakstu darbu autoru — Georga Mancela, Kristofora Fīrekera un Ernsta Glika — izmantotajām pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. formām. Pavēles izteiksmes lietoto formu analīze tiks veikta salīdzinājumā ar pētījuma rezultātiem par indikatīva galotnēm tajos pašos avotos (Wiśnioch 2017).

Abu izteiksmju formu lietojuma analīzes rezultāti rakstu pieminekļos kalpos par pamatu mēģinājumam identificēt veidus un virzienus, kādus izvēlējās katrs no autoriem, veicot pavēles izteiksmes galotņu lietojuma sistematizēšanu un rakstības sakārtošanu.

Šī pētījuma mērķis ir identificēt:

- 1) kādas imperatīva galotnes izmantotas 17. gs. rakstu avotos;
- 2) vai un cik lielā mērā imperatīva galotnes sakritušas ar attiecīgajām indikatīva galotnēm;
- 3) vai imperatīva galotnes izvēli ietekmējis darbības vārda celms;
- 4) vai ir saskatāma tendence specializēt galotnes konkrētas funkcijas pildīšanai ar vēlmi normēt 17. gs. rakstu valodu.

Pētījumā izmantotas darbības vārdu formas no Glikā Jaunās Derības (JD) un portālā *www.korpuss.lv/senie* pieejamām Vecās Derības grāmatām (VD)¹ (sk. avotu sarakstu), kā arī no Georga Manceļa 1631. g. „Lettifch Vade mecum“ (LVM) un 1654. g. Sprediķu grāmatas pirmās daļas (LP1).

Tāpat izmantoti Kristofora Fīrekerā Bībeles fragmentu tulkojumi, kas ietverti 1685. g. luterāņu baznīcas rokasgrāmatā „Vermehretes Lettifches Handbuch“ (VLH).

Veikts materiāla salīdzinājums ar H. Ādolfija gramatiku „Erfter Verfuch“ (EV), kā arī ar citiem 17. gs. gramatiskajiem darbiem — J. G. Rēhehūzena „Manuductio“ (MLL), t. s. Bihnera gramatikas fragmentiem (A), G. Dreseļa „Gantz kurtze Anleitung“ (GKA) un J. Langija gramatikas manuskriptu (L).

Visi iepriekšminētie teksti, izņemot gramatikas, ir pieejami portālā *www.korpuss.lv/senie*, kur materiāls ekscerpēts, ar meklētāja palīdzību atlasot formas ar šādām galotnēm: %*eet/a(ees)*; %*ait/a* resp. %*ajt/a(ees)*, resp. %*ojt(ees)*; %*at(ees)*; %*ah(ees)*.

Šajā darbā veikts vienīgi indikatīva un imperatīva dsk. 2. pers. lietoto galotņu salīdzinājums. Imperatīva vsk. 2. pers. galotne sakrīt ar attiecīgo īstenības izteiksmes formu galotni, piem., indikatīva formas *īðdohd, darri, effi* un imperatīva formas *efši, ghaidi, steep, leetz, nahtz* (LVM).

2. Īstenības un pavēles izteiksmes formas 17. gs. gramatikās

2.1. Gramatiku materiāls

Pirmās ziņas par pavēles izteiksmes formām savā gramatikā ietvēris Rēhehūzens (1644), kurš rakstīja, ka latviešu valodā imperatīva nemaz nav, bet tā vietā lieto indikatīva formas: „*Imperativo carent, ideo pro fingulari utuntur prima perſona præſentis, ut runna /rede du/ pro plurali ſecundâ perſonâ plural.*”

¹ Visi Bībeles grāmatu nosaukumi pēc *www.lēl.lv/lv_old/box/files/Liturgija/bībeles_gr_nosaukumi_un_saisinkor.doc*

ejusdē præsēntis, ut, ruñat redet ihr.“ (MLL 19) Darbā nav citu imperatīva formu piemēru, tomēr, ņemot vērā Rēhehūzena uzskatus, par imperatīva formām uzlūkojamas tagadnes 2. pers. formas vienskaitlī un daudzskaitlī, piem., *tu luhds, juhß luhdfat* (MLL 19) tiešajiem vārdiem un *tu turräehß / turrehß, juhß turräatehß / turratheß* (MLL 24) atgriezeniskajiem vārdiem. Rēhehūzens dsk. 2. pers. verbu formās lieto vienīgi galotni *-at(ehß)* gan tagadnē, gan pagātnē.

Tā saucamajā Bihnera gramatikā (ap 1667–1677) nav aprakstīti teorētiski imperatīva veidošanas principi, bet tā formas redzamas vairāku verbu konjugēšanas paradigmās. Pēc Fennela (1982: 188–192) domām, no materiāla var secināt, ka imperatīva formas sakrīt ar attiecīgajām indikatīva formām. Verbam *sargāt* tagadnē tiek postulētas divas paradigmas — īsā un garā. Tas varētu nozīmēt iespēju, ka pastāv divi vsk. 2. pers. formas varianti — *šargi* un *šarga* (A 272), tomēr vienskaitlī imperatīvam tiek sniegtas tikai īsās konjugācijas galotnes, bet daudzskaitlī — garās:

<u>indikatīvs</u>	<u>imperatīvs</u>
<i>šargi</i>	<i>šargi</i>
<i>šarga</i>	—
<i>šargaht</i>	—
<i>šargajaht</i>	<i>šargajaht / šargajeeta</i>

Darbā pavēles izteiksmes formas minētas arī vārdiem *būt, iet* un *ticēt*: *Eßi, Eßseeta* (A 268); *ei, Eima* (A 269); *tiz tu, tizet juhs* (A 337). Pretstatā Rēhehūzenam Bihnera darbā tiek lietotas divas imperatīva galotnes: *-aht, -eeta*. Bihners, līdzīgi kā citi 17. gs. gramatikas autori, lieto imperatīva formas ar personas vietniekvārdu pēc pavēles izteiksmes formas. Kā uzskata Fennels (1982: 192), tā varētu būt vācu formu ietekme, jo — kā raksta Endzelīns (1951: 1019) — latviešu valodā imperatīva formām vietniekvārdi tiek pievienoti tikai pretstatā citām personu formām.

Dreseļa un Ādolfija gramatikas, kas abas, pēc pētnieku² domām, balstās uz Firekera darbiem, ir atšķirīgas.

Dreseļa gramatikā (1685) nav sniegts imperatīva teorētiskais apraksts, bet no esošajiem piemēriem var secināt, ka vienskaitlī imperatīva formas sakrīt ar attiecīgajām indikatīva formām, kurpretī daudzskaitlī indikatīvā tiek lietota galotne *-aht*, bet imperatīvā — *-ajaht* un *-aita*, kas ir raksturīga *ā*-celma vārdiem. Verbs *sargāt* konjugēts līdzīgi kā *zināt*.³

² Bērziņš 1928: 168–170, Arbuzovs 1925: 3–4.

³ Bihners minējis divas atsevišķas grupas vārdiem ar galotni *-āt* nenoteiksmē: a) *zināt — zinu* un b) *runāt — runāju*. Gan Bihners, gan Dreselis pie šīs grupas pieskaita verbus ar galotnēm *-waht, -weht, -wiht* un *-woht* nenoteiksmē. Dreselis vispirms sadala verbus pēc zilbju skaita vienzilbigajos un vairākzilbigajos, pēc tam vairākzilbigos dala līdzīgi kā Rēhehūzens (Grabis 1955: 123).

indikatīvs (GKA 16)

tu šarrgi

juhs šarrgahht

—

imperatīvs (GKA 23)

šarrgi tu 'bewahre du'

—

šargahjaht / šargaita juhs 'bewart ihr'

Fennels (1984: 245) pamanījis, ka Dreselis saskatījis saikni starp indikatīva un imperatīva formām vienskaitlī, bet nav attiecinājis to pašu principu uz daudzskaitļa formām. Tādējādi viņa darbā indikatīva galotne *-ahht* ir atšķirīga no imperatīva galotnēm *-ajaht*, *-aita*. Dreselis indikatīva dsk. 2. pers. tagadnē un pagātnē lieto pārsvarā galotni *-ahht* (attiecīgi 9 un 11 reizes), tai blakus tagadnē 1 reizi parādās arī galotne *-at*, piem., *topat* (GKA 61), un 5 reizes galotne *-eeta*, piem., *āssēeta* (GKA 49).

Darbā sniegtajos imperatīva formu piemēros daudzskaitlī bez minētajām *-ahht*, *-aita* parādās vēl galotne *-at*, piem., *Tohpat juhs* (GKA 62), un atgriezeniskais variants *-atees*, piem., *Preezatees juhs* (GKA 137). Verba *būt* imperatīva dsk. 2. pers. formā 1 reizi lietota galotne *-eeta*: *Āssēeta juhs* (GKA 125). Vērā ņemams ir fakts, ka GKA pirmo reizi minēta *ā*-celma darbības vārdu galotne *-ait(a)* kā viena no pavēles izteiksmes galotnēm.

Ādolfija gramatikā (1685) imperatīva teorētiskajā aprakstā minēts, ka vsk. 2. pers. indikatīva un imperatīva formas šķiramas, pirmajā gadījumā paturot galotni *-i*, bet otrajā — to atmetot: „*Aber die Verba Secundæ und Tertix Conjugationis werffen das i/ welches Secunda Persona hat in Imperativo gantz weg. Alß/ Es djennu/ ich jage oder treibe /djenni/ du jagest oder treibest. Imperativus. Djenn/ jage oder treibe du.*“ (EV 100) Tomēr paša autora noteiktā likumība nav ievērota gramatikā sniegtajos piemēros, kur *-i* parādās arī pavēles izteiksmes formās, piem., *krahji tu* (EV 102), *ļauji tu* (EV 106).

Citviet Ādolfijs min: „*Das Præfens Imperativi ift gleich der andern Personæ Indicativi Præfentis, fo wol in Singulari, als auch in Plurali. Als: Šargi/ hüte du/ šargajt/ šargaht/ šargajeet/ šargajaht/ hütet ihr. Und folches in allen dreyen Conjugationibus.*“ (EV 60) No visām atrodamajām imperatīva dsk. 2. pers. formām visbiežāk — 13 reizes — lietota galotne *-at*, piem., *topat* (EV 84). Retāk — tikai 5 reizes — 2. konjugācijas verbiem (vienzilbigie ar patskani *-t* priekšā) izmantota galotne *-eet*, piem., *krahjeet* (EV 102). Verba *dot* formās minēti abi imperatīva galotņu varianti: *dohdat* un *dohdeet* (EV 131). Refleksīvajiem darbības vārdiem 8 reizes lietota galotne *-atees*, piem., *redlatees* (EV 88), bet 1 reizi — *ā*-celma galotne *-ajtees*: *Šargajtees* (EV 78). Galotnes *-ahht* un *-ajt*, kā potenciālas, parādās tikai gramatikas teorētiskajā daļā. Pēc Grissles (1957: 54) domām, pareizi lietota tikai *ā*-celma galotne *-ait*, citas — bez noteikta principa.

Langijs savā gramatikā (1685) vienkāršo imperatīva sistēmu daudzskaitlī — vienīgais no gramatikas autoriem imperatīva nozīmē lieto unificētu galotni *-eet*, piem., *Ähdeet* (L 89), *dsirdeet* (L 101), *turreet* (L 115). Savukārt

indikatīvam ir raksturīga galotne *-at*, piem., *ei**at*** (L 79), *leek**at*** (L 103), blakus *i*-celma galotnei *-it*, piem., *mihl**it*** (L 61), *ess**it*** (L 87).

2.2. Apkopojums

No apskatītā gramatiku materiāla par imperatīva dsk. 2. pers. formu lietojumu izriet, ka:

- 1) Rēhehūzena gramatikā imperatīva formas sakrīt ar attiecīgajām indikatīva formām;
- 2) Bihners blakus indikatīva galotnei *-aht* imperatīvā lieto arī galotni *-eet*;
- 3) Dreseļa gramatikā abām izteiksmēm lietoti četri galotņu varianti *-aht*, *-at*, *-eeta* un *-ait*;
- 4) Ādolfijs postulē četras indikatīva un imperatīva galotnes *-ajt*, *-aht*, *-at*, *-eet*, tomēr praksē imperatīvā lietotas tikai *-at* un *-eet*;
- 5) Langijs pirmais šķir indikatīva galotni *-at* no imperatīva galotnes *-eet*;
- 6) atgriezeniskajiem vārdiem visi autori lieto galotni *-atees*. Tikai Ādolfija gramatikā vienu reizi izmantota galotne *-ajtees*, likumīgi ar *ā*-celma verba formu.

3. Pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas galotnes 17. gs. reliģiskajos rakstos

3.1. Tiešo darbības vārdu galotnes

3.1.1. G. Manceļa „Lettifich Vade mecum“ (1631)

Manceļa agrīnajā darbā kā galvenās pavēles izteiksmes galotnes izmantotas *-eeta* un *-aita*, kas lietotas attiecīgi 181 un 49 reizes, piem., *gahdaye**eeta*** (2), *luhd**jeeta*** (4), *toh**peeta*** (5); *darr**aita*** (10), *proht**aita*** (1), *finn**aita*** (4). No visiem apskatītajiem avotiem tikai Manceļa rokasgrāmatā gan indikatīva, gan imperatīva dsk. 2. pers. galotnēs *-eeta* un *-aita* ir saglabāta arhaiskā garākā forma ar gala *-a* (sal. lietuviešu valodas dsk. 2. pers. galotni *-ait(e)* — Endzelīns 1951: 692).

Imperatīva nozīmē diviem vārdiem lietota arī galotne *-aht*: *d**fed**aht* (1), *titz**aht*** (2): *..vnd d**fed**aht tam Kungam eek**sch**an juh**š**ahms širdeems* (LVM 53, 24).

Darbības vārda *iet* pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. bez izņēmuma lietota arhaiskā forma *eita* (11), sal. liet. *eite*: *eita*, un *eyta* (14).⁴ Darbības vārda *būt* imperatīva dsk. 2. pers. forma ir *ef**seeta*** (16) resp. *ef**seta*** (4). Šī pati forma 87 reizes lietota arī indikatīva nozīmē.

⁴ Plašāk par formas *eita* izcelsmi sk. Endzelīns 1951: 889.

3.1.2. G. Manceļa „Lang=gewünfchte Lettifche Postill“ 1. daļa (1654)

Līdzīgi kā LVM, arī sprediķu grāmatā pamudinājuma izteikšanai darbības vārdu dsk. 2. pers. formās izmantotas divas galvenās galotnes: *-eeta* (307), piem., *Jemmeeta / ehdeeta / jemmeeta und dferreeta wiſſi no to Bickeri / to darraita / Zeekahrt /juhß to darreeta mannis peeminnādami* (LP1 95, 15), kā arī *-aita* (57), piem., *Ko juhß darraita / to{tha} darraita no ſirds* (LP1 166, 29). Vienu reizi imperatīva nozīmē lietota arī galotne *-aht*: *Titzaht juhß eekſchan JEfum Chriftum / katters gir patteefſe Deews und Zillwähx* (LP1 223, 6).

Forma *efſeeta* 10 reizes lietota imperatīva, bet 74 — indikatīva nozīmē. 14 reizes izmantota forma *eita*, tostarp divreiz rakstīts *eitha*.

3.1.3. K. Firekera „Vermehretes Lettifches Handbuch“ (1685)

Arī Firekers imperatīva dsk. 2. pers. formās galvenokārt lieto galotnes *-eet* un *-ait*, attiecīgi 123 un 36 reizes, piem., *atmaksajeet* (1), *behdjeet* (1), *dohdeet* (5); *atmaksajt* (1), *atſakkajt* (2), *darrajt* (9). Tām blakus 13 reizes parādās arī galotne *-aht*, piem., *tohpahht* (3), *ſohdahht* (1), *ſwehtijaht* (1).

VLH dati nesaskan ar Ādolfija gramatiku, kas arī sagatavota uz Firekera materiālu pamata. Kā minēts, gramatikā imperatīva formās visbiežāk lietota galotne *-at* (13), retāk — galotne *-eet* (5), bet galotnes *-aht* un *-ajt*, kā potenciālas, minētas tikai gramatikas teorētiskajā daļā.

VLH darbības vārda *būt* forma *eſſeet* resp. *effeet* 71 gadījumā lietota indikatīvā, bet 28 reizes — imperatīvā. Visos reģistrētajos gadījumos verba *iet* imperatīva dsk. 2. pers. forma ir *eita* (11).

3.1.4. E. Glikas Bībeles tulkojums (1685–1694)

Kopumā Glikas Bībelē atlasītas 2154 pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. formas. Arī šeit lielākajai daļai no tām ir galotne *-eet* (1479), piem., *peeluhkojeet*, *prezzeet*, *wehlejeet*, un galotne *-ait* (662), piem., *klausait*, *darrajt*, *raudait*. VD *ōjo*-celma vārdiem 2 reizes parādās arī galotne *-ojt*: *luhkojt*, *usluhkojt*.

Visā Bībelē reģistrētas arī 14 formas, kurām par pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotni lietota *-at*, piem., *tizzat* (Jņ 12:36), *turrat* (1Tes 5:13), *ſchkeetat*: *Mihlee/ ne ſchkeetat ſweſchu Leetu eſſam to Karftumu juhſu ſtarpâ/ kas jums noteek par Kahrdinaſchanu/ itt kâ weena ſweſcha Leeta pahr jums nahktu* (1P 4:12).

Tikai 1 reizi JD tekstā šajā nozīmē izmantota arī galotne *-aht*: *Eijaht un atſluddinajeet Jahņam/ ko juhs eſſaht redfejšchi/ un dſirdejšchi* (Lk 7:22).

Bībelē darbības vārda *iet* imperatīva dsk. 2. pers. formā lietoti divi varianti — *eita* (93, tostarp 8 JD un 85 VD) un *eite* (40, pa 20 JD un VD tekstā).

Forma *eſſeet* arī Glikas tulkojumā lietota galvenokārt imperatīvā (41 reizi), piem., *Eſſeet mohdrigi un luhdfeet Deewu* (Mt, 26:41), bet tā parādās arī indikatīva nozīmē (17).

Tiešo verbu pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotnes avotos

	LVM	LP1	Bībele						VLH	kopā
			JD					VD		
			Mt	Mk	Lk	Jņ	Citas JD grāmatas			
-eet/a	185	314	85	40	73	39	272	970	123	2101
-ait/a	49	57	36	22	35	16	84	469	36	804
-at	—	—	—	—	—	1	6	5	—	12
-aht	2	1	—	—	1	—	—	—	14	18
kopā	236	372	121	62	109	56	363	1444	173	2935

3.1.5. Apkopojums

Kopumā apskatītajos 17. gs. avotos atlasītas 2935 pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. formas. To lietojuma analīze parāda, ka:

- 1) visos tekstos kā imperatīva rādītājs lietota galvenokārt galotne *-eet/a* (2101). Nedaudz retāk lietota *ā*-celmiem raksturīgā galotne *-ait/a* (804);
- 2) tikai Bībeles tekstā imperatīva nozīmē 12 reizes parādās arī galotne *-at*;
- 3) reti — Mancelim 3 gadījumos, Glikam 1 gadījumā, bet Fīrekera darbā 14 reizes — par pavēles izteiksmes galotni kalpo *-aht*;
- 4) visu autoru darbos darbības vārda *būt* forma *esiet* lietota gan pavēles, gan īstenības izteiksmē. Mancelim un Fīrekeram visbiežāk indikatīva nozīmē, bet Glikam — imperatīvā;
- 5) visos tekstos vienīgā darbības vārda *iet* imperatīva dsk. 2. pers. forma ir *eita* resp. *eite*.

3.2. Atgriezenisko darbības vārdu galotnes

Analizētajos avotos kopumā reģistrētas 672 pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotnes. To analīze parāda, ka:

- 1) visos avotos visbiežāk (460 gadījumos) lietota galotne *-eetees*, piem., *ne bihſteetees* (JD), *preezajeetees* (JD);
- 2) tai blakus parādās arī *ā*-celmiem raksturīga galotne *-aitees* resp. *-ajtees* (165 formas), piem., *ſkattajtees* (VD), *darrajtees* (JD), *turrajtees* (VLH), *ispirajtees* (VLH);
- 3) daudz retāk (47 gadījumos, tostarp 24 reizes VLH) reģistrēta arī galotne *-atees*, piem., *ne iſſabieſtatees* (LP1), *darbojatees* (1Tes 4:11), *zeļļatees* (VLH);
- 4) neviens no autoriem neizmanto potenciāli iespējamo galotni *-ahtees*, kas mēdz parādīties indikatīva nozīmē.

2. tabula

Atgriezenisko verbu pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotnes avotos

	LVM	LP1	Bībele					VD	VLH	kopā
			JD							
			Mt	Mk	Lk	Jņ	Citas JD grāmatas			
-eetes	28	30	16	5	23	3	68	280	7	460
-aitees	7	38	11	4	7	–	13	61	24	165
-atees	4	11	1	–	–	1	2	4	24	47
kopā	39	79	28	9	30	4	83	345	55	672

4. Īstenības izteiksmes daudzskaitļa 2. personas galotnes 17. gs. reliģiskajos rakstos

Iepriekš veiktās pavēles izteiksmes galotņu analīzes rezultāti uzrāda lielas sakritības galotņu *-eet(ees)* un *-ajt(ees)* lietojumā 17. gs. autoru reliģiskajos rakstos. Tomēr, ņemot vērā raksta ievadā minēto atzinumu, ka indikatīva un imperatīva galotnes ir savstarpēji cieši saistītas, pētījumā iekļaujama arī analīze par attiecīgo galotņu lietojumu īstenības izteiksmē. Divu indikatīva formu apskats veikts iepriekšējā pētījumā par dsk. 2. pers. galotņu *-at(ees)* resp. *-aht(ees)* lietojumu 17. gs. rakstu valodas pieminekļos (Wiśnioch 2017). Šajā pētījumā noskaidrots, ka reliģisko tekstu autoriem — Mancelim, Fīrekeram un Glikam — bijusi tendence vienā avotā izvēlēties vienu konkrētu galotnes variantu, kas lietots tagadnē un pagātnē:

- 1) Manceļa sprediķu grāmatā lietota galotne *-aht*;
- 2) Fīrekera darbos:
 - a) gramatikā lietota galotne *-aht*;
 - b) Kurzemes rokasgrāmatā lietota galotne *-at*;
- 3) Glikas Bībeles tulkojumā lietoti abi galotņu varianti.

Šajā rakstā dati (sk. 3. tabulu) papildināti ar informāciju par galotņu *-eet(ees)*, *-ajt(ees)* lietojumu īstenības izteiksmē, kā arī salīdzināti ar LVM darbības vārdu formu materiālu. ņemot vērā indikatīva tagadnes un imperatīva dsk. 2. pers. kopīgo izcelsmi, tabulās iekļautas vienīgi attiecīgās tagadnes, bet ne pagātnes formas.

4.1. G. Manceļa „Lettifch Vade mecum“ (1631) un „Lang=gewünschte Lettifche Postill“ 1. daļa (1654)

Manceļa darbos blakus minētajai īstenības izteiksmes galotnei *-aht*, kas lietota attiecīgi 83 (LVM) un 106 (LP1) gadījumos, nedaudz biežāk parādās arī galotne *-eeta*, attiecīgi — 129 un 113 reizes, piem., *fīaigayeeta* (2): *MYļi*

Brahli / peelukoyeeta nu / ka juhß apdohmige ftaigayeeta (LVM 182, 6); *warreeta* (11): *Tha efßeeta nu modrigi allafschien / ond luhdfeeta ka juhs czeenigi warreeta tapt* (LVM 27, 13); *dfiewojeeta*: *Ar tahdu Luhkschanu buhß jums nhe ween to šwähtu Laulibu ee=šahkt / bett arridfan tick illge / kamähr juhß kohpa dfiewojeeta* (LP1 147, 21).

Daudz retāk — 11 reizes — šajā nozīmē lietota arī galotne *-aita*, piem., *ftahwaita* (1): *Kofta hwaita juhß scheit wißsu Deenu beß darrbu?* (LVM 56, 18); *darrait* (1): *tad buhß jums tohß Wahrdus Chrifti tha dfirredeht / ka juhß arridfā ta darrait* (LP1 539, 31).

Tekstos nav lietotas imperatīva dsk. 2. pers. formas ar galotni *-at*.

4.2. K. Firekera „Vermehretes Lettiſches Handbuch“ un „Erfter Versuch“ (1685)

Līdzīga situācija vērojama arī Firekera tulkojumos Kurzemes rokasgrāmatā. Blakus īstenības izteiksmes galotnei *-ah*t, kas lietota 100 gadījumos, tikpat bieži — 99 reizes — reģistrēta arī tagadnes dsk. 2. pers. galotne *-eet*, piem., *eepreezinajeet* (1), *luhdfeet* (3), *turreet* (4). 28 gadījumos tā izmantota verba *būt* tagadnes formā *eššeet*, piem., *Jo wiñſch gann finnaja ſawu Wiltineeku / tapehz ſazzija wiñſch / juhs ne eššeet wiſſi ſchķihfti* (VLH 37, 25).

Tikai 4 gadījumos lietota *ā*-celma galotne *-ait*: *ſakkaajt* (2) un *ſkattajt* (2), piem., *Juhs Wihi no Galilejas / ko ftahweet juhs / in ſkattajt us Debbes?* (VLH 48, 20).

Arī šajā gadījumā 1685. g. gramatikas teksts ir atšķirīgs. EV galvenā indikatīva galotne gan tagadnē, gan pagātnē ir *-at*, kas lietota attiecīgi 224 un 231 gadījumā. Tikai 4 reizes šajā funkcijā lietota galotne *-ah*t.

4.3. E. Glikas Bībeles tulkojums (1685–1694)

Glikas Bībeles tulkojumā īstenības izteiksmes dsk. 2. pers. funkcijā lietota pārsvarā galotne *-at* (1539 gadījumos), izņemot Mateja un Marka evaņģēlijus, kur lielākoties izmantota galotne *-ah*t (kopumā 210 reizes). Lūkas evaņģēlija tekstā abu galotņu skaits ir identisks — 53 *-at* un 53 *-ah*t.

Pretstatā Mancelim un Firekeram Glikas darbā galotne *-eet* indikatīva nozīmē parādās reti. Tā reģistrēta 6 gadījumos JD un 14 — VD grāmatās. 17 (14 VD) no visiem lietojumiem ir verba *būt* forma *eššeet*, piem., *Juhs paſchi eššeet manni Leezineeki* (Jņ 3:28). Pārējie 3 ir verbi *ſuhdfeet* (Jņ), *peeņemmeet* (Rm), *meklejeet* (Jņ), piem., *Tad waizaja wiñſch tohs atkal: Pehz ka meklejeet juhs?* (Jņ 18:7).

Arī *ā*-celma galotne *-ait* tagadnes dsk. 2. pers. formās reģistrēta tikai 2 gadījumos — pa vienam Mateja un Marka evaņģēlijos: *darrait* (Mt 5:47), *klausait* (Mk 4:24).

3. tabula

Tiešo verbu īstenības izteiksmes dsk. 2. pers. galotnes avotos

	LVM	LP1	Bībele					VD	VLH	kopā
			JD							
			Mt	Mk	Lk	Jņ	Citas JD grāmatas			
-eet/a	129	113	–	–	1	4	1	14	99	361
-ait/a	7	4	1	1	–	–	–	–	4	17
-at	–	–	–	–	53	133	524	829	–	1539
-aht	83	106	138	62	53	3	–	4	100	549
kopā	219	223	139	63	107	140	525	847	203	2466

4.4. Atgriezenisko darbības vārdu galotnes

Reģistrētajām 102 atgriezenisko verbu formām visos avotos par galveno īstenības izteiksmes dsk. 2. pers. galotni kalpo *-atees*. Tā 5 gadījumos parādās Manceļa darbos, 4 reizes — Fīrekera darbā un 82 gadījumos — Bībelē, piem., *apghreŭchatees* (LVM), *fteidŭatees* (LVM), *maitajateeß* (LP1); *dfennatees* (VLH); *pahrwehrŭchatees* (JD), *ŭmejatees*: *Waj jums/ kas juhs taggadiņ ŭmejatees / jo juhs buhŭeet noŭkummuŭŭchi un raudaŭeet* (Lk 6:25).

Tai blakus reti izmantota arī galotne *-eetees*, attiecīgi — 4 reizes Manceļa darbos, pa 2 reizēm Fīrekera un Glika darbā, piem., *Eß dohmu jums jaunu Baußlu / ka jums ŭawà ŭtarrpà mieļoteeß buhß / ka eß jums aßmu mieļojis / ka juhß arridŭan weens ohtru mieļojeeteeteß* (LP1 537, 25). Pavisam reti izmantota arī galotne *-aitees*, tā 1 reizi lietota LVM un 2 reizes — VLH, piem., *Juhß Wieri no Galilea / ko ŭtahweeta juhß / vnd ŭkattaittees vs Dābbāŭŭŭ?* (LVM 133, 12).

Nevienā no avotiem neparādās potenciāli iespējamā galotne *-ahteas*.

4. tabula

Atgriezenisko verbu īstenības izteiksmes dsk. 2. pers. galotnes avotos

	LVM	LP1	Bibele					VD	VLH	kopā
			JD							
			Mt	Mk	Lk	Jņ	Citas JD grāmatas			
-eetees	2	2	–	–	–	–	1	1	2	8
-aitees	1	–	–	–	–	–	–	–	2	3
-atees	4	1	3	–	1	4	20	54	4	91
kopā	7	3	3	–	1	4	21	55	8	102

4.5. Apkopojuums

Nemot vērā veikto īstenības izteiksmes un pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotņu *-eeta*, *-aita*, *-at* un *-aht* lietojuma salīdzinājumu, var secināt, ka:

- 1) Mancelis galotni *-eeta* lieto gan par indikatīva, gan imperatīva rādītāju, attiecīgi 242 un 495 gadījumos;
- 2) arī Firekers rakstībā nešķir abas formas, abās izteiksmēs lietota pārsvarā galotne *-eet*, attiecīgi 99 un 123 reizes;
- 3) galotne *-ait* Mancelim un Firekeram kalpo galvenokārt pamudinājuma izteikšanai — Mancelim 106 gadījumos, bet Firekeram — 36; indikatīva tā izmantota attiecīgi 11 un 5 reizes;
- 4) galotni *-aht* abi autori izmanto gandrīz vienīgi īstenības izteiksmē — Mancelis 192 reizes, Firekers — 100; šī forma ļoti reti lietota kā imperatīva rādītājs, attiecīgi 3 un 14 reizes;
- 5) Glikš rīkojies atšķirīgi:
 - indikatīvā dsk. 2. pers. galotne ir *-at* resp. *-aht* gan tagadnē, gan pagātnē. Ļoti reti tās lietotas imperatīva nozīmē, attiecīgi 14 un 1 reizi;
 - imperatīvā izmantotas galotnes *-eet* un *-ait*, attiecīgi 1479 un 662 gadījumos. Atkāpes — ar indikatīva nozīmi — sastopamas reti, attiecīgi 20 un 2 reizes.

Aprakstīto galotņu lietojuma salīdzinājumu 17. gs. avotos ilustrē 5. tabula.

5. tabula

**Indikatīva un imperatīva dsk. 2. pers. galotņu lietojuma salīdzinājums
17. gs. avotos**

galotne		<i>-eet/a</i>		<i>-ait/a</i>		<i>-at</i>		<i>-aht</i>	
izteiksme		ind.	imp.	ind.	imp.	ind.	imp.	ind.	imp.
AVOTS	LVM	129	181	7	49	0	0	83	2
	LP1	113	314	4	57	0	0	106	1
	JD	6	509	2	193	710	7	256	1
	VD	14	970	0	469	829	5	4	0
	VLH	99	123	4	36	0	0	100	14

5. Pavēles izteiksmes galotņu dalījums 17. gs. avotos pa darbības vārdu celmiem

Pavisam analizēta 3601 dsk. 2. pers. formu galotne no četriem apskatītajiem avotiem (sk. 6. tabulu). Kopā skatītas gan tiešo, gan atgriezenisko darbības vārdu formas, kas sadalītas pēc pavēles izteiksmes galotnēm *-eet*, *-ait*, *-aht*

un *-at*, kā arī atkarībā no darbības vārda tagadnes celma. Tekstos reģistrētas 2554 formas ar galotni *-eet(ees)*, otra visbiežāk lietotā galotne ir *-ait(ees)*, kas izmantota 966 gadījumos. Daudz retāk kā imperatīva formu rādītājs lietotas galotnes *-at(ees)* un *-aht* — attiecīgi 62 un 18 gadījumos.

Tabulā *ājo*-celma darbības vārdu grupā iekļauti arī verbi ar infinitīvu *-ināt*, jo tie bez izņēmuma tagadnes dsk. 2. pers. lietoti ar *ājo*-celma verbu galotnēm pēc paradigmas:

	vsk.	dsk.
1. pers.	<i>-inaju</i>	<i>-inajam</i>
2. pers.	<i>-ini</i>	<i>-inajat / -inajaht</i>
3. pers.	<i>-ina</i>	<i>-ina</i>

Šāda paradigma raksturīga visiem 17. gs. tekstos reģistrētajiem vārdiem ar *-ināt* īstenības izteiksmes tagadnē. Arī pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. formās lietotas tikai šīs galotnes.

Attiecīgi darbības vārdu ar *-ināt* formas ar *ājo*-celma galotnēm parādās LVM tekstā 5 gadījumos tiešajiem vārdiem un 1 atgriezeniskajā formā, LP1 tekstā attiecīgi 4 un 1 gadījumā, Bībelē 110 un 14 gadījumos, bet VLH tekstā 1 un 2 reizes, piem., *apbāhdenayeeta* (LVM 1), *iβtruhzenayeetees* (LVM 1); *us=audfenajeeta* (LP1 1); *apšweizinajeet* 2 (JD 25), *paškubbinajeetees* (JD 1); *spehzinajeetees* (VLH 1).

5.1. Galotnes *-eet(ees)* lietojums

Kā minēts iepriekš, visos analizētajos 17. gs. reliģiska satura darbos par galveno imperatīva dsk. 2. pers. galotni kalpo *-eet(a)*, *-eetees*, kas lietota ar visiem vārdiem, neatkarīgi no to celma tagadnē. Šīs galotnes biežuma secībā lietotas kopumā:

- *o*-celmiem (665 gadījumos), piem., *ņemmeet*, *leezeet*, *dfenneetees*;
- *jo*-celmiem (627 gadījumos), piem., *luhdjeet*, *eezelleet*, *atreebjeetees*;
- *ājo*-celmiem (293 gadījumos), piem., *gahdajeet*, *runnajeet*, *apdoh-majeetees*;
- atematisksajiem vārdiem (266 gadījumos), piem., *dohdeet*, *eššeet*, *pee=ehdeetees*;
- *ōjo*-celmiem (225 gadījumos), piem., *luhkkojeet*, *nofshehlojeet*, *eekah-rojeetees*;
- *i*-celmiem (178 gadījumos), piem., *paftahweet*, *peeminneet*, *apšehdeetees*;
- *ējo*-celmiem (122 gadījumos), piem., *meklejeet*, *mihlejeetees*, *fwehrejeet*;

- *sto*-celmiem (75 gadījumos, tikai Glikas Bībeles tekstā), piem., *isnihkšteet*, *aismirsteet*, *bihšteetes*;
- *ījo*-celmiem (59 gadījumos), piem., *šwehtiyeet*, *issunnijeet*, *brihniyeetees*;
- *ā*-celmiem (25 gadījumos), piem., *šataišeet*, *istihreet*, *dalleetees*;
- *ujo*-celmiem — 5 gadījumos verba *dabūt* formā *dabujeet*.

Imperatīva dsk. 2. pers. formas ar galotni *-eet(ees)* *ā*-celma vārdiem skatītajos reliģiskajos avotos kopumā reģistrētas ļoti nelielā skaitā. Mancelļa darbos tās lietotas 12 reizes, piem., *šattaišeeta* (LVM 2), *pamahzeeteē* (LVM 1), *ghaideeta* (LP1 1), *klaufšieteē* (LP1 1), Bībelē kopā 11 reizes, piem., *šataišeet* (JD 1), *istihreet* (JD 1), *šohleetees* (VD 1), bet VLH tekstā — ne reizi.

5.2. Galotnes *-ait(ees)* lietojums

Visos darbos *ā*-celma vārdiem pārsvarā lietota likumīgi sagaidāmā *ā*-celma galotne *-ait(a)*, *-aitees*. Mancelim tā reģistrēta 135 gadījumos, piem., *ghrahpfaita* (LVM 1), *dallaitees* (LVM 1); *aptaufaita* (LP1 1), *mahzaiteē* (LP1 30). Bībelē šī galotne lietota kopumā 583 reizes, piem., *šakkajt* (JD 7), *šildajitees* (JD 1); *šuhtajt* (VD 10), *šchķifajitees* (VD 3). Firekera tekstā tā parādās 32 gadījumos, piem., *darrajt* (VLH 9), *rahdaitees* (VLH 1).

Otru grupu pēc galotnes *-ait(ees)* lietojuma biežuma avotos veido tagadnes *i*-celma darbības vārdi. Tie Mancelļa darbos reģistrēti 9 reizes, Glikas Bībelē — 78 reizes un Kurzemes rokasgrāmatā — 9 gadījumos, piem., *turraitā* (LVM 2), *noturraitees* (LVM 1), *paturraitā* (LP1 1); *duššait* (JD 1), *turraitees* (JD 8), *apgrajajt* (VD 1), *pahrbaudajitees* (VD 1); *noturraitees* (VLH 1).

Galotne *-ait(ees)* reti lietota arī ar tagadnes *o*-celmiem: Mancelim 5 gadījumos, bet Firekeram — 2 reizes, piem., *aughaitā* (LVM 1), *prohtaiteē* (LP1 1), *ispirzajitees* (VLH 1). Glikas tulkojumā šo formu skaits ir daudz lielāks. Abās JD un VD grāmatās tā reģistrēta pat 45 reizes, piem., *raudajjt* (JD 7), *leekaites* (JD 1), *dfeedajjt* (VD 28).

Tikai Bībelē *-ait(ees)* 1 reizi reģistrēta tagadnes *jo*-celma verbam: *Jums taps atnefts kahds Mafums Uhdens/ un mafgajeet šawas Kahjas/ un peešleedfajitees appakšch šcha Kohka* (1Moz 18:4).

5.3. Galotnes *-aht* lietojums

Galotne *-aht* pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. formās četros apskatītajos avotos reģistrēta vien 18 gadījumos. Tā lietota bez jebkāda noteikta principa ar dažādu tagadnes celmu vārdiem. Mancelļa darbos tā reģistrēta 4 reizes ar *o*-, *jo*- un *i*-celma verbu formām: *djedaht* (LVM 1), *titzahht* (LVM 2, LP1 1). Bībelē tā lietota 1 reizi atematiskā darbības vārda *iet* formā *eijahht*. Visbiežāk — 14 gadījumos — šī galotne reģistrēta Kurzemes rokasgrāmatas tekstā, kur tā 7 reizes parādās ar *ājo*-celmiem, piem., *aizinajahht* (1), *atmakšajahht* (1), 4 reizes

ar tagadnes *o*-celmiem, piem., *tohpahť* (3), un pa 1 reizei *ā*-, *jo*- un *ījo*- verbu celmiem formās *šohdahť* (1), *šwehtijať* (1), *ļaujať* (1).

5.4. Galotnes *-at(ees)* lietojums

Galotne *-at* avotos kopumā reģistrēta 62 reizes. Tā lietota ar dažādu tagadnes celmu darbības vārdiem — 17 reizes Manceļa darbos, 20 reizes Glikā tulkojumā un 25 reizes Fīrekera perikopju tulkojumā. Galotne *-at* lielākoties lietota ar atgriezenisko verbu pavēles izteiksmes formām — 54 reizes, piem., *sto*-celma forma *ifšabiefatees* (LVM), *ājo*-celma forma *apjautateef* (LP1), *ā*-celma forma *mahzateef* (LVM), *i*-celma forma *atkahpjatees* (VLH), *ōjo*-celma forma *femmojatees* (VLH).

Tikai Glikā Bībeles tulkojuma tekstā galotne *-at* reģistrēta arī 12 tiešo verbu formām, tostarp atematisko *ešsat* (3), *o*-celma *ščkeetat*, *i*-celmu (1), *štahwat* (2) un *ā*-celma — *finnat* (3).

5.5. Apkopojums

Analizējot pavēles izteiksmes galotņu lietojumu 17. gs. reliģiskajos avotos, tajos redzamas lielas sakritības, turklāt attiecīgā galotne izvēlēta apzināti atkarībā no darbības vārda tagadnes celma:

- 1) galotne *-eet(ees)* lietota visiem darbības vārdiem neatkarīgi no verba celma tagadnē, visbiežāk *o*- un *jo*-celma, retāk *ā*-celma darbības vārdiem;
- 2) galotne *-ait(ees)* visbiežāk lietota likumīgi *ā*-celma, retāk *ājo*- un *i*-celma vārdiem;
- 3) tikai Glikā Bībelē reģistrēts diezgan liels formu skaits, kur galotne *-ait* parādās *o*-celma vārdiem;
- 4) darbības vārdiem ar *-ināt* imperatīva dsk. 2. pers. formas konjugētas pēc *ājo*-celmu paradigmas, tādēļ tekstos kopumā parādās tikai neliels *ā*-celma formu skaits;
- 5) galotne *-ahť* lietota visu celmu vārdiem, visbiežāk Kurzemes rokasgrāmatas tekstā;
- 6) galotne *-at(ees)* izmantota visbiežāk atgriezenisko darbības vārdu formās, tikai Glikā Bībelē tā parādās arī tiešo verbu formās.

6. Secinājumi

17. gadsimta latviešu rakstu avotu pavēles un īstenības izteiksmes dsk. 2. pers. formu salīdzinājumā gūtie rezultāti apstiprina iepriekš pamanīto Glikā tendenci precizēt formu lietojumu un konkretizēt vienu galotni vienas gramatiskās funkcijas pildīšanai.

6. tabula

Pavēles izteiksmes dsk. 2. pers. galotņu dalījums 17. gs. avotos pa darbības vārdu celmiem

Avots	LVM				LP1				Bībele				VLH			
	galotne				galotne				galotne				galotne			
	-eet	-ait	-ahht	-at	-eet	-ait	-ahht	-at	-eet	-ait	-ahht	-at	-eet	-ait	-ahht	-at
Celms									168		1	2	36			3
atemat.	28				35				11	583		2		46	1	1
ā-celmi	6	46			6	89			498	45		1	24	2	4	6
o-celmi	41	3	1	1	99	2		2	2				2			
no-celmi	2				1				75			4				4
sfo-celmi				4	4			7	89	78		4	13	9		
i-celmi	27	6	2	1	49	3		1	505	1		3	18		1	5
jo-celmi	43				71		1		102				5			
ējo-celmi	3				12				224	48		3	13	3	7	5
ājo-celmi	29	1			24	1			41				8		1	
ījo-celmi	4				6			1	155			1	10			1
ojo-celmi	23				37				4							
ujo-celmi					1											
Kopā	206	56	3	6	345	95	1	11	1874	755	1	20	129	60	14	25

Šāda veida pieeja izmantota Bībeles tulkojumā darbības vārdu īstenības izteiksmes pagātnes 3. pers. galotņu *-a* un *-e*, kā arī tagadnes un pagātnes dsk. 2. pers. galotņu *-at* un *-aht* lietojumā (Wiśnioch 2015; 2017).

Pretstatā šīm formām, kuru lietojums dažādās Bībeles grāmatās atšķiras, pavēles izteiksmes formu ziņā Bībeles teksts uzskatāms par vienu veselumu, jo imperatīva galotnes *-eet* un *-ait* visā tekstā lietotas vienveidīgi.

Gliks vienīgais no 17. gs. autoriem noteikti šķir īstenības izteiksmes tagadnes dsk. 2. pers. galotnes no imperatīva galotnēm, lietojot galotnes *-at*, *-aht(ees)* pirmajā un *-eet*, *-ait(ees)* otrajā funkcijā.

Arī Mancelis un Fīrkers lieto galotni *-aht* gandrīz vienīgi kā indikatīva rādītāju, tomēr abi autori galotni *-eet* lieto tikpat bieži imperatīva, cik indikatīva nozīmē.

Visi autori *ā*-celmiem raksturīgo galotni *-ait* izmanto likumīgi — ar nedaudziem izņēmumiem — pamudinājuma izteikšanai. Arī šajā ziņā Gliks ir visprecīzākais, visā Bībelē galotne *-ait* vien 2 reizes lietota indikatīva funkcijā.

Visiem autoriem kopīgs ir diezgan precīzs dalījums, lietojot galotnes *-eet* un *-ait* atkarībā no darbības vārda celma tagadnē. Visos avotos galotne *-ait* lietota likumīgi galvenokārt tagadnes *ā*- un *ājo*-celma vārdiem, bet galotne *-eet* — pārējo tagadnes celmu vārdiem.

Šajā ziņā Glikas darbs atšķiras, jo galotne *-ait* dažreiz negaidīti parādās arī *o*-celma vārdiem.

Visos darbos galotne *-at(ees)* imperatīva nozīmē izmantota pārsvarā atgriezenisko darbības vārdu formām, tikai Glikas Bībelē tā lietota arī tiešo verbu formās.

Neskatoties uz nedaudzajām atkāpēm precizitātes ziņā, Gliks var tikt uzskatīts par pirmo īsteno latviešu valodas rakstības normētāju. Turklāt viņa galvenais princips nav „pareizība“, bet gan vienādas rakstības sistēmas konsekvanta ievērošana.

Avoti

- A = Gramatiskie ieraksti mācītāja Bihnera albumā. Citēts no: Fennell, Trevor G. *Seventeenth-Century Latvian Grammatical Fragments*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee, 1982.
- EV = *Erfter Versuch Einer kurtz-verfaßten Anleitung Zur Lettijchen Sprache .. von Henrico Adolphi .. Mitau .. George Radetzky/ 1685*.
- GKA = *Gantz kurtze Anleitung zur Lettijchen Sprache .. Georgio Drefzell .. Riga In Verlegung Georg Matth. Nöllers Im Jahr Christi 1685*.
- JT = *Tas Jauns Teftaments Muhšu Kunga Jefus Kriftus .. Riga .. Johann Georg Wilcken .. M DC LXXXV*.
- L = *Lettijch=Deutfches Lexicon .. Sampt einer kurtzen Grammatica .. von Johanne Langio .. Citēts no: Fennell, Trevor G. The Grammatical Appendix to Johannes Langius' Latvian-German Lexicon*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee, 1987.

- LP1 = *Lettifche Lang=gewünſchte Poſtill .. Durch Georgium Mancelium Semgallum .. Erfter Theil .. Riga .. Gerhard Schröder/ 1654.*
- LVM = *Lettifch Vade mecum. Handbuch, darinnen folgende ſechs Stücke begriffen: .. Durch GEORGIUM MANCELLIUM Semgallum, teutfchen Pa=ßtorn zu Dörpt bey S. Iohan. Kirchen / und deſſelben Kräyſes Probt. Gedruckt zu Riga / durch und in Verlegung Gerhard Schröders. [1631.]*
- MLL = *Manuductio Ad Linguam Lettonicam facilis & certa, monſtrata à Joanne Georgo Rehehusen .. Excufa à Gerhardo Schrödero Typothetâ Rigenſi .. Anno MDCXLIV. Citēts no: Fennell, Trevor G. The First Latvian Grammar: J.G. Rehehusen's „Manuductio ad linguam lettonicam ..“: a fac-simile text with annotated translation & commentary. Melbourne: Latvian Tertiary Committee, 1982.*
- VD = *Ta Šwehta Grahmata Jeb Deewa Šwehtais Wahrds .. Riga .. Johann Georg Wilcken .. MDC LXXXIX.*
 – *Ta Pirma Mohfus Grahmata (1Moz);*
 – *Ta Ohtra Mohfus Grahmata (2Moz);*
 – *Ta Treſcha Mohfus Grahmata (3Moz);*
 – *Ta zettorta Mohfus Grahmata (4Moz);*
 – *Ta peekta Mohfus Grahmata (5Moz);*
 – *Ta Joſuus Grahmata (Joz);*
 – *Ta Sohģu Grahmata (Soģ);*
 – *Ruttēs Grahmata (Rut);*
 – *Ta pirma Samueļa Grahmata (1Sam);*
 – *Ta ohtra Samueļa Grahmata (2Sam);*
 – *Ta pirma Grahmata no teem Ķehniņeem (1Ķēn);*
 – *Ta ohtra Grahmata no teem Ķehniņeem (2Ķēn).*
- VLH = *Vermehretes Lettifches Hand=Buch .. außgefertiget von Henrico Adolphi .. Mitau .. George Radetzky/ 1685.*

Literatūra

- Arbuzovs, Leonīds. 1925. 17. g. s. Latviešu gramatika bij. Kurzemes hercogu bibliotēkā. *Filologu biedrības raksti*, V, 106–125.
- Bērziņš, Ludis. 1928. Kristofors Firekers un viņa nozīme latviešu literatūrā. *Filologu biedrības raksti*, VIII, 145–224.
- Endzelins, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Fennell, Trevor G. 1982. *The first Latvian grammar: J.G. Rehehusen's „Manuductio ad linguam lettonicam ..“: a facsimile text with annotated translation & commentary*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- Fennell, Trevor G. 1984. *Georg Dreszell's Gantz kurtze Anleitung Zur Lettischen Sprache: text, translation, commentary, concordance*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- Fennell, Trevor G. 1987. *The grammatical appendix to Johannes Langius' Latvian-German lexicon*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- Grabis, Rūdolfs. 1955. Pārskats par 17. gadsimta latviešu valodas gramatikām. *Valodas un literatūras institūta raksti*, V, 205–266.
- Grīse, Rasma. 1958. 17. gadsimta gramatikas kā latviešu valodas vēstures avots. *Valodas un literatūras institūta raksti*, VII, 245–255.

- LVG = *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- Paegle, Dzintars. 2003. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. Rīga: Zinātne.
- Veidemane, Ruta. 2002. Darbības vārds. Aina Blinkena (red.). *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Lokāmās vārdšķiras*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 409–509.
- Wiśnioch, Jolanta. 2015. Darbības vārdu pagātnes formu distribūcijas likumi Glikas Bībeles tulkojumā. *Baltu filoloģija*, XXIV (2), 119–141.
- Wiśnioch, Jolanta. 2017. Tagadnes un pagātnes dsk. 1. un 2. personas galotņu *-am*, *-at* un *-ahm*, *-ahf* lietojums 17. gs. latviešu valodas rakstos. *Baltu filoloģija*, XXVI (2), 121–136.

Jolanta Wiśnioch
Baltu valodniecības katedra
Latvijas Universitāte
Visvalža iela 4a, Rīga, Latvija
jolawisnioch@gmail.com

SUMMARY

Second Person Plural Endings of Verbs in the Imperative Mood in 17th-Century Written Latvian Usage

Jolanta WIŚNIOCH

The article provides an overview of the second person plural imperative forms used by three of the most outstanding and wide-ranging authors of 17th-century Latvian texts, G. Mancelius, Kr. Fürecker and E. Glück. This analysis of the imperative forms is compared with the results of the author's earlier research on the second person plural of the present indicative in the same sources.

These new results confirm Glück's already observed tendency to delimit more precisely the use of such forms and to bring about the adoption of a single, separate ending for the realisation of a single grammatical function. In the case of the imperative forms, the Bible text can be considered as a single whole, since the imperative endings are used in a consistent manner throughout.

Glück, alone among 17th-century writers, definitively separates the second person plural indicative from the corresponding imperative, using *-at*, *-ahf(ees)* for the former, but *-eet*, *-ait(ees)* for the latter.

Mancelius and Fürecker also use the ending *-ahf* almost exclusively as the indicative, but both use *-eet* just as frequently for the indicative as for the imperative.

All the authors studied share a relatively clear-cut division, using *-eet* or *-ait* according to verb type. In all the sources involved, *-ait* regularly occurs for the most part with *ā*- and *ājo*-present stem verbs, while *-eet* occurs for the other present stem classes.

Throughout our corpus *-at(ees)* is the predominant imperative ending for reflexive verbs, while in the Glück Bible it is found also with non-reflexives.

In spite of his occasional lapses in precision, Glück can be considered the first real normativist of written Latvian, whose guiding principle is not "correctness", but rather the regular observance of a unified writing system.

HRONIKA — CHRONICLE

Seminārs *Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas*, 2018. gada 12. janvārī

2018. gada 12. janvārī Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē notika jau astotais starptautiskais seminārs „Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā — pētniecības aktualitātes un problēmas“. Starpdisciplinārajā seminārā piedalījās valodnieki un literatūrzinātnieki, kas stāstīja par saviem jaunākajiem atradumiem un pētījumiem. Savus darbus prezentēja dažādu paaudžu pētnieki, kas pārstāvēja Latvijas, Lietuvas, Krievijas un Zviedrijas augstskolas un pētniecības iestādes. Semināru ar uzrunu un laba vēlējumiem atklāja LU HZF dekāne prof. Ilze Rūmniece.

Prezentāciju daļas ievadā vairāki pētnieki informēja par jaunatklātiem vai mazāk zināmiem senajiem latviešu tekstiem un to eksemplāriem dažādās Eiropas bibliotēkās. Latvijas Nacionālās bibliotēkas pētnieces Ināras Klekeres ziņojums „Hāzentētera tēvreizis publikācijas S. Minstera *Kosmogrāfijas* izdevumos (1550–1628)“ bija veltīts senākā mūsdienās pieejamā drukātā teksta latviešu valodā — t. s. Hāzentētera tēvreizis — 1550. gada pirmiespiedumiem Sebastiāna Minsterā (*Sebastian Münster*, 1488–1552) *Kosmogrāfijas* latīņu un vācu valodā klajā laistajos izdevumos. Lielo Eiropas bibliotēku (pirmām kārtām Bavārijas Valsts bibliotēkas Vācijā) digitalizētie seniespiedumu krājumi ļauj izsekot arī latviskā teksta paraugiem ne tikai vēlākajos 16. gs. otrās puses un 17. gs. pirmās trešdaļas izdevumos vācu un latīņu valodā, bet arī populārās enciklopēdijas tulkojumos franču, itāliešu un čehu valodā. Vienkopus savākt tik daudz izdevumu dažādās bibliotēkās glabātos eksemplārus būtu ļoti sarežģīti, tāpēc ziņas par latvisko tekstu dažādos pētījumos ir nepilnīgas. No bibliogrāfijā (ko tomēr nevar uzskatīt par absolūti precīzu) apzinātajiem 34 *Kosmogrāfijas* izdevumiem, vairums referentei ir bijis pieejams, tikai vienā no tiem (1554. g. izdevumā čehu valodā) latviskais teksts nav atrodams.

Viļņas Universitātes doktorante Ernesta Kazakēnaite (*Ernesta Kazakēnaite*) savā referātā „Par dažiem (ne)zināmiem latvisku grāmatu eksemplāriem Lundā un Kopenhāgenā“ stāstīja par latviešu grāmatu eksemplāriem divās bibliotēkās, pievēršot uzmanību tiem, kas nav pieminēti katalogā *Seniespiedumi latviešu valodā* (1999) vai tā sagatavošanas laikā nav bijuši atrodami. Šādu grāmatu skaits minētajās bibliotēkās ir ievērojams — 39. Tostarp Lundas Universitātes bibliotēkā ir arī Georga Mancela *Das Haus-, Zucht- und Lehrbuch Jesu Syrachs* (1671; SLV: 29), kuras eksemplāri līdz šim nav bijuši zināmi. Pētniece arī secināja, ka t. s. Glikas rokasgrāmatas 1689.–1690. g. konvolūts (SLV: 66, 67, 71, 72) nekad nav bijis Lundas Universitātes bibliotēkā — tas visdrīzāk ir pārpratoms, jo B. Jēgera citētajā K. Draviņa rakstā konkrēta grāmata nav pieminēta. Arī

Kopenhāģenas Karaliskajā bibliotēkā grāmatu latviešu valodā ir daudz. Referātā uzmanība tika pievērsta divām no tām: H. Ādolfija *Anleitung zur lettischen Sprache* (1685) un G. Manceļa *Lang=gewunschte Lettische Postill* (1699), kas piederējušas H. F. Temleram, vecākās latviešu un lietuviešu valodas salīdzināmās vārdnīcas sastādītājam.

Everita Andronova (Rīga / Pēterburga) stāstīja par diviem nesen zinātniskajā aprītē ienākušiem tekstiem. Vispirms viņa pievērsās katoļu rokasgrāmatas *Agenda Parva* (1622), kuras eksemplāra atrašanās vieta beidzot ir atkal zināma, tekstiem latviešu valodā. Šajā avotā ir 17 ierakstu vietas latviešu valodā, kopā ap 500 vārdformām. Pētniece piekrita A. Augstkalna minējumam, ka „Latviešu teikumu valoda līdzīga pazīstamajām Elgera grāmatām; Elgers jau laikam būs pats autors“. To apliecina ne vien grafētikas īpatnības (līdzība starp 1621. g. dziesmu grāmatu un AP), bet arī atsevišķu leksēmu lietojums vai to grafiskā atveide (*mylyb*). AP tekstam raksturīga leksēma *dzigošana* (*dzygoßen* 2x), kas seno rakstu korpusā līdz šim ir sastapta 2 avotos — *Catechismus Catholicorum* (1585) un *Geistliche Catholische Gesänge* (1621). Pētniece uzsvēra, ka vēl joprojām: „nepieciešams plašāks un dziļāks pētījums par G. Elgera valodu un rakstību“ (Grabis 1985). Seno tekstu korpusam vēl jāpievieno gan G. Elgera evaņģēliju un epistulu rokraksts (Draviņš 1961–1976), gan iespēstie darbi. Tikai tad veidosies kopaina par G. Elgera devumu latviešu valodas vēsturē.

Otrs E. Andronovas aplūkotais avots arī varētu būt saistīts ar G. Elgera lingvistisko mantojumu un tā tālāku izmantošanu. 2017. g. novembrī Krievijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļā Valodniecības pētījumu institūta līdzstrādnieks Aleksandrs Ļevičins pasūtīja vārdnīcas svešvalodās, saņemot kaudzi mapju, citu starpā — tādu, uz kuras rakstīts *Dictionaire Finois*. Tomēr šis rokraksts izradījās latviešu–poļu vārdu saraksts. Tas drīzāk ir vārdnīcas uzmetuma melnraksts — sašūtas burtnīcas, lapas ir sadalītas slejās, daudzviet ir tukšumi. Visticamāk, lasīta kāda vārdnīca, no kuras izrakstīti latviešu vārdi ar poļu tulkojumu, reizēm minēta arī latīņu valoda. Par to, ka materiāls ir ticis ekscerpēts, liecina fakts, ka latviešu leksēma var atkārtoties pēc kādām rindīnām vēlreiz, bet ar citu tulkojumu. Vismaz viens no šī rokraksta avotiem varētu būt G. Elgera vārdnīca *Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum* (1683), bet, lai to noskaidrotu un precizētu, nepieciešams pārlasīt un atšifrēt visu materiālu.

Mindaugs Šinkūns (*Mindaugas Šinkūnas*) no Lietuviešu valodas institūta savā referātā „Senujų raštų automatinė transliteracija paieškos sistemoms“ pievērsās aktuālai problēmai — kā izveidot dažādu un atšķirīgu seno rakstu automātisku transliterāciju, lai to būtu iespējams veiksmīgāk izmantot meklēšanas sistēmās.

LU Latviešu valodas institūta pētniece Anna Frīdenberga stāstīja par „Darinājumu grupu ar vārdiem *laime* un *nelaime* senajos tekstos“. Referātā viņa

aplūkoja vārdu *laime* un *nelaime*, kā arī ar tiem saistītās darinājumu grupas lietojumu 16. un 17. gadsimta rakstu avotos. Vienas vārddarināšanas ligzdas vai darinājumu grupas vārdi ar negatīvu konotāciju reliģiskajos tekstos ir lietoti krietni biežāk, piemēram, tādiem vārdu pāriem kā *nelaime* : *laime*, *nelaimība* : *laimība* negatīvajam vārdam ir daudzkārt lielāks vārdlietojums, turklāt tiem senajos tekstos ir daudz nozīmju nianšu. Vārds *nelaime* ir ļoti raksturīgs 17. gs. reliģiskajos tekstos. Rodas jautājums par vārdu *nelaimība* 'nelaime', kāpēc tas ir lietots paralēli vārdam *nelaime*, turklāt ar identisku nozīmi. Jāpiezīmē, ka vārds *nelaimība* senajos rakstu avotos konstatēts agrāk. Iespējams, tāpēc, ka darinājumi ar *-ība* 16. gs. beigū un 17. gs. tekstos tikuši ļoti aktīvi lietoti, šis modelis ir produktīvs abstraktu jēdzienu un īpašību nosaukumu darināšanā. Vārds *nelaime* bieži lietots G. Manceļa tekstos, viņa sprediķos sastopami raksturīgi vārdu savienojumi un frazeoloģismi, piemēram, *nelaimes=putnis*, *nelaimes=biķeris*, *nelaimes=vilna*.

Semināra otro daļu iesāka Viļņas Universitātes docents Jurģis Pakerys (*Jurgis Pakerys*) ar referātu „Perifrastiskie kauzatīvi latviešu 17. gadsimta tekstos“. Tajā viņš runāja par perifrastiskajām kauzatīvajām konstrukcijām ar darbības vārdu *likt* dažādos 17. gs. tekstos. Balstoties uz Bībeles tekstiem citās valodās, referents atklāja, kā būtu iespējams šķirt divas *likt* nozīmes: faktitīvo ('piespiest') un permisīvo ('ļaut').

Papildinājumus savam iepriekšējam pētījumam par Kaspara Elversa vārdnīcas *Liber Memorialis Letticus* (1648) LU LAB esošo atšķirīgo fragmentu prezentēja Pēteris Vanags (Rīga / Stokholma) referātā „Vēl par Kaspara Elversa vārdnīcas (1634/1648) pirmo variantu“. Vispirms uzmanība bija veltīta Elversa vārdnīcas avotiem. Analīze rāda, ka autors izmantojis G. Manceļa vārdnīcu *Lettus, Phraseologia Lettica* (1638), K. Fīrekera vārdnīcas *Lettisch-deutsches Wörterbuch* manuskriptu (17. gs. beigās), Bībeles tulkojumu (1685–1694), anonīmo, bet L. Depkinam piedēvēto, četru valodu vārdnīciņu *Wörterbüchlein* (1705), kā arī paša vāktus materiālus. No tā izriet, ka vārdnīca ir sastādīta starp 1705. un 1734. gadu, kad pirmais variants iesniegts tipogrāfijā. Diezgan ievērojamās atšķirības starp vārdnīcas pirmo variantu (1734?) un tās gala versiju (1748) varētu skaidrot ar vairākiem iemesliem: vārdnīcas manuskripts ilgāku laiku nogulējās tipogrāfijā; vārdnīca iesniegta tipogrāfijai pēc ilga pārtraukuma kopš sastādīšanas; autors un iesniedzējs nav viena un tā pati persona.

LU Latviešu valodas institūta direktore Ilga Jansone savā referātā „Formants *-ing* 17.–19. gadsimta apelatīvos un onīmos“ analizēja šī formanta lietojumu dažādos 17.–19. gs. avotos. Seno tekstu korpusā ar *-ing* (bez sekojoša cita burta) konstatēti 90 vārdlietojumi (galvenokārt 16. gs. beigū un 17. gadsimta tekstos). 19. gs. onīmos — īpaši uzvārdos — izskaņa *-ing* ir sastopama atšķirīgā daudzumā. Piemēram, Salacas draudzes Ainažu privātmuižā (1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiālos) no 13 uzvārdiem seši ir ar izskaņu *-ing*.

Citās muižās to var nebūt vispār. Kopumā fiksēti 2800 onīmi, kas ir 7% no visu 1826. gada dvēseļu revīziju materiālos fiksēto skaita. Tā kā formants *-ing* sastopams lejasvācu valodā, viduslejasvācu valodā un citās vācu valodas varietātēs, iespējams, ka latviešu valodā to ieviesuši vāciski runājošie pirmo latviski rakstīto tekstu autori, kā arī muižu un draudžu rakstveži un muižu īpašnieki. Latviešu valodā formantam *-ing* visbiežāk atbilst izskaņa *-iņš*.

Ilggadējā LU asoc. profesore Dzintra Paegle referātā „19. gs. sprediķi latviešu valodā LVVA materiālos“ iepazīstināja ar Evaņģēliski luteriskās baznīcas 19. gs. vidus vizitācijas sprediķu saturu un ortogrāfiju. Viņa analizēja Ērgļu mācītāja Frīdriha Vilhelma Veirha (1788–1874) sprediķi, kas „turēts“ 1850. gada 9. augustā, Mālpils mācītāja Oto Roberta fon Klota (1808–1876) sprediķi, kas lasīts 1851. gada 11. oktobrī, un Suntažu mācītāja Emīla fon Lopenoves (1820–1897) sprediķi, kas lasīts 1851. gada 25. vai 26. septembrī. Īpaša uzmanība tika pievērsta O. R. Klota sprediķim. Te kalpošana Dievam tēlota dzejiski, gaišās krāsās tā salīdzināta ar zemnieku nodarbošanos — zemes aršanu, ražas ievākšanu un glabāšanu „debesu šķūnīs“.

F. V. Veirha rokraksta ortogrāfija atbilst 19. gs. sākuma rakstu valodas tradīcijai, O. R. Klots rakstību modernizējis, <w> vietā lietojot <v>. Suntažu mācītāja E. Lopenoves sprediķi ir pārrakstījis ķesteris Augusts Zigismunds Bernhards, kurš patskaņu garumu un divskani /uo/ apzīmējis ar viļņotu svītru, piemēram, *wārd*s, *dōde*s; savukārt E. Lopenove patskaņu garumu un divskani /uo/ saknes zilbē norādījis ar taisnu svītriņu virs burta, piemēram, *wārd*s, *O*fols.

Semināru apmeklēja ap divdesmit dalībnieku. Viņu vidū arī profesors Trevors G. Fennels (*Trevor G. Fennell*, Flindersa Universitāte, Adelaida, Austrālija). Arī šoreiz dalībnieki bija priecīgi par iespēju tikties un apmainīties domām, paliekot cerībās, ka līdzīgi semināri norisināsies arī turpmāk.

Pēteris Vanags
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
pvanags@latnet.lv

IZDOŠANAS PRINCIPI

1. Izdevuma tematika

Baltu filoloģija (BF) publicē pētnieciskus darbus visās baltu valodniecības jomās. Tiek pieņemti arī raksti par citu tematiku, kas var interesēt baltistus. Gaidīti tiek arī pārskata raksti, kas aplūko pētniecības stāvokli noteiktās baltistikas nozarēs, recenzijas, apskati.

2. Vērtēšana

Visus rakstus, kas iesniegti publicēšanai, izvērtē anonīmi, un tiem jābūt sagatavotiem tā, lai autora identitāte nav atklāta ne tekstā, ne bibliogrāfiskajās norādēs. Manuskriptu lasa vismaz divi vērtētāji, kas iesaka to pieņemt vai noraidīt, savu lēmumu pamatojot.

3. Valoda

BF publicē rakstus latviešu, lietuviešu, angļu un vācu valodā. Autoriem, kuriem raksta valoda nav dzimtā, jā rūpējas, lai viņu manuskripti valodas ziņā būtu sakārtoti jau pirms to iesniegšanas. Pētnieciskajiem rakstiem jāpievieno kopsavilkums angļu valodā (līdz 250 vārdiem), kas atspoguļo saturu būtību.

4. Manuskripta forma

Autori ir aicināti iesūtīt redakcijai manuskriptu elektroniski *Word* un *Pdf* formātā, izmantojot *Palemonas* šriftu. Titullapā jānorāda raksta nosaukums, autora pilns vārds un akadēmiskā piederība. Manuskripti ir jāraksta ar divu intervālu lielu atstarpi. Pēc iespējas jāvairās no norādēm parindēs. Tabulas, diagrammas un kartes iesūtāmas atsevišķos failos, tās numurējot un nosaucot. Pielikumi pievienojami manuskripta beigās. Atsaucēm uz pielikumiem jābūt tekstā, norādot to vēlamu izvietošanu. Valodu piemēri rakstāmi kursīviem burtiem, nepieciešamais tulkojums vai skaidrojums – vienpēdīnās (starp apvērstiem komatiem).

5. Atsauces

Atsaucēs tekstā minams autora/redaktora uzvārds, izdošanas gads un vajadzīgās lappuses numurs, piemēram, (Rudzīte 1964: 15). Ja ir atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gada skaitļa jāpievieno burti *a*, *b* utt. Iekavās jābūt vai nu pilnai ataucei, vai, ņemot vērā kontekstu, tikai gadam un lappusei. Literatūras sarakstā norādāmi tie darbi,

uz kuriem autors ir atsaucies tekstā. Literatūras saraksts kārtojams alfabētā pēc autoru/redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju. Piemēri:

Monogrāfija vai rakstu krājums:

- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Sējums sērijā:

- Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Raksti žurnālos un rakstu krājumos:

- Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.
- Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

PUBLICATION POLICY

1. Subject matter

Baltu filoloģija (BF) publishes research studies in all areas of Baltic linguistics. Papers on non-Baltic subjects of interest to Balticists may also be considered. Review articles (longer analytical essays or broad surveys of research in specific areas), book reviews and informative notes are also welcome.

2. Evaluation

All articles submitted for publication are reviewed anonymously and should be presented in such a way that the author's identity is not revealed either in the body of the manuscript nor in bibliographic references. Manuscripts are read by at least two evaluators, who recommend acceptance or rejection, giving specific reasons for their decision.

3. Language

BF publishes contributions in Latvian, Lithuanian, English and German. Authors whose language of contribution is non-native are encouraged to have their manuscript reviewed for language before submission. Each manuscript should be accompanied by an English abstract (max. 250 words), summarizing the conceptual content of the article.

4. Manuscript format

Contributors are requested to send the manuscript in *Word* and *PDF* versions using *Palemonas* font. The title page must contain the title and the author's name and affiliation. Manuscript texts should be double-spaced. Footnotes should be avoided unless absolutely necessary. Tables, diagrams and charts should appear in separate files at the end of the manuscript, numbered consecutively and titled. Reference must be made in the text and approximate position indicated. Language examples in the body of the text should be italicized and when necessary followed by the gloss, which is to be enclosed between single inverted commas.

5. References

References are cited in the text by giving the name of the author/editor, year of publication, and the page reference, e.g. (Rudzīte 1964: 15). If more than one article by the same author from the same year is quoted, *a*, *b*, etc. should follow the year. The context determines whether all of the above information, or all minus the author's name, should be in parentheses.

The reference section should include all works referred to in the text and these works only. They are to be listed in alphabetical order by author/editor, with complete bibliographical details. Examples:

Monograph or edited collection:

- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, etc.: Universitetsforlaget.
- Bergmane, Anna, Aina Blinkena. 1986. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne.
- Ambrasas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Blinkena, Aina (red.). 1997. *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.

Volume in a series:

- Schmalstieg, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington: Institute for the Study of Man. (Journal of Indo-European Studies. Monograph No. 37)

Articles in journals and collections:

- Lagzdīņa, Sarmīte. 1998. Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? *Linguistica Baltica* 7, 151–166.
- Rudzīte, Marta. 1997. Izloksne vietvārdos. Aina Blinkena (red.). *Savai valodai. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 247–259.

BALTU FILOLOĢIJA
XXVII (1/2) 2018
Baltu valodniecības žurnāls
Redaktors Pēteris Vanags

LU Akadēmiskais apgāds
Tālr. 67034889
<http://www.lu.lv/apgads>

Iespiests SIA „Eiroprint“